

Στρατηγοῦ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Αθῆναι, 1947

Στρατηγοῦ, ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Αθῆναι, 1947

ΒΙΕΛΙΟΘΗΚΗ
Α. ΡΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ιστορία θὰ κρίνῃ ἀργότερα ἀμερολήπτως τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὅποίους ἡ Ἑλλὰς διεξήγαγε τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἀνέτοιμος τελείως καὶ ἐκείνους οἱ ὅποιοι μετὰ τὸν ἀτυχῆ αὐτὸν πόλεμον προύκάλεσαν τὴν στρατιωτικὴν ἐπανάστασιν Γουδῆ τὸ 1909. Εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας ὁ βραχὺς χρόνος ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως Γουδῆ δὲν ἐπέτρεψε τελείαν ἀνοργάνωσιν τοῦ Στρατοῦ, καὶ ὅμως τὸ Ἑλληνικὸν "Ἐθνος" ἦνωμένον ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν ἐμπνευσμένων Ἡγητόρων ἀνένηψεν ἐπὶ τῆς χρονίας νάρκης αὐτοῦ καὶ ἐπραγματοποίησε μέργα μέρος τῶν πεπρωμένων τῆς Φυλῆς, τὰ ὅποια ὠνειροπόλει ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν καὶ πρὸ τοῦ 1821.

Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους καὶ κατὰ τὴν πρώτην παγκόσμιον σύρραξιν 1914 - 1918 ἐπῆλθεν ἀδικαιολογήτως ὁ διχασμὸς τοῦ "Ἐθνους", ὁ ὅποιος ως σάραξ ὑπέβισκεν εἰς τὸ μεγαλούργημα ἐκεῖνο καὶ σιγὰ - σιγὰ ἀντικατέστησε τὰ εὐγενῆ ιδεώδη, πατριωτικὰ φρονήματα εἰς αἰσθήματα μίσους καὶ προσωπολατρείας.

Κατὰ τὴν ἀτυχῆ αὐτὴν περίοδον τοῦ διχασμοῦ κατεῖχον δημοσίας θέσεις καὶ ἀξιώματα τὰ ὅποια ἐπέβαλον νὰ λάβω ἀποφάσεις, νὰ εἰσηγηθῶ λύσεις, νὰ ἀκούσω γνώμας καὶ Ὅψηλῶν προσώπων. "Ἐγραψα τὰς ἀναμνήσεις μου αὐτὰς πρὸ τριακονταετίας περίπου καὶ τὰς δημοσιεύω τώρα, ἀνευ σχολίων ἢ κρίσεων, ἀποβλέπων εἰς μοναδικὸν σκοπὸν τὸν τῆς ἐκπληρώσεως καθήκοντος, καὶ διτὶ ἡ δημοσίευσίς των θὰ παρουσιάσῃ ἀμερόληπτον εἰκόνα τῆς τότε ἐκρύθμου πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως καὶ θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν ιστορικὸν τοῦ μέλλοντος χρόνου διὰ νὰ κατανείμῃ τὰς εὐθύνας διὰ τὸν διχασμὸν τοῦ "Ἐθνους" καὶ τὰς ἔνεκα τούτου ἐπελθούσας καταστροφάς.

A. A. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

112950

ΙΟΥΝΙΟΣ 1916 — ΙΟΥΝΙΟΣ 1917

Ἐν Λαρίσῃ ὑπηρετῶν, ὡς διοικητὴς τῆς Ι Μεραρχίας ἔμαθον τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως Σκουλούδη, μετά τινας δὲ ἡμέρας ἔλαιβον τηλεγράφημα τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Βασιλέως Σκουμπουρδῆ Κ. ἀγγέλοντός μοι, ὅτι ὁ Βασιλεὺς εὐηρεστήθη νὰ μὲ διυρίσῃ Ὅπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ὅτι νὰ ἀναχωρήσω ἀμέσως δι^o Ἀθήνας.

Ἡ παραίτησις τῆς Κυβερνήσεως Σκουλούδη καὶ ὁ σχηματισμὸς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Ζαΐμην ἐπῆλθον κατόπιν τῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως, διὰ τῆς ὅποιας ἐπεβάλλοντο ἢ ἀποστράτευσις καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκλογῶν, δρους οὖς ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη ἐπρόκειτο νὰ ἔκτελέσῃ.

Ἄμα τῇ λήψει τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Σκουμπουρδῆ, τὸ ὅποιον ἀνεκοίνωσα ἀμέσως εἰς τὸν ἐπιτελάρχην Κονταράτον Ξ. καὶ τὸν ὑπασπιστὴν Κουρουσόπουλον Β., ἥπόρησα διὰ τὴν ἐκλογήν μου ὡς Ὅπουργον τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ ὑπέθεσα πρὸς στιγμήν, ὅτι κατὰ λάθος διεβιβάσθη «Ἐσωτερικῶν» ἀντὶ «Στρατιωτικῶν», ἀλλὰ ἐξηκρίβωσα διὰ τοῦ τηλεγραφίου Λαρίσης ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ λάθους. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δι διορισμὸς οὗτος ἔγινεν δλως ἀπροόπτως δι^o ἔμε, ὅντεν προειδοποιήσεώς τινος, τοῦ ἀδελφοῦ μου Ἰωάννου, τοῦ μόνου δυναμένου νὰ μάθῃ τι ἔγκαιρως, ἀπουσιάζοντος τότε ἐξ Ἀθηνῶν διὰ λοντρὰ εἰς Ὅπατην. Ἀργότερα ἔμαθον, ὅτι κατὰ τὴν συγχρότησιν τῆς Κυβερνήσεως ἔγινε σκέψις τις καὶ περὶ ἔμοι ἐν ἀρχῇ ὡς Ὅπουργον τῶν Στρατιωτικῶν, ἀλλὰ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη διορισμοῦ ὡς τοιούτου ἐνὸς ἀντιστρατήγου τοῦ Καλλάρη, ὅτι δὲ εἰς δυσχερείας περὶ τὴν ἔξεύρεσιν καταλλήλου Ὅπουργον τῶν Ἐσωτερικῶν ἀρεστοῦ καὶ εἰς τὴν Συνενόησιν, δ Γ. Στρέιτ ὑπῆρξεν εἰσηγητὴς διορισμοῦ μου ὡς τοιούτου.

Ἀνεχώρησα ἐσπευσμένως τὴν ἐπομένην, ἀναθέσας τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας διὰ διαταγῆς μου εἰς τὸν ἐν Τρικκάλοις ἀρχαιότερον συνταγματάρχην Παναγιωτόπουλον Γ., διαταχθέντα συγχρόνως νὰ ἔλθῃ εἰς Λάρισσαν. Συνεταξίδευσα μὲ τὸν συνταγματάρχην διοικητὴν τῆς ταξιαρχίας ἵππικοῦ Μαυρομιχάλην Γερ., ἦς σύνταγμα ἵππικοῦ ὑπὸ τὸν Γ. Μεταξᾶν εἶχε τὴν ἔδραν του ἐν Λαρίσῃ καὶ ἔκαμα τὴν γνωριμίαν τοῦ Γ. Χαραλάμπη, διευθυντοῦ ὑπο/τος Ἐθνικῆς Τραπέζης ἐν Λαμίᾳ, ταξιδεύοντος οἰκογενειακῶς δι^o Ἀθήνας. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι πρὸς εὐχαρίστησιν ὅλων διδηρόδορομος κατὰ τὴν ἡμέραν ἔκεινην δὲν εἶχε καθυστέρησιν.

Τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ζαΐμη, ἀλλὰ δὲν τὸν εὑρον. Τὴν ἐπομένην δὲ ἡμέραν ἔλαβον εἰδοποιήσιν του περὶ ὅρκωμοσίας μου τὴν ἐπαύριον, τῶν λοιπῶν ὑπουργῶν ὅρκισθέντων προηγουμένως. Πρὸ τῆς ὅρκωμοσίας μου συνητήθην εἰς τὰ Ἀνάκτορα μετὰ τοῦ Δούσμανη, ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Στρατοῦ, συνομιλοῦντος μετὰ τοῦ ἀντιστρατήγου καὶ Ὑπουργοῦ Καλλάρη περὶ τοῦ εὐθετωτέρου χρόνου πρὸς ἐνέργειαν τῶν ἐκλογῶν καὶ ὑποστηρίζοντος ὅτι αὗται δὲν πρέπει νὰ ἐπισπευσθῶσιν. Ὁ Καλλάρης ἐφαίνετο συμφωνῶν πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἐγὼ δὲ εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχω ἀντίθετον γνώμην. Μετὰ δὲ τὴν ὅρκωμοσίαν μου, τοῦ Βασιλέως κρατήσαντός με ὀλίγον παρ’ αὐτῷ, εἶπον αὐτῷ τὸ περὶ συνομιλίας μετὰ Δούσμανη καὶ τὴν γνώμην μου, ὅτι συμφέρει διὰ πολλοὺς λόγους αἱ ἐκλογαὶ νὰ ἐνεργηθῶσι ταχέως. Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησε μὲ τὴν γνώμην μου, προσθέσας ὅτι «ὁ Δούσμανης θέτει μίαν ὑπόθεσιν ὡς λίαν πιθανὴν καὶ ἐπὶ ταύτης βασίζει τοὺς συλλογισμούς του, μὴ παραδεχόμενος ὅτι κατὰ βάσιν δύναται νὰ σφάλῃ, εἰς τὴν προκειμένην λοιπὸν περίπτωσιν θέτει ὡς πιθανὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐπίθεσις Γερμανο-Βουλγαρική θὰ φύῃ συντόμως τοὺς Συμάχους τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν θάλασσαν».

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν προσῆλθον πολλοὶ νὰ μὲ συγχαρῶσιν, ἐν οἷς καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου, πολιτευταὶ Βενιζελικοὶ καὶ μή, οἱ πρέσβεις τῆς Βουλγαρίας καὶ Ἀγγλίας, κατ’ οἰκον δὲ ἀφήσαντες τὰ ἐπισκεπτήριά των οἱ Βενιζέλος, Μπενάκης, Κ. Μελάς, Δούσμανης, κλπ. Ἐνθυμοῦμαι δέ, ὅτι εἰς τὴν μετὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας Ἐλλιοτ συνομιλίαν μου, ὑπομνήσας αὐτῷ τὴν ἀδικον διὰ τὴν Ἐλλάδα προσφορὰν εἰς τοὺς Βουλγάρους τῆς Ἀνατολ. Μακεδονίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν Ἰταλῶν ἐπὶ Ἐλληνικῶν Χωρῶν, ὡς σφάλματα τῆς Συνεννοήσεως, μοὶ ἀπήντησεν περίπου τὰ ἔξης, «ὅτι ἀκριβῶς διὰ νὰ ἔξουδετερώσητε τὰς Ἰταλικὰς ἀξιώσεις, ἐνδείκνυται ἡ θέσις τῆς Ἐλλάδος παρὰ τῇ Συνεννοήσει, ὅτι ἡ προσφορὰ πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἦτο ἐν σχέδιον τακτικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἔχθροῦ, ὅτι ἡ Συνεννοήσης ἦτο πεπεισμένη περὶ τῶν διαθέσεων καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς Ἐλλάδος πρὸς τὸ μέρος αὐτῆς, ὡστε δὲν κατέβαλε προσπάθειάν τινα νὰ προσελκύῃ τὴν Ἐλλάδα, ἀργότερα δμως ἔξύπνησεν, ὅταν εἶδε τὰς καταπληκτικὰς προόδους τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας. «Οτι αἱ ἐνέργειαι τῶν τῆς Συνεννοήσεως δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὸ νὰ ἔξαναγκάσουν τὴν Ἐλλάδα νὰ ἔξελθῃ τῆς οὐδετερότητος».

Τὰ λεχθέντα μοι παρὰ τοῦ Ἀγγλου πρέσβεως ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Βασιλέα, διστις περιωρίσθη νὰ εἴπῃ ἀπλῶς, «καὶ ὅμως δὲν ζητοῦν ἄλλο τι ἢ νὰ ἔξελθωμεν τῆς οὐδετερότητος».

Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἔξενεχθεῖσαν ἔκτοτε, τὸ μεγαλείτερον

σφάλμα τῆς Συνεννοήσεως, ἦτο, ὅτι δὲν ἀπέδωκεν **ἀπ’ ἀρχῆς** τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον καὶ συνεπῶς ὅτι δὲν ἐνίσχυσεν ἐπαρχῶς τὰς δυνάμεις της εἰς αὐτό, ὅπως αὗται ὠσιν ἴκαναι ν’ ἀντιστῶσιν ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν Γερμανοβουλγάρων καὶ εἴτα ὅπως ἀναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον των, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐνεργειῶν της ἐπεδίωκε τὴν ἔξιδον τῆς Ἐλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος, εἰς ἥν οἶονεὶ ότι ἀνέθετε τὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, πιθανῶς μάλιστα τοῦ μεγαλειτέρου μέρους στρατευμάτων τῆς Συνεννοήσεως ἀποχωροῦντος, ὃς μάλιστα ἔναρξεν ἀποχωρήσεως ἔκαμαν οἱ Ἀγγλοι. Ἐνῷ, ὃν διέθετε μεγάλας δυνάμεις διὰ τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, ἐπὶ τῇ προβλέψει διασπάσεως τοῦ μετώπου τούτου καὶ συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος πρὸς Δούναβιν ἐναντίον τῆς Βιέννης, θὰ ἐνέπνεεν εἰς δλους τὴν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐπιτυχίας καὶ ἀσφαλῶς θὰ συμπαρέσυρε τὴν Ἐλλάδα εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον.

Ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη ἀνέβαλε πολὺ νὰ προβῇ εἰς τὸν διορισμὸν τῶν νομαρχῶν καὶ εἰς τὰς ἀπαραιτήτους μεταβολὰς διοικητικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματικῶν τῆς Χωροφυλακῆς, συνετέλεσε δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ὅτι ἐπιβεβλημένη προσυνεννόησις περὶ τῶν μεταβολῶν τούτων μετὰ τῶν πρόσθεων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, οἱ δποῖοι ἐνήσκουν διαρκῆ ἔλεγχον ἐπὶ τὸν προσωπικὸν τούτου. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα τὴν παραλόγον ἀξίωσιν τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας, διστις δώσας σημείωσιν περὶ μεταβολῶν εἰς τὸ προσωπικὸν τῆς Χωροφυλακῆς, σημείωσιν εἰς πολλὰ λελανθασμένην διόπι περιεῖχεν ἀνύπαρκτα ὅντα τοιαῦτα ἴδιωτῶν, ἥλθε νὰ παραπονεθῇ μετὰ δύο ἥ τρεῖς ἡμέρας διὰ τὴν μὴ ἐκτέλεσιν τῆς σημειώσεως του, ἐνῷ ἔχοιειάζετο χρόνος διὰ νὰ προτείνῃ, ἐστω κατὰ τύπον, τὸ Συμβούλιον Ἀρχηγείου Χωροφυλακῆς τὰς μεταβολὰς ταύτας, διὰ νὰ ὑπογραφῶσι τὰ Β. Διατάγματα καὶ διὰ νὰ δημοσιευθῶσιν εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως.

Προσεπάθησα κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν μεταβολῶν, παύσεων, μεταθέσεων ἢ διορισμῶν, ν’ ἀποβλέψω εἰς τὰς ἡθικὰς ἴδιοτήτας καὶ εἰς τὴν ἴκανότητα τῶν ὑπαλλήλων, ἀνεξαρτήτως πολιτικῆς ἀποχωρώσεως, ἔχων ὃς σύμβουλον τὸν διευθυντὴν τοῦ προσωπικοῦ Μαζαράκην Π. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κυβερνήσαντες πρὸ τοῦ Ζαΐμη ἐτοποθέτησαν εἰς διαφόρους θέσεις ἀντιβενιζελικούς, τώρα οἱ Βενιζελικοὶ ἥξιον τὸν διορισμὸν προσώπων τῆς ἐμπιστοσύνης των καὶ αὐτῶν αἱ ἀξιώσεις κατὰ τὸ πλεῖστον, ὅταν ἥσαν δίκαιαι, εἰσηγούντο. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἥσαν εὐχαριστημένοι, διότι ἥννούσιν, εἴτε ἀπ’ εὐθύειας ἐνεργοῦντες, εἴτε ἐπεμβάσει τῶν πρέσβεων τῆς Συνεννοήσεως, πλήρῃ ἐπικράτησιν τῶν Βενιζελικῶν. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρω ὅτι, τὸν διορισμὸν τοῦ Βενιζελικοῦ Παπανδρέου ὡς νομάρχου ἀποφασισθέντος, ἐκάλεσα τοῦτον διὰ νὰ τὸν γνωρίσω καὶ διὰ νὰ

τὸν ἔρωτήσω ἀν δέχηται, προσελθὼν δὲ μοὶ εἰπεν δι τι ἔπιθυμεῖ νὰ διορισθῇ εἰς Μυτιλήνην, ἔνθα καὶ προϋπηρέτησεν. Ἡ ἀπόφασις περὶ διορισμοῦ τοῦ Παπανδρέου ὡς νομάρχου ἔγνωσθη, καὶ πρὶν ἦ τὸ Β. Δ. ὑποβληθῆ ὁ διευθυντὴς τῆς ἐφημερίδος «Σκοπί» Εὐστρατιάδης ἔγραψεν εἰς τὸν Ζαΐμην, δι τι διορισμός του θ' ἀποτελέσῃ σκάνδαλον, διότι ἔδημοσίευσεν ἐνυπογράφως εἰς ἐφημερίδα, δὲν ἔνθυμοῦμαι τώρα εἰς ποίαν, ἄρθρα νῦν ιστικὰ ἔναντίον τοῦ βασιλέως· συγχρόνως δὲν πασπιστὴς τοῦ Βασιλέως Σκουμπουρδῆς ἐστάλη νὰ μάθῃ ἀπὸ ἐμέ, ἀν πράγματι πρόκηται νὰ διορισθῇ ὡς νομάρχης δὲν προστίχησεν τοῦ Βασιλέως. Ἐζήτησα ἀπὸ τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βουλῆς τὴν ἐφημερίδα καὶ ἀνέγνωσα τὰ ἄρθρα τοῦ Παπανδρέου, ἥ γνώμη δὲ καὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ Μαζαράκη ἦτο ἡ αὐτή, δι τὰ ἄρθρα ἥσαν νῦν ιστικὰ καὶ δι τι δι Παπανδρέου δὲν ἔπρεπε νὰ διορισθῇ νομάρχης, ὅπως καὶ δὲν διωρίσθη. Ἐν τούτοις, δὲν μὲν Παπανδρέου παρουσιασθεὶς ἔνώπιον μου εἶχε τὴν τόλμην νὰ παραπονεθῇ διὰ τὸν μὴ διορισμόν του, διὰ τὸν ὄποιον, ὡς εἶπεν, ἀνέλαβον ὑποχρέωσιν μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτῷ κατὰ τὴν ἔνώπιον μου πρώτην παρουσίασίν του, δὲ Βενιζέλος εὗρεν ἀφορμὴν νὰ γράψῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα «Κῆρυξ» τῆς 24 Ιουλίου 1916 ἀρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐλεύθεραι Ἐκλογαί», διὰ τοῦ ὄποιον ἐπετίθετο ἔναντίον ἐμοῦ καὶ τοῦ Καλλάρη.

⁷ Αλλην παράλογον ἀξιώσιν, ἐνθυμοῦμαι, διατυπωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ ⁸Αττικοβοιωτίας Μ. Νεγροπόντη, περὶ μεταθέσεως εἰς ἄλλην θέσιν τοῦ ἐν Μεγάροις ἀξιωματικοῦ τῆς Χωροφυλακῆς, οὗ τὸ δύνομα δὲν ἐνθυμοῦμαι καὶ κατὰ τοῦ διποίου οὐδὲν ἀπολύτως παράπονον ὑπῆρχεν, ὡς παρασκευάζοντος τὴν δολοφονίαν τοῦ Βενιζέλου. Εἰς ἀπάντησίν μου δέ, διτὶ διὰ τοιαύτην βθελυράν ἐνέργειαν, περὶ τῆς διποίας δὲν ἐπειθόμην ἐκ μόνων τῶν πληροφοριῶν τοῦ Νεγρεπόντη, δὲν ἔχοινα ἀρχετὴν ἀπλῶς τὴν μετάθεσιν, ἀλλὰ διτὶ θὰ διέτασσον ἀνακρίσεις καὶ τὴν πυροφυλάκισιν τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἥσκει πρὸς τοῦτο δὲ Νεγρεπόντης νὰ μοὶ ἔδιδε στοιχεῖα τινά, οὗτος ἀπεδοκίμασε τοιαύτην ἐνέργειαν, δὲν ἔδωκε στοιχεῖόν τι καὶ ἔφυγε δυσηρεστημένος. ⁹ Εξ οὖν εἰκάζω, διτὶ τὴν μετάθεσιν τοῦ ἀξιωματικοῦ ἥξιον, διότι οὗτος δὲν ἤννόει νὰ γίνῃ πράκτωρ τῶν ἐκλογικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Νεγρεπόντη.

Εἰς τὴν σημείωσιν περὶ μεταβολῶν εἰς τὸ προσωπικὸν τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Χωροφυλακῆς περιελαμβάνοντο δύνματα ἀξιωματικῶν, ὡς τὰ τῶν Ραζέλου, Παλαμάρα καὶ ἄλλων, οἵτινες δικαιοιογγημένως εἶχον δώσει ἀφορμὴν δυσαρεσκείας εἰς τὴν Συνεννόησιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων, περὶ τῶν δποίων ἀδίκως κατεφέρετο, ἐνασκούντων δὲ ἀπλῶς τὸ καθῆκόν των. Μεταξὺ τῶν δνομάτων τούτων συμπεριελαμβάνετο καὶ τὸ τοῦ Χρυσοπατέρα, διοικητοῦ τοῦ ἀποσπάσματος προσωπικῆς ἀσφαλείας τοῦ Βασιλέως, καέντος ὀλίγον ἀργότερα κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ Τατοῖου. Εἴγον

ἐγκαίρως ἀντιληφθῇ ὅτι διοίρασχος οὕτος ἦτο ύπηρεσιακῶς ἀνεξάρτητος, ὑπαγόμενος μόνον εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας Δούσμανη καὶ ἐφόροντισα ἀμέσως νὰ διαρθώσω τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην, ὑπαγαγὼν τὸν μοίραρχον τοῦτον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Χωροφυλακῆς καὶ διατάξας τὴν ἐπικοινωνίαν τούτου μετὰ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας Ἀδηνῶν εἰς διάφερα τὴν ἀνακοίνωσιν πληροφοριῶν ἀσφαλείας. Ἐξέδωκα μάλιστα σχετικὴν ἐγκύλιον περὶ τούτου. Ἐπειδὴ διμως ἡγέρθησαν ἀντιρρήσεις, ὅτι διούσμανης ὡς γενικὸς ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως ἔκανόνιζε τὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Χρυσοσπάθη, τὸ δὲ ζῆτημα ἦτο λεπτόν, προσέθηκα ὅτι διοίρασχος δὲν ἀποκλείεται διὰ τῶν διατάξεων τῆς ἐγκυκλίου νὰ λαμβάνῃ δῆμηγίας παρὰ τοῦ Δούσμανη περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῆς ὑπηρεσίας του ἀναφορικῶς μὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Βασιλέως, ὅτι διμως θὰ παύσῃ ἐξαρτώμενος ὑπηρεσιακῶς παρὰ τοῦ Δούσμανη.

Μετὰ τὸ ἀνωτέρῳ καὶ ἀφοῦ δὲ μοίραρχος Χρυσοσπάθης προσωπικῶς δὲν ἔδωκεν ἀφορμήν τινα παραπόνων, νομίζω ὅτι δὲ πρέσβυτος τῆς Ἀγγλίας ἐπιμένων τότε εἰς τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐλησμόνησε τὴν ἄγγλικήν εὐγένειαν καὶ τὸ ὄφειλόμενον τὰκτ πρὸς Βασιλέα. Ἐνθυμοῦμαι δὲ μετὰ πόσης στενοχωρίας μου ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Βασιλέα τὰ περὶ τούτου, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ δύο ἢ τριῶν ἄλλων τὸν ἀντικαταστάτην, περὶ τῶν διοίων αἱ πληροφορίαι μου ἦσαν καλαί. Παραδόξως εἶδον τὸν Βασιλέα ἀπαθῶς ἀκούσαντα τὴν εἰσήγησίν μου καὶ ἀπαντήσαντά μοι, ὅτι δύναμαι νὰ διυρίσω δικίων καταλληλότερον, ἐνῷ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπειράχθῃ πολὺ. Ἄλλα οὖτω, καὶ ἡ εὐθύνη μου ἦτο μεγαλειτέρα διὰ τὴν ἔξεινδεσιν τοῦ καταλληλοτέρου, διώρισα ἄλλον, οὗ τὸ δῖνομα δὲν ἔνθυμωμαι.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπηκολούθησεν ἡ ἀνταρσία τοῦ συντάγματος Ἐπαρι. Ζυμβρακάκη εἰς Θεσσαλονίκην⁷ καὶ δλίγον χρόνον μετ' αὐτὴν ἔλαβον παρὰ τοῦ νομάρχου ἡ τοῦ ἀστυνομικοῦ διευθυντοῦ Λαρίσης, δὲν ἐνθυμοῦμαι παρὰ τίνος, τηλεγραφικὴν εἰδοποίησιν ὅτι ὁ ἐκ τῆς ἐγκαθιδρυθείσης προσωρινῆς κυβερνήσεως εἰς Θεσσαλονίκην ὑπουργὸς Ζάνας ἀνεκώρησεν ἐκ Λαρίσης σιδηροδρομικῶς δι⁸ Ἀθήνας. Τὸ περὶ τούτου τηλεγράφημα ἐλήφθη περὶ τὴν 4ην ἐσπερινήν, ἡ δὲ ἀμάξοστοιχία θὰ ἀφικνεῖτο περὶ τὴν 7ην ἐσπερινήν. Καλέσας ἀμέσως τὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας διέταξα νὰ προβῇ εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Ζάνα, ἅμα τῇ ἀφίξει του. ‘Ο Ζάνας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἀλλὰ δὲν συνελήφθη. Τὴν ἐσπέραν ἐκείνην εὑρισκόμενος εἰς τὸ θέατρον «Ολύμπια» ἔλαβον τὴν ὑπηρεσιακὴν πληροφορίαν, ὅτι δὲ Ζάνας δὲν ἀπειβάσθη εἰς τὸν σταθμὸν Ἀθηνῶν, τὴν δὲ ἐπομένην ἥμέραν πρωῒ μεταβαίνων πεζῇ εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον συνήντησα ἔμπροσθεν τῆς Ἀκαδημίας

τὸν λοχαγὸν Δραγούμην, δὲ ὁποῖος μοὶ εἶπεν ὅτι ὁ Ζάνας συνεταξίδευσεν ἐπιδεικτικῶς εἰς τὸ αὐτὸ τραῖνον μὲ τὴν πενθεράν του κυρίαν Δουλγκέρωφ καὶ ὅτι ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀθήνας, πληροφορίας τὰς δποίας δλίγον ἀργότερα προσελθόντες δύο, τρεῖς πολῖται, ἄγγωστοι εἰς ἔμε, ἐπεβεβαίωσαν, προσθέσαντες καὶ τὰς ἔξης λεπτομερείας, ὅτι μαθόντες τὴν περὶ Ζάνα εἴδησιν μετέβησαν εἰς τὸν σιδηρό σταθμὸν Ἀθηνῶν καὶ ἐπρότειναν εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τῆς Χωροφυλακῆς, διν συνήντησαν ἐκεῖ ἐπιφροτισμένον μετά τινων χωροφυλάκων διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Ζάνα νὰ τοῦ τὸν ὑποδείξωσιν, ὡς γνωστὸν ἔξι δψεως αὐτοῖς. Ὁ ἀξιωματικὸς δμως τοὺς ἀπέπεμψεν. Ὅτι ἐκεῖνοι ἀπομακρύνθησαν παρεμδύνευον τὴν ἀφίξιν τοῦ Ζάνα, τὸν δποῖον καὶ εἰδον ἀποβιβασθέντα καὶ ἀνενόχλητον ἀκελθόντα διὰ τῆς κυρίας ἔξοδου τοῦ σταθμοῦ, δταν δ ἀξιωματικὸς ἡσχολεῖτο δῆθεν εἰς τὴν ἀνεύρεσίν του ἐντὸς τῶν βαγονίων, καὶ εἰσελθόντα μετά τινος ἄλλου εἰς ἄμαξαν (landeau) κλειστῆν. Ὅτι ἐμπιπτος αὐτοῖς μικρὸς λουστράκος ἀναρριχθεὶς δπισθεν τῆς ἀμάξης εἰδεν ἀναμένοντας τὴν ἄμαξαν κατὰ τὴν εἰσοδόν της εἰς τὴν δόδον Ἀγ. Κωνσταντίνου δύο ἐφίππους χωροφύλακας, οἱ δποῖοι ἀφοῦ τὴν παρηκολούμθησαν μέχρι τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου, ἐγκατέλειψαν αὐτήν, καὶ ὅτι ἡ ἄμαξα, ἀφοῦ δ εἰς ἐκ τῶν ἐπιβαίνοντων κατῆλθεν ἐν τῷ μεταξύ, κατηνθύνθη εἰς τὴν δόδον Κανάρη, δπου καὶ ἐσταμάτησεν ἐμπροσθεν τοῦ δριθμοῦ, τὸν δποῖον τότε μοὶ εἶπον καὶ δὲν ἐνθυμοῦμαι, κατελθόντος καὶ τοῦ ἄλλου ἐπιβίτον.

Κατόπιν τῶν πληροφοριῶν τούτων ἐκάλεσα τὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας Ζυμβρακάκην Ἐμ. καὶ τῷ ἔγκτησα ἔξηγήσεις διὰ τὴν μὴ σύλληψιν τοῦ Ζάνα. Μοὶ ἀνέφερεν, ὅτι ἀνέθηκεν εἰς τὸν Μαρούδαν τὴν σύλληψιν τούτου, δτι δὲ οὗτος ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τινα ἀνθυπομιούραχον, μεταβάντα εἰς τὸν σταθμὸν καὶ μὴ ἀνενθόντα τὸν Ζάναν. Ἐκάλεσα εἰς τὸ Υπουργεῖον τὸν ἀνθυπομιούραχον, δτις μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι ὁ Ζάνας δὲν ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀθήνας καὶ δτι δταν περὶ τούτου ἐπίσθη, ὡς ἐκ περισσοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὰ βαγόνια διὰ νὰ ἤδη μήπως ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ τραίνου διὰ νὰ κατέληῃ εἰς Πειραιᾶ, δτι δὲ πιθανῶς νὰ κατῆλθεν εἰς Μενίδιον ἡ νὰ ἐπήδησε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ τραίνου εἰς τὸν σταθμόν. Διέταξα τὸν ὑποδιευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας Παπαϊκονόμου, τὸν δποῖον ἐκ πρωτοβουλίας μου μετέθεσα ἔξι Ἀρτης εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγγόριζον ὡς καλὸν ἐκ τῆς προϋπηρεσίας του ὑπὸ τὰς διαταγάς μου κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐν τῇ I Μεραρχίᾳ, νὰ ἐνεργήσῃ ἔνορκον προανάρχεισιν διὰ τὴν ἔξαρσίβωσιν τῶν αἰτίων τῆς μὴ συλλήψεως τοῦ Ζάναν κατὰ τὴν ἀποβίβασίν του. Ἡναγκάσθη ἐπανειλημμένως νὰ διατάξῃ νὰ ἐπισπευσθῇ ἡ ἀνάκρισις καὶ νὰ μοὶ ὑποβληθῇ τὸ πόρισμα. Οὐδὲν ἐγένετο. Ἐπῆλθε δὲ ἡ προαίτησις τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη χωρὶς τὸ πόρισμα νὰ ὑποβληθῇ. Ὁχι δὲ μόνον τοῦτο. Ἀλλὰ οὔτε ἡ σύλληψις τοῦ Ζάνα ἐν Ἀθήναις ἐγ-

νετο, ἀν καὶ τὴν διέταξα ρητῶς, τούτου ἀνενοχλήτως ἀναχωρήσαντος, ὡς ἦλθεν.

Ἄναφέρω ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὸ ἀνωτέρω διὰ ν ἀποδείξω, ὅτι τὸ τότε καθεστώς οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἐπὶ τῶν περισσοτέρων ὑπαλλήλων του, περὶ τῆς εὐόρκου καὶ ἀμερολήπτου ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων των, ὑπαλλήλων ἐπιβληθέντων τῇ ὑποδείξῃ τοῦ Βενιζελικοῦ κόμματος ὑπὸ τῆς Συνεννοήσεως καὶ χρησιμευόντων ὡς τυφλῶν δργάνων αὐτῆς.

Ο συνυπουργὸς Νέγρης μοὶ ἐσύστησε μάλιστα, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω διατρεξάντων, νὰ ζητήσω καὶ ἐπιμείνω εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ζυμβρακάκη ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας Ἀθηνῶν.

Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις καθίστατο ὁσημέραι λίαν ἀνώμαλος ἔνεκα τῆς δξύτητος ἦν ἐλάμβανεν ἡ ἐκδήλωσις τῆς πολιτικῆς τοῦ Βενιζέλου ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς τῶν συνηγορούντων ὑπὲρ τῆς παραμονῆς εἰς τὴν οὐδετερότητα, οἵτινες κάκιστα καὶ ἀντιπατροιωτικῶς φερόμενοι ἔταξαν ὡς ἀρχηγὸν τῆς πολιτικῆς ταύτης τὸν Βασιλέα. Οἱ πρόσβεις διεμαρτύροντο διὰ τὴν δργάνωσιν τῶν ἀπολυθέντων τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ ἐπιστράτων καὶ διὰ τὴν ἐν γένει δρᾶσιν αὐτῶν, στρεφομένην κυρίως κατὰ τῶν βενιζελικῶν, ὑπεδείκνυον δ ἔκτοτε τὴν διάλυσιν τῶν κατὰ συνοικίας ἐν Ἀθήναις ἰδουθέντων συλλόγων των, εἰς τοὺς δποῖους ὑπῆρχον καὶ δπλα ἐναποθηκευμένα. Καὶ ἡ διάλυσις μὲν τῶν συλλόγων τούτων δὲν θὰ ἦτο ἵσως μέτρον δίκαιον, διότι οἱ ἀποτελοῦντες αὐτοὺς διετείνοντο, δτι εἶναι σύλλογοι πολιτικοὶ ὡς καὶ οἱ τῶν Φιλελευθέρων λειτουργοῦντες, δτι δὲ θὰ ἐξελάμβανον ὡς μεροληπτικὴν ἐναντίον αὐτῶν καὶ ὑπὲρ τῶν Φιλελευθέρων διάλυσιν μονομερῆ τῶν συλλόγων των; δὲν θὰ ἦτο δὲ καὶ μέτρον πρωτικόν, διότι οἱ ἀποτελοῦντες τούτους πολῖται - ἐπίστρατοι θὰ συνήρχοντο κρύφα, μετὰ τὴν τυπικὴν ἡ φαινομενικὴν διάλυσιν των εἰς ἄλλας οἰκίας. Ἐλαβον δμως ἀφορμὴν ἐκ διαφόρων ἐπιδεικτικῶν συγκεντρώσεων των, καλούμενων μάλιστα εἰς τινα συνοικίαν διὰ σάλπιγγος καὶ ἐκ διαφόρων παρανόμων ἐνεργειῶν των ὡς ἐπὶ παραδείγματι ἐκτελέσεως παρὸ αὐτῶν εἰδους περιπολιῶν κατὰ τὴν νύκτα καὶ ἐνοχλήσεως οὕτω τῶν πολιτῶν, νὰ διατάξω τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας ὥπως ἀπαγορεύσῃ τὴν καθ' οίονδήποτε τρόπον δρᾶσιν τῶν μελῶν τῶν συλλόγων τούτων, ἐπιτρεπομένου αὐτοῖς μόνον νὰ συνέρχωνται ἡσύχως ἐν τοῖς συλλόγοις, ὡς εἰς λέσχας. Ο Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας Ζυμβρακάκης, ὡς βενιζελικὸς χαρακτηριζόμενος, ἦτο λίαν ὑποπτος εἰς τοὺς ἐπιστράτους, ἐπίσης καὶ τὰ περισσότερα δργανά του, διορισθέντα ὑποδείξει τῶν Πρέσβεων, ἐπομένως ἀκατάληλος διὰ τῆς πειθοῦς ἡ ἄλλων ἐλαφρῶν μέτρων νὰ ἐπιβάλῃ σεβασμὸν πρὸς τὴν τάξιν, περιωρίζετο δθεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν

περιστολὴν ἡ τιμωρίαν τῶν μεγάλων ὑπερβασιῶν, τῶν Πρέσβεων Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας οὐδόλως ἐκ τούτου ἴκανοποιούμενων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπον ἐποχὴν ἔξερχόμενος περὶ τὴν 13ην ὥραν τοῦ Ὑπουργείου, συνήντησα πρὸ τῆς θύρας τὸν στρατηγὸν Ἀγαμέμνονα Πάλην, ἀρχηγὸν τοῦ Στρατοῦ. Οἶκου τοῦ Βασιλέως, ἐλθόντα ἐπ’ αὐτοκινήτου εἰς συνάντησίν μεν ἵνα μοὶ ἐκθέσῃ, ὡς εἴπεν, σοβαρὸν μέτρα τὰ δόπια ἔξι ἰδίας πρωτοβουλίας ἔλαβε πρὸς προστασίαν τοῦ Ἀνακτος καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ σταθμεύοντος ἐμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ Ὑπουργείου, κατὰ παράκλησίν του, καὶ ἔξηγοῦντας εἰς ἐμὲ διεξοδικῶς καὶ ζωηρῶς περὶ τῶν δυχρωμάτων πέριξ τοῦ Τατοίου, τὰ δόπια δὲν θὺν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς Ἀγγλο-Γαλλους ἀποβιβαζούμενους νὰ φθάσωσι μέχρι τῶν Ἀνακτόρων Τατοίου.

Εἰς Λάρισαν μακρὰν ἐπὶ καιρὸν διαμένων καὶ ἀσχολούμενος μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς μεραρχίας μου εἰς στρατιωτικὰ ἔργα, Ἰδίως δὲ ἀπὸ Σεπτεμβρίου 1915, ἐποχῆς τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἥμην ἐντελῶς ξένος πρὸς τὰ ἐν Ἀθήναις συμβαίνοντα καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς τόσης δεύτητος σκέψεων, ὡς λόγου χάριν ἡ ἀνωτέρω, ὥστε ἀκούων ταύτας νὰ ἔκλαμβάνω ὡς παρακρούσεις διανοητικάς.

Ἐν τούτοις, οἱ πρέσβεις καλῶς πληροφορημένοι περὶ τῶν ὡς ἄνω διαθέσεων καὶ διὰ τῶν μυστικῶν αὐτῶν ἀστυνομικῶν παρακολουθοῦντες τὰς ἐνεργείας τῆς γερμανικῆς προπαγάνδας ὑπὸ τὸν Σέγκ, ἀπεφάσισαν πρὸς ἔξουδετέρωσιν ταύτης ν^ο ἀναλάβωσι διὰ τῶν δργάνων των τὴν σύλληψιν καὶ ἀπέλασιν διαφόρων ἀλλοεθνῶν καὶ τὴν ἀποπομπὴν τῶν διπλωματικῶν ὑπαλλήλων Γερμανίας, Αὐστρίας, Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας. Τὰ δργανα τῶν μυστικῶν ἀστυνομιῶν τῶν προσβειῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, λίαν ἀμφιβόλου ἀλλως τε ἡθικῆς, ἔξετραπήσαν εἰς διαγνώστους ἀκρότητας, αἱ δοποῖαι ἐπροκάλεσαν τὴν ἀγανάκτησιν πάντων. Νύκτα τινά, ἐπέδραμον κατὰ τῆς οἰκίας Ιατροῦ Βασιλειάδου, ἐπὶ τῆς δοποῦ Μασσαλίας, εἰς τὸ ἄνω πάτωμα τῆς δοποίας κατώκει γερμανὸς ἐκ τῶν τῆς προπαγάνδας, ἀφοῦ δὲ διὰ κομματουροφόρων ἀπέκλεισαν τὰς γειτονικὰς ἐγκαρδίους δοδοὺς καὶ ἐπέβαλον τὸ κλείσιμο τῶν παραθύρων τῶν οἰκιῶν, εἰς ἀς συγκατελέγετο καὶ τὸ ἰδικόν μου, τότε Ὑπουργοῦ τῶν Ἐπωτερικῶν, ἔθραυσαν διὰ λοιστοῦ τὴν ἔξωθυραν καὶ εἰσῆλθον διὰ νὰ συλλάβωσι τὸν γερμανόν, δοτις ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐδραπέτευσε διὰ τῶν δοπισθεν χαμηλῶν παλαιῶν οἰκίσκων. Κατ’ αὐτὴν τὴν ἐνέργειαν, δὲ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Δαμιανὸς ἤρχετο ἐπ’ αὐτοκινήτου καὶ ἐν στολῇ εἰς τὴν οἰκίαν μου διὰ νὰ μὲ παρακαλέσῃ νὰ διατάξω τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν πέριξ τῆς ἐν Πειραιῇ οἰκίας Καλλημασιώτη, φίλου του στενοῦ, διαφόρων ὑπόπτων ἀτόμων. Μὲ μεγάλην δυσκολίαν οἱ ἀποκλείσαντες τὰς δοποῖς κομματουροφόροι ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ διέλθῃ.

‘Η ἀνησυχία δμως ἐκ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας τῶν ὁργάνων τῶν Πρεσβειῶν ἐπεξετάζη καὶ μέχρι τῶν Αὐλικῶν. Οὕτω δέ, νύκτα τινὰ δὲν πασπιστής Καλίνσκος μὲ ἐκάλεσεν εἰς τὸ τηλέφωνον ἀνυπομονῶν νὰ μάθῃ λεπτομερείας περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς μεταβάσεως κατ’ ἐκείνην τὴν ὥραν πολλὸν, ὡς ἔλεγεν διτι επληροφορήθη, αὐτοκινήτων εἰς Κηφισίαν. Ἀναφέρω δὲ τὸ περιστατικὸν τοῦτο διὰ νὰ καταδείξω εἰς ποῖον κρίσιμον σημεῖον εἴχομεν φθάσει, ὥστε ἐν ὅγνοια τοῦ τί λέγεται ἐκάστην ὥραν, νὰ μὴ ἀποκλείηται καὶ ὑπὸ τῶν προσκειμένων τῷ Βασιλεῖ ἡ πιθανότης αἰχμαλωσίας Αὐτοῦ. Τὸ τοιοῦτο μὲ ἔκαμε μάλιστα νὰ ἐνθυμηθῶ ἐρώτησιν πρός με τοῦ Ὑπουργοῦ Δ. Ράλλη εἰς Λιβάνοβον, κατὰ Μάϊον 1916, δόπτε δ Βασιλεὺς ἐνεκανίασε τὴν ἔνωσιν τῆς σιδηροδρόμου γραμμῆς πρὸς Πλατὺ—Θεσσαλονίκην, ἐὰν οὗτος θὺν ἦτο ἀσφαλῆς ταξιδεύων μέχρι Πλατύ.

Σὺν τοῖς ἀλλοις εἴχεν ἐπιβληθῆ ἔλεγχος ἐπὶ τῶν τηλεγραφημάτων, ἐνθυμοῦμαι δὲ διτι κληθεὶς ἐπειγόντως εἰς τὸ Τηλεγραφεῖον πρὸς συνεννόησιν μετὰ τοῦ τότε νομάρχου Σύρου, ἀν καλῶς ἐνθυμοῦμαι, ἐπληροφορήθην παρὰ τοῦ διευθυντοῦ Γουσίου, διτι εἴχεν δηγίας τοῦ Γάλλου Ἐλεγκτοῦ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ οὕτε εἰς ἐμὲ τὸν Ὑπουργὸν νὰ συγκοινωνήσω τηλεγραφικῶς ἄνευ προηγουμένης συνεννοήσεως καὶ ἀδείας τοῦ Γάλλου τούτου. Ἡναγκάσθην ν^ο ἀναμείνω ἐπ’ ἀρχετὸν καὶ νὰ συναινέσω δπως γίνοντας τὰ διαμειφθησόμενα μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ νομάρχου γνωστὰ εἰς τὸν Γάλλον, διὰ νὰ δοθῇ ὑπὸ τούτου ἡ ἀδεια.

Δηλαδὴ πᾶς τις ἔβλεπε μετὰ βαρυθυμίας καὶ πόνου τοὺς ἔξευτελισμοὺς τούτους τοῦ Κράτους, ἀπομείναντος οἰονεὶ σκιᾶς, δσημέραι αὐτανέανοντας. Πᾶς τις ἔβλεπεν, διτι οὕτω βαίνομεν πρὸς καταστροφήν, μόνοι δὲ ἀμβλυωποῦντες ἔμενον μετὰ ἐπιμονῆς οἱ πολιτευόμενοι ὀρισμένης μερίδος καὶ οἱ περὶ τὸν Βασιλέα κύκλοι.

‘Η Κυβέρνησις Ζαΐμη, ἡς ἀπετέλουν μέλος, ἥλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν δπως ἐκτελέσῃ τοὺς δροὺς τῆς Διακοινώσεως: ‘Αποστράτευσιν—Ἐκλογάς. Ἐν τούτοις, ἀμα τῇ συμμετοχῇ καὶ τῆς Ρουμανίας 7/20 Αὔγουστου ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, ἐγεννήθη ἡ σκέψις εἰς τὴν Κυβέρνησιν Ζαΐμη ἔξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ὀλλὰ πρὸ τὴν ἡ ἡ σκέψις αὕτη λάβη σάρκα καὶ προταθῆ δπου δεῖ, τὰ πρῶτα ἀτυχήματα τοῦ Ρουμανικοῦ στρατοῦ ἐπῆλθον ραγδαίως, δπως ἀνακόψωσι πᾶσαν ἐνέργειαν.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀντάντ ἐν Ἀθήναις πεισθέντες, κατὰ τὴν ἀποστράτευσιν καὶ κατὰ τὴν μετάβασιν τῶν ἐφέδρων εἰς τὰς ἑστίας των περὶ τοῦ καλλιεργηθέντος κατὰ τὴν διαμονήν των ἐν τῷ στρατῷ ἀντιβενιζελικοῦ ρεύματος, τὸ δοποῖον οἱ σύλλογοι τῶν ἐπιστράτων ἀμέσως μετὰ τὴν ἀποστράτευσιν ἀνακύψαντες μὲ πλήρη δργάνωσιν ἐπρόκειτο νὰ διατηρήσουν καὶ ἐπανέησουν, διότι ἐπιτυχία τοῦ Βενιζέλου κατὰ τὰς

έκλογάς, ήτο γνωστὸν αὐτοῖς, ὅτι θὰ εἶχεν ως συνέπειαν νέαν ἐπιστράτευσιν τῶν ἥδη ἀπὸ ἐννεαμῆνου καταπεπονημένων ἀνδρῶν, παρείλκυον τὸ ζήτημα τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔκλογῶν καὶ ἐπεξήτων ἔκτοτε εὔλογον ἀφορμὴν νὰ ματαιώσωσιν αὐτάς. Καταφαίνεται δὲ ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι εἶχον δίκαιον συνιστῶν ταχεῖαν καὶ ἀνευ ἀναβολῆς ἐνέργειαν ἔκλογῶν μετὰ τὴν ἀποστράτευσιν, διότι οὕτω μόνον θὰ εἰσηρχόμεθα διποσδήποτε εἰς δύμαλήν κοινοβουλευτικὴν κατάστασιν καὶ εἰς καλλιτέρας σχέσεις μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως.

Δύο μεγάλαι πολιτικαὶ διαδηλώσεις ὁργανώθησαν, ἡ τῶν Φιλελευθέρων καὶ ἡ τῶν ἀντιθέτων. Ἐνθυμοῦμαι δέ, ὅτι κατέβαλλον προσπαθείας διὰ νὰ πείσω τοὺς δευτέρους, ὅτι ἡ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν διεξαγωγὴ καὶ τῶν δύο συλλαλητηρίων ἥδυνατο νὰ φέρῃ εἰς σύρραξιν αἵματηράν. Ἀμφότεραι ἵσαν πολυπληθεῖς καὶ ἔβλεπε τις εἰς μὲν τὴν πρώτην, τὴν τῶν Φιλελευθέρων, πολίτας ὡρίμου μᾶλλον ἡλικίας καὶ ἀστούς, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ὡργανωμένην οἷονεὶ στρατιωτικῶς μετὰ σαλπίγγων καὶ ἔλλων ἔγχωρίων μουσικῶν ὁργάνων, πολίτας στρατευσίμους, χωρικοὺς καὶ ἐν γένει ἐκ τῶν λαϊκῶν τάξεων. Ἡ τῶν Φιλελευθέρων κατέληξεν εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου οἰκίαν Βενιζέλου, διότιν οὗτος ἔξεφρωνησε τὸν γνωστὸν δριμύτατον λόγον κατὰ τοῦ Βασιλέως. Ἡ ἐπακολουθήσασα κατ’ ἄλλην ἡμέραν διαδήλωσις κατέληξεν εἰς τὴν οἰκίαν Δ. Ράλλη, εἰς τὴν γωνίαν διδῶν Πανεπιστημίου καὶ Κοραῆ. Ἡν καὶ ἡ ἐκδήλωσις τῶν δύο ἀντιθέτων πολιτικῶν φρονημάτων εἶχε φθάσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον ὁξύτητος, ἐν τούτοις εὐτυχῶς καὶ τὰ δύο συλλαλητήρια διεξήχθησαν ἐν ἀπλούτῳ τάξει καὶ ἔλευθερίᾳ, ἀνευ προκλήσεων, ἀπειλῶν ἡ συμπλοκῶν, τοῦθ' ὅπερ ἀνεγνώρισαν πάντες καὶ δι Βενιζέλος ἀποστείλας τὸν Μαρκαντωνάκην νὰ μὲν εὐχαριστήσῃ.

Ἐν τούτοις ἐπιθέσεις καὶ κακοποιήσεις Φιλελευθέρων ἐγίνοντο ἐνίστε, δὲ ἀναβρασμὸς τῶν παθῶν ἐπετείνετο. Οὕτω, ἡμέραν τινὰ ἥλθην εἰς τὸ γραφεῖον μου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ δὲ Λουκᾶς Νάκος διαμαρτυρόμενος διὰ τὴν κατ’ αὐτοῦ ἐπίθεσιν ἐν ἡμέρᾳ ἐν τῇ διδῷ Σταδίῳ. Ἀλλην νύκτα διὰς ἐπιστράτων, ἐξ ὃν τινὲς ἀνεγνωρισμένοι ὡς ἀνήκοντες εἰς τὴν πολιτικὴν μερίδα Γούναρη, ἐπετέθησαν ἐν τινὶ καιρενίῳ πλησίον τοῦ ἔνοδοχείου «Τουρίστ» κατὰ Φιλελευθέρων πολιτῶν, πυροβολήσαντες καὶ πληγώσαντες αὐτούς. Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν τῶν διαταγῶν μου πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας περὶ ἐνεργητικωτέρας ἔξασφαλίσεως τῆς τάξεως, ἰδίως κατὰ τὴν νύκτα, μετέβην κατ’ ἐντολὴν καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ζαΐμη εἰς τὸ ἔνοδοχεῖον «Τουρίστ» πρὸς συνάντησιν τοῦ Γούναρη διὰ νὰ τὸν παρακαλέσω νὰ βοηθήσῃ καὶ οὕτος διὰ τῶν συμβουλῶν τοῦ πρὸς τοὺς ἐπιστράτους καὶ φίλους τοῦ εἰς ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καὶ πρόληψιν αἴματηρῶν συγκρούσεων. Ὁ Γούναρης

περιστοιχούμενος ἀπὸ φίλους του μὲν ἐδέχθη μὲν ψυχρότητα σχεδὸν ἐχθρικὴν καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τούτων κατὰ ποράκλησίν μου διὰ νὰ τῷ διμιλήσω ἴδιαιτέρως, μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι δὲν δύναται τίποτε νὰ πρᾶξῃ, διότι οἱ σύλλογοι ἐπιστράτων δὲν ἔξαρτῶνται ἐξ αὐτοῦ, ὅτι δὲ κατὰ τὰς πληροφορίας του οἱ Φιλελευθεροί προκαλοῦσιν.

Ο Διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας Ζυμβρακάκης ἀφ' ἐτέρου, μοὶ παραπονεῖτο ὅτι ἐκ τῶν ὑπερεννεακοσίων καταταθέντων χωροφυλάκων ἐπὶ τῆς πρώην Κυβερνήσεως ὀλίγιστοι ἥδυναντο νὰ χρησιμοποιηθῶσι, διότι οὐδεμίαν ἀγωγὴν εἶχον λάβει, δεδομένου ὅτι τὸ Σχολείον Χωροφυλακῆς ἐπήρχει πρὸς κατάταξιν καὶ μόρφωσιν ἐκατὸν περίπου καθ' ἔξαμηνον νεοκατασσομένων χωροφυλάκων. Ἐσκέφθην ὅθεν τοὺς πλεονάζοντας ἀμορφώτους ἐν Ἀθήναις ν' ἀποσπάσω κατ' ἀναλογίαν εἰς μεγάλας ἐπαρχιακὰς πόλεις, ἵνα, προσκολλώμενοι εἰς μονάδας πεζικοῦ, ἐκπαιδεύωνται ἐπὶ τινας ὡρας καθ' ἐκάστην εἰς στοιχειώδεις ἀσκήσεις καὶ στρατιωτικὴν ἀγωγὴν, χρησιμοποιούμενοι συγχρόνως διὰ τὴν εἰδικὴν ὑπηρεσίαν των, μέρος δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις σχετικῶς καλλιτέρων παλαιῶν χωροφυλάκων νὰ μεταθέσω εἰς Ἀθήνας ἔνεκα τῆς ἔξαιρετικῆς τότε καταστάσεως. Ἀλλά, δυστυχῶς δ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Καλλάρης σύμφωνος κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ νὰ ἐκδώσῃ σχετικὰς διαταγὰς πρὸς τὰ Συντάγματα Πεζικοῦ, ἀργότερα ἐπρόβαλλε διαφόρους δυσκολίας, εἰσηγήσει ὡς εἰκάζω τῶν στενοκεφάλων ἀξιωματικῶν τοῦ Ὑπουργείου του, καὶ ἐμπαίωσε τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν.

Ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ Τατοίου, κατὰ τὴν διποίαν ἐκάησαν πολλοὶ καὶ αὐτὸς δι Βασιλεὺς ἐκινδύνευσεν, ἔξήγειρεν ὀκόμη περισσότερον τὸ μῆσος κατὰ τῶν Φιλελευθέρων καὶ τῶν Μ. Δυνάμεων, διότι ἐκυκλοφόρησε διάδοσις, μήπω ἔξακριβωθεῖσα, διότι ἐπόρκειτο περὶ ἐμπρησμοῦ. Λαβὼν γνῶσιν περὶ τὴν 17ην ὡραν περὶ τῆς μεγάλης ἔξαπλωσεως τῆς πυρκαϊᾶς μετέβην ἐπ' αὐτοκινήτου μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας εἰς Κηφισίαν εἰς τὴν οἰκίαν Καραπάνου, θερινὴν διαμονὴν τοῦ πρίγκηπος Νικολάου, ἔνθα ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια εἶχε συγκεντρωθῆ. Εἰς τὸ προαύλιον, δι Βασιλεὺς χωλαίνων ἔνεκα διαστρέμματος τοῦ ποδός, τὸ διποίον ἐπαθε πηδήσας ἔξ ὑψους νὰ σωθῇ, ἡ Βασίλισσα, ἡ πριγκήπισσα Ἐλένη τοῦ Νικολάου, δι οπασπιστῆς Λεβίδης, πάντες ἀνήσυχοι καὶ κατηφεῖς. Ὁλίγον κατόπιν προσῆλθον δι οποστράτηγος Λελές Σούτζος, δι Πρωθυπουργοῦ Ζαΐμης καὶ ἄλλοι τινές. Ἡ Βασίλισσα μὲν επλησίασε καὶ μοὶ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῆς ἔξαπλωσεως τῆς πυρκαϊᾶς κινδυνεύει καὶ ἡ Κηφισία, διότι πολλοὶ ἀναμιγγύονται δίδοντες συμβουλὰς περὶ τοῦ τρόπου περιορισμοῦ τῆς πυρκαϊᾶς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει διεύθυνσις καὶ ἐπικρατεῖ σύγχυσις καὶ ἀτοξία, διότι δὲ μοὶ ἀναθέτει νὰ μεταβῶ ἐπὶ τόπου καὶ νομίμως τὴν διεύθυνσιν. Ἀναχωρήσας ἀμέσως, μετέβην εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν διδῶν ἐξ Ἀθηνῶν

καὶ Κηφισίας πρὸς Τατοῖον, ὅπου ἀμαζαι, κάρδαι, αὐτοκένητα καὶ κόσμος πολὺς εἶχε συρρεύσει. Κατέφθανον ἐπίστις τημάτα στρατιωτῶν, ναυτῶν, ὑδραντίλαι, ἐργαλεῖα κλπ., τὰ δοποῖα ἐλλείψει ὁδηγιῶν καὶ διευθύνσεως ἔμενον ἀχρησιμοπόλετα ἢ διηρθρύνοντο εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε ἐντὸς τοῦ σκοτεινοῦ δάσους, ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀπώλεια πολλῶν περικυκλωθέντων ὑπὸ τοῦ πυρός, τὸ δοποῖον ἀναρριπτόμενον ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἐητολοῦτο τιχύτατα πρὸς πολλὰς κατευθύνσεις.

Ἐδωκαὶ εἰς τινας ἀξιωματικοὺς παρενθισκομένους ἦκι ὁδηγίας, νὰ συμπαραλέψωσιν ἀναλόγου δινάμεως τημάτα στρατιωτῶν μιτὰ ἐργαλείων καὶ νὰ ἐπιδιώξωτι τὴν μὴ μετάδοσιν τῆς πινακίδας νοτίως τῆς αἰδηροδρομικῆς γραμμῆς. Δυστυχῶς, καὶ τὰ ἐργαλεῖα δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ, διότι οἱ στρατιῶται προσήρχοντο ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὸν τάπον τῆς πινακίδας, φέροντες τὸν διπλισμόν των ἀντὶ ἐργαλείων. Κατ’ ἐκτίνην δὶ τὴν ὥραν ἐφθασε καὶ δι τότε πρίγκηψ Ἀλέξανδρος μετά τινος ἀξιωματικοῦ, τὸν δοποῖον συνώδευσα μέχρι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Τατοῖον, τὰ ὄποια εἰχον ἀποτεφρωθῆ καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἐπέκειτο ἡ ἀνάφλεξις καὶ τὸν παρακειμένου ἀνακτόρου τῆς Βασιλίσσης μητρὸς Ὅλγας, ἀπὸ τοῦ δοποῖον ἀπεκόμιζον τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα καὶ ἴναπλατεῖαν εἰς τὸ ὑπαίθρον πρὸς διάσωσιν. Τὸ ἀνάκτορον τοῦτο διέφυγε τῇς καταστροφῆς, διότι περιεβάλλετο εἰς ἵκανην ἔκτασιν ὑπὸ δένδρων οὐχὶ ἐνεργέτων (δρυῶν κλπ.). Μέχρις ἐκεῖ ἐφθάσαμεν διὰ τοῦ ἀντοκινήτου μου μιτὰ μεγάλης δυσκολίας καὶ κινδύνου, διότι τὸ πῦρ ἐμαίνετο κυριολεκτικῶς, τρέασται φλόγες ἀνυψοῦντο, ἡ θερμοκρασία ἦτο ἀποπνικτική ὥστε ὑφασμάτινον, παντοῦ ἐπιπτε ϑερμὴ τέφρα καὶ ἐντοτε πυρίνη βουρζή, ἡ δὲ ὁδὸς εἰς δύο ἢ τρία μέρη ἐφράσσετο ὑπὸ τῶν καιομένων μιτὰ τριγμῶν ἐκτρωθεν ταύτης πυκνοφύτων πεύκων καὶ θάμνων, ὑπὸ τῆς κατακτητικῆς πυριφλεγοῦς φυτίνης καὶ ὑπὸ τῶν ἐκσφρεγονιζομένων κύων τῶν πιέκων. Κατὰ τὴν ἐπιστροφῆν μου μάλιστα μετὰ τοῦ Λαυρίστην τῆς Ἀστρομίας, τὸ ἀντοκινήτον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν αὔτηρη ὁδὸν, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πυρκαϊά εἰχεν ἀποκλείσει αὔτηρην ἐντελῶς, ἐκινδυνεύειν δὲν ἦταν ἀπομονωθῆνεν, ἐὰν ἐντυχῶς γενοτίναι τις ἐκ τῶν τοῦ κτίματος Τατοῖον, τὸν δοποῖον κατερχόμενον κατὰ πανικλημάν τον συμπαράλβομεν εἰς τὸ ἀντοκινήτον, δὲν μᾶς ὀδηγεῖ διὰ τινας ὁδοῦς γνωστῆς εἰς αὐτὸν καὶ ἀγνῶστου εἰς ἡμᾶς, ἡ δοποῖα παρακέμπται τὸν λόγον ἐνταῦθα διά τάφος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Μεθ’ ὅλως ὅμως τὰς παραπλαθίας πρὸς περιστολὴν τοῦ πυρός, τοῦτο ἐποχοχώρει ἀκατιστοῖς πνίστοις καὶ ὄψην, οὕτως ὥστε κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς τὸ ομητίον διαστιαχώσωτε τῶν ὁδῶν πρὸς Ἀθήνας καὶ πρὸς Κηφισίαν μοὶ ἀνήγγειλαν ὅτι ἡ αὐγοκαϊά εἰς σημεῖον Μπογιάτι καὶ ἄλλα ἐξετάσθη νοτίως τῆς παδημαδυομικῆς γραμμῆς πρὸς Κηφισίαν. Μετέβην πρὸς τὰ ἐκεῖ, συγκατίμας πικρατικῆς

κεκμηκότας νὰ καταγίνωνται πρὸς ἀποφύλωσιν τοῦ ἐδάφους ἐκ τῶν μεγάλων πεύκων καὶ θάμνων. Ἡ προσπάθειά των αὐτη ἦτο ματαία, διότι τὸ πῦρ ἔβαινεν ταχύτερον τῆς ἐργασίας των. Τέλος περὶ ἐξημερώματα δ’ ἀνεμος ἐκόπασε, μέρη ἀδενδρα εἰς πολλὰ σημεῖα παρουσιάσθησαν, καὶ τὸ πῦρ κονρασθὲν καὶ αὐτὸς ἐσταμάτησεν εἰς 2—3 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Κηφισίας. Ἐπανῆλθον δὲ εἰς Ἀθήνας νῆστις, κατάκοπος καὶ νυσταλέος.

Τὴν μεθεπομένην ἡμέραν τὸ ἀπόγευμα παρουσιάσθην εἰς τὴν Βασίλισσαν, διὰ νὰ τῇ ἀναφέω διτὶ ἔξετέλεσα τὴν διαταγὴν της. Μ’ ἐδέχθη εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ γραφείου τοῦ Βασιλέως αἴθουσαν καὶ φιλόφρωγ συνδιελέχθη μετ’ ἐμοῦ ἐπὶ μακρόν. Ἀφοῦ τῇ ἀνεκοίνωσα τὰς ἐνεργείας μου κατὰ τὴν νύκτα τῆς πινακίδας, μοὶ εἴπεν διτὶ ἡ ἀνάκρισις θ’ ἀποδεῖξῃ διτὶ ἡ πυρκαϊά δὲν ἦτο τυχαία, διτὶ δὲ συνέλαβον παῖδα τινα ὁμολογήσαντα περὶ τούτου λεπτομερείας, ὡς καὶ διτὶ εἰς αὐτὴν θὰ ἐνέχωνται βενιζελικοί. Ἐπελήφθην τῆς περιστάσεως διὰ νὰ εἴπω εἰς τὴν Βασίλισσαν, διτὶ ἡ αὐξανομένη δλοὲν ἔντασις σχέσεων μεταξὺ τῆς δυναστείας καὶ τοῦ Βενιζέλου, ἀρχηγοῦ μεγάλου πολιτικοῦ κόμματος, βαίνουσα μέχρις ἐχθρότητος, θ’ ἀποβῆταις εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις πρόξενος κακῶν διά τε τὸν Θρόνον καὶ τὴν Πατρίδα, διτὶ δὲ νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ ἔχω γνῶμην, διτὶ συνδιαλακτικὴ πρὸς τὸν Βενιζέλον πολιτική, τούλαχιστον κατὰ τὴν διεθνῆ ταύτην περιπλοκήν, θὰ ἦτο εὐκτέα. Ἡ Βασίλισσα μετά τινος ἀπαρεσκείας, ζωηρότητος, δύναμαι νὰ εἴπω καὶ δογῆς συγκρατουμένης, μοὶ ἀπήντησε τὰ ἔντης: «Τὰ λέτε καὶ σεῖς αὐτά. Νὰ ἐπαναλάβωμεν τὰς μενόδους τοῦ μακαρίου Γεωργίου. Νὰ κατέληθη ἡ Δυναστεία δίδουσα τὸ χέρι της εἰς τὸν Βενιζέλον, δ’ ὁδοῖς καὶ εἰς τὴν Κρήτην τὰ ἴδια ἔκαμε. Μὴ φοβεῖσθε δύμως νὰ συμβοῦν τὰ ἴδια, διότι δ’ Βενιζέλος εἶναι ἔξυπνος, ἀλλὰ δ’ ἴδιος προσωπικῶς δειλός, εἰς δὲ τὸ Θέρισον οἱ ἄλλοι τὸν ἐπῆγαν τρέμοντα. Πρόεπε μόνον, δπως αὐτὸς θὰ ἔχῃ τὸ σχέδιόν του, νὰ σκεφθῆτε καὶ σεῖς ἐκ τῶν προτέρων τί θὰ ἐνεργήσητε εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, ἐὰν λόγου χάριν δὲν ἐπρεπε νὰ ἔξετασθῇ δὲ περίπτωσις τῆς μεταβάσεως καὶ ἀντιστάσεως εἰς Λάρισαν.» Τηρῶ ζωηρῶς τὴν ἀνάμνησιν τῶν λόγων τούτων, διότι μοὶ ἐπροξένησαν αἰσθησιν. Τὸ πρωΐ τῆς ἐπομένης ἡμέρας δ’ Στρέιτ μετέβη πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀδελφοῦ μου Ιωάννου, εἰς τὸν ὁδοῖον εἴπεν, διτὶ μὲ ἀνεξήτησε χωρὶς δυστυχῶς νὰ μ’ εῦρῃ καὶ διτὶ ἔχει ἐντολὴν τῆς Βασιλίσσης νὰ μοὶ μεταβιβάσῃ τὰ ἔντης: «Οτι τὰ λεχθέντα παρ’ Αὐτῆς χθὲς εἶναι ἀτομικαὶ γνῶμαι, τὰς δοποῖς ἔξηγεκεν ἐν δλως ἰδιαιτέρᾳ συνομιλίᾳ καὶ τὰς δοποῖας παρακαλεῖ νὰ λησμονήσω, διότι περὶ πολιτικῆς μόνον δ’ Βασιλεὺς ἀποφασίζει. Πράγματι δέ, δ’ ἀδελφός μου Ιωάννης μοὶ ἀνεκοίνωσε τὴν μεσημβρίαν τὰ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Στρέιτ λεχθέντα.

Τὰ πράγματα οὕτω, μετὰ τὴν ἐπ’ ἀσριστον ἀναβολὴν δὲ μᾶλλον μα-

ταίωσιν τῆς διεξαγωγῆς ἐκλογῶν, ἔβαινον πρὸς τὸ ἄγνωστον, μὲ τὴν προσπάθειαν ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη νὰ προσκτήσηται τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, διτὶ ἐργάζεται πρὸς ἔξουδετέρωσιν τῆς γερμανοφύλου πολιτικῆς, τὴν δποίαν, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν Δυνάμεων τούτων, ἐνήσκουν οἱ ἀντιβενιζελικοὶ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

Ἄλλα, αἱ δυνάμεις αὗται, φοβούμεναι τὴν μεταστροφὴν τοῦ φρονήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἀποτυχίαν ἵσως τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων, ἀφοῦ ἐματαίωσαν τὰς ἐκλογὰς δὲν ἴκανοποιοῦντο διὰ τῆς παρατάσεως ἐπὶ τὴν ἀρχὴν Κυβερνήσεως ὑπηρεσιακῆς, τηρούσης ἕστιω καὶ εὑμενῆ πρὸς αὐτὰς οὐδετερότητα, διότι πρῶτον ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνίσχυσιν διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἀγγλογαλλικοῦ στρατοῦ καὶ διότι δεύτερον ἐσκέπτοντο ὅτι εἰς περίπτωσιν ἐπιθέσεως σοβαρᾶς τῶν Γερμανοβουλγάρων κατὰ τοῦ στρατοῦ τούτου τοῦ Σαραίγ, ή Κυβέρνησις Ζαΐμη ^{θ'} ἀντικαθίστατο ὑπὸ ἀλλῆς καταρτιζομένης ἐκ τῶν ἀντιβενιζελικῶν, ή δποία θὰ ἐνήργει ἐχθρικῶς διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Σαραίγ.

Τὴν 19 Αὐγούστου (ν. ἡ. 1 Σεπτεμ.) κατέπλευσε συμμαχικὸς στόλος εἰς Κερατσίνη μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἐπιβολὴν τῶν ὑποχρεώσεων, ἀς ή Ἑλλὰς ἀνέλαβε τὴν 8/21 Ιουνίου νὰ ἐκτελέσῃ, καὶ τὴν παραδοχὴν νέων ἀπαιτήσεων, αἱ δποίαι ἀπέβλεπον εἰς τὸ κλείσιμον τῶν σταθμῶν ἀσυρμάτου τηλεγράφου, εἰς τὴν ἐπιβολὴν ἐλέγχου ἐφ' ὅλων τῶν συγκοινωνιῶν, ἐπὶ τῆς ἀστυνομίας, καὶ εἰς πολλὰ ἀλλὰ ἀντικείμενα.

Ἡ σύσκεψις τῶν τριῶν πρεσβευτῶν καὶ τοῦ ναυάρχου τοῦ στόλου Φουρνίε εἰς τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν δὲν ἦτο ἀσχετος, ως πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα, δι' ὃν θὰ ἐξητοῦντο καὶ θὰ ἐξετελοῦντο αἱ ἀνωτέρω ἀπαιτήσεις.

Κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς συσκέψεως τῶν πρεσβευτῶν εἰς τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν (27 Αὐγ./9 Σεπτ.) εἶχεν ὁργανωθῆ συλλαλητήριον εἰς τὴν πλατεῖαν Ὁμονοίας, διὰ τὴν ὑποβολὴν διαμαρτυρίας ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ πρὸς τὰς Συμμάχους Δυνάμεις διὰ τὰ λαμβανόμενα πιεστικὰ μέτρα. Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας, ἐνισχυθέντα καὶ διὰ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Φρουραρχείου, ἔδωκα ἐντολὴν νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν μετάβασιν τῆς διαδηλώσεως εἰς τὰς πρεσβείας, ἀλλὰ τὴν διὰ ἐκλεγησομένης ἐπιτροπῆς διαβίβασιν εἰς αὐτὰς τῆς διαμαρτυρίας τοῦ λαοῦ. Ἐν τούτοις, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ ἐνῷ τὸ ἐν τῇ πλατείᾳ Ὁμονοίας συλλαλητήριον δὲν εἶχεν ἀκόμη διαλυθῆ, ὁμάς διαδηλωτῶν περὶ τοὺς εἴκοσι, συγκεντρωθεῖσα αἴφνης πρὸ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας, ἀφοῦ προηγουμένως κατ' ἄτομα ἀνέμενον εἰς σκιερὸν μέρος κάτωθεν τῶν δένδρων τῆς λεωφόρου Κανονιστῶν, μὴ φωτιζομένης κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἥκολούθησεν αὐτοκίνη-

τὸν εἰσερχόμενον εἰς τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν καὶ ἀφοῦ ἐφώναξεν εἰς τὸ προαύλιον «Ζήτω ὁ Βασιλεύς! Κάτω ἡ Γαλλία!», καὶ ἔρριψαν μερικοὺς πυροβολισμούς, διελύθη ἀμέσως χωρὶς νὰ κατορθωθῇ ἡ σύλληψί τυνος. Ἡ ἀνάκρισις διαρκέσασα ἐπὶ μακρὸν δὲν γνωρίζω τί ἀπεκάλυψεν, δύσκολον δὲ εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις πρὸς τίνα σκοπὸν ἡ σκηνοθεσία αὐτῆς ἐξετελέσθη. Διότι δὲν παραδέχομαι, διτὶ Ἑλληνες παρεφρόνησαν μέχρι τοῦ σημείου νὰ προκαλῶσιν ἀσυλογίστως καὶ ἀσκόπως τὴν Γαλλίαν, ἡ διτὶ ἡ Γαλλία εἶχεν ἀνάγκην τοιούτου κακοτέχνου παρασκευάσματος διὰ νὰ ἐπιβάλῃ ἀξιώσεις της, καὶ ἀποκλίνω μᾶλλον νὰ πιστεύσω, ως ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐπίστευον, διτὶ ἡ ψευδεπίθεσις κατὰ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας ἦτο ἀνόητον ἔργον τινὸς ἐκ τῶν πρακτόρων τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας.

Μ^η δλα ταῦτα τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν παρατησιν τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη, ἐπικειμένην ἀλλως τε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Καὶ ἐσπευσε μὲν ἀμέσως μετὰ τὸ ἐπεισόδιον, τὴν αὐτὴν ἐσπέραν, δ. κ. Ζαΐμης νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν συγγνώμης, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη διὰ τοῦ διαβήματός του τούτου, ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐπίδοσιν πρὸς αὐτὸν διακονῶσεως τῶν πρεσβευτῶν, διὰ τῆς δποίας ἐζητεῖτο ἡ ταχεῖα ὀναζήτησις καὶ τιμωρία τῶν δραστῶν, ή τιμωρία τῶν στρατιωτικῶν καὶ ἀστυνομικῶν, οἵτινες δὲν προέλαβον ή δὲν ἐπενέβησαν, ή διάλυσις τῶν συλλόγων τῶν ἐπιστράτων καὶ ἡ ἔγγραφος ὑποβολὴ αἴτησεως συγγνώμης πρὸς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως ἀγημα Γάλλων ναυτῶν ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀνέλαβε τὴν φρούρησιν τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας.

Πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διακονῶσεως ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα καὶ ἐνθυμοῦμαι διτὶ οἱ πρόδεδροι τῶν κατὰ τμήματα τῆς πόλεως συλλόγων ἐπιστράτων προσῆλθον νύκτα τινὰ εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ μοὶ παρέδωκαν κλεῖδας τῶν οἰκημάτων τῶν συλλόγων των, λέγοντες διτὶ δὲν θέλουσι νὰ παραδώσωσιν αὐτὰς εἰς τὸν βενιζελικὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας Συμβρακάκην, διτὶ δὲ τυπικῶς μὲν ἐξεπλήρωσαν τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως περὶ διαλύσεως των, ἀλλὰ οὐσιαστικῶς θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ υφίστανται.

Ἀφοῦ ἐπὶ τινας ἡμέρας ή Κυβέρνησις Ζαΐμη ἐμεινεν, ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχήν, μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου Υπουργείου, ἀπεχώρησε, τοῦ Λουκᾶ Ρούφου ἀναλαβόντος τὸ Υπουργείον τῶν Ἐσωτερικῶν.

Μετὰ τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου τούτου Υπουργείου καὶ ἀφοῦ αἱ προσπάθειαι τῶν πολιτευομένων Καλογεροπούλου καὶ Δημητρακοπούλου πρὸς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως μὲ πρόγραμμα ἐξόδου τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῆς Ἀνταντήντην ἐναντίγησαν, δ. Βενιζέλος συνοδευόμενος ὑπὸ φίλων του ἀνεχώρησεν ἐκ Ν. Φαλήρου διὰ Κρήτην τὴν 11/24 Σεπτεμβρίου 1916.

Παρέμεινα εἰς Ἀθήνας ἐπὶ μηνιαίᾳ ἀδείᾳ, πρὸν ἦ διπιστρέψω εἰς τὴν θέσιν μου, ὡς διοικητὴς ἐν Λαρίσῃ τῆς Ι Μεραρχίας, εἰς τὴν διοίαν δικαλάρης ὡς ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ συνυπουργὸς ἐπὶ Κυβερνήσεως Ζαΐμη οἶχε τότε ἀποφασίσει νὰ διορίσῃ τὸν συνταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ Ἀνδρ. Μομφεράτον, χωρὶς κἄν νὰ μὲ προειδοποιήσῃ, ὑπέκινων φαίνεται εἰς παρασκηνιακὰς ἐπιφρούριας. Πληροφορηθεὶς περὶ τούτου διάλιγον πρὸ τῆς ὑποβολῆς τοῦ Β.Δ., κατώρθωσα νὰ τὸ ἀποτρέψω διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπεμβάσεως καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ζαΐμη.

Ἡναγκάσθην ἐν τῷ μεταξὺ νὰ διακόψω τὴν ἀδειάν μου καὶ νὰ μεταβῶ εἰς Λάρισαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατεύματα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἐπετέθησαν πρὸς κατάληψιν τῆς Αἰγατερίνης καὶ ἐπρεπε ν' ἀποκρουσθῶσι διὰ τημημάτων στρατοῦ τῆς μεραρχίας μου. Ἡ ἐπέμβασις δμως Γαλλικῶν στρατευμάτων καὶ δικαθορισμὸς οὐδετέρας ζώνης καταληφθεῖσης ὑπὸ τούτων ἀπεσόβησε τὸν κίνδυνον ἔμφυλίου πολέμου.

Κατὰ τὴν μετάβασίν μου εἰς Λάρισαν, κατόπιν διακοπῆς τῆς ἀδείας μου, μετὰ τετράμηνον περίπου ἀπουσίαν, εὑρόν τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν λίαν τεταμένας, τούτους δὲ ἀναμένοντας νὰ μάθωσι τὴν γνώμην μου περὶ τῆς καταστάσεως, ὡς αὕτη ἔξειλίχθη κατὰ τὸ τετράμηνον τοῦτο διάστημα. Διὰ νὰ παράσχω δὲ δεῖγμα τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν, διαιρεθέντων εἰς Βασιλικούς καὶ Βενιζελικούς, ἀναφέρω διτὶ δὲν ἀντεχαιρετῶντο συναντώμενοι, διτὶ εἰς τινας Βενιζελικούς ἀξιωματικούς, ἐν οἷς καὶ εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ ἑνὸς τῶν συνταγμάτων Ἰουλ. Κονταράτον, ὑπέδειξαν διὰ τοῦ τρόπου των νὰ μὴ μεταβαίνωσιν εἰς τὸν στρατῶνας καὶ διτὶ πᾶσα στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις εἶχε παύσει. Ὁ ἀντίκτυπος μετεδίδετο καὶ εἰς τὸν ὑπαξιωματικούς, ἥ δὲ κατάστασις καθίστατο σοβαρά. Δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψω, διτὶ εἰς τοῦτο συνέβαλεν ἥ ἡ ἀνικανότης τοῦ ἀναλαβόντος ὡς ἀρχαιτέρου τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου συνταγμ. Π. Παναγιωτοπούλου, διοικητοῦ τοῦ ἐν Τρικκάλοις συντάγματος πεζικοῦ. Διέταξα τὸν ὑπαξιωματικούς νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς τὸ διοικητήριον τῶν στρατώνων διὰ νὰ τοὺς διιλήσω. Ἡλθον πάντες ἀνεξαιρέτως. Εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι διατρέχομεν κρίσιμον ἐθνικὴν περίοδον, διτὶ δὲ κατὰ τὴν γνώμην μου ἡνωμένοι θὰ δυνηθῶμεν ν' ἀντιμετωπίσωμεν τὸν κινδύνους μετὸ μεγαλειτέρας ισχύος, ἐνῷ ἥ διαιρεσίς θὰ ἔξασθενίσῃ τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς διφελος τῶν ἐχθρῶν καὶ δι στρατὸς καλούμενος νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῆς Πατρίδος θὰ εὑρίσκεται εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, διότι ἀργὰ ἥ γενγιορα δι στρατὸς θὰ κληθῇ νὰ καθαρίσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸν Βουλγάρους, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει Ἐλλην φρονῶν, διτὶ καὶ εἰς Βούλγαρος πρέπει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν Ἐλληνικὴν Μακεδονίαν μετὰ

τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Διὰ τὸν λόγον τούτους ἐσυμβούλευσα τὴν παραμονὴν εἰς τὰς τάξεις καὶ τὴν μὴ μετάβασιν εἰς Θεσσαλονίκην. Εἶπον ἐπίσης εἰς οὐτούς, διὰ νὰ μὴ κρύπτωμαι δι πισθεν τὸν δακτύλου του, τὴν γνώμην μου περὶ τῶν πρωτοκόλλων, τὰ διοῖα ἐκυκλοφόρησαν πρὸς ὑπογραφὴν περὶ δροκού πίστεως πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὸν χαρακτηρισμὸν τὸν διοῖον δίδω εἰς τὴν ἐγκατάλευψιν τῶν τάξεων πρὸς μετάβασιν εἰς Θεσσαλονίκην. "Οσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῶν πρωτοκόλλων, κατέκρινα τὴν πρωτοβουλίαν τὴν διοῖαν ἀνέλαβον ἀξιωματικοί τινες, διπος διὰ τοῦ μέσου τούτου ἐλέγχωσι τοὺς συναδέλφους των, ἐὰν θὰ τηρήσωσι τὸν στρατιωτικόν των δροκού, μέσου ἀντιπειθαρχικοῦ καὶ παρουσιάζοντας τοὺς σχόντας τὴν πρωτοβουλίαν ἀξιωματικούς, μεριμνῶντας ὑπὲρ τὸν Βασιλέως καὶ ὑποκαθιστῶντας τὰς νομίμους ἔξουσίας τοῦ Κράτους. 'Ο ἐφ' ἄπαξ διοθεὶς δροκος ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ ἴσχυει καὶ ἀρκεῖ, οὗ δὲ ἐπινοήσαντες τὰ πρωτόκολλα ἀξιωματικοὶ δὲν εἶναι λογικὸν νὰ φρονοῦν, διτὶ ἐὰν ἔλθῃ στιγμή, καθ' ἥν ἀξιωματικὸς σκεφθῇ νὰ παραβῇ τὸν δροκον του, ὁ ἀναχαιτισθῇ νὰ τὸ πράξῃ ἔνεκα τῆς ὑπογραφῆς του εἰς τὸ πρωτόκολλον. Εὐλόγως ἀξιωματικὸς ἥδυνατο νὰ μὴ ὑπογράψῃ τοιαῦτα πρωτόκολλα καὶ νὰ δυσφορήσῃ διὰ τὴν ἐνέργειαν ταῦτην τῶν ἀλλων συναδέλφων του. Τὰ πρωτόκολλα ἔδωκαν ἀφορμὴν συζητήσεων πολιτικῶν, διχογνωμιῶν καὶ ἐρίδων μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν. Οὗτω δὲ ἔξετάζων τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, κατέκρινα τὴν χυκλοφορίαν αὐτῶν, δηλώσας εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς διτὶ δὲν κάμνω ποσῶς διάκρισιν μεταξὺ τῶν ὑπογραφάντων καὶ μὴ ὑπογραψάντων τὰ πρωτόκολλα. Προσέθηκα δμως, διτὶ ἥ ἀποψίς τοῦ ζητήματος εἶναι διαφορετική, ἐὰν ἀξιωματικὸς ἀπέφυγε νὰ ὑπογράψῃ, διότι προαποφασισμένος νὰ παραβῇ τὸν δροκον του καὶ καιροσκοπῶν, δὲν ἥθλησε διὰ τῆς ὑπογραφῆς νὰ φανῇ δὶς ἀσυνεπής. "Οσον ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, τὸ τῆς μεταβάσεως στρατιωτικῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶπον εἰς τὸν ὑπαξιωματικούς, διτὶ δὲν χαρακτηρίζω ποσῶς τὴν πρᾶξιν ὡς προδοσίαν, οὐδὲ ὡς προδότας τοὺς ἐγκαταλείποντας τὰς τάξεις των, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὡς ἀπορρέουσαν ἔξι ἐθνικῆς φιλοτιμίας ἐπηρεαζούσης περισσότερον αὐτούς, ὡς ἐκ τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τοῦ χαρακτῆρός των ἥ δροκος των. "Οτι δέ, οὗτοι μεταβαίνοντες εἰς Θεσσαλονίκην διὰ νὰ πολεμήσωσιν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, πράττουν διτὶ εἰς ἄλλας ἐποχὰς οἱ μεταβάντες εἰς Κρήτην διὰ νὰ πολεμήσωσιν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐγκαταλείποντες δμως τὰς τάξεις των καὶ παραβαίνοντες τὸν δροκον των, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἶναι ἐπίορκοι. Καὶ διὰ τοῦτο, φρονῶ διτὶ δι στρατιωτικὸς καὶ μάλιστα δι ἀξιωματικὸς θὰ εἶναι ἐν τάξεις πρὸς ἔσωτὸν καὶ ἀπέναντι τῆς Πολιτείας, ἐὰν ἐγκαταλείπων τὰς τάξεις του ὑποβάλῃ καὶ παραίτησιν ἐκ τοῦ ἀξιωματικοῦ του.

Τέλος εἶπον εἰς αὐτούς, διτὶ θεωρῶ προδότην τὸν ἀξιωματικόν,

δστις, ἐκμεταλλεύμενος τὴν θέσιν του ὡς προϊσταμένου θὰ προσεπάθει νὰ παραπέσῃ καὶ νὰ συμπαρασύῃ εἰς ἐγκατάλειψιν τῶν τάξεων ὑφισταμένους ἢ τμῆματα τὰ δποῖα διοικεῖ. Πάντα δὲ τοιοῦτον, ἐὰν ἀνακαλύψωσι, προσεκάλεσα τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικοὺς νὰ μὴ διστάσωσι νὰ συλλάβωσι καὶ νὰ μοῦ τὸν παραδόσουν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ μὲν ἦκουσαν μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ πάντες ἐφάνησαν ἱκανοποιημένοι καὶ εὐχαριστημένοι.

“Οταν μετὰ δέκα περίπου ἡμέρας ἐπανῆλθον εἰς Ἀθήνας πρὸς συνέχισιν τῆς ἀδείας μου, οἱ ἀξιωματικοὶ Ἰουλ. Κονταράτος, Ν. Τσερούλης, Πρωτοσύγγελος, Ἀναγνώστου, Τζαβέλας καὶ ἄλλοι τινὲς ἐγκατέλειψαν τὰς τάξεις των προσωρινήσαντες εἰς τὸ κίνημα Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὴν ἐπ’ ἀδείᾳ διαμονήν μου δύο συνομιλίαι μετὰ τῶν Μεταξᾶ I. ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ Στρατοῦ Γ. μοὶ ἔκαμαν πολλὴν ἐντύπωσιν διὰ τὴν ὀλίγην σημασίαν, ἣν ἀπέδιδον εἰς τὸ κρίσιμον τῆς καταστάσεως. Οὕτω, δὲ μὲν Μεταξᾶς ἐφρόνει ὅτι ἡ Ἀντάντ δὲν δύναται νὰ ἐπιβληθῇ εἰς ἡμᾶς εὐκόλως, διότι ἡ κατάληψις μὲν τῶν τελωνείων δὲν θὰ ἐστέρει τὸ δημόσιον ταμεῖον χρημάτων, ἀφοῦ αἱ εἰσπράξεις τούτων διετίθεντο διὰ τὸν διεθνῆ ἔλεγχον καὶ τὰ δάνεια, δὲν ἀποκλεισμὸς τῶν παραλίων ἐποεπε νὰ παραταθῇ ἐπὶ μαρῷ χρόνον διὰ νὰ γίνῃ αἰσθητὸς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων του, εἰς ἔλλειψιν σίτου ιδίως, διότε ἐὰν ἐπήρχοντο θάνατοι ἐκ πείνης, ὥστε καὶ καθ’ ὅδὸν νὰ πίπτωσι νεκροί (!), θὰ ἐγίνετο σκέψις τότε περὶ τῶν μέτρων, τὰ δποῖα θὰ ἐλαμβάνοντο. Αὗτὸς δῆμος ἔχοινεν ἀπίθανον, ὅτι δὲ ἀποκλεισμὸς θὰ ἐνηργεῖτο καὶ ὅτι θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ παραταθῇ μέχρι τοῦ ἀκροτάτου αὐτοῦ δρίου. Ἡ συνομιλία αὗτη ἔλαβε χώραν εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, παρισταμένου καὶ τοῦ ἐπιτελάρχου Παπαβασιλείου: Ὁ δὲ Στρατός μοὶ ἔλεγε τὴν 5/18 Αὔγ. κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰσβολῆς τῶν Βουλγάρων εἰς τὴν Α'. Μακεδονίαν πρὸς κατάληψιν τῆς Καβάλας, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Λ. Νικολαΐδου, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἔξασφαλίσει παρὰ τῆς Γερμανίας τὴν ἀκεραιότητά της, ὡς ἀντάλλαγμα τῆς οὐδετερότητος, ἔτι δὲ διαρρύθμισιν τῶν συνόρων Ἡπείρου καὶ τὰ Δωδεκάνησα, ὅτι ἡ ἐκκένωσις τῆς Α. Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ θὰ γίνη ἀμα τῇ ἀνακωχῇ καὶ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης εἰρήνης, καὶ ὅτι δὲ Βασιλεὺς ἔλεγεν εἰς αὐτὸν διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς κατέληψιν τῆς Α. Μακεδονίας, ὅτι δυνάμεθα νὰ τὰς παρακολουθήσωμεν, ὡς ἐάν ἐπρόκειτο περὶ πραγματικῶν πανοευντ.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀδείας μου ἐπανῆλθον εἰς τὴν Λάρισαν, λήγοντος τοῦ ὁκτωβρίου, καὶ ἀνέλαβον τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας. Εὗρον ὡς διοικητὰς τῶν τμημάτων τῆς προκαλύψεως τοὺς ταγματάρχας, Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν τομέα Αἰκατερίνης καὶ Ζήραν εἰς τὸν τομέα Ἑλα-

σῶνος, ἀποσταλέντας ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ἵσως διότι περὶ τῶν ἀντιβεντελικῶν φρονημάτων των εἶχε περισσοτέραν πεποίθησιν ἢ εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς μεραρχίας μου.

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν εἶχον συγκεντρωθῆ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολλὰ σώματα προερχόμενα ἐκ Μακεδονίας, π. χ. τὸ Γ' Σώμα Στρατοῦ, ἡ Γενικὴ Ἐφορεία ὑλικοῦ πολέμου, ἡ Ὑπηρεσία μετόπισθεν. Εἰς δὲ τὴν Λάρισαν εἶχεν ἐγκατασταθῆ Γαλλικὴ ὑπηρεσία πληροφοριῶν, ἔλεγχον διαβατηρίων, κλπ., εἰς οὐδεμίαν ἐπαφὴν ἔχομενη μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

Ἐπηκολούθησεν ἡ ἀπαίτησις τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων περὶ παραδόσεως ὅπλων, δρειβατικῶν πυροβόλων, πολεμοφοδίων καὶ ἀλλού ὑλικοῦ πολέμου. Ἡ ἀπαίτησις αὗτη ἔξηρεθεισε πολὺ τοὺς ἀξιωματικούς, διότι εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν τοῦτον διέβλεπον εὐκολωτέραν ἐπιχράτησιν τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης, συνεννοήσεις δὲ ἐγίνοντο μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων φρουρῶν καὶ ἐν περιπτώσει παραδοχῆς τῆς ἀπαίτησεως ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, οὗτοι νὰ μὴ συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς διαταγὰς αὐτῆς. Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα, ὅτι ἡ ναγκάσθην ν^ο ἀποπέμψω τὸν ἀξιωματικὸν Τουρκάην, διευθυντὴν τῆς Γενικῆς Ἐφορείας ὑλ. πολέμου, ἐπανελθόντα ἡμέραν τινὰ ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Λάρισαν καὶ παρουσιασθέντα πρός με διὰ νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ προφορικῶς δῆμης, καθ’ ἥν, ὡς ἔλεγεν, εἶχεν ἐντολήν.

Τὸ Α. Σώμα Στρατοῦ ἀντὶ ἀλλης διαταγῆς ἢ δῆμης μοὶ ἀπέστειλε τὰς ἐκδοθείσας τοιαύτας ὑπὸ τούτου πρὸς τὴν φρουρὰν Ἀθηνῶν, ἀφορώσας τὸν τρόπον ἐνεργείας τμημάτων στρατοῦ καὶ τῶν ἐπικεφαλῆς τῶν τμημάτων τούτων βαθμοφόρων πρὸς παρακώλυσιν ἀποβάσεως εἰς παράλια μέρη συμμαχικῶν στρατευμάτων μετὰ ἡ ἀνευ τοιούτων τῆς Ἀμύνης καὶ διὰ τὴν μὴ παράδοσιν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Αἱ δῆμηιαι καὶ διαταγαὶ αὗται πρακτικῶς ἥσαν ἀνεφάρμοστοι καὶ μετεβίβαζον τὴν εὐθύνην, τοῦ δὲ τοιούτων ἔμελλε νὰ συμβῇ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν, εἰς τοὺς ὑφισταμένους. Ἐπειδὴ δῆμος αἱ δῆμηιαι αὗται διεπνέοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς μὴ ἐπεκτάσεως τοῦ κινήματος τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα καὶ περὶ μὴ παραδόσεως τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, διέταξα τὴν λῆψιν πάντων τῶν συντελεστικῶν μέτρων, ὅπως ἐν ἀνάγκῃ ἡ μεραρχία εἰς τὴν βίαν ἀντιτάξῃ ἐνοπλον ἀντίστασιν.

Οὕτω, εἰς διάφορα ἐπίκαιαια μέρη (Ἐλασσῶνα, Νεζερόν, Ἀμπελάκια Τεμπῶν, Ἀγυιάν, κλπ.) ἀπέστειλα καὶ ἀποθήκευσα ὅπλα καὶ πυρομαχικά ὑπὸ τὴν φύλαξιν στρατιωτικῶν φρουρῶν, μὲ τὴν ἐντολὴν ὅτι ταῦτα θὰ διανεμηθῶσιν ἐν καιρῷ ἀνάγκης εἰς τοὺς ἐφέδρους τῶν πέριξ χωρίων ἐπὶ τῇ βάσει καταλόγου διομαστικοῦ τῶν ἐφέδρων τούτων, μόνον

καὶ ἀποκλειστικῶς κατόπιν ἐγγράφου διαταγῆς μου. Οἱ οὕτω ἐν και-
οῷ ἀνάγκης ἔξοπλοί μενοὶ ἔφεδροι ἐπρόκειτο νὰ ἔνισχύσωσι τοὺς
λόχους προκαλύψεως ἢ νὰ ἀναλάβωσι τοπικῶς τὴν ἀπόκρουσιν ἀποβά-
σεως καὶ προχωρήσεως στρατευμάτων πρὸς κατάληψιν σημείων τῆς Θεο-
σαλίας. Ἡ πρόδονιά μου, δπως τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὅπλα μὴ δια-
νείμω εἰς τὰ ἄτομα, ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων συνετή, διότι οὐδὲν ἀπω-
λέσθη καὶ δταν διετάχθην ν ἀποστείλω τὸν πλεονάζοντα τοῦτον ὅπλι-
σμὸν εἰς Πελοπόννησον, ἔξετέλεσα τὴν διαταγὴν ἀμέσως, ἐνῷ δὲν συνέβη
οὕτω διὰ τὰς λοιπὰς ἐν Θεσσαλίᾳ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας, αἱ δποῖαι
πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν εἶχον παραδώσει τὰ ὅπλα εἰς τοὺς πολίτας ἔφε-
δρούς.

³Ἐκ παραλλήλου συνέταξα καὶ ἀνεκοίνωσα ἐμπιστευτικῶς εἰς τοὺς
ἡγήτορας δύο διαταγάς μου, ὑπὸ τύπου λεπτομερῶν δδηγιῶν, τὴν μὲν
περὶ τοῦ τρόπου ἐνεργείας πρὸς κατάπνιξιν πάσης ἀντιστάσεως ἢ ἀναρ-
χίας ἐντὸς τῆς Λαρίσης καὶ πρὸς ἔξουδετέρωσιν τοῦ γαλλικοῦ ἐν αὐτῇ
ἔλεγχου, τὴν δὲ περὶ διοδοχικῆς συμπτύξεως καὶ ἀντιστάσεως τῶν τμη-
μάτων προκαλύψεως καὶ περὶ συγκεντρώσεως τῆς μεραρχίας πρὸς ἀπό-
κρουσιν τῆς εἰσβολῆς ἐκ τῆς οὐδετέρας ζώνης διὰ τὴν ἀφαίρεσιν βίᾳ
πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Ἡ διτέρα αὐτὴ διαταγὴ, ἀποβλέπουσα κυρίως εἰς
τὴν παρεμπόδισιν τῆς καθόδου στρατευμάτων ἐκ τῆς οὐδετέρας ζώνης
εἰς Λάρισαν, διελάμβανε καὶ περὶ τῆς καταστροφῆς ἐν ἀνάγκῃ τῆς σιδη-
ροδρομικῆς συγκοινωνίας καὶ περὶ τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρα-
σκευασθέντων ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας μέσων, διὰ ὑλικῶν καὶ
ἐκκρηκτικῶν ὑλῶν παραληφθέντων ὑπὸ τῶν ἐν Λαρίσῃ καὶ Βόλῳ ὑπη-
ρεσιῶν τῆς Γ. Ἐφορείας καὶ τῶν Μετόπισθεν.

Περίου κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, ἢ δλίγον ἀργότερα μετὰ τὴν αι-
ματηρὰν σύρραξιν ἐν Ἀθήναις ⁴Ἀγγλογάλλων καὶ ἡμετέρων, δὲν ἐν-
θυμοῦμαι τὴν ἀκριβῆ χρονολογίαν, ἀλλ’ αὐτὴ εἶναι εὔκολον νὰ εὑρεθῇ,
ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ι. Μεραρχίαν μου ἐμπιστευτικὰ ὄδηγίαι ἔντυποι
ὑπὸ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, περὶ ἐπιστρατεύσεως τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ
στρατοῦ, αἱ δποῖαι κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Σώματος τούτου Στρατοῦ
διενεμήθησαν εἰς τὰς μοιραρχίας καὶ ὑπομοιραρχίας τῆς Χωροφυλακῆς,
ἐντὸς ἐσφραγισμένων φακέλλων ὑπὸ τύπου ἀπορρήτου, μὲ τὴν ἐντολὴν
οἱ φάκελλοι οὗτοι νὰ διαφυλαχθῶσιν ἀσφαλῶς καὶ ν ἀνοιχθῶσι πρὸς
δημοσίευσιν ἢ ἐν καιρῷ νὰ ἐπιστραφῶσιν, δταν περὶ τούτων διὰ νεο-
τέρας διαταγῆς εἰδοποιηθῶσι. Περὶ τῶν φακέλλων τούτων ἐζήτησα
ἐπανειλημμένως ὄδηγίας παρὰ τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ κατὰ τὸν
πρώτους μῆνας τοῦ 1917 καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ
στρατοῦ πρὸς συγκέντρωσιν εἰς Πελοπόννησον, ἐὰν δὲν ἦτο πλέον
καιρὸς οἱ μὴ χρησιμοποιηθέντες φάκελλοι οὗτοι νὰ ἐπιστραφῶσιν ὑπὸ

τῶν μοιραρχῶν, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον ἀπάντησιν καὶ οἱ φάκελλοι παρέμεινον ἀκόμη εἰς αὐτὰς μέχρι Μαΐου, ἐποχῆς ἀναχωρήσεως μου ἐκ Λαρίσης.

Αἱ ὁδηγίαι αὗται ἐπιστρατεύσεως καθώριζον τὰς διαφόρους ιλά-
σεις ἐπιστρατεύσεως διὰ τοὺς ἔφεδρους Πεζικοῦ, Ἰππικοῦ, Πυροβολικοῦ
κλπ., τοὺς τόπους προσελεύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τότε συνυθηκῶν, δηλαδὴ
τῆς καταλήψεως τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν Νήσων καὶ τῆς μὴ ἐλευθέρας
συγκοινωνίας διὰ θαλάσσης, καθώριζον τὴν συγκρότησιν ἀνεξαρτήτου
μικτῆς Ταξιαρχίας εἰς τὸν χῶρον Βελεστίνον—Καρδίτσα καὶ ἄλλα πα-
ρόμοια.

Ἐλδήσεις λίαν ἀνησυχαστικαὶ σχεδὸν καθ’ ἡμέραν διεβιβάζοντο
εἰς τὴν Μεραρχίαν ἔχ τε τῶν διοικητῶν τῆς προκαλύψεως, μάλιστα δὲ
ἐκ τοῦ διοικητοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ τομέως Αἰκατερίνης, καὶ ἄλλοθεν, ὅτι
στρατεύματα συμμαχικὰ μετὰ ἢ ἀνευ τοιούτων τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης
πρόκειται νὰ κατέλθωσιν ἐκ τῆς οὐδετέρας ζώνης ἢ ν ἀποβιβασθῶσιν
εἰς Τζάγεζι, Ἀγυιὰν ἢ Βόλον. Ἡ ἐμφάνισις οἶστον διαμήλατου
σκάφους εἰς τὸν ὁρίζοντα ἥτο ἀφοριμὴ τοιούτων ὑποθέσεων καὶ ἀνησυ-
χιῶν. Ἐπανειλημμένως μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐκλήθην παρὰ τοῦ διοικη-
τοῦ προκαλύψεως Ἀλεξάνδρου εἰς τὸ τηλέφωνον, ζητοῦντος παρὸ ἐμοῦ
δδηγίας καὶ ἀναφέροντος ὅτι αἱ προετοιμασίαι τοῦ ἀπέναντί του στρα-
τοῦ οὐδετέρας ζώνης καὶ τὰ διαμειβόμενα μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν
τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὃν λαμβάνει γνῶσιν διὰ τῆς
ἐνώσεως τῶν τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν γραμμῶν, οὐδεμίαν ἀμφι-
βολίαν καταλείπουσι περὶ τῆς ἐπιθέσεως καθ’ ἡμῶν ἀμα τῇ χαραγῆ.
Ἐσπέραν τινὰ διευθυντής τοῦ βασιλικοῦ κτήματος Πολυδένδρι, ὀνό-
ματι Διαμαντόπουλος, ἐτηλεγράφησε πρὸς ἐμέ, τὸν διοικητὴν τῆς μεραρ-
χίας, πρὸς τὸν φρούραρχον Λαρίσης συνταγματάρχην Γ. Μεταξᾶν, πρὸς
τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ πρὸς ἄλλους, ὅτι εἰς τὴν παρα-
λίαν Ἀγιόκαμπος ἀπὸ τῆς δης ἐσπερινῆς ὥρας ἀποβιβάζεται στρατὸς ἐκ
καταπλευσάντων ἐκεī πολεμικῶν πλοίων, ἐνεκα ὅμως τοῦ σκότους δὲν δια-
κρίνει ἀν εἶναι γαλλικὸς στρατὸς ἢ καὶ στρατὸς τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης.

Εἰς τὸν Ἀγιόκαμπον εἶχον ἡδη τάξει διμοιρίαν εὐζώνων μὲ κατάλ-
ληλον ἀξιωματικὸν ἐπὶ κεφαλῆς διὰ νὰ περιπολῇ καὶ μὲ πληροφορῆ περὶ
πάσης ὑπόπτου κινήσεως πρὸς ἀπόβασιν, ἐπειδὴ δὲ δ ἀξιωματικὸς οὗτος
ηδὲν μοὶ ἀνέφερε, δὲν ἔδωκα πίστιν εἰς τὸ τηλεγράφημα. Ἐν τούτοις,
διέταξα τὸν σχηματισμὸν μικτοῦ ἀποσπάσματος ἐκ τοῦ συντάγματος
Εύζώνων καὶ τῆς ἐφίπτου μοίρας πυροβολικοῦ τῆς ταξιαρχίας Ἰππικοῦ,
ἀμφοτέρων τῶν σωμάτων τούτων ἐδρεύοντων ἐν Λαρίσῃ, ὑπὸ τὴν διοί-
κησιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Φράγκου, δπως ἢ ἔτοιμον εἰς διαταγὴν
μου ἀμέσως νὰ ἐκκινήσῃ διὰ Ἀγυιάν, ἐὰν ἢ διὰ τοῦ τηλεγραφήματος
εἴδησις ἐπεβεβαιοῦτο.

Περὶ τὰ ἔξημεράματα δὲ ἀξιωματικὸς τῆς διμοιρίας τῶν Εὐζώνων μὲν ἐπλησθόρησεν ἐξ Ἀγυιᾶς διὰ τοῦ τηλεφώνου, διὰ τοῦ προσέγγισις γαλλικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ εἰς Ἀγιόκαμπον, ἢ ἐξ αὐτοῦ ἀποβίβασις δύο ναυτῶν πρὸς ἀγορὰν ἵχθυν παρὰ τινῶν ἐκεῖ ἀλιέων καὶ ἡ μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος ἐμφάνισις ἀτμοπλοίου ἔδωκεν ὅλην εἰς τὴν περιδεῆ φαντασίαν τοῦ συντάξαντος τὸ τηλεγράφημα, τὸ διποίον διεστάτωσε κυριολεκτικῶς τὸν στρατηγὸν διοικήτην τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ᾽ ἀδικαιολογήτως διότι ἐπρεπε νόμῳ ἀναμείνωσι τὰς ἴδιας μου πληροφορίας. Ἡ ἀναστάτωσίς των ὅμως αὕτη ἀποδεικνύει, διὰ τοῦ πλέκλειστον καὶ τὴν πιθανότητα ἀπροόπτων, περὶ ὧν τὸ τηλεγράφημα διελάμβανε, συνεπῶς τὴν σοβαρότητα καὶ τὸ ἄκρον κρίσιμον τῆς καταστάσεως εἰς δὲ σημεῖον αὕτη εἶχε περιέλθει.

Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον ἀλλαὶ ἀδέσποτοι διαδόσεις ἐγίνοντο πιστευταὶ καὶ ἔδιδον ἀφορμὴν εἰς τινας νὰ σκέπτωνται, διὰ τοῦ στιγμὴν ἐπέστη νόμῳ ἀπαλλαγῶς τῶν Ἀγγλογάλλων. Οὗτοι, δὲ ἀξιωματικὸς Ζήρας, διοικητὴς τῆς προκαλύψεως εἰς Ἐλασσῶνα, συμπαραλαβὼν καὶ τὸν ὑπὸ τὰς διαταγάς του ἀξιωματικὸν Κίτσον, ἥλθεν εἰς Λάρισαν διὰ νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ διὰ Γερμανοὶ μετὰ Βουλγάρων ἥρξαντο τῆς ἐπιθέσεως εἰς τὴν Λυττικὴν Μακεδονίαν καὶ κατέρχονται πρὸς Κοζάνην, ἐνθα κατέφυγεν ὁ διοικητὴς τῆς περιφερείας Κορυτσᾶς Ἡλιάκης καὶ πολὺς πληθυσμὸς ἐκ τῶν πρὸς Β. χωρίων, καθὼς ἀς εἶχεν διειπίστους πληροφορίας, διὰ οἱ κανονιοβολισμοὶ ἥκούντο εὐχωρῶς ἐν Ἐλασσῶνα καὶ ἔζητει τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν συνδρομὴν τῆς μεραρχίας, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἔνοπλον σῶμα ἐξ ἔγχωρίων, τὸ διποίον νὰ δράσῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προελάσεως τῶν Γερμανοβουλγάρων. Ἐκπληκτος ἦκουσα αὐτὸν ὑποβαλόντα τὴν τελευταίαν ταύτην πρότασιν καὶ διέταξα νὰ ἐπανέλθῃ ὀμέσως εἰς τὴν θέσιν του, τὴν διποίαν αὐτοβούλως ἔγκατέλειψε καὶ νὰ ἀσχοληθῇται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν καὶ δόηγιῶν τῆς μεραρχίας, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ὑποβολὴν προτάσεων καὶ εἰς μέτρα ἀλλότρια πρὸς τὰ καθήκοντά του. Τὰς δὲ ἀνακοινωθείσας μοι πληροφορίας περὶ ἐπιθέσεως τῶν Γερμανοβουλγάρων ἐτηλεγράφησα εἰς τὸ Σῶμα Στρατοῦ, ἀποδειχθείσας ὅμως ἀνυποστάτους.

Κατὰ τὴν διάδοσιν τούτων εἰς Λάρισαν δὲ ἐφέτης Λεσποτύπουλος ἔλεγεν εἰς τὸν Πρόεδρον Ἐφετῶν Λαρίσης Θεοδωρόπουλον, διὰ ἥλθεν ἡ ὥρα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ τυφεκίῃ σᾶν δρτύνια τοὺς Ἀγγλογάλλους φεύγοντας, οὗτος δὲ μοὶ ἐπανέλαβε τὰ λεχθέντα γελῶν διὰ τὸν ὑπερβολικὸν φανατισμὸν τοῦ Δεσποτοπούλου κατὰ τῶν Ἀγγλογάλλων.

Ἡ ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων διαδόσεων ἀνήσυχος κατάστασις καὶ ἡ ἐκνευριστικὴ ἀναμονὴ μιᾶς λύσεως, ἐν ἀγνοίᾳ τῆς πραγματικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ τί ἐπιφυλάσσει ἐκάστη ἐπαύριον, διήρκεσεν ἀπὸ Νο-

εμβρίου κυρίως μέχρι περίπου Μαρτίου, πέρατος μεταφορᾶς τοῦ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ στρατοῦ καὶ ὑλικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

Κατὰ τὴν ἐπάνοδόν μου εἰς Λάρισαν ὡς καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς προσδιορισθείσης ἡμέρας ὑπὸ τῶν Συμμάχων Δυνάμεων διὰ τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων ὁ φρούραρχος συνταγματάρχης Γ. Μεταξᾶς διερμηνεύων καὶ τὴν γνώμην ἀλλων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν, μοὶ διμήλησε περὶ τοῦ ἐπιτελάρχου μου Ξ. Κονταράτου ὡς βενιζέλικον καὶ μὴ ἐμπνέοντος ἐμπιστοσύνην καὶ διὰ καλὸν θὰ ᾧτο νόμῳ ἀπεμαρτύνετο ἐκ τῆς θέσεως ταύτης. Ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος εἶχε συνδεθῆ ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Γουδῆ μὲ τὸν Βενιζέλον, δὲ ἀδελφός του Ἰουλιανὸς εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης, ἔγκαίρως λοιπὸν καὶ πρὸ τῶν ὑποδέξεων τοῦ φρουράρχου Μεταξᾶς παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ μοὶ δηλώσῃ, ἐὰν προτίθεται νὰ παραμείνῃ ὑπηρετῶν πιστῶς καὶ περὶ τούτου μοὶ ἔδωκε τὸν λόγον του. Ἐσχημάτισα περὶ αὐτοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνυπηρεσίας πλέον τοῦ ἔτους τὴν ἀρίστην γνώμην ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις καὶ ἡ γνώμη αὕτη μέχρι τέλους δὲν διεψύνθη, συνεπῶς ἀπέκρουσα κατηγορηματικῶς τὴν πρότασιν τοῦ Μεταξᾶς, εἰς τὸν διποίον ἀπηγόρευσα νὰ ἐπανέλθῃ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ἐν τούτοις ὀλίγον ἀργότερα, ἀνεν ἀφορμῆς τινος καὶ χωρὶς νὰ ἔρωτηθῶ, δὲ ἀξιωματικὸς περὶ οὗ δὲ λόγος μετετίθετο τηλεγραφικῶς εἰς σύνταγμα μακρὰν τῆς Λαρίσης, τοῦθεν διεργάτες τὴν φιλοτιμίαν του καὶ τὸν ἥναγκασε νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν ἀποστρατείας καὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς αὐτήν. Διεβίβασα εἰς τὸ Σῶμα Στρατοῦ τὴν αἴτησίν του μετὰ τῆς διαμαρτυρίας μου ὑπὲρ τοῦ ἀξιωματικοῦ, εἰς τὸν διποίον τὸ Σῶμα Στρατοῦ, εἰσηγήσει τοῦ ἐπιτελάρχου Παπαβασιλείου, ἔχοργησε κανονικὴν ἀδειαν.

Κατὰ τὴν προσδιορισθείσαν ὑπὸ τῶν Συμμάχων ἡμέραν πρὸς παράδοσιν τοῦ ὅπλισμοῦ προσῆλθον ἐκ τῶν τῆς Θεσσαλίας κωμοπόλεων καὶ χωρίων ἔφεδροι καθὼς διμάδας διὰ νὰ καταταχθῶσιν εἰς τὰ συντάγματα τῆς μεραρχίας. Οὗτοι δμως ἥννόδουν νὰ μὴ καταταχθῶσιν, ἔστω καὶ ὡς ἔθελονται ἐπ' ἀορίστῳ, ἀλλὰ λαμβάνοντες στρατιωτικὸν ἴματισμόν, τροφὴν καὶ μισθὸν νὰ παραμείνωσιν ἐπὶ δλίγας ἡμέρας κατὰ βούλησιν, νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀκολούθως εἰς τὰ χωρία των, καὶ δταν δὲ ἀνάγκη παρουσιασθῆ νὰ προσέλθωσιν αὖθις. Δὲν ἐνέκρινα τὴν αἴτησίν των ταύτην καὶ ὡς ἐκ τούτου δλίγιστοι, περὶ τοὺς εἶκοσι, κατετάχθησαν. Ἡλεγξα δὲ τὸν διοικήτην ἑνὸς συντάγματος, δστις ἐσπευσε νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς προσελθόντας κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν περὶ τοὺς ὄχτακοσίους μανδύας χακί, τοὺς δποίους δὲν ἐπέστρεψαν, ἀλλὰ συμπαρέλαβον ἀπελθόντες εἰς τὰ ἔδια.

Μὲ ἀνησυχίαν ἀπεβλέπαμεν δλοι εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δὲ ποία παρῆλθεν ἀνευ ἐπεισοδίου τινὸς διὰ τὴν Λάρισαν, ἐξαιρέσει τῆς ἐσπεύ-

σμένης ἀναχωρήσεως τῶν ἐπὶ τοῦ ἑλέγχου Γάλλων ἀξιωματικῶν, εἰς τὸ οἴκημα τῶν δποίων, γενομένης ἔρεύνης ὑπὸ τῶν ἐπιστράτων, ἀνευρέθησαν δλίγια τυφέκια καὶ χειροβομβίδες. Ἀργότερα δέ, διὰ ἐπικοινωνίας μὲ τὸ τηλεγραφικὸν κέντρον τῶν Ἀθηνῶν ἐπληροφορήθημεν μέρος τῶν ἐν Ἀθήναις διατρέξαντων σοβαρῶν γεγονότων, τῶν γνωστῶν μὲ τὸ ὄνομα «Νοεμβριανά», καὶ κατόπιν ἔξ ἐπιστολῶν καὶ ἐφημερίδων, τὸ δλον. Ἐνθυμοῦμαι δτι ἡ ἀτμόσφαιρα σκέψεων καὶ αἰσθημάτων εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτον συσκοτισθῆ ἢ ἔκνευρισθῆ ἔνεκα τῶν λόγων, περὶ δν ἀνωτέρῳ κάμνω μνείαν, ὥστε πολλοὶ τὰ διατρέξαντα ἐν Ἀθήναις νὰ ἐκλαμβάνωσιν ὡς ἀπολύτωσιν πλέον ἀπὸ καταθλιπτικοῦ ἐφριάλτου, οὐχὶ δὲ δς ἀπαρχὴν νέων δεινῶν. Ο ὑπασπιστής μου μάλιστα ταγματάρχης Παναγιωτόπουλος Μιχ. εὐχαριστημένος ἔλεγεν, δτι τὸ Γκρᾶ κατώρθωσεν, ἐκεῖνο τὸ δποῖον αἱ διαρκεῖς ὑποχωρήσεις ἀπέναντι τῶν ἀξιώσεων τῶν Συμμάχων Δυνάμεων δὲν ἐπετύγχανον.

Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Ἀθήναις αίματηρὰν ρῆξιν αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ διὰ διακοινώσεώς των ἀπήτησαν τὴν ἀντὸς βραχειῶν προθεσμιῶν ἀποστολὴν τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ στρατοῦ καὶ τῶν βοηθητικῶν αὐτοῦ ὑπηρεσιῶν (Γεν. Ἐφορεία, Ὑπηρεσία Μετόπισθεν κλπ.), τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ ἐν ταῖς ἀποθήκαις ἐπιστρατεύσεως ὅπλισμοῦ, ἴματισμοῦ, ἔξαρτήσεως, πυρομαχικῶν κλπ. Εἰς τὴν I Μεραρχίαν, τῆς δποίας ἡ ἐδρα θὰ παρέμενεν εἰς Λαρισαν, ἡ δύναμις τῶν λόχων ἐμειοῦτο εἰς πεντήκοντα περίπου ὅπλιτας, οἱ δὲ λοιποὶ στρατιῶται μετὰ τοῦ πλεονάζοντος ὑλικοῦ πολέμου, τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ κλπ. ἀπεστέλλοντο εἰς Πελοπόννησον. Ἐπίσης ἐπρεπε ν ἀποσταλῆ τὸ ὑλικὸν τοῦ ἐν Λαρίσῃ παραρτήματος τῆς A. Ἐφορείας. Φαντάζεται τις τὴν μεγάλην ἔργασίαν ἡ δποία ἀπήτειτο, διὰ νὰ ἔκτελεσθῇ ἡ μεταφορὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ὅπλιτῶν, κτηνῶν, παντοειδοῦς ὑλικοῦ, ἀνηκόντων εἰς διάφορα σώματα καὶ ὑπηρεσίας, ἀντὸς βραχειῶν προθεσμιῶν καὶ μὲ μέσα μεταφορᾶς δλως ἀνεπαρκῆ. Ἐπειδὴ δέ, συμφώνως μὲ τὴν Διακοίνωσιν, ἐπρεπε νὰ ἀποσταλοῦν κατὰ σειρὰν προτιμήσεως τὰ πυροβόλα, τὰ πολυβόλα, δ ὅπλισμὸς κλπ. καὶ δὲν ἐπρόκειτο ἡ μεταφορὰ νὰ γίνῃ κατὰ σειρὰν σωμάτων, αὕτη παρουσίαζεν ἀκόμη μεγαλειτέρας δυσχερείας, οὐδὲ ἵτο δυνατὸν νὰ ἔκτελεσθῇ ἀνευ ἀναμίξεως τῶν ὑλικῶν, ἀνευ συγχύσεως καὶ συνωστισμοῦ διὰ τῆς μοναδικῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς τῶν Θεσσαλικῶν καὶ Ἐλληνικῶν σιδηροδρόμων.

Κατὰ τὴν περίοδον λοιπὸν ταύτην τῆς μεγάλης ἔργασίας, κατὰ τὴν δποίαν ἔχοντας διεύθυνσις καὶ μεγάλη ἐπίβλεψις, πάντες οἱ διοικηταὶ τῶν διαφόρων σωμάτων καὶ μάλιστα οἱ τῶν Ὑπηρεσιῶν (Γεν. Ἐφορεία, Ὑπηρεσία Μετόπισθεν, παραρτήματα) μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν τύχην των ἀνδρας καὶ πολύτιμον ὑλικὸν καὶ ἀνεχώρησαν δι

Ἀθήνας, ἀφήσαντες ἐφέδρους τινὰς διαχειριστάς, διὰ νὰ διεξαγάγωσιν δλην αὐτὴν τὴν ἔργασίαν, ἡ δποία οὗτω ἀπέβη ἔτι μᾶλλον πολύπλοκος καὶ δυσχερῆς.

Σὺν ταῖς ἀνωτέρῳ δυσχερείαις παρενέβαλον τοιαύτας καὶ οἱ κατὰ τόπους ἐπίστρατοι, οἱ δποῖοι, ὁργανωμένοι εἰς συλλόγους καθδλον τὸ Κράτος, ἐνήργουν καθδλοδειξιν καὶ δδηγίας τῶν ἐκ τῶν παρασκηνίων ἐννοούντων νὰ κυβερνήσωσιν ἀνευθύνως. Οὗτοι λοιπὸν ἐπεδίωξαν νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διαταχθεῖσαν ἀναχώρησιν τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ τῆς μεραρχίας Γεωργιάδου ἐκ Τυρνάβου καὶ τῆς ἰδικῆς μου μεραρχίας ἐκ Τσάγεζι καὶ ἐκ Λαρίσης, ὑπεχώρησαν δὲ μόνον κατόπιν διαταγῆς μου, δτι τὸ ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν θὰ συνοδεύσωσι μέχρι Λαρίσης καὶ τμῆματα πεζικοῦ, τὰ δποῖα ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῶν δπλων νὰ προστατεύσωσι τὴν μεταστάθμευσίν του.

Ἡ Κυβέρνησις δὲ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐστερημένη ἰδίας θελήσεως, ἀνίσχυρος νὰ ἐπιβληθῇ, ὑποχείριον τῶν διαφόρων ἀνευθύνων ὁργανώσεων, τὰς δποίας οὖ μόνον ἦνείχετο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν δποίων πιθανῶς νὰ εὑρίσκετο εἰς συνεννόησιν, ἐπαιξε κλαυσίγελων κωμωδίαν ἀναλώμασι τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῶν συμφερόντων τῆς Πατρίδος. Διότι, δταν τὰ πρόγματα, ἔνεκα τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς δράσεως τῶν ἀνευθύνων δργνώσεων, ἐλάμβανον ἐπικίνδυνον τροπὴν καὶ προύκάλουν αὐτηράς διαμαρτυρίας τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Συνεννοήσεως ἢ τὴν λῆψιν μέτρων πιεστικῶν καὶ ἔξευτελιστικῶν, τότε τὸ Ὑπουργεῖον ἐξαπέστελλε λίαν ἐντόνους διαταγάς, τηλεγραφικάς, λίαν ἐπειγούσας, κρυπτογραφικάς ἢ μή, πρὸς τοὺς διοικητὰς τῶν μεραρχιῶν, πρὸς τὸν Νομάρχην, κλπ., διὰ τῶν δποίων ἐπεκαλεῖτο τὸν πατριωτισμόν, τὰ ὑψιστα συμφέροντα τοῦ Κράτους, τὴν αὐστηρότητα τῶν Νόμων, τὴν ἀκαμπτον ἐπιβολήν, πρὸς ἔκτελεσιν τῶν διαταγῶν ἀπέναντι ὑποχρεώσεων, δς ἢ Κυβέρνησις είχεν ἀναλάβει πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ πρὸς τὰς δποίας ἦναντιοῦντο αἱ ἀνοχῆι αὐτῶν δρῶσι αἱνεύθυνοι ὁργανώσεις.

Ἐνθυμοῦμαι λόγου χάριν, τὴν μεταμεσονύκτιον ἐσπευσμένην μετάβασιν ἐμοῦ, τὸν Νομάρχον καὶ τὸν Εἰσαγγελέως Πρωτοδικῶν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ φρουρίου Λαρίσης, κατόπιν διαταγῆς τῆς Κυβερνήσεως, ἐκδοθείσης μετὰ τὴν διαδραμάτισιν τῶν ἐν Ἀθήναις Νοεμβριανῶν, πρὸς ἀποφυλάκισιν τῶν παρανόμως κρατουμένων Βενιζελικῶν.

Ἐνθυμοῦμαι ἐπίσης τὴν ἐσπευσμένην πρόσκλησίν μου εἰς τὴν Νομαρχίαν Λαρίσης περὶ τὴν δευτέραν πρωινὴν ὥραν, ἔνθα μεταβὰς εῦρον τὰς ἀρχὰς τῆς Λαρίσης (Νομάρχην, Πρόεδρον Ἐφετῶν, Εἰσαγγελέα Ἐφετῶν) καὶ τὸν μέρορχον Γεωργιάδην Ἰωάν., συσκεπτομένους μετὰ τῶν προέδρων τῶν ἐπιστράτων, εἰς τὸν δποίους δ Νομάρχης ἀνεκοίνωσε τηλεγραφικὴν ἐπίκλησιν τῆς Κυβερνήσεως φύσεως δμοίας

πρὸς ἔκείνας περὶ τῶν ὅποίων ἔκαμα μνείαν δλίγον ἀνωτέρῳ, διὰ νὰ πεισθῶσιν οὗτοι νὰ μὴ παρεμποδίσωσι τὴν μεταστάθμευσιν τοῦ ὅρει βατικοῦ πυροβολικοῦ ἐκ Θεσσαλίας εἰς Πελοπόννησον.

Μέχρι τοιούτου δὲ σημείου περιφρονήσεως πρὸς τὰς Ἀρχὰς καὶ πρὸς τὰς διαταγάς των οἱ ἐπίστροποι εἰχον φθάσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκείνην, ἐνθαρρυνόμενοι ἐκ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀνοχῆς, ἀν μὴ ἀναγνωρίσεως, ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ὥστε εἰς τὸν σιδηρόδρομον Λαρίσης βίᾳ ἡμπόδισαν τὴν φόρτωσιν τῶν πυροβόλων ἐπὶ τῶν βαγινίων καὶ ἀπεπιράθησαν νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐναντίον τοῦ ἐπίτηδες ἀποσταλέντος παρ' ἑμοῦ εἰς τὸν σταθμὸν πρὸς διάλυσίν των φρουράρχου ἀντισυνταγμ. Φράγκου Α., δ ὅποῖς πρὸς ἄμυναν ἡναγκάσθη νὰ τοὺς ἀπειλήσῃ διὰ τοῦ περιστρόφου. Μὴ ἐπιτυχόντες δὲ τοῦ σκοποῦ των εἰς τὸν σταθμόν, μετέβησαν περὶ τὰ δύο χιλιόμετρα μακρὰν τοῦ σταθμοῦ καὶ ἀφήρεσαν φάρδους ἐκ τῆς σιδηρογράμμης.

Ἄποδεξις ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐνεθάρρυνε τὴν τοιαύτην στάσιν τῶν ἐπιστράτων καὶ τῶν διευθυνόντων αὐτοὺς εἶναι ὅτι, τὸ Ὅπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν διέταξε τηλεγραφικῶς τὴν τοποθέτησιν εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας μακρὰν τῆς Λαρίσης τοῦ ἐπιτελάρχου μου Ξεν. Κοντοράτου καὶ τοῦ Α. Φράγκου. Ἐπίσης ἀργότερα τοῦ ταγμ. Ζήρα Γ., ἀν καὶ προσώπουν ἐμπίστου αὐτοῖς, διότι κατά τινα ἐμπορικὴν πανήγυριν εἰς Ἐλασσῶνα δὲν ἤθέλησε νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ὑποδείξεις τοῦ πολιτευομένου Πάντοιον τοῦ Βόλου, περὶ προσωποκρατήσεως ἔνιων Βενιζελικῶν ἀντιθέτων ἀντῷ πολιτικῶς, ὡς δῆθεν συνεννοούμενων μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Θεσσαλονίκης.

Διεμαρτυρήθην δι' ἐπιστολῆς μου πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ Καλλάρην, διὰ τὴν ἀδικίαν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀξιωματικούς, ἐκπληρούντας ἀμερολήπτως τὰς διαταγάς μου καὶ τὸ καθῆκόν των καὶ τὴν ἐκ τῆς μεταθέσεως των, οὕτω ἐπερχομένην παράλυσιν τῆς διοικήσεως, ἔλαβον δὲ ἀπάντησίν του, ὅτι ἡ μετάθεσις τῶν ἐν λόγῳ ἀξιωματικῶν δὲν ὠφείλετο εἰς ἀξίωσιν τῶν ἐπιστράτων καὶ τῶν ἀνευθύνων δρώντων κύκλων, ἀλλὰ εἰς ὑπηρεσιακούς λόγους !!

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἔκείνην ἀφίκετο εἰς Λάρισαν ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Μηχανικοῦ Βασιλόπουλος ἐπὶ κεφαλῆς σταθμοῦ ἀσυρμάτου τηλεγράφου καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν μεραρχίαν μοὶ ἀνέφερεν, ὅτι ἤλθεν κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Γεν. Ἐπιτελείου, διὰ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν σταθμὸν εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἐλασσῶνος, ἐξαρτώμενος ἀπ' εὐθείας παρὰ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου, ἐξήτησε δὲ νὰ τῷ ἔξασφαλίσω διὰ μικρᾶς δυνάμεως τὴν φρούρησιν τοῦ σταθμοῦ. Διέταξε τὸν ἐν Ἐλασσῶνι διοικητὴν τῆς προκαλύψεως νὰ διαθέσῃ πρὸς τοῦτο μίαν διμοιρίαν εὖ-

ζώνων. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ σταθμοῦ τούτου ἔγινε, καταφανῆς ἐκ τῶν ἀπέναντι Γάλλων τῆς οὐδετέρας ζώνης, ὡς ἐκ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους.

Μετά τινας ὅμις ἡμέρας, περίπου μετὰ παρέλευσιν ἑβδομάδος ἐὰν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, ὁ αὐτὸς ἀξιωματικὸς μετὰ τοῦ ὑπὸ αὐτὸν σταθμοῦ ἐπέστρεψεν εἰς Λάρισαν καὶ μοὶ ἀνέφερεν ὅτι ἔλαβε νεωτέραν διαταγὴν τοῦ Γ. Ἐπιτελείου νὰ μεταβῇ εἰς Καλαμπάκαν καὶ νὰ ἐκλέξῃ εἰς τὴν περιφέρειαν ἔκεινην κατάλληλον μέρος πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ σταθμοῦ, πράγματι δὲ ἀνεχώρησε διὰ Καλαμπάκαν. Δὲν γνωρίζω ἀν ἡ μετάθεσις τοῦ σταθμοῦ ἀσυρμάτου τηλεγράφου ἔξι Ἐλασσῶνος διετάχθη κατόπιν διαμαρτυριῶν τῶν Γάλλων, οὓδε ἀν ἡ ἐκ νέου ἐγκατάστασί του εἰς τὰ πέριξ τῆς Καλαμπάκας σχετίζεται καὶ μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν συμμοριῶν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1917. Ὁλίγον πρὸ τῶν Χριστουγέννων ἐκλήμην νὰ μεταβῶ εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Λαρίσης ἐκ μέρους τοῦ Γ. Ἐπιτελείου. Ἐκεῖ μοὶ διεβίβασε τηλεγραφικῶς ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου συνταγματάρχης Στρατηγὸς διαταγῆν, ἵνα τὸ ἐν συνεχείᾳ διαβιβασθησόμενον κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα, καταστρεφομένης τῆς ταινίας, παραλάβω καὶ μεταφράσω ὁ Ἰδιος, συμμορφούμενος ἐν καιρῷ πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ διαλαμβανόμενα. Πράγματι δέ, παραλάβων τὸ κρυπτογραφικὸν τηλεγράφημα ἐπέστρεψα εἰς τὸ γραφεῖον μου καὶ μόνος μετέφρασα αὐτό. Δυστυχῶς δὲν ἐκράτησα ἀντίγραφον, ἀλλὰ ἐνθυμοῦμαι καλῶς ἀπὸ μνήμης ὅτι διελάμβανε περὶ τῶν ἔξης: «Εἰδοποιούμην ὅτι εἰς ἡμέραν καὶ ὥραν αἱ ὅποιαι ὑπὸ μοὶ ἀναγγελθῆσοι διὰ νεωτέρου τηλεγραφήματος ἀφιχθήσεται δι' ἀεροπλάνου εἰς Λάρισαν ὁ τέως ἐν Ἀθήναις Γερμανὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος Φαλκενχάουζεν, εἰς τὸν δόποιον ν' ἀνακοινώσω διὰ τὸ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἐλλάδος ἐξακολουθεῖ αὐστηρός, ὅτι αἱ στερήσεις ὧς ἐκ τούτου δσημέραι ἐπιτείνονται εἰς δρτον, εἰς τρόφιμα καὶ διάφορα ἄλλα εἴδη, ὅτι ὁ ἀφοπλισμὸς τῆς Ἐλλάδος συντελεῖται διὰ τῆς ἀποστολῆς εἰς Πελοπόννησον ὑπὸ τὴν ἀμεσον ἐπίβλεψιν τῶν δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως τοῦ στρατοῦ, τοῦ δριλισμοῦ, τῶν πυροβόλων καὶ ἐν γένει τοῦ ὑλικοῦ τοῦ πολέμου καὶ ὅτι ὧς ἐκ τούτου ἡ κατάστασις παρουσιάζεται εἰς ἀκρον σοβαρά. Ἐὰν κομίζῃ ἐμπιστευτικὰ ἔγγραφα νὰ μοὶ τὰ παραδώσῃ, διὰ νὰ φροντίσω περὶ τῆς ἀσφαλοῦς ἀποστολῆς των εἰς Ἀθήνας, νὰ τὸν ἀποτρέψω δὲ νὰ μεταβῇ αὐτόσε».

Τὴν ἔπομένην ἡ μεθεπομένην, ἐκλήμην εἰς τὸ τηλεγραφεῖον διὰ νὰ συγκοινωνήσω τηλεφωνικῶς μετὰ τῶν Ἀνακτόρων. Εἰς τὸ τηλέφωνον μοὶ ἀνεκοινώθη ἐκ τῶν ἀνακτόρων ὅτι ἡ Βασίλισσα Σοφία πρόκειται νὰ διμιλήσῃ καὶ πράγματι ἀμέσως ἀνεγγράψει τὴν φωνὴν Αὐτῆς, ἡ δοπία μοὶ παρήγγειλεν, ὅτι ἡ συνδιάλεξις ὑπετίθετο ὅτι ἐγίνετο μὲ τὴν Κυρίαν

τῆς τιμῆς Κοντοστάύλουν. Ἐν τούτοις, ὁ παριστάμενος ἐν τῷ δωματίῳ διευθυντής τοῦ τηλεγράφείου ἀντελήφθη, ώς ἡννόησα, ἀπὸ ἀρχῆς τῆς συνδιαλέξεως, διτὶ ἡ Βασίλισσα μοὶ ἐτηλεφώνει. Μὲ ἡρώτησε περὶ τῆς ἐντυπώσεώς μου διὰ τὴν ἀξίωσιν τῶν Δυνάμεων νὰ κλεισθῇ ὁ στρατὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ διὰ τὴν ἔξακολούθησιν τῶν λαῶν πιεστικῶν μέτρων, ἐπίσης καὶ περὶ ἄλλων σχετικῶν πρὸς τὴν τότε κατάστασιν, τῶν διποίων λεπτομερείας τῆς ὅμιλίας δὲν ἔνθυμοῦμαι. Ἀπήντησα, διτὶ κατὰ τὴν γνώμην μου πρόπει νὰ συμμορφωθῶμεν εἰλικρινῶς πρὸς τὰς ἀξιώσεις ταύτας διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἀρσιν τῆς δυσπιστίας καὶ εἰ δυνατὸν τὴν εὐμένειαν τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννοήσεως, διότι πᾶσα ἀντίστασις οὕτε δυνατὴ οὔτε συμφέρουσα θὰ ἔτο. Κατόπιν μοὶ παρήγγειλε νὰ εἰδοποιήσω Αὐτήν, ἀμά τη ἀφίξει τοῦ γερμανοῦ Φαλκενχάουζεν, διὰ νὰ συγκοινωνήσῃ μετ' αὐτοῦ τηλεφωνικῶς. «Υπέδειξα διτὶ ἡ τοιαύτη συνεννόησις μετὰ τοῦ γερμανοῦ θὰ ἔτο δύσκολον νὰ μὴ κοινολογηθῇ καὶ διτὶ θὰ παρεῖχε νέας ἀφορμᾶς δικιαρχούσιων εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Δινάμεων, ἀλλὰ ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν, διτὶ ἡτο μεγάλη ἀνάγκη νὰ γίνῃ.

Μετά τινας ήμέρας ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου Στρατηγὸς μὲ εἰδο-
ποίησε περὶ τῆς ἡμερας ἀφίξεως τοῦ ἀεροπόρου γερμανοῦ, προσγειω-
θέντος τὸ ἀπόγευμα ἐνωρὶς τῆς 28 Δεκενμβρίου πλησίον τῶν στρατώ-
νων Λαρίσης.¹ Εννοεῖται ὅτι οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ προσέ-
τρεξαν καὶ μετ' ὀλίγον εἰς δλην τὴν πόλιν ἔγνωσθη ἡ προσγείωσις τοῦ
γερμανικοῦ ἀεροπλάνου. Οἱ ἐπιτελάρχοι Λούφας μοὶ τὸ ἀνήγγειλε, προσ-
θέτων ὅτι ὁ γερμανὸς ἀξιωματικὸς ἐδήλωσεν εἰς τοὺς προστρέζαντας
ἀξιωματικοὺς ὅτι εἶναι ὁ τέως στρατιωτικὸς ἀκόλουθος Φαλκενχίζεν
καὶ ὅτι ἐπέβαινε τοῦ ἀεροπλάνου καὶ ἔτερος γερμανός. Λιέταξαι ἐφ' ἀμά-
ξης νὰ τὸν ὅδηγήσωσιν εἰς τὴν μεραρχίαν καὶ συνέστησα διὰ τοῦ ἐπιτε-
λάρχου μου εἰς τὰς ἐφημερίδας Λαρίσης καὶ Βόλου τὴν μὴ ἀναγραφὴν
τῆς εἰδήσεως, ἵνα μὴ ὡς ἐκ τούτου ἡ κρισιμωτάτη τότε κατάστισις ἐκ-
τραχυνθῇ ἔτι μᾶλλον. Εἰδοποίησα συγχρόνως, δὲ Ἰδιος μεταβίτις εἰς τὸ
πλησίον τῆς μεραρχίᾳ κείμενον τηλεγραφεῖον, τὴν Βασίλισσαν περὶ τῆς
ἀφίξεως τοῦ γερμανοῦ καὶ ἔλαβον παρ' Αὐτῆς ἐντολὴν νὰ τὸν ἀποστέλλω
εἰς τὸ τηλεγραφεῖον πρὸς συνεννόησιν τηλεφωνικῶς.

εις το ἡηλεγχαφειν λέρος συνεννοησε πάλιον τον Φαλκενχάουζεν.
‘Ο Φαλκενχάουζεν, ἐν στολῇ ὀδηγήθη ἐφ’ ἄμπεης εἰς τὴν μεριαχίαν
καὶ ὅταν ἔμειναμεν μόνοι εἰς τὸ γραφεῖον μου ἡρώτησεν ἡνὶν δὲ Μεταξῆς
ἡ ἄλλος ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐπιτελείου ἥλθεν εἰς Λά-
ρισαν διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετ’ αὐτοῦ. Εἰς ἀρνητικὴν δὲ ἀπάντησίν μου
ἔδειξε στενοχωρίαν τινά. Τῷ ἐδήλωσα, ὅτι ἔχω διαταγὴν νὰ τῷ ἀνακοι-
νώσω τὸ τηλεγράφημα, περὶ τοῦ ὁποίου ἔκαμα λόγον ἀνωτέρῳ, καὶ τὸ
ὅποιον ἤκουσε προσεκτικῶς ἀναγινωσκόμενον παρ’ ἐμοῦ. Μοὶ ἔτιν διτι,
ποοκειμένου νὰ συνταχθῇ σχέδιον ἐπιχειρήσεων εἰς τὸ Γερμανικὸν Γεν-

κὸν Ἐπιτελεῖον διὰ τὸ ἀρχόμενον ἔτος 1917, δ στρατάρχης Χίνδεμπουργ
ἐπιθυμεῖ νὰ μάθῃ, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς θὰ ἡτο διατεθειμένη νὰ ἐπιτεθῇ ἐνα-
τίον τῶν εἰς Μακεδονίαν Ἀγγλογάλλων, ἐν συνδυασμῷ μὲ ἐπιθετικὴν
ἐνέργειαν τῶν Γερμανῶν καὶ Βουλγάρων, διότι μόνον εἰς τοιαύτην περί-
πτωσιν οὕτοι θ^α ανελάμβανον ἐπίθεσιν εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον.
Προσέθηκε δέ, ὅτι ὁ ἀποκλεισμὸς δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν τοιαύτην
ἀπόφασιν ἡμῶν, διότι ἐὰν δ ἐφοδιασμός, εἰς σίτον κυρίως ἐπαρχῆ διὸ
δύο ἡ τρεῖς ἑβδομάδας, κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα διὰ τῆς συν-
δυασμένης ἐπιθετικῆς ἐνεργείας θὰ ἐπέλθῃ ἡ συνένωσις τῶν δύο στρα-
τῶν καὶ ἡ ἔξασφάλισις τῶν ἐφοδιασμῶν ἐκ Βορρᾶ. Ἀπήντησα εἰς αὐ-
τόν, ὅτι ἔχω ἀποκλειστικὴν διαταγὴν νὰ τῷ ἀνακοινώσω τὸ περιεχόμενον
τοῦ τηλεγραφήματος καὶ οὐδὲν ἔτερον, ὅτι δὲ νὰ μοὶ παραδώσῃ πᾶν ἔγ-
γραφον, ἐὰν κομίζῃ τοιαῦτα. Μ^ο ἐπληροφόρησεν, ὅτι ἔγγραφα διὰ τὸ
Ἐλληνικὸν Ἐπιτελεῖον δὲν κομίζει, ἀλλὰ ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπι-
κοινωνίαν μετ^α αὐτοῦ διὰ μεταβάσεως του εἰς Ἀθήνας ἡ διὰ τῆς παρα-
μονῆς του εἰς Λάρισαν μέχρις ἀφίξεως ἀξιωματικοῦ τοῦ Ἐπιτελείου. Πα-
ρέστησα τὸ ἀδύνατον τῆς ἐκπληρώσεως οὐδετέρας τῶν ἐπιθυμιῶν του
καὶ τὸν παρεκάλεσα ν^ο ἀναχωρήσῃ ἀμέσως. Ἐπειδὴ δύμως κατ^α ἔκείνη
τὴν ὥραν, περίπου τετάρτην ἐσπερινήν ἥρχισε πνέων ἴσχυρὸς ἀνεμος καὶ
ἐπειδὴ ἔλεγεν ὅτι δὲν ἔχει ἀφοτέτην βενζίνην διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ, συνεφω-
νήσαμεν ν^ο ἀναχωρήσῃ τὴν ἐπομένην πρωΐ, ἀφοῦ διέταξα νὰ τῷ χορη-
γηθῇ βενζίνη ἐκ κιβωτίων ἀνηκόντων εἰς τὸ Γ' Σῶμα Στρατοῦ, τὰ δόποια
εὑρισκόμενα εἰς τὸν σιδηρό. σταθμὸν Λαρίσης, ἐπρόκειτο ν^ο ἀποσταλῶσι
εἰς Πελοπόννησον.

τὴν μεσημβρίαν μὲ ἀκραν νηνεμίαν καὶ μὲ θαυμάσιον εὐήλιον καιρὸν ἀνεχώρησεν (*).

Δηλαδή, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Ἑλλὰς κυβερνωμένη πραγματικῶς ὑπὸ ἀνευθύνων δργανώσεων, διηρημένη εἰς δύο ἔχθρικὰ στρατόπεδα ἐγκαλούμενα δμοιβαίως ἐπὶ προδοσίᾳ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐνὸς τῶν δποίων, ὃς μὴ ὥφειλεν, οἱ ὑπεύθυνοι ἔταξαν τὸν Ἀνεύθυνον, ὅφισταμένη κάθιτε εξευτελισμόν, ἵκανοποιοῦσα πᾶσαν ἀξίωσιν καὶ τὴν μᾶλλον παράλογον ἀμφοτέρων, καὶ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἀγγλογάλλων, ἐν τούτοις δυσαρεστοῦσα ἀμφοτέρους καὶ μάλιστα τοὺς τελευταίους, τῶν δποίων ἦτο καὶ ὑποχείριος, μὲ τὴν κατάστασιν δημέραι ἐπιδεινούμενην ὑφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις, μεταξὺ σφύρας καὶ ἄχιμονος εύρισκομένη, δίνει προγράμματος ἐθνικοῦ, δίνει θελήσεως, ἀπλοῦς θεατῆς, ἀνέμενε καὶ ηὔχετο ὡς μόνην σωτηρίαν τὴν κατάπαυσιν τοῦ μεγάλου παγκοσμίου πολέμου, εἰς τὸν δποῖον ἐμάχοντο πατροπαράδοτοι μεγάλοι φίλοι μας ἐναντίον προαιωνίων μισητῶν ἔχθρῶν μας, ἐντὸς τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτο συσκοτισμένην τὴν διάνοιαν, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ διακρίνῃ ὅτι ἡ τήρησις τῆς οὐδετερότητος ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἦτο πλέον δυνατή, οὐδὲ συμφέρουσα, καὶ νὰ μὴ δύναται νὰ σκεφθῇ, ὅτι ἡ θέσις της θὰ ἦτο τραγικωτέρα ἐάν, τηρουμένης ἀκόμη οὕτω τῆς οὐδετερότητος, μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου θὰ εὑρίσκετο ἀλλίμενος, καὶ ἀνερμάτιστος παραδερμένη ὑπὸ τοῦ σάλου ἐν ἀνοικτῷ πελάγει.

Μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς Νότας ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐπιδούθείσης κατόπιν τῶν Νοεμβριανῶν συμβάντων, καὶ μετὰ τὴν ἐναρξὴν ἐκτέλεσεώς της, ἐνεκατεστάθη κατὰ τὰς ἀρχὰς 1917 ἐπίσημος στρατιωτικὸς ἔλεγχος ἐξ ἀξιωματικῶν Γάλλων καὶ Ἀγγλων, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ ἐλέγχῃ πᾶσαν κάνησιν καὶ μεταφορὰν διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ἡρᾶς, πᾶσαν συγκοινωνίαν διὰ ταχυδρομείων, τηλεγράφων, τηλεφώνων, τὴν ἐκτέλεσιν καὶ τήρησιν τῶν διὰ τῆς Νότας ἐπιβληθέντων, κλπ. Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν

* Ως προεπίπον, είχον προνοήσει νὰ μὴ δημοσιεύσωσιν αἱ Θεσσαλικαὶ ἐφημερίδες τὴν εἰδησιν τῆς ἀφίξεως τοῦ γερμανοῦ ἀεροπόρου πρὸς ἀποφυγὴν ἐπιδευνάσσεως τῆς καταστάσεως. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἡ ἐφημερὶς «Ἐμπρόδε» τῶν Ἀθηνῶν ἔδημοισίευσε τὴν εἰδησιν καὶ κατόπιν τούτου ἔλαβον τηλεγραφικὴν διαταγὴν τοῦ «Ὑπουργοῦ, προσποιούμενου ὅτι ἀγνοεῖ τελείως τὴν ὑπόθεσιν, ν' ἀναφέρω ὅτι γνωρίζω. Ἐπειδὴ τὴν τοιαύτην προσποίησιν ἔκρινα, ὅτι μετεχειρίζετο ὡς μέσον κατόπιν διαμαρτυριῶν τῶν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῶν πρὸς κάλυψιν τῆς Κυβερνήσεως ὅπο τῶν εύθυνῶν, ἀπήντησα ὅτι πραγματικῶς γερμανικὸν ἀερόπλανον προσεγειώθη κατόπιν βλάβης τῆς μηχανῆς του καὶ ὅτι ἐπισκευασθείσης ταύτης ἀνεχώρησεν αὖθις ἐντὸς 24 ὥρων. Ἡ ἀπάντησις αὗτη ἐπρόκειτο ν' ἀποκρύψῃ, ὅτι τὸ γερμανικὸν ἀερόπλανον ἀφίκετο κατόπιν προσυνεννοήσεως, πρὸς ἀποφυγὴν ὡς προεπίπον, ἐπιδευνάσσεως ἐτι τῆς κριτιμωτάτης τότε καταστάσεως.

τῆς ὑπηρεσίας των ταύτης οἱ ἀνωτέρω ἀξιωματικοὶ εύρισκοντο εἰς ἀμεσον συνεννόησιν μετὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μεραρχίας, καὶ τῶν κατὰ τόπους φρουράρχων μετὰ τῶν δποίων ἐκ συμφώνου ἐκανόνισαν τὸν τρόπον τῆς διὰ καταστάσεων καὶ ἐπιθεωρήσεων ἔξακιβρώσεως τῆς κινήσεως τμημάτων ἡ μεμονωμένων στρατιωτικῶν καὶ οἰουδήποτε ὑλικοῦ καὶ τῆς καθ' ἡμέραν ἐν ἐκάστη φρουρῷ τῆς Θεσσαλίας πραγματικῆς δυνάμεως. Ὁφείλω νὰ διμολογήσω ὅτι οἱ ὀναλαβόντες τὸν ἔλεγχον τοῦτον ἔνοι αἰωματικοὶ ἐν Λαρίσῃ, Τρικάλοις, Βόλῳ, ἔξετέλεσαν τὴν δσον ἐγγυητικὴν δι' ἡμᾶς καὶ τόσον δυσχερῆ δι' αὐτοὺς ἀποστολήν, μετὰ λεπτότητος, εἰς ἦν ἀνταπεκρίθη δμοίως, οὕτως ὥστε νὰ τηρηθῶσι μέχρι τέλους ἀγαθαὶ σχέσεις καὶ νὰ προκαλέσωσιν ἐκδηλώσεις τοῦ Ἀγγλου στρατιωτικοῦ ἀκολούθου Fairohīpe πρός με εύχαριστιῶν.

Συγχρόνως διωρίσθη ἐν Λαρίσῃ καὶ Ἀγγλος Γενικὸς Πρόξενος ὁ κ. Satown, προϋπηρετήσας εἰς διαφόρους θέσεις ἐν Ἀνατολῇ.

Πάντες οἱ ἀνωτέρω, καὶ Ἰδίως οἱ Ἀγγλοι, μετά τινα καιρὸν γνωρίμιας καὶ ἀνεπιφυλάκτου μετ' αὐτῶν ἐπισκοπήσεως τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν ἐνδεχομένων τοῦ διεξαγομένου μεγάλου πολέμου ἡπόρουν εἰλικρινῶς διὰ τὴν ἐπιμονήν μας ἀκόμη εἰς τήρησιν τῆς οὐδετερότητος, ἐναντίον τῶν προφανῶν συμφερόντων μας. Ἐὰν δὲ ἀναμνησθῶ ἐνταῦθα τῶν λόγων τοῦ στρατάρχου Χίνδεμπουργὸς πρὸς τὸν συνταγματάρχην Βαλέταν Γεωργ., ἐπιτελάρχην τοῦ παραδοθέντος ἐν Καβάλᾳ εἰς τοὺς Βουλγάρους Δ' Σώματος Στρατοῦ, τοὺς δποίους δ συνταγματάρχης κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ Γερμανίας ἐπανέλαβεν εἰς τὸν στρατηγὸν Νίδερ Κ., ἔξαγεται ὅτι κατὰ τὴν χρονικὴν ἐκείνην περίοδον ἀνεξαιρέτως ὅλοι, ἔχθροι τε καὶ φίλοι, πλὴν τῶν ἀνευθύνων κυβερνώντων, κακῆ μοίρᾳ, τὴν Ἀλλάδα, ἔβλεπον φανερὰ ὅτι τὸ συμφέρον αὐτῆς ἐπέβαλε τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τῆς Ἀντάντ. Διότι καὶ αὐτὸς δ Χίνδεμπουργὸς εἴπεν εἰς τὸν Βαλέταν, παρουσιασθέντα νὰ παραπονεθῇ διὰ τὴν μὴ τήρησιν τῶν συμπεφωνημένων ὑπὸ τῶν ἐπιφορτισμένων Γερμανῶν ἀξιωματικῶν τὰ τῆς παραδόσεως τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ ἐνήργησαν συμφώνως πρὸς τὰς δημητρίας του, αἱ δποῖαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἔξουδετέρωσιν ἐντὸς Ἑλληνικοῦ σώματος στρατοῦ, διὰ νὰ μὴ τὸ ἔχωσιν ἀργότερα ἀντιμετωπον, ἀφοῦ δὲ θέσις τῆς Ἀλλάδος ἐνεδείκνυτο πλέον καθαρά, ὅτι ἦτο παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ.

Οἱ ἐν Ἀθήναις Γάλλοι στρατηγοὶ Maas καὶ Combeaux, ἀρχηγοὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἔλεγχου, διεμαρτύροντο συνεχῶς διὰ τὴν βραδύτητα, μενδὲ ἡς αἱ μεταφοραὶ πρὸς Πελοπόννησον ἔξετελοῦντο, καὶ διὰ τὴν μὴ μεταφορὰν ὅλου τοῦ πλεονάζοντος ὀπλισμοῦ, τῶν πυρομαχικῶν καὶ ἀλλούν ὑλικοῦ πολέμου, δὲλλα τὴν ἀπόκρυψιν ὡς διανομὴν μέρους τούτου εἰς τοὺς ἐπιστράτους, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἐν ἀνάγκῃ ἐναντίον των. Ἐπί-

σης διεμαρτύροντο ἐντόνως εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, διτὶ συλλέγονται μυστικὰ εἰς διάφορα μέρη, ἐν οἷς εἰς Βόλον καὶ ἀλλαχοῦ, χρηματικὰ ποσὰ πρὸς δργάνωσιν καὶ συντήρησιν τῶν ἐπιστράτων καὶ διτὶ ἀξιωματικοί, ἐν γνώσει τῆς ὑπηρεσίας, ἐργάζονται κρύφα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς Βόλον, Λάρισαν, Τρίκαλα.

Συγχρόνως λοιπὸν μὲ τὴν οὕτω δυσμενῆ δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν ἀνταρτικὰ σώματα ἢ μᾶλλον συμμορίαι ὁργανοῦντο ὑπὸ τῶν ἀνευθύνων κυβερνητῶν πλησίον τῆς κατεχομένης ὑπὸ τῶν Γάλλων οὐδετέρας ζώνης καὶ πρὸς Βορρᾶν τῆς Καλαμπάκας. Ἡ δργάνωσις ἐγένετο εἰς Ἀθήνας παρ’ ἀξιωματικῶν, εὑρισκομένων εἰς συνεχῇ ἐπικοινωνίαν μετ’ ἄλλων ἀποσταλέντων ἐξ Ἀθηνῶν, κρύφα μὲ πολιτικὴν ἐνδυμασίαν εἰς Καλαμπάκαν καὶ ἄλλα πέριξ μέρη καὶ μετὰ μεμονωμένων εἰς τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἀξιωματικῶν τοῦ ἐν Τρικκάλοις συντάγματος Πεζικοῦ τῆς Ι Μεραρχίας, αἱ δὲ συμμορίαι ἀπετελοῦντο ἔκ τινων διπλαρχηγῶν, ὑπαξιωματικῶν τινων καὶ στρατιωτῶν ἐξ Ἀθηνῶν, Κορίνθου καὶ ἄλλων μερῶν, προσελθόντων ἀνοχῇ ἢ καὶ παροτρύνσει τῶν διοικητῶν των καὶ τὸ μεγαλείτερον μέρος ἐξ ἀνταρτῶν ποικίλης προελεύσεως καὶ παντὸς φυράματος, οἱ διποῖοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναμονῆς των πρὸς δρᾶσιν κατανεμημένοι εἰς τὰ διάφορα χωρία κατεπίεζον καὶ ἐλήστευον τοὺς χωρικούς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχήν, δηλαδὴ τῇ 9 Φεβρουαρίου 1917, συμμορία τοιούτων ἀνταρτῶν διερχομένη νύκτα διά τινος χωρίου ἔσφαξε μικρὸν ἀπόσπασμα Σενεγαλέζων. Κατόπιν ἐντόνων διεμαρτυριῶν τῆς Γαλλικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως ἀντετέθη εἰς τὸν ἐν Τρικκάλοις ὑπηρετοῦντα ταγματάρχην Πεζικοῦ Μπουρόπουλον νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου πρὸς ἐνέργειαν ἀνακρίσεων, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπεδείχθη εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ Κέντρου δργανώσεως τῶν συμμοριῶν, διτὶ ἡ ἀλήθεια κατὰ τὴν ἀνάκρισιν πρέπει νὰ καλυφθῇ καὶ διτὶ ἡ σφαγὴ τῶν Σενεγαλέζων νὰ ἀποδοθῇ εἰς Βενιζελικοὺς τῆς Ἀμύνης, ἐκτελέσαντας δῆθεν αὐτοὺς διὰ νὰ ἔξοργίσωσι τὸν στρατηγὸν Σαράϊγν ἐναντίον τοῦ Κράτους τῶν Ἀθηνῶν, ὃς ὑπονομεύοντος τὰ νῦτα τοῦ στρατοῦ του.⁴ Ο ταγματάρχης οὗτος συνεμπορφώθη πρὸς τὰς τοιαύτας ὑποδείξεις, διότι, ὃς κατέθηκεν ἀνακρινόμενος ἀργότερα ὑπὸ τοῦ μεράρχου του, ἐνόμιζεν διτὶ οὕτω πράττων ἐξυπηρετεῖ σπουδαῖα ἔθνικὰ συμφέροντα.

Οἱ Γάλλοι οἱ δυοὶ διὰ τῶν δργάνων των ἐγγνώριζον κάλλιστα καὶ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ περὶ τῆς δργανώσεως τῶν συμμοριῶν, τὰ περὶ τῆς σφαγῆς τῶν Σενεγαλέζων κλπ., συνεπῶς ἡ ἀρνησις ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τῶν Ἀθηνῶν τῶν γεγονότων, ὅχυρωμένης ὅπισθεν προσχημάτων καὶ ψευδῶν ἐνεργειῶν, κατηγανάκτησεν αὐτοὺς καὶ ἀφίλεσε τὴν ἐλαχίστην ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτήν. Διεμαρτυρήθησαν σφοδρῶς διὰ τὰ

συμβαίνοντα, ἀπαιτοῦντες τὴν ἀμεσον διάλυσιν τῶν συμμοριῶν καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν διοργανωσάντων αὐτάς. Ἡ Κυβέρνησις δὲ τῶν Ἀθηνῶν ἀκολουθοῦσα τὸν αὐτὸν κακὸν δρόμον ἐίχε τὴν ἀφέλειαν νὰ νομίζῃ, διτὶ ἐκπλησσομένη ἐπὶ τούτοις καὶ διατάσσουσα τὸν ἐν Λαρίσῃ μέραρχον νὰ τὴν πληροφορήσῃ, ἀν πράγματι ὑφίστανται συμμορίαι, θὰ ἐδικαιολογεῖτο ἀπέναντι τῆς Ἀνωτέρας Γαλλικῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως.

Ἄλλὰ συγχρόνως ἡ διοίκησις αὕτη διέταξε τάγμα Γαλλικοῦ στρατοῦ νὰ προελάσῃ καὶ νὰ διαλύσῃ τὰς συμμορίας, μὴ ἀναμένουσα καὶ μὴ ἐμπιστευομένη πλέον εἰς τὴν Ἐλληνικὴν διοίκησιν, τὴν διποίαν κατηγόρει δις συνεργόν. Πράγματι, αἱ συμμορίαι ἀνταρτῶν αἵμαφανισθεῖσαι εἰς τὴν περιφέρειαν Μετσόβου—Γρεβενῶν—Κηφουριοῦ διεσκορπίσθησαν ἀμέσως ἀμα τῇ προελάσει τοῦ Γαλλικοῦ τάγματος ἀπὸ 3/16—7/20 Μαρτίου. Αἱ ὑπὸ τοῦ μεράρχου διεξαχθεῖσαι ἀνακρίσεις ἀμέσως μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν συμμοριῶν ἀπέδειξαν, διτὶ ἡ δργάνωσις τῶν συμμοριῶν τούτων ἔγινε κρύφα πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προστατεύσωσιν, ἐν ἀνάγκῃ ἀντιτασσομένων πρὸς τοὺς Γάλλους τῆς οὐδετέρας ζώνης, τὴν δηισθεν τῆς παρ’ αὐτῶν κατεχομένης γραμμῆς διενεργούμενην συγκοινωνίαν τῆς Στρατιωτικῆς Ἐλληνικῆς διοικήσεως μετὰ τοῦ Γερμανικοῦ Ἐπιτελείου.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀνακρίσεως τούτων, συνεπάγον καὶ τὴν τιμωρίαν ἀξιωματικῶν τινων δργανωτῶν τῶν συμμοριῶν, τὴν λῆψιν δὲ μετρων πρὸς ἀποσύβησιν παρομοίων ἐνεργειῶν ἀνευθύνων παραγόντων διὰ τὸ μέλλον, ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ἀθήνας διοίκησιν τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ, ἡ διποία οὖδεν ἀπολύτως ἐνίργησεν.

Τὰ πράγματα οὕτω βαίνοντα καὶ ἐκτραχυνόμενα, διὰ νὰ μὴ ἐπέλθῃ ἀκόμη ἡ διάρρηξις, ἐπέβαλλον ἀνοιγμα τῆς ἀσφαλιστικῆς δικλίδος διὰ τῆς παρατήσεως, ἡ μᾶλλον ἐπιβλήθησίς ἀποπομπῆς, τῆς Κυβερνήσεως Λάμπρου, καὶ διὰ σχηματισμοῦ Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Ζαΐμην ἐμπνέοντα ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντάντ.

Ο Ἀλ. Ζαΐμης είχε δισταγμοὺς διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς Ἀρχῆς καὶ ἐπὶ 15θήμερον περίπου ἀνέβαλε τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, μελετῶν τὴν κατάστασιν καὶ βοιδοσκοπῶν τοὺς διαφόρους κύκλους. Τέλος, ἀπεφάσισεν αὐτὸς νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως. Οὕτω, ἀνύποπτος ἔλαβον ἐν Λαρίσῃ εὐφισκόμενος τηλεγράφημα τοῦ Ζαΐμη περὶ διορισμοῦ μου ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ καλοῦντός με εἰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν ὅφιξίν μου ἀνέμεινα ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα περίπου τὴν ἔλευσιν καὶ τοῦ κ. Λιδωρίκη ἐκ Λαμίας, προσληφθέντος ὡς Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης, διὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως δρκισιν ἀμφοτέρων. Ἡ ἀναμονὴ αὕτη, διφειλομένη εἰς ἀπόδοπτον ἀργοπορίαν προσελεύσεως τοῦ ἐκ Λαμίας ἀναμενομένου ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἔδωκεν ἀφορμὴν

εις διαδόσεις περὶ μὴ ἀποδοχῆς τοῦ ἀξιώματος ἐκ μέρους μου. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δρκωμοσίας μου ἐν τοῖς Ἀνακτόροις δὲ Βασιλεὺς μὲν ἔκρατη- σεν εἰς ὸδιαιτέραν συνομιλίαν, κατὰ τὴν δροῖαν ἀνέπτυξα εἰς Λύτρὸν τὸ ἔκρυθμον καὶ ἄκρως ἀνώμαλον τῆς δημιουργῆθείσης καταστάσεως κατό- πιν τῶν αὐθαιρέτων καὶ ἀνευθύνων ἐνεργειῶν τῶν ἀξιωματικῶν, τὸ ἀτο- πον καὶ ἀδικαιολόγητον τῆς κυκλοφορίας πρὸς ὑπογραφὴν πρωτοκόλλων, πρωτοβουλίᾳ ἀξιωματικῶν τινων, διὰ τῶν δροίων νὰ ἐκδηλωθῇ ἢ πρὸς τὸν Βασιλέα ἀφοσίωσις καὶ ἡ μὴ συμμόρφωσίς των ἐν ἀνάγκῃ πρὸς τὰς διαταγὰς τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως, τέλος, τὸ ἀδικον καὶ ἀψυχιολόγη- τον τῆς ἐνεργείας διαφόρων ἀρχῶν περὶ καταδιώξεως τῶν Βενιζελικῶν, ἀφηγηθεὶς μάλιστα εἰς τὸν Βασιλέα, δτι ἐν Τρικκάλοις δὲ Ἀναστάσιος Ἀβέρωφ μοὶ παρεπονέθη ζωηρῶς, λέγων δτι ἡ σύνηγρός του ἦθελησε νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν Βασίλισσαν καὶ δτι διὰ τῶν καταπιέσεων ἐναντίον του ἔξαναγκάζουν αὐτὸν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸ κίνημα τῆς Θεσσαλονίκης. Κατέληξα δέ, εἰπὼν εἰς τὸν Βασιλέα δτι διὰ τῶν τοιούτων ἐνεργειῶν ἐρ- γάζονται πρὸς εὔθυνσιν τοῦ χάσματος κατόπιν τοῦ κινήματος τῆς Θεσσα- λονίκης, διὰ τῆς διαιρέσεως καὶ τῶν ἐν τῷ κράτει Ἀθηνῶν παραμενόν- των, οὓς πάντας δικαίως καὶ ἀπὸ πολιτικῆς σκοπιμότητος ἔπειτε νὰ θεωρῶσιν ὡς νομοταγεῖς ὑπηκόους, ἀνεξαρτήτως τῶν πολιτικῶν των φρο- νημάτων.

"Ηκουσε προσεκτικά, ἀλλὰ μὲ ψεμβῶδες ὑφος ἀνθρώπου ἐστερημένου βουλήσεως, ὅσα τῷ εἶπον καὶ ἔκαμεν ἐντύπωσιν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ κυρία Ἀβέρωφ ἐσκόπει νὰ παρουσιασθῇ παραπονούμενῃ εἰς τὴν Βασιλισσαν, ἵσως διότι, κατατάσσων τὸν Ἀβέρωφ εἰς τοὺς Βενιζελικούς, δὲν ἦννόει πῶς Βενιζελικὸς ἥδυνατο συγχρόνως νὰ σκέπτεται νῦν ἀνενεχθῆ εἰς τὴν Βασιλείαν. Ἐπίσης συνεφώνησεν, ἀορίσιως πως, ὅτι τὰ διάφορα πρωτόκολλα δὲν ἔπρεπε νὰ γίνουν καταδικάζων τὰς ἐνεργείας περὶ δργανώσεως συμμοοιδῶν, ἀλπ.

Διὰ νὰ παραστήσω δὲ ποία ἡτο ἡ κατάστασις πειθαρχίας καὶ ὁ πόδς τὰς διαταγὰς σεβασμὸς καὶ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν, ἀναφέρω ἐπει- σοδιακῶς τὸ ἔξῆς. Ἀμα τῇ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων μου ὡς Ὑπουρ- γοῦ εἴπον εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι πρέπει ἀπαραιτήτως εἰς ἀντικατάστασίν μου νὰ μεταβῇ εἰς Λάρισαν ὡς διοικητὴς τῆς Ι Μεραρχίας εἰς ὑποστρά- τηγος, νὰ μὴ ἀνατεθῇ δὲ ἡ διοίκησις αὐτῆς εἰς τὸν ἀρχαιότερον συνταγ- ματάρχην τῆς Μεραρχίας, διότι δὲ ἀρχαιότερος συνταγματάρχης ἡτο δ Πα- ναγιωτόπουλος Π. ἀνευ σθένους καὶ ὑπὸ τὰ ὅμιματα τοῦ δποίου ἐν Τρικ- κάλοις διωργανώθησαν αἱ συμμορίαι, τὰς δποίας οἱ ἐν τῇ οὐδετέρᾳ ζώνῃ Γάλλοι ἦναγκάσθησαν βίᾳ νὰ διαλύσουν καὶ διότι δ ὑποστράτηγος μὲ περισσότερον κῦρος ἦδύνατο ν' ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἐπίκαιρον τοῦτο σημεῖον τῆς Λαρίσης οἰανδήποτε περιπέτειαν, καὶ ἐπούτεινα τὴν μετά-

βασιν τοῦ ὑποστρατήγου Μαθθαιοπούλου Δ. διοικητοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις II Μεραρχίας. Ὁ Βασιλεὺς συνεφώνησε μὲν πλήρως εἰς τὸ νὰ μεταβῇ ὡς διοικητὴς τῆς I Μεραρχίας εἰς ὑποστράτηγος, ἀντέτεινεν δόμως εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Μαθθαιοπούλου, λέγων μοι δτι, «μὲ τὰ δόντια τὸν κρατῶ καὶ ἐν Ἀθήναις, διότι εἶνε βενιζελικὸς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν τὸν θέλουν». Τότε, ἐπρότεινα τὴν μετάβασιν τοῦ ὑποστρατήγου Μπαΐζα, μὴ ὑπαρχούσης ἄλλως τε ἐκλογῆς, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι ὑποστράτηγοι Γιαννακίτσας καὶ Παπούλας διόκουν σώματα στρατοῦ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ προσεκάλεσα τοῦτον διὰ διαταγῆς μου νὰ ἔλθῃ ἐκ Κορίνθου εἰς Ἀθήνας ὑποβάλλων καὶ τὸ σχέδιον Β. Λ. πρὸς ὑπογραφήν. Ὁ Μπαΐζας ἀφιχθεὶς καὶ παρουσιασθεὶς πρός με εἰς τὸ Ὅπουργεῖον μοὶ ἔδήλωσεν, μετὰ τὴν τυπικὴν πειθαρχικὴν πρός με προσφάνησιν, δτι ἐπ’ οὐδενὶ λόγῳ ἐννοεῖ νὰ μεταβῇ εἰς Λάρισαν, δτι ὀρκετὰ ἔγγρισεν εἰς ἀποσπάσεις καὶ ἐπαρχίας, καταλήξας μὲ τόνον, ἀνορθῶν τὸ μικρὸν ἀνάστημά του, μὲ τὴν χεῖρα καὶ τὸν δάκτυλον τεταμένον, «ἀντὸ κύριε Ὅπουργὲ δὲν θὰ γίνῃ ποτέ». Κατάπληκτος διμολογῶ πρὸ τῆς τοιαύτης ἀντιπειθαρχικῆς στάσεως ἐνὸς στρατηγοῦ, τὸν ὅποιον εἰσελθόντα εἰς τὸ γραφεῖόν μου ἔσπευσα μάλιστα νὰ ὑπυδεχθῶ φιλικῶς, διέκοψα αὐτὸν διμιούντα καὶ ἀπήντησα δι² αὐστηροῦ ὕφους δτι, κηδόμενος τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς θέσεως, ἦν κατέχω, δὲν ἐπιτρέπω εἰς αὐτὸν νὰ ἔξακολουθήσῃ, δτι ἐνῷ ἥρχισε πειθαρχικώτατα μὲ τὰς λέξεις «λαμβάνω τὴν τιμὴν κ. Ὅπουργὲ νὰ παρουσιασθῶ διὰ νὰ λάβω τὰς διαταγάς σας», κατέληξεν ἀντιπειθαρχικώτατα καὶ «δτι τὸν θέτω ὑπὸ περιορισμὸν μέχρι κοινοποιήσεως τῆς πρός αὐτὸν ἀποφάσεως μου». Ἡτοῦ σειρά του τώρα νὰ καταπλαγῇ, διότι δὲν ἐπερίμενεν, ὡς ἐφάνη, τὴν τοιαύτην στρατιωτικὴν στάσιν μου. Ἀνεχώρησε μὲ ταπεινότερον καὶ πειθαρχικώτερον ὕφος, ἀφ’ δτι δταν εἰσήρχετο εἰς τὸ γραφεῖόν μου, προσθεὶς «νὰ σᾶς διευκολύνω, κύριε Ὅπουργέ, νὰ ὑποβάλλω αἴτησιν διαθεσιμότητος». Ἐκάλεσα τὸν προσωπάρχην συνταγματάρχην Διγενῆν καὶ ὑπηρόδευσα αὗτῷ διαταγὴν τιμωρίας μηνιαίας φυλακίσεως τοῦ ὑποστρατήγου, ἦν θὰ ἔκτιση εἰς Λάρισαν, δπου θὰ μεταβῇ ἀμέσως.

“Αφηγήθην εἰς τὸν Βασιλέα τὰ διατρέξαντα, ἐπιμένων δτι οὐδὲν ὅτι ὁ
Μπαΐρας φ' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως διὰ Λάρισαν καὶ ἔκειθεν νὰ ὑποβάλῃ
αἴτησιν διαθεσιμότητος, τοῦ ‘Υπουργοῦ ἐλευθέρου νὰ τὴν δεχθῇ η δχι,
η, τοῦ Βασιλέως τυχὸν διαφωνοῦντος, νὰ δεχθῇ οὗτος τὴν παραίτησίν
μους ώς ‘Υπουργοῦ». Ο Βασιλεὺς ἐφαίνετο στενοχωρημένος καὶ μοὲν
ἀπήντησε «δὲν λέγω νὰ μὴ πάῃ στὴν Λάρισαν, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ τὸν
πιάσω καὶ ἀπὸ τὸν λαιμὸν νὰ πάῃ». Εἰς τοῦτο τῷ εἶπον, «δχι Μεγαλειό-
τατε, νὰ μὴ τὸν πιάσητε ἀπὸ τὸν λαιμόν, ἀλλὰ ἀνεξαρτήτως τῆς ἐπιβλη-
θησομένης εἰς τὸν ὑποστράτηγον ποινῆς διὰ τὴν ἀντιπεινθαρχικὴν στά-
σιν του πρὸς τὸν ‘Υπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ἐὰν δὲν ἔκτελέσῃ τὴν

διαταγὴν μεταβάσεώς του ὡς διοικητοῦ τῆς Ι Μεραρχίας, θὰ τὸν παραπέμψω εἰς συμβούλιον ἐπὶ ἀνυπακοῇ. Ὁ En τῷ μεταξὺ δ Μπαΐρας ἰδὼν δτὶ ἡ ἀρειμάνιος δῆθεν στάσις του δὲν τὸν ὠφέλησεν, εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν μὴ μετάβασίν του εἰς Λάρισαν, ἐσπευσεν εἰς τὸν ἀντιστράτηγον διοικητὴν τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ Γεννάδην, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ μεσολαβήσῃ παρ' ἔμοι. Ὅλα, εἰς τὸν Γεννάδην ἐλθόντα νὰ διμιήσῃ ὑπὲρ τοῦ Μπαΐρα, εἶπον δτὶ δὲν ὑφίσταται πλέον ζήτημα, τούτου τιμωρηθέντος καὶ ὑποχρέου εἰς ἐκτέλεσιν διαταγῆς μου ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως διὰ Λάρισαν. Τὴν μεθεπομένην δ Μπαΐρας εὑρίσκετο εἰς Λάρισαν ἀναλαβῶν τὴν διοίκησιν τῆς Ι Μεραρχίας καὶ μὴ ὑποβαλῶν αἴτησιν διαθεσιμότητος. Διὰ νὰ καταδεῖξω δὲ τὴν ἐλαστικότητα τοῦ χαρακτῆρος, νοσήματος κατ' ἔξοχὴν Ἑλληνικοῦ, καὶ δτὶ συνήθως «κατὰ τὸν χαρᾶ ποὺ παίζεις, χορεύουν», ἀναφέρω εἰς τὴν μαχολογίαν αὐτὴν περὶ Μπαΐρα τὸ ἔχοντος χαρακτηριστικόν. Τὴν ἐπομένην τῆς τιμωρίας του καὶ παραμονὴν ἀναχωρήσεώς του διὰ Λάρισαν παρεκάλεσε διὰ τοῦ προσωπάρχου Διγενῆ νὰ τὸν δεχθῶ, δπως ὑποβάλῃ τὰ σέβη του καὶ λάβῃ τὰς ὁδηγίας μου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ προσωπάρχου τῷ ἀπήντησα, ἀναμένοντι εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ προσωπάρχου, δτὶ «κατόπιν τῆς χθεσινῆς ἀντιπειθαρχῆς στάσεώς του καὶ ὑπὸ ποινὴν διατελοῦντος δὲν τὸν δέχομαι, τὰς δὲ ὁδηγίας μου θὰ λάβῃ ἔγγονος εἰς Λάρισαν», δὲν ἥρκεσεν ὅμως τοῦτο, ἀλλὰ δ προσωπάρχης μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν εἰς τὸν Μπαΐραν τῶν ἀνωτέρω ἐπανέλθων μοὶ διεβίβασε παράκλησιν τοῦ Μπαΐρα νὰ τὸν ἐφοδιάσω μὲ αὐτοκίνητον. Τὴν τελευταίαν παράκλησιν εὑρόν δικαίαν, διότι ἐκ πειρας ἔγγνωιζον πόσον δ μέραρχος ἐδυσκολεύετο ἀνευ αὐτοκίνητου εἰς τὴν μετάβασιν πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν φρουρῶν Τρικκάλων, Καρδίτσης καὶ Βόλου, καὶ ἔδωκα διαταγὴν ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Ι Μεραρχίαν εἰς Λάρισσαν ἐν αὐτοκίνητον. Ὅμεσως μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῶν καιμηκόντων μου ὡς «Υπουργοῦ ἀνεξήτησα τὸ πόρισμα τῶν ἀνακρίσεών μουν ἐν Τρικκάλοις διὰ τὰς συμμορίας, τὸ δποῖον δι' δξιωματικοῦ εἰχον ἀποστείλει εἰς τὸν Διοικητὴν τοῦ Σώματος Στρατοῦ Γεννάδην, νομίζων δτὶ ἔκτοτε θὰ εἰχον ἐνεργηθῇ τὰ δέοντα, ἀφοῦ τόσον ἐσπευσμένως ἐκαλούμην αὐτοπροσώπως νὰ κάμω ἀνακρίσεις καὶ ἀφοῦ δ Σαράγγ τόσον ἐξηρεμισμένος ἦτο διὰ τὰς συμμορίας αὐτάς, αἱ δποῖαι δὲν δχι ἀπειλήν ἀλλὰ ἐνόχλησιν καὶ ἐπιβούλην παρουσίαζον κατὰ τοῦ ἐν τῇ οὐδετέρᾳ ζώνῃ Γ' αλλικοῦ στρατοῦ. Λοιπόν, δλος δ φάκελλος τῶν ἀνακρίσεών μουν εὑρέθη κοιμώμενος εἰς τὰ δροχεῖα τοῦ Α' Σώματος Στρατοῦ, χωρὶς νὰ ἐλεγχθῇ οὐδεὶς ἐκ τῶν δξιωματικῶν τῶν ἐνεχομένων εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῶν συμμοριῶν. Τὸν φάκελλον τοῦτον καὶ δ, τι ἄλλο σχετικὸν ἔγγρωρον ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ 'Υπουργείου διεβίβασα εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Μοσχόπουλον Κ. μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ προβῇ εἰς εὑρεῖαν ἀνακριτικὴν ἔξετασιν

πρὸς τιμωρίαν τῶν δργανωτῶν τῶν συμμοριῶν καὶ τῆς ἀποκρύψεως δπλων, δ δε Βασιλεὺς μ' ἐκάλεσε συνιστῶν μοι νὰ εἴπω εἰς τὸν Μοσχόπουλον «νὰ μὴ τὸ παρακάη»—αὗται ἦσαν αἱ λέξεις του—δηλαδὴ νὰ μὴ προβῇ εἰς τὰς ἀνακρίσεις μέχρι τοῦ σημείου, ὃστε νὰ ἐκθέσῃ πράγματα ἐπιβαρύνοντα εἰς τὰ δμματα τῆς Ὀντὰντ τὰς Ἄρχας τοῦτότε λαθεστῶτος. Ὁ ἀντιστράτηγος Μοσχόπουλος ὑπέβαλεν ἔκθεσιν καὶ ἐπρότεινε τὴν τιμωρίαν πολλῶν δξιωματικῶν ἀνωτέρων, τὰς ποινὰς τῶν δποίων ἐκύρωσα διὰ διαταγῆς μου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰχον συγκεντρωθῆ εἰς Ὀθήνας, ἀνοχῇ τοῦ τέως ὑπουργοῦ Χατζόπουλου καὶ ἀνευ ὑπηρεσιακοῦ λόγου ἦ ἀδείας, πλῆθος δξιωματικῶν ἐκ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐδρευόντων σωμάτων κατὰ παράβασιν τῶν ἐπιβληθέντων ὑπὸ τῆς Ὀντὰντ δρων διὰ τῆς διακονιώσεως, διὰ τὸ δποῖον οἱ ἐν Ὀθήνας Γάλλοι στρατηγὸι ἐπὶ τοῦ ἐλέγχου διεμαρτύροντο. Ἐξέδωκα σχετικὸς διαταγῆς περὶ ἀμέσου μεταβάσεως των εἰς τὰ ἐν Πελοποννήσῳ σώματά των, ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ τῶν δξιωματικῶν τούτων ἐδείκνυν φορτικὴν ἀπροθυμίαν εἰς τοῦτο καὶ ἔχρειάσθη νὰ μεταχειρισθῶ πᾶσαν αὐστηρότητα ἐναντίον των καὶ ἐναντίον ἀκόμη τοῦ Φρουράρχου Ὀθηνῶν συνταγματάρχου Μιχαλοπούλου Ὀρκαδικοῦ, κάμνοντος τὰ στραβὴ μάτια, διὰ νὰ κατορθώσω τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν. Τινὲς τῶν δξιωματικῶν παρουσιάσθησαν καὶ ἐνώπιόν μου, ζητοῦντες μὲ διαφόρους προφάσεις νὰ παραμείνωσιν εἰς Ὀθήνας. Οὕτω, δ συνταγμ. Κωνσταντινόπουλος παρεκάλεσε νὰ δεχθῶ αἴτησιν διαθεσιμότητος ἦ καὶ ἀποστρατείας του, δ συνταγματάρχης Δροσόπουλος διότι ἦ σύζυγός του δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἀνευ αὐτοῦ, οὐδὲ δύναται νὰ τὴν σιμπαραλάβῃ εἰς Συλόκαστρον, ἐδραν τοῦ σώματός του, διότι ἔλλειψει καλῶν δδῶν αὐτη θὰ πλήξῃ ἀνευ αὐτοκίνητου, δ συνταγμ. Γουβέλης δτὶ δὲν δύναται ν' ἀφήσῃ ἀπροστατεύτους καὶ μόνας τὰς ἀγάμους ἀδελφάς του, δ συνταγμ. Βερέτας τὴν γραῖαν μητέρα του δ συνταγμ. Ὁ Αλβανάκης διότι ὡς ἐκ τῆς ὑγείας του ἀπειλεῖται ἦ ζωή του, ἐὰν μετακινηθῇ ἐξ Ὀθηνῶν.

Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα δτὶ εἰς τὸν τελευταίον τοῦτον ὑπέδειξα νὰ ζητήσῃ ἀγαρρωτικὴν ἀδειαν καὶ δτὶ θὰ ἐγκρίνω αὐτήν, ἀλλὰ ἔμεινεν ἀμετάπειστος καὶ ἐπροτίμησε νὰ ὑποβάλῃ αἴτησιν ἀποστρατείας. Ὁ Ηκουον μὲν μετ' ἀηδίας τὰς τοιαύτας προφάσεις τῶν παρουσιαζομένων, ἀλλὰ ἔμεινα καὶ ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν μου, δτὶ ἐπρεπεν δλοι νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ σώματά των, καὶ τὸ ἐπέτυχον μὲ προσωπικήν μου ἐπέμβασιν καὶ παρακολούθησιν. Ὁ συνταγμ. Δροσόπουλος μεταβάς εἰς Συλόκαστρον ἐπέστρεψε κρύφα μετὰ τρεῖς ἦ τέσσαρας ἡμέρας καὶ μαθῶν τοῦτο ἐκάλεσε τὸν Φρουράρχον καὶ ἐπετίμησα αὐτὸν καταστήσας προσωπικῶς ὑπεύθυνον διὰ τὴν αὐστηρὸν ἐπίβλεψιν τῆς κινήσεως τῶν δξιωματικῶν, διέταξα δὲ τὴν σύλληψιν τοῦ Δροσόπουλου, δστις ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ

ἀποτυχῶν νὰ μὲ ՚δη ὑπέβαλεν αἴτησιν ἀποστρατείας, γενομένην ἀποδεκτήν. Αὗτοὶ εἶναι οἱ ἀξιωματικοί, οἱ δποῖοι ἀποστρατευθέντες οἰκείᾳ βουλῆσει διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους, ἐπανήχθησαν εἰς τὸ στράτευμα μετὰ τὴν 1ην Νοεμβρίου 1920 ὡς ἀδικηθέντες καὶ καταδιωχθέντες.

Οσον ἀφορᾷ τὰς ἐνεργείας διὰ τὴν ἀνακαλύψιν τῶν κεκρυμένων ὅπλων στρατοῦ ἐν τε Ἀθήναις, καὶ εἰς διάφορα χωρία, τὰ δποῖα ἀπολυθέντες ἔφεροι ἀπεκόμισαν ἢ ἀλλὰ κρύφα ἐτοποθετήθησαν διὰ νὰ χρησιμεύσωσιν ἐν ἀνάγκῃ πρὸς ἔξπλισιν τῶν ἐπιστράτων, αἵτοι δὲν κατέληγον εἰς ἀποτέλεσμα, οἱ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐλέγχου Γάλλοι στρατηγοὶ διεμαρτύροντο ἐντόνως πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὴν ἀδράνειαν καὶ ἀνοχήν. Εἰς μάτην ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Βασιλέως συνταγματάρχου Μιχαλοπούλου Ν., δστις κατὰ Νοέμβριου 1916 ἔλθων μετὰ τοῦ συντάγματός του ἐκ Κορίνθου ἐπέβαλεν ἐν Ἀθήναις τὴν τάξιν, τοῦ ὑποφρουράρχου καὶ ἐπὶ τῆς Γ' εν. Ἐφορείας Ὑλικοῦ, ἀντισυντ. Ἀξελοῦ Ἡρ., τοῦ ταγματάρχου Κοσμοπούλου, τοῦ συνταγματάρχου τῆς Ἐπιτελ. Ὑπηρεσίας Γκιταράκου. Ἐκ τούτων ἀλλοὶ μὲν διεβεβαίουν δτι ἀγνοοῦν ἐντελῶς ἀν διενεμήθησαν ἢ ἀπεκρύβησαν ὅπλα καὶ εἰς ποῖον μέρος, καὶ ἀλλοὶ δτι ἢ διαμαρτυρία τῶν Γάλλων εἶναι ἀνυπόστατος, διότι ἐλάχιστος ἀριθμὸς ἐλλείπει ἐκ τῶν ἀποθηκῶν ἐκ τοῦ διλικοῦ ποσοῦ δπλων, μεθ' ὧν φέρεται χρεωμένη ἢ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, τὸν ἐλάχιστον δὲ αὐτὸν ἀριθμὸν θὰ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀνακαλύψουν, διότι πολλὰ δπλα οἱ λαβόντες αὐτὰ κατέχωσαν. Ἀπεφάσισα ὅτεν ν' ἀναθέσω τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀνακαλύψεως τῶν κεκρυμμένων ὅπλων εἰς ἀξιωματικὸν δραστήριον, ἔστω βενιζελικόν, ἐμπνέοντα ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς Γάλλους περὶ τῆς εἰλικρινείας του καὶ ὡς τοιοῦτον διώρισα τὸν συνταγματάρχην Βλαχογιάννην, τὸν δποῖον καλέσας ἐκ Πατρῶν διέταξα νὰ μοὶ προτείνῃ τοὺς βοηθούς του ὡς καὶ τὴν χορήγησιν τῶν μέσων πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑπηρεσίας του. Ἐν ἀρχῇ μὲν ἔφερεν ἀντιφρήσεις τινὰς ἀποβλέπων εἰς τὸ δύσκολον τῆς ἀποστολῆς, ἀλλὰ ἐδέχθη. Μετά τινας δὲ ἡμέρας παρουσιάσθη παρακαλῶν ἐπιμόνως νὰ τὸν ἀπαλλάξω, διότι ἐνῷ, ὡς ἐλεγεν, δὲν θὰ κατώρθωνε ν' ἀνεύρῃ οὐδὲν ἐκ τῶν κεκρυμμένων δπλων, θὰ ἔξηρέθιζεν ἐναντίον του πάντας διὰ τῶν αὐστηρῶν καὶ πιεστικῶν τὰ δποῖα θὰ ἐπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ.

Αργότερα ἡ Κυβέρνησις καθ' ὑπόδειξιν καὶ τῶν ἐνταῦθα πρέσβεων τῆς Ἀντάντ ἀπεφάσισε ν' ἀπομακρύνῃ ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἐπιτελείου καὶ νὰ τοποθετήσῃ αὐτοὺς εἰς σώματα ἔδρεύνοντα εἰς Πελοπόννησον. Τινὲς τούτων δὲν μετέβαινον πλέον εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον, ὡς δὲ Λούσμανης καὶ Μεταξᾶς, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμην τῶν διπλωματῶν ἐν τῇ πραγματικότητι αὐτοὶ ἐπηρέαζον τὸν Βασιλέα καὶ αὐτοὶ ἐκ τῶν παρασκηνίων διηγόθυνον τὴν γερμανόφιλον πολιτικὴν ὅπλο τὸ

πρόσχημα τῆς τηρήσεως οὐδετερότητος. Περὶ τῆς μεταθέσεως ταύτης τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐπιτελείου εἰδοποιήθη ὁ Βασιλεὺς παρ' ἐμοῦ προφορικῶς, παρακληθεὶς νὰ ὑποδείξῃ καὶ ὁ ἕδιος εἰς τὸν δύο, Δούσμανην καὶ Μεταξᾶν, τὸν μὲν διοριζόμενον μέραρχον, τὸν δὲ ἐπιτελάρχην σώματος στρατοῦ, περὶ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης νὰ συμμορθῶσιν ἀμέσως πρὸς τὴν διαταγὴν τῆς μεταθέσεως των, ἥτις ἔμελλε νὰ ἔκδοθη. Ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔφερεν ἀντίρρησιν διὰ τὴν μετάθεσίν των, ἀλλὰ ἡρνήθη κατηγορηματικῶς νὰ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὴν ἀνάγκην τοῦ μέτρου τούτου, λέγων δτι πρέπει ὁ Ζαΐμης νὰ πράξῃ τὸ τοιοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ ἔξεφρασα γνώμην, δτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀξιωματικοὶ θὰ ἐδείκνυνον μεγάλην ὀσέβειαν εἰς Αὐτόν, ἐὰν δυσηρεστοῦντο διὰ τὴν τοιαύτην ὑπόδειξιν, ἀφοῦ μάλιστα δλας τὰς ἐνεργείας των δικαιολογοῦν ὡς ἀποβλεπούσας εἰς ἔξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τοῦ θρόνου καὶ τῆς Πατρίδος, ὁ Βασιλεὺς μοὶ ἀπήντησεν αὐτολεξεί: «δὲν θέλω ἐγὼ νὰ τοὺς διατάξω, ὅχι διότι φοβοῦμαι μὴ τοὺς δυσαρεστήσω, ἀλλὰ διότι τὸ τοιοῦτον εἶναι δυσάρεστον εἰς ἔμε». ἀλλως τε ὁ Μεταξᾶς πρὸς καιροῦ μοῦ μπουντάρη, ἔχω νὰ τὸν ἴδω πρὸ δύο μηνῶν». Ἀνεχώρησα καὶ μεταβὰς παρὰ τῷ Ζαΐμη ἀνεκοίνωσα τὰ τῆς συνομιλίας μετὰ τοῦ Βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ δλοὶ οἱ ὑπουργοὶ εῖμεθα σύμφωνοι περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν ἀξιωματικῶν, ἀπεφασίσθη, παρόντος καὶ τοῦ Νέγρη, νὰ κοινοποιηθῇ ἡ διαταγὴ περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν ἀλλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ τῶν Δούσμανη καὶ Μεταξᾶ, κατόπιν προειδοποιήσεως τοῦ Ζαΐμη εἰς αὐτούς, λύσιν δην ἀνήγγειλα καὶ εἰς τοὺς συνυπουργοὺς Αλγινίτην καὶ Δεμερτζῆν, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τελευταίου τούτου ἀναμένοντας.

Ἄλλα παραδέξως τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἡ κυρία Δούσμανη ἐν κύκλῳ εἰς τινα οἰκίαν εἶχεν δως ἀντικείμενον διμιλίας τὰ περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ συζύγου της, ἐνῷ ἀκόμη εἰς αὐτὸν οὐδεμία ἀνακοίνωσις ἤγεντο. Τὸ τοιοῦτον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Δεμερτζῆν, παρουσιασθεντα τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως δι' ἀλλην ὑπόθεσιν νὰ ἐρωτήσῃ αὐτόν, ἐὰν τὴν μετάξην ἐμοῦ καὶ ἐκείνου συνομιλίαν τῆς προηγουμένης ἡμέρας περὶ τῆς ἀνάγκης μεταθέσεως τῶν Δούσμανη, Μεταξᾶ εἰς Πελοπόννησον ἀνεκοίνωσεν εἰς τινα, ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησε «στὴν γυναικά μου μόνον, σὲ κανένα ἄλλον». Ἐκ τοῦ δποίου συμπεραίνεται δτι ἡ Βασίλισσα Σοφία ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήσῃ ἀμφοτέρους περὶ τῆς ἀποφασισθείσης μεταθέσεως των εἰς Πελοπόννησον. Πρόγματι δέ, αἱ ἐνέργειαι πρὸς ματαίωσιν τῆς ταύτης μεταθέσεως ἐτελεσφόρησαν, διότι ἀμέσως τὴν ἐπομένην ἡμέραν δ Στρέπτ εἶχεν ἴδαιτεραν μακρὰν συνομιλίαν μετὰ τοῦ Ζαΐμη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ τελευταίου τούτου, μετὰ τὸ πέρας τῆς δποίας ἀμέσως εἰς ἔμε, παρατυγχάνοντα κατὰ τὴν ὡραν ἐκείνην ἐν τῇ οἰκίᾳ Ζαΐμη, οὗτος ἀνεκοίνωσεν, δτι πρέπει ν' ἀναβληθῇ οἰαδῆ-

ποτε διαταγή περὶ μεταθέσεως τῶν ἀξιωματικῶν ἐπιτελῶν Δούσμανη καὶ Μεταξᾶ. Ὁλίγον ἀργότερα ἐπληροφορούμεθα, ὅτι ἀφορμὴν εἰς τὴν τοι- αὐτην ἀναβολήν, ἡ μᾶλλον ἀναστολήν, ἔδωκεν ἡ ἀνακοινωθεῖσα εἰς τὸν Ζαΐμην φήμη, ὅτι ἀπειλεῖται ἐπανάστασις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἐὰν πραγματοποιηθῇ ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν δύο τούτων ἀξιωματικῶν.

Αἱ ἐνέργειαι μου αὗται περὶ ἔξουδετερώσεως τῶν ἀνευθύνως δρώντων στρατιωτικῶν κύκλων, ἀποβλέπουσαι εἰς τὴν ἔξεμένισιν τῆς Ἀντάντ, ἐπὶ τῇ ἑλπίδι οὕτω ἀποτροπῆς ἔθνικῶν κινδύνων, ἀνταποκρινόμεναι δὲ εἰς τὴν ἀκολουθούμενην τότε πολιτικὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη, ἔξηρέθισαν σφόδρᾳ ἐναντίον μου τοὺς Κωνσταντινούς καὶ ἀντιβενιζελικούς κύκλους, οἵτινες τὰς ἔχθρικὰς πρός με διαθέσεις των ἔξεδήλωσαν κατὰ τὴν μετάβασιν μου εἰς τὰ ἐν τῆς Ἀθήναις Ἀνάκτορα τὴν νῦκτα τῆς παραμονῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βασιλέως ἔξι αὐτῶν. Καὶ δὲ Πρωτοπαπάδακης συναντήσας τὸν ἀδελφόν μου Ἰωάννην καθ' ὅδὸν τῷ εἶπεν περὶ ἔμοι, «ὅτι Ὅπουργὸς ἀδελφός σου τὰ πολυσπρώχνει τὰ πράγματα».

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ἐπιχρατούσης ἐν γένειν διανοητικότητος καὶ τῆς ἀντιλήψεως τῆς καταστάσεως παρὰ τοῖς ἀνωτέρω κύκλοις τῶν ἀνευθύνως δρώντων παρέχουσι καὶ τὰ ἔξη:

«Ἡ ἐπὶ τῶν τιμῶν κυρία Κοντοσταύλου ἐπισκεφθεῖσά με εἰς τὸ Ὅπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, διὰ νὰ μεταβιβάσῃ σκέψεις τῆς Βασιλίσσης Σοφίας ἐπὶ τινος ζητήματος ἀφορῶντος Στρατ. Νοσοκομεῖον ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψίν της, ἐπεξέτεινε τὴν συνομιλίαν ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως καὶ εἶπεν εἰς ἐμὲ μεταξὺ ἄλλων ἐν νευρικῇ ταραχῇ «νὰ γνωρίζετε, κύριε Χαραλάμπη, ὅτι δὲν θὰ κύψωμεν ποτὲ τὸν αὐχένα, οὕτε πρὸ τῆς Γαλλίας, οὕτε πρὸ τῆς Ἀγγλίας». Ὁ προσωπάρχης τοῦ Ὅπουργείου, συνταγή. Διγενῆς κληθεὶς ἡμέραν τινὰ τοῦ Μαΐου 1917 παρὰ τοῦ ὑποστρατήγου Δούσμανη, διὰ ὑπηρεσιακὴν ὑπόθεσιν περὶ ἐγκαταλείψεως ἐκ μέρους του τοῦ μὴ ἐκτελοῦντος ὑπηρεσίαν αὐτοκινήτου τοῦ Ἐπιτελείου, καὶ μεταβάς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὑποστρατήγου εὗρεν αὐτὸν ἐν τῷ γραφείῳ του πρὸ χάρτου τῆς Μακεδονίας. Ἄμεσως δὲ Δούσμανης δεικνύων τὸν χάρτην εἰς τὸν Διγενῆν, ἐπὶ τοῦ δποίου εἶχε χαράξει διὰ χρωμάτων διαφόρους γραμμάτων διαφόρους καὶ τὴν παράταξιν τῶν ἀντιμαχούμενων στρατευμάτων, εἶπεν αὐτῷ «νά, αἱ δόδοι τὰς δποίας ἀκολουθοῦντες οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν προέλασίν των θὰ πετάξουν ἐντὸς δλίγον τοὺς Γάλλους καὶ τὸν Ἀγγλονέας εἰς τὴν θάλασσαν». Αὐτὸς δὲ Διγενῆς μοὶ ἀφηγήθη τὸ ἀνωτέρω αὐτολεξεί. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἀπεφάσισεν, ἀγνωστον διατί, νὰ δεχθῇ εἰς ἀκρόασιν τὸν ἀδελφόν μου Ἰωάννην πρὸ τῶν ἔγγραφέντα εἰς τὸ βιβλίον παρουσιάσεων. Κατὰ τὴν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου συνομιλίαν του εἶπε σὺν ἄλλοις, «στὴν θέσιν αὐτὴν ἐκάθιτο πρό τινων ἡμερῶν ἔνας πρέσβυς καὶ τοῦ εἶπον, δτι ἔνα ἀλήτην τὸν

δποῖον ἐρχόμενος εἰς τὸ ἀνάκτορον θὰ εἰδεν ἐπαιτοῦντα εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δρόμου, θὰ προτιμοῦσα ἐν ἀνάγκῃ νὰ καλέσω εἰς σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, ἀλλὰ οὐδέποτε τὸν Βενιζέλον». Ὁ Στρέιτ μοὶ εἶπεν, δτι κατὰ τὴν ἐν Ἐλβετίᾳ διαμονὴν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου οἱ περιστοιχοῦντες αὐτὸν καὶ Ἰδίως οἱ ἀξιωματικοὶ Λεβίδης καὶ Παπαοηγόπουλος προέτρεπον ἐπιμόνως νὰ μεταβοῦν καὶ ἐγκατασταθοῦν εἰς Γερμανίαν διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, δτι δὲ δὲ Στρέιτ ἡναγκάσθη νὰ μεταβῇ ἐσπευσμένως ἐκ Λουκέρνης εἰς Rigi πρὸς συνάντησιν τοῦ Βασιλέως διὰ νὰ ματαιώσῃ τὰ σχέδια ταῦτα, δηλῶν εἰς αὐτὸν δτι ἐν περιπτώσει πραγματοποίησεως τῶν σχεδίων δὲ Στρέιτ δὲν θὰ ἡκολούθῃ εἰς Γερμανίαν τὸν Βασιλέα. Ὁ αὐτὸς Στρέιτ ἔλεγεν, δτι μετὰ τὴν ἔξοδον τῆς Ἀμερικῆς ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, δὲ Χατζανέστης μόνος σχεδὸν αὐτὸς ἐκ τοῦ περιβάλοντος τὸν Κωνσταντίνον κύκλου ἐν Ἐλβετίᾳ ἐπέμεινεν ὑποστηρίζων, δτι ἡ Γερμανία θὰ ἔξελθῃ νικήτρια, διότι διὰ τῶν ὑποβρυχίων της θὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν μεταφορὰν στρατοῦ ἐξ Ἀμερικῆς.—Ἐπὶ τέλους δέ, ἐν συνομιλίᾳ ἀργότερα μετὰ τοῦ ἐπανελθόντος ἐξ Ἐλβετίας Στρέιτ, κατόπιν τῆς μεταβολῆς τῆς 1ης Νοεμβρίου 1920, δταν εἶπον εἰς αὐτόν, δτι μοῦ εἶναι ἀκατανόητον διατὶ δὲ Βασιλεύς, ἔστω καὶ ἀργά, δηλαδὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1917, βλέπων πραγματοποιουμένην καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὸν πόλεμον καὶ αἰσθανόμενος τὸ ἀδύνατον πλέον τῆς τηροήσεως οὐδέτεροτητος κατόπιν τῆς πιέσεως τῆς Ἀντάντ, δὲν προέβη εἰς τὴν πατριωτικὴν χειρονομίαν νὰ ἔξελθῃ τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, παραδεχόμενος νὰ συνεγασθῇ μετὰ τοῦ Βενιζέλου ὡς πρωθυπουργοῦ, δὲ Στρέιτ ἐδικαιολόγησε τὴν στάσιν τοῦ Βασιλέως, λέγων μοι τὰ ἔξης, τὰ δποῖα οὐδόλως ἐπεισαν ἐμὲ καὶ περὶ τῆς εἰλικρινείας καὶ δρθότητος τῶν συλλογισμῶν ἀφῆκαν πολλὰς ἀμφιβολίας. Δηλαδή, δὲ Στρέιτ ἐφόρονε δτι, δὲ οὐληνικὸς λαὸς δὲν ἥθελε καὶ δὲν ἥδυνατο νὰ συμπολεμήσῃ μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας κατόπιν τῶν ἐφαρμοσθέντων ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τούτων ἐναντίον του πιεστικῶν μέτρων καὶ δταν ἐφαίνετο πλέον ἡ πλάστιγξ κλίνουσα ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ, δὲ μέλλων νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις διὰ τὴν ἐπιστράτευσιν στρατὸς ἀπογυμνωθεὶς στελεχῶν, δπλιτῶν καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ συσσωρευθεὶς εἰς Πελοπόννησον καθίστα τὴν ἐπιστράτευσιν λίαν δυσχερῆ, ἀν δχι ἀδύνατον, δτι Ἀντάντ δὲν ἀπέρριψε προτάσεις περὶ ἔξδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος, ἐξ ὕν δι τελευταία κατὰ Σεπτέμβριον 1916 παρὰ τοῦ Καλογεροπούλου γενομένη, δὲ Βασιλεὺς κατὸν οὐδένα λόγον ἥδυνατο πλέον τὸ ἀναθέσῃ εἰς τὸν Βενιζέλον τὸν σχηματισμὸν Κυβερνήσεως, διότι οὗτος μετὰ τὰ διατρέξαντα δὲν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην.

Τὰ τῆς πατρίδος λοιπὸν πράγματα ἐφέροντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ᾧ δὲ Ζαΐμης διὰ τελευταίαν φορὰν ἐπὶ Κωνσταντίνου ἀνέ-

λαβε νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν ἐλπίζων εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως, ἀνερμάτιστα παρασυρόμενα μετὰ πείσματος ἐκ τῆς ἐπικρατούσης τότε ὡς ἄνω διανοητικότητος ἀνευθύνων κύκλων. Ἡτο δῆμως πλέον πολὺ ἀργὰ διὰ νὰ κατορθώσῃ διὰ Ζαΐμης βελτίωσιν τῆς καταστάσεως, καὶ ἐնτεῦσκεν εἰς τοῦτο προθύμους δλους, ὡς ἔφαντή ἐκ τῶν ὑστέρων. Οὕτω, ἐνῷ διὰ Ζαΐμης, λαβὼν τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Βασιλέως νὰ ἐνεργήσῃ ὅμεν περιορισμῶν, μέσῳ τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας Ἐλλιοτ, προσεπάθει νὰ ἐλθῇ εἰς συνεννόησιν μετὰ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ πρὸς ἔνωσιν τῶν διεστώτων, νύκτα τινὰ περὶ ἐνάτην ἐσπερινὴν ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν μου διὰ πριτελάρχης τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ Παπαβασιλείου μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἀνεξακρίβωτος εἴδησις ἐλήφθη περὶ ἀποβιβάσεως Γάλλων στρατιωτῶν εἰς Σκαραμαγκᾶ καὶ περιπολίας πολεμικῶν πλοίων. Σημειώτεον διὰ ἐνεκα πολεμένου ἐλέγχου ὑπὸ τῶν Γάλλων εἰς τὰς συγκοινωνίας μας, οὐδεμία λῆψις ἢ μετάδοσις διαταγῆς, πληροφορίας κλπ. ἦτο δυνατή. Μετέβην μετὰ τοῦ Παπαβασιλείου ἀμέσως εἰς τὸ Ἀνάκτορα, καὶ εὗρον εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ὑπασπιστοῦ συνηγμένους, τὸν Βασιλέα, ἰδιώτας τινάς, ἐν οἷς τὸν Πεσματζόγλου, καὶ τὸν ὑποστράτηγον Δούσμανην συνεννοούμενον κατ’ ἐκείνην τὴν στιγμὴν διὰ τοῦ τηλεφώνου μετὰ τῶν εἰς Σκαραμαγκᾶ ἀποθηκῶν Παληοῦ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς ὡς ἄνω εἰδήσεως. Ἐλάφθη δὲ κατ’ ἐκείνην τὴν ὥραν τηλεφωνικῶς ἡ πληροφορία, διὰ περιπολεῖ πολεμικὸν ἀτμόπλοιον γαλλικὸν καὶ διὰ λέμβος ἐπλησίασε τὴν ἀκτὴν πρὸς κατόπτευσιν, ἐπιστρέψασα αὐθίς εἰς τὸ ἀτμόπλοιον. Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τῆς πληροφορίας ταύτης ὑπὸ τοῦ Δούσμανη εἰς τὸν Βασιλέα εἰς ἐπήκοον καὶ τῶν ἄλλων συνηγμένων ἐν τῷ ὑπασπιστηρίῳ, οὗτος ἡγέρθη ἀποχωρῶν καὶ λέγων, διὰ τὸν ἀνησύχησαν ὅμεν λόγου.

Ἐκτοτε διὰ ζεύξις ραγδαίως ἔβαινε πρὸς τὸ τέρμα αὐτῆς. Ὁ Ζαΐμης παρεκλήθη νὰ κατέληῃ εἰς συνάντησιν τοῦ Γάλλου Ζονάρ, ἐπιβαίνοντος ἐνὸς τῶν πλοίων τοῦ καταπλεύσαντος στόλου. Ὁ Ζονάρ μετὰ προοίμιον πρὸς τὸν Ζαΐμην, διὰ διαστάσις ἐπιβάλλει τὴν λῆψιν ἐν ἀνάγκῃ καὶ τῶν αὐστηροτέρων μέτρων βίας, διὰ τὴν ἐφαρμογὴν αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις ἔξο σιδότησαν αὐτῷ, διὰ δὲν θὰ ἐδίσταξε νὰ τὰ ἐφαρμόσῃ, μὲ δῆτη τὴν λύπην ἦν θὰ ἡσθάνετο βλέπων τὰς Ἀθήνας βομβαρδίζομένας, ἀφοῦ εἶδεν ἦδη καὶ τὴν πατρίδα του Arras καταστραφεῖσαν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν, διὰ διαθέτει πρὸς τοῦτο δλην τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα καταστροφῆς εἰς ἀνδρας καὶ πυροβόλα. Μετὰ τὸ προοίμιον τοῦτο διὰ Ζονάρ ἐπέδωκεν ἔγγραφον διακοίνωσιν, περὶ ἀπομακρύνσεως ἐξ Ἐλλάδος τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Διαδόχου, ὡς ἀντισυνταγματικῶς ἐκείνου πολιτευθέντος καὶ δυσμενῶς πρὸς τὴν Ἀντάντ, ἀμφοτέρων δὲ μὴ ἐμπνεόντων ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτὴν καὶ περὶ ἀναθέσεως τοῦ θρόνου εἰς τὸν βασιλόπαιδα Ἀλέξανδρον ἢ εἰς τὸν Παῦλον.

Παρέλειψα δῆμως νὰ προσθέσω ὅτι προηγήθη κατὰ τὴν προτεραιάν ἥμεραν ἐπίσκεψις τοῦ Ζαΐμη πρὸς τὸν Ζονάρ, καὶ ἐπίδοσις παρὰ τούτου σημειώματος, διὰ τοῦ δποίου εἰδοποίει τὴν Κυβέρνησιν περὶ καθόδου τμημάτων γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς οὐδετέρας ζώνης εἰς τὴν Θεσσαλίαν, πρὸς κατάληψιν σημείων αὐτῆς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς συγκομιδῆς σίτου, καὶ ἡξίουν παρὰ τῆς Κυβέρνησεως τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ἐγκατεστημένων φυλακίων παρὰ τῇ διώρυγι τῆς Κορίνθου καὶ ἀντικατάστασιν αὐτῶν διὰ Γάλλων πεζοναυτῶν, διὰ τὴν πλήρη ἐξασφάλισιν τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ Συμμαχικοῦ στρατοῦ. Ἡ Κυβέρνησις διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ἔδωκεν δῆμης εἰς τὸν Ἀράση μέραρχον Μπαΐραν νὰ μὴν ἀντιστῇ εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐγκατάστασιν τμημάτων γαλλικοῦ στρατοῦ εἰς διάφορα σημεῖα τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰς τὸν ἐν Κορίνθῳ ὑποστράτηγον Γιαννακίτσαν ν' ἀποσύρῃ τὰ παρὰ τὴν διώρυγα φυλάκια. Ἡ ἀπάντησις τοῦ τελευταίου τούτου ἦτο, διὰ πρὸς τῆς λήψεως τῶν ὁδηγιῶν τοῦ ὑπουργείου οἱ Γάλλοι ἀπεβίβασαν στρατὸν καταλαβόντες τὴν διώρυγα. Ὁ Ζαΐμης μετὰ τὴν ἐπίδοσιν εἰς αὐτὸν τῆς ἐγγράφου διακοινώσεως ὑπὸ τοῦ Ζονάρ περὶ ἀντικαταστάσεως καὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου ἐξ Ἐλλάδος, ἦν οὐδόλως ἀνέμενεν, ἀνελθὼν εἰς Ἀθήνας περὶ τὴν Σαν μ.μ. ὥραν ἥμερας Κυριακῆς, συνεκάλεσεν Ὅπουργικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν 4ην μ.μ., κατὰ τὸ δποίον ἐξέθηκεν ὅσα ἀνωτέρω ἀφηγήθην, ὡς διαμειφθέντα μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζονάρ. Μετὰ μικρὰν συζήτησιν, τὸ Ὅπουργικὸν Συμβούλιον ἔμεινε σύμφωνον εἰς τὴν γνώμην, διὰ εἰς τὸν Κωνσταντίνον ἐπιβάλλεται ν' ἀπομακρυνθῇ, παραχωρῶν τὴν θέσιν του εἰς τὸν βασιλόπαιδα Ἀλέξανδρον, γνώμην ἀποκρυπταλλωθεῖσαν καὶ εἰς τὸ ἀμέσως προηγηθὲν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως συμβούλιον τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, εἰσηγήσει τοῦ Ζαΐμη. Ὁ Ζονάρ εἶχεν δρίσει 24ωρον προθεσμίαν πρὸς παραδοχήν. Μετέβημεν λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἐνθα περὶ τὴν δην ἐσπερινὴν συνεκροτήθη Ὅπουργικὸν Συμβούλιον ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Βασιλέως πρὸς ἀνακοίνωσιν αὐτῷ τῆς ἀποφάσεως καὶ διακανονισμὸν τῶν λεπτομερεῶν τῆς ἀναχωρήσεως του. Ἡ φήμη περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ Βασιλέως, ἀμέσως μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις συγκροτηθέντος συμβούλιον τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν, ἤχισε νὰ διαδίδηται, οὗτως ὥστε κατὰ τὴν ὥραν συγκροτήσεως ἐν Ἀνακτόροις τοῦ Ὅπουργικοῦ Συμβούλιον, ἀξιωματικοὶ συγκεντρωθέντες εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Ἀνακτόρων ἐξήτουν νὰ παρουσιασθῶσιν εἰς τὸν Βασιλέα, ἀποδοκιμάσαντες μάλιστα τὸν διοικητὴν Σώματος Στρατοῦ Γεννάδην Στ., συστήσαντα εἰς αὐτὸν νὰ διαλυθῶσιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ Δούσμανης, Μεταξᾶς καὶ ἄλλοι μετὰ πολιτῶν, οἵ ἐγγύτερον τῇ Αὐλῇ προσκείμενοι, ἐπλημμύρουν τὸν διαδρόμους τῶν Ἀνακτόρων

καὶ τὸ Ὑπασπιστήριον. Οἱ δέξιωματικοὶ τοῦ Ἰππικοῦ συνήρχοντο εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ Ἰππικοῦ, μὴ πειθόμενοι εἰς τὰς συστάσεις τοῦ βασιλείου διαδόσεως. Ἀνδρέουν νὰ διαλυθῶσιν, τούτου ἐπικαλεσθέντος τὴν συνδρομήν μου διαδόσεως. Πολλοὶ ἀλλοὶ δέξιωματικοὶ διὰ τῶν δηλών καθώρισαν ὡραῖαν συγκεντρωσεώς των εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Λέσχην, καὶ διάγονον κατ' ὅλην κύρωσιν, ἰδίως ἐπίστρατοι, ἥρχισεν νὰ κατακλύσῃ τὰς πέροιξ τῶν Ἀνακτόρων δῆμοις. Λιέταξαν τὸν στρατηγὸν Γεννάδην νὰ διαθέσῃ στρατιωτικήν τινα δύναμιν πρὸς ἐπιβολὴν τῆς τάξεως, τούλαχιστον πέριξ τῶν Ἀνακτόρων, ἀναθέσας αὐτῷ τὴν γενικὴν διοίκησιν Στρατοῦ, Χωροφυλακῆς καὶ Ἀστυνομίας. Ἀλλὰ οὕτος οὐδὲν ἔπροξεν, ἔνεκα ἀπροθυμίας, ἀλλὰ καὶ διάτι θὲν ὑπήκοουν πλέον εἰς αὐτόν.

Κάποιος, ὁ ὑπασπιστής Καλίνσκης ἀν ἐνθυμοῦμαι καλῶς, μοὶ ὑπέδειξεν διτὶ καλὸν θὰ ἦτο πρὸς ἐπιβολὴν τάξεως ν' ἀνετίθετο ἢ γενικὴ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν βασιλέα παιδανία Νικόλαον, ἀπέκρουσα δικαστὴν γνώμην ταύτην διὰ πολλοὺς λόγους.

Κατὰ τὴν ἀναμονὴν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἐν τοῖς Ἀνακτόροις, πρὸ τῆς συγκροτήσεως αὐτοῦ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως, ὁ τότε ὑπουργὸς Π. Ι. Ἀργυρόπουλος ἐπικοινωνήσας μετὰ τῶν ἐν τοῖς διαδρόμοις περιφερομένων εἰπεν εἰς τὸν Ζαΐμην, διτὶ οὗτοι φρονοῦσιν διτὶ πρέπει ν' ἀπορριφθῇ ἡ διμοκόνωσις τοῦ Ζονάρ καὶ διτὶ διούναρης κατὰ τὸ συμβούλιον τοῦ Στέμματος ὑπεστήχει τὴν τουατήν γνώμην, διτὶ δὲ Ὑπουργὸς προσέθηκεν ὡς γνώμην του, διτὶ πρέπει νὰ συζητηθῇ καὶ ἔξαριθμῇ τὸ τοιοῦτο. Εἰς ταῦτα διατί οὐδὲν ἀπήντησεν, ἀλλὰ κατὰ τὴν συγκέντρωσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βασιλέως λαβὼν δικέσως τὸν λόγον ἀνέφερε τὰς ἀνωτέρω χυκλωφορούσας διαδόσεις ἐν αὐτοῖς τοῖς διαδρόμοις τῶν Ἀνακτόρων, προσθέσας διτὶ, εἶναι πρόδυμος νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς ἄλλον ἀναλαμβάνοντα τὴν εὐθύνην τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πολιτικῆς τῆς ἀντιστάσεως διὰ τῆς μὴ παραδοχῆς τῆς Νότας τοῦ Ζονάρ. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀπήντησεν, διτὶ κατὰ τὸ Συμβούλιον διημείφθησαν γνῶμαι μεταξὺ τῶν δποίων καὶ διτὶ τῆς ἀντιστάσεως, ἀλλὰ διτὶ διαδρούσεν αὐτὴν ὡς μὴ συμφέρονταν εἰς τὴν Πατρίδα, συνεπῶς καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ τις δικέσως τὰς ἀναλαμβάνοντα τὰς εὐθύνας, τὸ τοιοῦτο δὲν ἔχει σημασίαν τινά, διότι διαφωνεῖ πρὸς αὐτὸν, διτὶ διεφώνησε πρὸς τὸν Βενιζέλον. Ζήτημα λοιπὸν δὲν ὑπάρχει. Μετὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν τοῦ Βασιλέως, ἐκανονίσθησαν τὰ τῆς ἀναχωρήσεως του, διτὶ διαδρομῆς εἰς τὸν Βασιλέα, καὶ ἀποχαιρετῶν εἰπεν εἰς τοὺς ὑπουργοὺς «ἴχετε πεποίθησιν».

Ο Βασιλεὺς, καθ' δλον τὸν χρόνον τοῦ συμβουλίου, ἤτο ἀτάραχος καὶ ψύχραιμος καὶ ἀποχαιρετῶν εἰπεν εἰς τοὺς ὑπουργοὺς «ἴχετε πεποίθησιν». Ἡ ἀναχωρησίς τοῦ Βασιλέως εἰς Τατόϊον, δπως ἔκειθεν ἐπιβιβασθῇ ἀτμοπλοίου εἰς Ωρωπόν, ἐδυσχεραίνετο πολύ, διότι οἱ πέριξ τῶν

Ἀνακτόρων συνηγμένοι ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ μὴν ἐπιτρέψουν τὴν ἀναχωρησιν. Κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τῆς νυκτὸς εὑρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ζαΐμη ἔλαβον τηλεφωνικὴν εἰδοποίησιν νὰ μεταβῶ ἀμέσως εἰς τὸ Ἀνάκτορα, χωρὶς νὰ δυνηθῶ νὰ ἔξαριθμωσω, τίς δικαλῶν. Ἐπειδὴ δὲ προηγήθησαν ἐπεισόδια ἐπιθέσεων τοῦ πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πλήθους κατὰ τοῦ Ν. Στράτου καὶ κατὰ τινος αὐτοκινήτου, οὗ ἔθραυσαν τὰς ὑέλους, ἐπὶ τῆς ὑπονοίᾳ διτὶ ἐπέβαινεν αὐτοῦ διτὶ Ζαΐμης, οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ Ζαΐμη ἀνησυχῶς ἔβλεπον τὴν διὰ τὰ Ἀνάκτορα ἀναχωρησίν μου. Ἐπέβην μόνος τοῦ αὐτοκινήτου καὶ μὲ ἡκολούθησε διτὶ ἀλλού αὐτοκινήτου ἀνθυπομοιόραρχος τῆς Ἀστυνομίας, παρατυχών κατὰ τὴν ὡραῖαν ἐκείνην εἰς τὴν οἰκίαν Ζαΐμη.

Κατὰ τὴν ἔμπροσθεν τῶν Ἀνακτόρων καμπήν τῆς διδοῦ τὸ πλῆθος ἐσταμάτησε τὸ αὐτοκίνητον, ἥνοιξε τὰς θύρας καὶ τινες μὲν παρακλητικῶς, ἀλλοὶ δὲ ἀπειλητικῶς, μοὶ εἰπον νὰ κατέλθω, διὰ νὰ προχωρήσω μέχρι τῆς θύρας εἰσόδου τῶν Ἀνακτόρων πεζῇ. Ἐξήτησα τὸν λόγον τῆς τοιαύτης ἀξιωσεώς των, διτὶ ἥρχισαν φωνάζοντες «δὲν ἀφίνομεν τὸν Βασιλέα νὰ φύγῃ, ἔρχεσθε νὰ πάρητε τὸν Βασιλέα» καὶ τὰ τοιαῦτα. Εἰς αὐτοὺς ἀπήντησα, διτὶ προφανῶς δὲν ἔρχομαι διὰ νὰ φυγαδεύσω τὸν Βασιλέα καὶ διτὶ ὡς συμπεριφέρονται εἶναι στοιχεῖα ἀταξίας. Βλέπων διμως διτὶ, δὲν εἰσηκουόμην καὶ διτὶ διτὶ διστροφή γίνεται μεγαλειτέρα καὶ ἀπειλητικωτέρα, ἥναγκάσθην νὰ κατέλθω τοῦ αὐτοκινήτου καὶ νὰ προχωρήσω πεζῇ πρὸς τὴν εἴσοδον, προπορευομένου τοῦ ἀνθυπομοιόραρχου. Κατὰ τὴν προχωρησίν μου ταύτην τινές, οἵτις ἀπεμάκρουν δὲν ἀνθυπομοιόραρχος, ἥθελησαν νὰ φράξωσι τὴν διδόν, ἀλλοὶ δὲ ἔρχομενοι ὅπισθεν ἥναρριχημένοι εἰς τὸ σιδηρούν κιγκλίδωμα ἐκραύγαζον «κάτω δι προδότης Χαραλάμπης». Μετά τινα τέλος λεπτά, συνοδευόμενος ἀπὸ τὰς δύο εὐχαρίστους ταύτας κραυγάς ἔξημμένου πλήθους, ἔφθασα εἰς τὴν κεκλεισμένην καὶ φυλασσομένην ὑπὸ εὐζώνων σιδηρᾶν θύραν, τὴν διποίαν ἥνοιξαν μετὰ προφυλάξεως καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ἐν αὐτοῖς εἶχον σβύσει τὰ περισσότερα ἥλεκτρικὰ φῶτα καὶ καταβιβάσει τὰ stores, πρὸς παραπλάνησιν τοῦ ἔχο πλήθους διτὶ οἱ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις κοιμῶνται καὶ εὔρεσιν οὕτω εὐκαιρίας, διὰ τῆς χαλαρώσεως τῆς ἐπιβλέψεως, μεταβάσεως τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς τὸν ἀπέναντι Β. κῆπον καὶ ἔκειθεν ἐπιβιβάσεως αὐτῆς εἰς αὐτοκίνητα διὰ Τατόϊον. Εἰς τοὺς διαδρόμους καὶ τὸ Ὑπασπιστήριον συνηγμένοι πολλοὶ ἐσίγων καὶ ἐκάπνιζον, ὥστε νέφη καπνοῦ καθίστων τὴν ἀτμόσφαιραν πνιγηρὰν καὶ σκοτεινήν, τὸ δίλον δὲ παρουσίαζε νυκτερινὴν νεκρώσιμον ὄψιν οἰκίας. Δὲν κατώρθωσα νὰ μάθω τίς δικαλέσας με ἥ τίς διηλεφωνήσας καὶ διὰ τίνα αἰτίαν. «Οταν μετά τινα ὡραῖαν ἥθελησα ν' ἀναχωρήσω, μὲ εἰδοποίησαν διτὶ τὸ αὐτοκίνητόν μου ἀπεπέμφη μεγαλειτέραν ἀσφάλειάν μου πρέπει νὰ ἔξελθω ἔκ τινος ἀλλούς εἰς τὴν παρακειμένην διδόν. Εἰς

τὸν ἀνθυπομοίραρχον δὲν ἐπετράπη ἡ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις εἶσοδος καὶ τυχαίως ἔκει παρευρισκόμενος δ ἀξιωματικὸς τοῦ Ἐπιτελείου Σώματος Στρατοῦ Α. Ἀντωνιάδης ἐπέμεινε νὰ μὲ συνοδεύσῃ πεζῇ ἀναχωροῦντα καὶ συνοδευόμενον μακρόθεν διὰ τῶν αὐτῶν κραυγῶν ἀποδοκιμασίας.

Κατὰ τὴν νύκτα ἡ διὰ τοῦ Βασ. κήπου ἀναχώρησις τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας δὲν κατέστη δυνατή, λίαν πρωὶ δὲ τῆς ἐπομένης δ τότε ὑπουργὸς Νέγρης ἤλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου καὶ ἀνήκυρχος διὰ τὰς παρεμβαλομένας δυσκολίας καὶ διὰ τὰς ἀπειλὰς τοῦ Ζονάρ φένεκα τῆς ἀργοπορίας ἀναχωρήσεως τοῦ Βασιλέως μοὶ εἶπεν, ὅτι μεταβαίνει νὰ πείσῃ τοὺς φυλάσσοντας πέριξ τῶν Ἀνακτόρων ν' ἀποσυρθῶσιν, ἐλπίζων ὅτι οὗτοι θὰ σεβασθῶσι τὴν ἥλικίαν του καὶ τὰς συμβουλάς του. Ἐπὶ τέλους, ἡ ἀναχώρησις αὕτη ἐπραγματοποιήθη περὶ τὴν 2αν ἀπογευματινὴν ὡραν διὰ Τατόιον, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια ἐπεβιβάζετο ἀτμοπλοίου εἰς Ὡραπόν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως μ' ἐπεσκέψθησαν ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον δ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Ἀγγλικῆς πρεσβείας στρατηγὸς Fairohilme, δστις κατεφέρετο διὰ τὸν ἐπιδειχθέντα πρὸς αὐτὸν ἀπότομον τρόπον τοῦ τέως ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Λούσμανη, δταν τῷ εἶπε ὅτι τὸ Ἐπιτελείον καὶ δ Βασιλεὺς ἐστοιχημάτισαν ὑπὲρ τοῦ ἵππου τῶν Κεντρικῶν Αντοκρατοριῶν, καὶ δ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας στρατηγὸς Braqui et δ δποῖος ἔξῆρε τὰς προσινεχθείσας διακερδιμένας ὑπηρεσίας εἰς κρισιμωτάτην στιγμὴν ἀπὸ τῆς λεπτῆς καὶ ἐπικινδύνου θέσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Ἐπὶ λίγῳ δὲ τῆς εὐχαιρίας ταύτης, διὰ νὰ προκαλέσω τὴν ἐπέμβασίν του περὶ μὴ κυκλοφορίας πρωτοκόλλων πρὸς ὑπογραφὴν παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν, δσον ἀφορᾶ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου καθεστῶτος, τὰ δποῖα ὡς εἰλον πληροφορηθῆ δ ἀξιωματικὸς Καλογερᾶς ἐπρόκειτο ν' ἀποστέλλῃ ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου δρμοῦντος εἰς Κερατσίνη πρὸ τῆς ἀποβίβασεως τοῦ Βενιζέλου καὶ τῶν δποίων ἡ κυκλοφορία θὰ ἡτο ἀφορᾷ μὲν τὴν ἐξεγέρσεως τῶν πνευμάτων. Πράγματι, δ Braqueut ἐτηλεφώνησε ἐκ τοῦ γραφείου μου πρὸς τὸν Κυβερνήτην τοῦ στόλου καὶ τὸν Βενιζέλον νὰ ματαιώσουν τὴν τουαίτην ἀποστολὴν πρωτοκόλλων.

Μετὰ τὴν παραίτησιν τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμη καὶ τὴν ὁρκωμοσίαν τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, εἰς συνομιλίαν μου μετὰ τοῦ Ζαΐμη, οὗτος εἶπεν ὅτι, «ἀργότερα ἡ Ἰστορία θὰ γράψῃ ὅτι πολιτευθέντες διὰ ἐποιτεύθημεν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίστασιν προστηνέγκαμεν ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα μας».

Ἐνῷ ἐν Ἀθήναις συνέβαινον τὸ ἀνωτέρω, οἱ Γάλλοι συγχρόνως προελάσαντες ἐκ τῆς οὐδετέρας ζώνης κατέλαβον τὴν Λάρισαν τῇ 30 Μαΐου, συμπλακέντες πρὸς ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν συνταγμ. Φράγκον, τὸν Βόλον τῇ 2 Ιουνίου καὶ τὸν λιμένα Ἰτέας τῇ 14 Ιουνίου 1917.

ΙΟΥΝΙΟΣ 1917 — ΙΟΥΝΙΟΣ 1918

Τὸ πρωὶ τῆς ἡμέρας δρκωμοσίας τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου ἐνώπιον τοῦ νέου Βασιλέως Ἀλεξάνδρου παρευρισκόμην εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ὑπουργείου, δὲν ἐπέτρεψα μάλιστα εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Κουρσούσποιλον, διευθυντὴν τοῦ γραφείου τοῦ ὑπουργοῦ καὶ Δραγούμην, ὑπασπιστὴν τοῦ ὑπουργοῦ, νὰ μὴν ἔλθωσιν, ἢν καὶ ὁ πρῶτος ἐπέμενε πολὺ εἰς τοῦτο, διότι εὑρισκεν ὅτι ἡ θέσις του ἀπέναντι τοῦ Βενιζέλου, ὃν αἱ πληροφορίαι ἔφερον ὡς Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, θὰ ἦτο δυσχερής, ἀφοῦ δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ὡς θὰ ἥξειν ὁ Βενιζέλος ἐνεκα τῆς προϋπηρεσίας του ὡς ὑπασπιστοῦ τούτου καὶ τῆς στενῆς μετ' αὐτοῦ γνωριμίας ἔκτοτε. Εἰς τοῦτον ἀπήντησα, ὅτι δὲν πρέπει νὰ νομίζῃ ἐναυτὸν ἀξιοκατάκριτον καὶ τὴν θέσιν του δυσχερῆ, διότι δὲν προσεχώρησεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, οὐδὲ νὰ μετανοῇ διότι ἐτήρησε τὸν δρκον του, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας νὰ ἔχῃ τὸ μέτωπον ὑψηλά. Εἰς δὲ τὸν λοχαγὸν Δραγούμην εἰσελθόντα εἰς τὸ γραφεῖον μου ἀμέσως μετὰ τὸν Κουρσούσποιλον, εἶπον τὰ ὅσα ἀνωτέρῳ ἐλέχθησαν. Περὶ τὴν ἐνδεκάτην πρωίας, ἀφοῦ προηγήθησαν τμῆματα στρατοῦ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης, ζητωκρανγαὶ κάτωθεν τοῦ Ὑπουργείου εἰς τὴν ὁδὸν Κηφισίας καὶ κρότοι διελεύσεως αὐτοκινήτων, ἐπαναληφθέντες μετὰ βραχὺν χρόνον, μᾶς εἰδοπίησαν περὶ τῆς μεταβάσεως εἰς τὰ Ἀνάκτορα πρὸς δρκωμοσίαν καὶ ἐπανόδου τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου, τῆς δοπίας τὰ ὄνόματα τῶν Ὑπουργῶν ἔτι ἡγνόουν. Ἐλέγετο δμως ὡς βέβαιον, ὅτι Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἦτο αὐτὸς ὁ Πρωθυπουργός. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τέως Πρωθυπουργὸς Ζαΐμης ἐρωτηθεὶς εἶχεν ἀπαντήσει, ὅτι ἐκ τοῦ προσώπου τὸ δόπιον θ' ἀνελάμβανεν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξιτερικῶν, θὰ ἔξήρτα ἀνθὰ παρέμενεν ἦ οὐ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον κατὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ νέου ὑπουργοῦ, ἀνέμενα μεθ' ὅλου τοῦ προσωπικοῦ μέχρι τῆς 1ης ὥρας μ. μ., ἀλλ' εἰς μάτην. Κατὰ διαταγὴν μου, ὁ ἐπιλοχίας εὔζωνος ἀγγελιαφόρος μετέβη εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας διὰ νὰ ἐρωτήσῃ περὶ τῆς προσελεύσεως τοῦ νέου ὑπουργοῦ, ἀλλ' ἀπεδιώχθη ὑπὸ τῶν φρουρούντων τὴν θύραν τοῦ ξενοδοχείου φυλάκων στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν. Πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέστειλα κατόπιν τὸν λοχαγὸν Δραγούμην, δστις ἐπιστρέψας μοὶ ἀνέφερεν, ὅτι μετὰ μεγάλης δυσκολίας κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ καὶ νὰ ἰδῃ τὸν Μαρκαντωνάκην, εἰπόντα αὐτῷ

δι τι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Βενιζέλος δὲν θὰ μετέβαινεν εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον, ἀλλὰ τὴν ἐπομένην περὶ τὴν ἑνδεκάτην πρωΐνην ὥραν. Ἀπεχαιρέτησα τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ‘Υπουργείου, εἶπόν εἰς τὸν προσωπάρχην συνταγματάρχην κ. Διγενῆν καὶ εἰς τοὺς ὑπασπιστάς, ὅτι τὴν ἐπομένην δὲν θὰ μετέβαινον καὶ ἀνεχώρησα.

Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μου παρέδωκα εἰς τὸν προσωπάρχην τοῦ ‘Υπουργείου αἴτησίν μου περὶ διαθέσιμότητος, ἵνα τὴν ὑποβάλλῃ ὥπερ ὅψει τοῦ νέου ‘Υπουργοῦ, τοῦδε διεργάτης διδηγίας μου. Εἰς τὸν ἀξιωματικὸν Κουρουσόπουλον, ὃς οὗτος μοὶ εἶπεν, ἀναμέγοντα εἰς τὸ γραφεῖον του εἰς ἀπόμερον ὄπωσδήποτε θέσιν δὲν συνέβη δυσάρεστόν τι.

Μετέβην τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀναλήψιεως τῆς Ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, περὶ ὥραν ἑνδεκάτην εἰς τὸ ξενοδοχεῖον Μ. Βρεττανίας καὶ ἀφῆκα δι' αὐτὸν τὸ ἐπισκεπτήριόν μου. Ὅταν δὲ ἐπέστρεψα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ἀγγελιαφόρος τοῦ ‘Υπουργείου μοὶ ἐκδύσις περὶ τὴν πρώτην μεταμεσημβρινὴν ὥραν φάκελλον ἔγκλειοντα διαταγήν, διὰ τῆς δποίας δι ‘Υπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Βενιζέλος μὲ παρετήρει, ὅτι δὲν παρευρέθην, καθ' ἥν ἐξεδήλωσεν ἐπιθυμίαν, κατὰ τὴν προσέλευσίν του εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον. Ἀπήντησα ἀμέσως δι' ἀναφορᾶς μου, ὅτι τοιαύτην ἐπιθυμίαν δὲν μετεβίβασεν δι λοχαγὸς Δραγούμης, πρὸς ἥν ἄλλως θὰ συνεμφούμην. Κατόπιν τῆς δικαιολογητικῆς ταύτης ἀναφορᾶς μου, ἔλαβον ἀμέσως δευτέραν διαταγὴν περὶ δόσεως τῆς ἐπιβληθέσης μοι παρατηρήσεως.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ἐκείνης μ' ἐπεσκέφθη ὁ ἀξιωματικὸς Κουρουσόπουλος ὃστις μοὶ ἀφηγήθη τὰ ἔπει. Ὁλίγον πρὸ τῆς προσελκύσεως εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον τοῦ Βενιζέλου κατελήφθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Γύπαρη καὶ τῶν στρατιωτῶν του. Ὁ Γύπαρης εἰσῆλασεν ὃς κατακτητής, εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ὑπουργοῦ καὶ εὐρὺν ἐκεῖ τὸν λοχαγὸν Δραγούμην τακτοποιοῦντα αὐτὸν ἀνήγειρε ἀπειλητικῶς τὸ μαστίγιον καὶ διὰ κραυγῶν «ἔξω», «ἔξω» τὸν ἔξεδιακε τῆς αἰθιούσης. Κατόπιν μετέβη δι ἀξιωματικὸς Κονταράτος Ιουλ. ἐπιθεωρήσας τὰς θέσεις φρουρῶν, οὗτος δι Γύπαρης εἶχεν ἐγκαταστῆσει καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀμύνης, ἐν οἷς καὶ δι νέος προσωπάρχης Πάγκαλος, οἵτινες ἐπεθεώρησαν τὰ διάφορα γραφεῖα ἐσπευσμένως, διατάξαντες, διὰ κραυγῶν «τὰ κλειδιά», «τὰ κλειδιά», τοὺς ἀναμένοντας τὴν ἔλευσιν τοῦ νέου ‘Υπουργοῦ τέως ὑπασπιστὰς νὰ τοῖς παραδώσωσι τὰς κλεῖδας τῶν γραφείων. Συνέβη καὶ τὸ ἔπεισόδιον. Μετὰ τὴν ἀπειλὴν τοῦ Γύπαρη πρὸς τὸν Δραγούμην, οὗτος μετέβη εἰς τὸ γραφεῖον του καὶ ἐκάθησε· εἶχον ἐπίστις προτιγγήθη τὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν κλειδῶν, καθ' ἥν κατώτεροι τὸν βιαθμὸν τοῦ Δραγούμη ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀμύνης δὲν ἐκαρέτησαν αὐτόν. Ὅταν εἰσῆλθεν τὸ τοιοῦτον ἔξηρέθισε τὸν Πάγκαλον εἰς δριμείας παρατηρήσεις κατὰ

τοῦ Δραγούμη, δικαιοιογουμένου ὅτι ἀνταποδίδει τὰ ἵσα τῇ συμπεριφορᾷ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, καὶ διέταξε τὴν σύλληψίν του καὶ μεταγωγὴν του εἰς τὰς φυλακάς. Πάντα τ' ἀνωτέρῳ μοὶ διεπίστωσαν δι συνταγματάρχης Διγενῆς καὶ μετά τινας ἡμέρας δι λοχαγὸς Δραγούμης, οἵσονεὶ δικαιοιογούμενος ὅτι ἐξηναγκάσθη νὰ προσενεχθῇ ἀντιπειθαρχικῶς πρὸς τὸν συνταγματάρχην Πάγκαλον, παραβαίνων τὰς περὶ παραμονῆς εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον καὶ περὶ ἀνεκτικότητος διδηγίας μου. Εἰς τὸν ἀξιωματικὸν Κουρουσόπουλον, ὃς οὗτος μοὶ εἶπεν, ἀναμέγοντα εἰς τὸ γραφεῖον του εἰς ἀπόμερον ὄπωσδήποτε θέσιν δὲν συνέβη δυσάρεστόν τι.

Ἐξακολουθήσας τὴν ἀφήγησίν του δι Κρυπούσόπουλος μοὶ προσέθηκεν ὅτι δι Βενιζέλος μετέβη εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μηλιώτη Κομνηνοῦ, ὅτι ἐξέφρασε παρόπονον πρὸς τὸν Κουρουσόπουλον διὰ τὴν μὴ μετάβασίν του εἰς Θεσσαλονίκην, λέγων αὐτῷ ὅτι ἥτο κατάφωρος ή προδοσία τοῦ τέως βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ ὅτι ἐπανειλημμένως διὰ τοῦ Μηλιώτη Κομνηνοῦ ἤρωτησεν, ἀν μετέβην εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον κατὰ τὴν πρωΐαν ἐκείνην.

Ἡ ἐντύπωσις, ἐκ τῆς διαταγῆς παρατηρήσεως διὰ τὴν μὴ μετάβασίν μου εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον καὶ ἐκ τῆς ἀφηγήσεως περὶ τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διατρέξαντων, ἥτο πολὺ δυσάρεστος, μ' ἐνέβαλλε δὲ εἰς σκέψεις, διὰ ἀποτέλεσμα ἥτο νὰ ὑποβάλλω διὰ τοῦ Κουρουσοπούλου αἴτησιν περὶ ἀποστρατείας αὐθημερόν.

Οὕτως είχον τὰ κατ' ἐμέ, ὅταν τὴν ἐπομένην Σάββατον ἐσπέρας δι Κουρουσόπουλος ἐσπευσεν ἀναζητῶν με κατ' ἐντολὴν τοῦ Βενιζέλου, μὴ εὑρών με δὲ ἥλθε τὴν ἐπομένην Κυριακὴν πρωΐ καὶ μοὶ διεβίβασε πρότασιν τοῦ Βενιζέλου νὰ δεχθῶ τὴν θέσιν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς ‘Υπηρεσίας, καὶ ὅτι δὲν ἐπίστευσεν, εἰς ἄρνησιν ἔνεκα λόγων ἐμμονῆς μου πρὸς τὸ ancien régime (αἱ γαλλικαὶ αὐται λέξεις κατὰ Κουρουσόπουλον εἶναι τοῦ Πρωθυπουργοῦ), ὅτι ἡ διαβίβασίς τῆς προτάσεως ἐγένετο διὰ τοῦ Κουρουσοπούλου, διὰ νὰ μοὶ παρασχεθῇ καιρὸς ὠρίμου σκέψεως, ἥς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀναγγείλω δι ΐδιος πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, μεταβαίνων τὴν αὔριον Δευτέραν πρωΐ εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν.

Μέχρι τῆς Δευτέρας πρωΐ, διε ἐξεκίνησα διὰ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον δὲν είχον λάβει δριστικήν τινα ἀπόφασιν περὶ παραδοχῆς ἥ μη, μᾶλλον δὲ ἀπέκλινα ὑπὲρ τῆς ἀφηγήσεως, ἀναλογιζόμενος τὰς μεγάλας εὐθύνας τῆς θέσεως, ἐπιβαρυνομένας καὶ μὲ τὴν ἀνώμαλον ἐπαναστατικὴν κατάστασιν.

‘Ανέμεινα ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ γραφείου τοῦ ‘Υπουργοῦ μέχρις οὗ ἐξέλθωσιν οἱ ὑποστράτηγος Μηλιώτης Κομνηνός καὶ συνταγματάρχης Ἱππικοῦ Πιερράκος Μαυρομιχάλης καὶ κατόπιν εἰσῆλθον.

‘Ο Βενιζέλος ἔσπευσε γελαστὸς νὰ μοὶ δώσῃ τὴν χεῖρά του καὶ νὰ μοὶ εἴπῃ, «σᾶς ζητῶ συγγνώμην διὰ τὴν ἐκ πλάνης γενομένην ὑμῖν παρατήρησιν». Ἀπήντησα, δτι «ἔλυπτήθην ἐπίσης διότι ἐκ παρεξηγήσεως δὲν ἤδυνήθην νὰ συμμορφωθῶ πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ παραστῶ εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰς αὐτὸ μεταβάσεως του». Προσέθηκα δέ, δτι «χαίρω ὑποβάλλων αἴνις τὰ σέβη μου εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν μιᾶς ἀδιαιρέτου ‘Ελλάδος». Ἀφοῦ ἐκαθήσαμεν, ἀνέφερα περὶ τῆς ἀνακοινώσεως ἥν μοὶ ἔκαμεν δ Κουρουσόπουλος καὶ ἀνέπτυξα τὸν λόγους διὰ τὸν δποίους ἐδίσταξον νὰ ἀποδεχθῶ τὴν θέσιν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς ‘Υπηρεσίας, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ δτι οἱ μὲν Βενιζελικοὶ θὰ μὲ κατέτασσον εἰς τὸν Βασιλικούς, οὗτοι δὲ εἰς τὸν Βενιζελικοὺς καὶ συνεπῶς θὰ εὑρισκοῦν ἐμπόδια καὶ ἐπικρίσεις ἀμφοτέρων. Εἰς ταῦτα, δ Πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, δτι ἀρκιβῶς τοιούτου ἀνωτέρου γενικοῦ ἀξιωματικοῦ ἔχει ἀνάγκην διὰ τὴν θέσιν ταύτην, δτι ἡ ‘Ἐλλὰς ἀμα τῇ ἀναλήψει παρ’ αὐτοῦ τῆς Ἀρχῆς εἶναι ἐμπόλεμος καὶ δτι δὲν δύναμαι ν’ ἀρνηθῶ τὰς ὑπηρεσίας μου, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει πλέον ξήτημα ἔξδου ἥ μὴ ἐκ τῆς οὐδετερότητος καὶ κατέληξε μὲ τὰ ἔξης «πρὸς θεοῦ, κύριε Χαραλάμπη, δλοι πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν, διότι καὶ ἐγὼ ἡδινάμην νὰ ἐφησυχάσω, ἀρκούμενος εἰς τὴν ἀναγραφὴν ὑπὸ τῆς Ἰστορίας τῶν μέχρι τοῦδε ὑπηρεσιῶν μου εἰς τὴν Πατρίδα. Ἐάν δὲν ἀποδεχθῆτε τὴν θέσιν, εἶμαι ἡναγκασμένος νὰ διορίσω τὸν Νεγρεπόντην». Ἐφανετο στενοχωρημένος, καὶ προσέθηκε «θὰ ἔχητε πλήρη τὴν ἐμπιστοσύνην μου καὶ πλήρη ἔλευθερίαν ἐκλογῆς τοῦ προσωπικοῦ ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐπιτελείου». Μετὰ τ’ ἀνωτέρῳ ἐπείσθην δτι ἐπρεπε νὰ δεχθῶ τὴν θέσιν καὶ εἶπον εἰς τὸν Βενιζέλον, δτι οἱ δισταγμοὶ οὓς προέβαλλον, δὲν εἶχον ὡς ἀφοροῦν τὴν προσκόλλησίν μου εἰς τὸ πρώτην καθεστώς.

‘Οφείλω νὰ προσθέσω ἐνταῦθα δτι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἔγινε λόγος περὶ ὑποδείξεως μου ὡς Ἀρχηγοῦ Ἐπιτελικῆς ‘Υπηρεσίας. Οὕτως, δ Γάλλος στρατηγὸς Εγδουχ, ἀμα τῇ ἐπανόδῳ μου ἐκ Γαλλίας τῷ 1912 μοὶ εἶπεν, δτι μετὰ τὸν πόλεμον αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ θέσις μου, ἐπίσης δ Ρέποντης, τὸν δποίον δὲν γνωρίζω προσωπικῶς, ὅμιλησε περὶ τούτου ἐν ‘Υπάτῃ εἰς τὸν ἀδελφόν μου, καθ’ ἣν περίπου ἐποχὴν ἐπρόκειτο δ Λουσιανῆς τιμωρηθεὶς ν’ ἀπομακρυνθῆ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης. Ἀργότερα δὲ δταν ἡμην ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν κατὰ τὸ 1916 δ διευθυντὶς τοῦ Προσωπικοῦ τοῦ ‘Υπουργεῖου τούτου Π. Μαζαράκης μοὶ εἶπεν δτι ἔξεφράσθη περὶ τὸν διορισμοῦ τούτου δ Βενιζέλος ἐν τῇ ἐν Κηφισίᾳ οἰκίᾳ τοῦ Μπενάκη εἰς κύκλον, εἰς δν δ Μαζαράκης συμπαρίστατο, καὶ τέλος, μετὰ τὴν ἔκκρηξιν τοῦ κινήματος δ ‘Αθηνογένης, τέως νομάρχης Θεσσαλονίκης, ἐπανελθὼν εἰς ‘Αθήνας μ’ ἐπληροφόρησε περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐκεῖ ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλων (ἀορίστως) ν’ ἀναλάβω τὴν

ἀρχηγίαν τῆς Ἐπιτελικῆς ‘Υπηρεσίας καὶ περὶ τῆς παρακλήσεως πρὸς αὐτὸν νὰ μοὶ ἀνακοινώσῃ τὸ τοιοῦτον.

‘Οταν ἔξηλθον τοῦ γραφείου τοῦ Πρωθυπουργοῦ συνήντησα εἰς τὸν προθάλαμον τὸν προσωπάρχην Πάγκαλον, δτις ἔσπευσε νὰ μοὶ εἴπῃ, δτι καλλίτερον θὰ ἦτο νὰ διωριζόμην διοικητὴς σώματος στρατοῦ. Τῷ ἀπήντησα, δτι ἐδέχθην τὴν θέσιν τοῦ Ἀρχηγοῦ Ἐπιτελικῆς ‘Υπηρεσίας.

Τὸ προέχον ἀμέσως ζήτημα ἦτο τὸ τοῦ καταρτισμοῦ εἰς ἀξιωματικοὺς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ τῶν Ἐπιτελείων τῶν διαφόρων μονάδων. Διότι ἦτο εὐνόητον, δτι ἐπρεπε νὰ ἀντικατασταθῶσι πάντες σχεδὸν οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ἐνεκα τοῦ ὑπὸ τὸ ἄλλο καθεστώς προσανατολισμοῦ των, εἰς ἄλλας γνώμας καὶ σκέψεις καὶ ἵνα τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, οὗτως ἀνασχηματιζόμενον, ἐμπνεύσῃ ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς Μεγάλας Συμμάχους Δυνάμεις καὶ εἰς τὸ Γαλλικὸν Στρατηγεῖον τῆς Ἀνατολῆς. Είχον δμως τὴν γνώμην δτι ἐν ἀρχῇ ἐπρεπε ν’ ἀπομακρυνθῆσιν οἱ διευθυνταὶ τῶν τμημάτων καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοὶ, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἀξιωματικοί, οὗτως ὁστε νὰ μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης ἥ ἀνωμαλία εἰς τὰς ἐργασίας τῆς προπαρασκευῆς τῆς ἐπιστρατεύσεως διὰ τῆς ἀδρόδας ἀπομακρύνσεως τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐπὶ ἐτη ὑπηρετοῦντες εἰς τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖον ἥσαν ἐνήμεροι δλων τῶν λεπτομερειῶν. ‘Η τοιαύτη γνώμη μου, ἀν καὶ ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου, μέχρι μάλιστα τοῦ σημείου ὁστε οὗτος ν’ ἀναλάβῃ τὴν ἀποτυχοῦσαν πρωτοβουλίαν νὰ πείσῃ τὸν ἀξιωματικὸν Πάλην Κωνστ., ὑποβαλόντα παραίτησιν, νὰ παραμείνῃ εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον, εἰργεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν κύκλον ἀδιαλλάκτων ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν τῆς Ἀμύνης, οἵτινες μὴ φέροντες εὐθύνην τινό, οὗδὲ συλλογιζόμενοι τὸ σοβαρὸν καὶ ἐπειγον τῶν ἐργασιῶν τὸ Γεν. Ἐπιτελείου, ἀπέβλεπον ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἴκανοποίησιν προσωπικῶν βλέψεων, ἥτις ἀντίδρασιν ἀκόμη γενικωτέραν καὶ ἐπεμβαίνουσαν εἰς τὰς λεπτομερείας αὐτῆς τῆς ἐν τῷ Γ. Ἐπιτελείῳ ὑπηρεσίας ἐνεκολπώθη κατόπιν καὶ δ Γάλλος στρατηγός, ἀρχηγὸς τῆς Γαλλικῆς Ἀποστολῆς Μπρακέ, δτις οὗτως κατέστησε τὴν παραμονήν μου εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον ἀδύνατον καὶ ἐπέτυχε τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ στρατηγοῦ Σαράνγ καὶ ἀδιαλλάκτων ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, περὶ ἀπομακρύνσεως μου ἐκ τῆς θέσεως ταύτης.

‘Αλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν πρόσληψιν τῶν νέων ἀξιωματικῶν τοῦ Ἐπιτελείου, ἀν καὶ κατέβαλλον μεγάλας προσπαθείας νὰ συνδυάσω τὴν ἴκανοτηταν περὶ τὴν Ἐπιτελικὴν ‘Υπηρεσίαν αὐτῶν. μετὰ τῆς ἰδιότητος τοῦ ν’ ἀνήκωσιν εἰς τὴν Ἀμυναν ἥ νὰ εἶναι ἀρεστοὶ εἰς αὐτήν, ἥ νὰ μὴ ἔδωκαν ἀφοροῦν ἐκτρόπων ἐνεργειῶν ἐπὶ τοῦ πρώτην καθεστῶτος, καθόδσον ἐννοεῖται ἡδυνάμην νὰ γνωρίζω ἥ νὰ πληροφορηθῶ περὶ

τούτων, εῦρον μεγίστην ἀντίδρασιν, ἐναντίον τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Βενιζέλου, ὅτι θὰ είχον ἔλευθερίαν ἐκλογῆς τοῦ προσωπικοῦ.

Τὸ Β. Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ μου ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, ἐνῷ εἶχον ἥδη παραλάβει καὶ ἐνήσκουν τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἔκοινοποιηθῇ μετὰ παρέλευσιν ἑβδομάδος καὶ πλέον, καὶ^{οὐ} διάστημα δὲν ἡδυνάμην ὡς ἐκ τούτου νὰ ὑπογράψω ἔγγραφα. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δὲ προσωπάρχης Πάγκαλος εἰς συνομιλίαν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ μοὶ εἴπεν, ὅτι οἱ εἰς τὸ μέτωπον ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀμύνης δυσαρέστως ἤκουσαν περὶ τοῦ διορισμοῦ μου ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, τινὲς μάλιστα γράψαντες ἵνα ἀποστείλαντες τηλεγραφήματα ἀποδοκιμασίας καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ διορισμοῦ μου ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὑπουργοί τινες δὲν ἐνέκριναν αὐτόν. Ἐν τῇ σειρᾷ τῆς διμίλιας προσέθηκε, χωρὶς νὰ φαίνηται συμφωνῶν καὶ αὐτός, ὅτι ἡ ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης εἶνε νὰ ἀπομακρυνθῶσι τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας πάντες οἱ ἐπὶ τοῦ πρώην καὶ εστῶτος στρατηγοί.

Εἰς τὸν προσωπάρχην Πάγκαλον εἴπον ὅτι ^{οὐ} ἀναφέρω τὰ περὶ τούτων εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, προθυμόμως δὲ συγκατένευσεν εἰς τοῦτο.

Ο Πρωθυπουργὸς εἰς ἀπάντησιν τῶν προλεχθέντων, τὰ δόπια τὴν αὐτὴν ἥμέραν τῷ ἀνήνεγκον, μὲ τὴν προσθήκην ὅτι, ἀφοῦ τὸ Β. Διάταγμα δὲν εἶχε κοινοποιηθῆναι καὶ ἀφοῦ ἔξεδηλώθη τοιαύτη ἀντίδρασις διὰ τὸν διορισμόν μου καλὸν θὰ ᾖτο νὰ ἔμαται οὗτο, μοὶ εἴπεν ἐντόνως, ὅτι δὲν συνήθισε νὰ ζητῇ γνώμας παρὰ τῶν Ὑπουργῶν τον διὰ τοιαῦτα ζητήματα, ἀλλὰ ὅτι ἀπλῶς ἐγγωστοποίησε ὡς τετελεσμένον γεγονός τὸν διορισμόν μου ἐν Ὑπουργικῷ Συμβούλῳ, καὶ ὅτι εἰς ἡ δύο ὑπουργοὶ ἔξεφρασαν ἀπλῶς γνώμην, ἀνέξαρτήτως τῆς ἐκτιμήσεως των πρὸς ἐμέ, ὅτι καλὸν θὰ ᾖτο, ἐγὼ χθεσινός Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἐπὶ τοῦ πρώην καθεστῶτος, νὰ μὴ διωριζόμην εἰς τὴν ἐμπιστευτικωτάτην θέσιν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας. Εἰς τὸν ὑπουργοὺς τούτους μοὶ προσέθηκεν, ὅτι ἀπήντησεν ὅτι ἐπρεπε νὰ τοὺς εἴπῃ, δὲν ὑπάρχει δὲ ζῆτημα. Ὅσον δὲ ἀφορᾶ περὶ τῶν γνωμῶν τῶν ἀξιωματικῶν Ἀμύνης καὶ περὶ ἀποσταλέντων τηλεγραφημάτων οὐδὲν γνωρίζει, ὅτι δὲ πάντως αἱ γνῶμαι αἵνται θὰ ἐκφράζωνται ὑπὸ τύπου ἀνεπίσημον, ἰδιωτικόν, ἀτομικόν, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ τὰς λαμβάνω ὑπὸ ὄψιν. Ήχαριστησα τὸν Πρωθυπουργόν, προσθέσας ὅτι θὰ ἔξακολουθήσω μετ^τ ἀφοσιώσεως ἐργαζόμενος, ἀφοῦ περιβάλλομαι διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης του. Ἀμέσως κατόπιν ἔκοινοποιηθῇ καὶ τὸ Β. Δ. τοῦ διορισμοῦ μου.

Αἱ ἐπείγουσαι κύριαι ἐργασίαι εἰς ἀξέπερτε νὰ προβῇ τὸ Γ'. Ἐπιτελεῖον ἦσαν, ἡ τῆς ἐπαγόδου τῶν σωμάτων τῶν συσσωρευθέντων ἐν Πελοποννήσῳ εἰς τὰς ἔδρας των, ἡ τῆς προσκλήσεως τῶν κληρωτῶν

ἀπογραφῶν 1916 καὶ 1917 πρὸς ἐκγύμνασιν, ἵνα καὶ αὕται συμπεριληφθῶσιν εἰς τὸν ἐμπόλεμον καταρτισμὸν τοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ ἐργασία προπαρασκευῆς τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἥτις ἐδυσχεράνετο πολύ, ἐνεκαὶ ἐλλείψεως μεγάλης ποσότητος ὑλικοῦ, τὸ δποίον ^{οὐ} ἀνελάμβανον αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις νὰ προμηθεύσωσιν, ἐνεκαὶ τῆς ἐλλείψεως κτηνῶν, ἐξ ὧν μάλιστα μέγιαν ἀριθμὸν ἐγχωρίων τοιούτων εἶχον προσλάβει τὰ συμμαχικὰ ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματα καὶ τῆς μὴ ἔκτελέσεως τῶν ἐργασιῶν καταγραφῆς καὶ ταξινομήσεως αὐτῶν, ἐνεκαὶ τῆς μεταφορᾶς τοῦ ὃν ἐν Πελοποννήσῳ συσσωρευθέντος παντοειδοῦς ὑλικοῦ ἀναμιέξ καὶ τοῦ δποίου οὐδὲ τὴν ποσότητα, οὐδὲ τὴν κατάστασιν (εὐχρήστου, ἐπισκευασίμου, ἀχρήστου) ἦτο εὔκολον νὰ ἔξακοριβώσωμεν, ἐνεκαὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν πινάκων συνθέσεως τῶν ἐμπολέμων σχηματισμῶν ἵνα οὗτοι λάβωσι τὸν τύπον, ὃν ἐκ τῆς πείρας τοῦ πολέμου ἀπεδέχθησαν οἱ Σύμμαχοι, ἐνεκαὶ τῆς καταγρήσεως προσωρινῶν τοῦ Δ' Σώματος Στρατοῦ, συνθέσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ τῆς Ἀμύνης καὶ παροπλισμοῦ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ, διὰ τὸ δποίον οἱ ἀνδρες, τὰ κτήνη καὶ τὰ ὑλικὰ δὲν ἐπήρχονται δπως ἐπιστρατεύθη.

Κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, τὰ σώματα ἐπρεπε τὸ ταχύτερον νὰ μετενεχθῶσιν εἰς τὰς ἔδρας των, ἵνα ἔξακολουθήσῃ ἀμέσως ἡ πρόσκλησις τῶν κληρωτῶν καὶ ἡ ἐκγύμνασίς των, ἔξαιρέσει τῶν ἐφίππων σωμάτων, τὰ δόπια ἐνεκαὶ τῶν δυσχερειῶν μεταφορᾶς ἥδυναντο νὰ συγκεντρωθῶσιν εἰς ἄλλη κατάλληλα σημεῖα, μετὰ τὴν χρονικὴν δὲ ταύτην περίοδον, παρασκευαζομένης ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὰ λοιπὰ τῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ συμπληρωμάτων διὰ προμηθεῶν τοῦ ὑλικοῦ, νὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ κατὰ Μάρτιον, ὡς ἀπωτάτου δρίσου, σύγχρονος ἐπιστράτευσις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ διὰ τῆς προσθήκης τῆς ἰσχυρᾶς τοιαύτης δυνάμεως ἀμεσος ἀνάληψις ἐπιθέσεως εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, τὴν δποίαν θὰ ηύνοιει καὶ ἡ ἐποχή, ἐνῷ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χειμῶνος αἱ ἐπιχειρήσεις θὰ ἥσαν λίαν δυσχερεῖς. Ἡ δυνάμεθα δὲ νὰ ἐνεργήσωμεν οὕτω, διότι δὲχθρὸς δὲν εἶχε τὴν ὑλικὴν οὔτε τὴν ἥθικὴν δύναμιν νὰ μᾶς ἐπιτεθῇ. Τοῦτο ἦτο ἔξηκριβωμένον. Καὶ συνεπῶς ἡ τμηματικὴ ἐπιστράτευσις πρὸς ἀμεσον ἐνίσχυσιν τοῦ στρατοῦ Μακεδονίας ἐνῷ ἦτο ἀδικαιολόγητος θὰ ἐπέφερε σύγχυσιν καὶ ἀνάμιξιν καὶ ἀταξίαν καὶ θὰ κατεπόνει μάτην τοὺς ἀνδρας τῶν ὑλικῶν, αἴτινες θὰ προσεκαλοῦντο οὕτω προώρως.

Ἐν ὑπομνήματι μου ἐξέθηκα τὴν γνώμην μου εἰς τὸν Πρωθυπουργόν, ἥρχισα δὲ νὰ ἐργάζωμαι ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης, διότι δὲν ὑπῆρχε καιρὸς διὰ συζητήσεις καὶ ἀναβολάς. Ἀλλως τε οὐδεμία ἀντίρρησις ἀντάχθη ἐκ μέρους τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Ἡμέραν τινὰ δὲ Πρωθυπουργὸς καλέσας με εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν μὲ τὸν Γάλλον στρατηγὸν κ. Μπροκέ,

τὸν δποῖον ὡς ὑπουργὸς εἶχον ἐπ^τ ὀλίγον γνωρίσει διὰ στρατιωτικὸν ἀκόλουθον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας, καὶ δ δποῖος ἀνελάμβανεν ἥδη τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Ἀποστολῆς μὲ ἐπιτελάρχην παρ^τ αὐτῷ τὸν Γάλλον ταγματάρχην Revol. Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ὥρχισαν μετ^τ αὐτῶν συνεννοήσεις, ἀντιρρήσεις, συζητήσεις ἀτελείωτοι, ὀλίγον κατ^τ ὀλίγον ἔκτεινόμεναι καὶ εἰς τὰς παραμικροτέρας λεπτομερείας, μὲ καταλήγουσαι εἰς συμπεράσματα, ἐπιβραδύνουσαι δὲ τὴν ἔργασίαν μου. Φαίνεται δέ, δτι ἡ παρέλκυσις αὕτη εἶχε σκοπὸν ὅπως ἐν τῷ μεταξὺ ἔλθωσιν ἐκ Γαλλίας πολυάριθμοι Γάλλοι ὁξιωματικοί, διὰ τῶν δποίων ν^τ ἀναλάβῃ οὐτός, δ Μπροκέ, τὴν διεύθυνσιν τῶν ἔργασιν τοῦ Γ. Ἐπιτελείου, ἔχων ὡς πειθήνια ὅργανα ἔκτελοῦντα τὰς διαταγάς του, τοὺς Ἑλληνας ὁξιωματικοὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο ἀργότερον. Οὕτω, ἐν ἀρχῇ δὲν ἦσαν σύμφωνοι περὶ ἐπαναφορᾶς τῶν σωμάτων ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὰς ἔδρας των καὶ προσελεύσεως κληρωτῶν καὶ ἐφέδρων εἰς τὰς ἔδρας ταύτας, προσεχώρησαν δὲ εἰς τὴν γνώμην μου ταύτην μετὰ μακρὰς συζητήσεις καὶ ἀναβολάς, διότι ὑπεστήριζον νὰ συκροτήσωσι πάντα ταῦτα τὰ σώματα ἐν ᾧ δύο στρατόπεδα ἐκγυμνάσεως εἰς τὰ δποῖα νὰ προσέλθωσιν ἔφεδροι καὶ κληρωτοί. Δὲν ἥθελον νὰ καταλήξωσιν εἰς συμπέρασμά τι, δσον ἀφορᾶ ποῖον ἐκ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ δὲν θὰ ἐπεστρατεύετο, δηλ. τὸ Γ' ἢ τὸ Ε', ἢ ὡς ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τινῶν τὸ Β'. Τοῦ στρατηγοῦ Σαράϊ γ θέλοντος ἐπειγόντως ν^τ ἀναλάβῃ τὰ Γαλλικὰ πυροβόλα μετὰ τοῦ ὑλικοῦ των τοῦ Σώματος Στρατοῦ Ἑθνικῆς Ἀμύνης καὶ ἐμοῦ προτείνοντος νὰ χορηγηθῶσιν εἰς ἀντικατάστασιν τὰ τοῦ Γ' Σώματος, τὸ δποῖον δὲν θὰ ἐπεστρατεύετο, λύσις κατ^τ ἀρχὴν εὐνόητος καὶ ἀπλουστάτη, δεδομένου μάλιστα δτι τὸ 5ον Σύνταγμα Πεδινοῦ Πυροβολικοῦ τοῦ Γ' Σώματος Στρατοῦ εὑρίσκετο ἥδη ἐν Λαρίσῃ, ἐνῷ ἀρχικῶς ἐνέκρινον τὴν πρότασίν μου καὶ πρὸν ᾧ αὕτη ἔκτελεσθῇ, ἔγνωμάτευσαν εἴτα ἵνα τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπάρχον ὑλικόν, τοῦ δποίου δὲν εἶχομεν γνῶσιν τῶν ἐλλείψεων καὶ τῆς καταστάσεως του, ἀλλ^τ ἀσφίστως ἐγνωρίζαμεν δτι καὶ πολλὰς ἐλλείψεις εἶχεν καὶ ἀτελείας καὶ ὑπων ἐστερεῖτο, αὐτὸ συμπληρούμενον διὰ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ 5ον Συντάγματος Πεδινοῦ Πυροβολικοῦ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὸ Σώμα Στρατοῦ Ἑθνικῆς Ἀμύνης. Εἰς τὰς ἐπιμόνους ἀντιρρήσεις μου ἀναγκασθέντες νὰ δμοιογήσωσιν δτι ἀποβλέπουσιν εἰς τὴν χρησιμοποίησιν διὰ τὸ μέτωπον τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ εὑρισκομένου ἥδη προσωπικοῦ, ἐνῷ ἀν ἀπεστέλλετο τὸ 5ον Σύνταγμα πλῆρες, τὸ προσωπικὸν τούτου ἐπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ, δηλαδὴ οὐχὶ τεχνικοὶ λόγοι ἐκανόνιζον τὰς ἀντιρρήσεις εἰς τὴν πρότασίν μου ἀλλὰ προσωπικού, τοὺς δποίους δμως κατὰ τὴν συζητήσιν δὲν ἔξωτερίκευον. Ἀφοῦ δὲ συμφώνως τῇ γνώμῃ των ἔξεδόθη ἡ διαταγή, μετά τινας ἡμέρας διὰ τὸ ἀνεκτέλεστον σχεδὸν ταύτης ἐξέδωκαν ἄλλην διατα-

γὴν διὰ τὸ 5ον Σύνταγμα ὡς ἔγῳ εἶχον προτείνει, ἐπελθούσης οὗτω βραδύτητος ἡμερῶν τινων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν.

Ὑπεστήριζον δτι ἡ σύνθεσις τῶν μεραρχιῶν ἐπρεπε νὰ περιλαμβάνῃ καὶ τοὺς πεδινοὺς σχηματισμοὺς (πεδινὸν πυροβολικόν, πεδινὸς ἐφοδιοπομπάς κτλ.), ἐνῷ ἔγῳ ὑπεστήριζον διὰ πολλοὺς λόγους, ὃν τὰ ἐπιχειρήματα ἥρουσθην καὶ ἐκ τῶν πολέμων 12—13, δτι διὰ τὸ ἔδαφος τῆς χώρας ἡμῶν καὶ διὰ τὸν πόλεμον κινήσεως καὶ ἐλιγμῶν, εἰς δν τελικῶς ἀποβλέπομεν ὡς εἰς λύσιν ἐπιτυχῆ, ἐπιβάλλεται νὰ ἔχωμεν μεραρχίας μὲ δρειβατικὴν σύνθεσιν, δηλαδὴ εὐκάμπτους καὶ εὐκινήτους κατὰ τὴν ἐπίθεσιν εἰς τὰ δρεινὰ ἔδαφη. Ἐνῷ δὲ μετὰ μακρὰς συζητάλιν ἐπανήρχοντο εἰς τὸ αὐτὸν θέμα, ἐπιβραδύνοντες καὶ παρακλύοντες πᾶσαν πρόσδον τῆς ἔργασίας συνθέσεως τῶν πινάκων ἐμπολέμου καταρτισμοῦ τῶν μονάδων καὶ συνεπῶς ἐπιβραδύνοντες τὰς ἔργασίας προπαρασκευῆς τῆς ἐπιστρατεύσεως. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐπιμονή των εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν μεραρχιῶν προήρχετο, ἀφ^τ ἐνὸς μὲν διότι εἰς τὴν χώραν των οἱ πεδινοὶ σχηματισμοὶ βαίνουσι παντοῦ καὶ ἀφ^τερόν διότι ἐσκόπουν νὰ καταργήσωσι τὰς διοικήσεις τῶν Σωμάτων Στρατοῦ εἰς τὸν στρατόν μας, εἰς τὰς δποίας ὑπήργοντο οἱ πεδινοὶ σχηματισμοί, ὃστε αἱ μεραρχίαι νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὸ μέτωπον ὑπὸ τὴν ἀνωτέρων διοίκησιν τῶν ἔνων στρατηγῶν, ὡς ἀλλως τε καὶ ἐγένετο τὸ τοιοῦτο μεθ^τ ὅλην τὴν διατήρησιν τῶν Σωμάτων Στρατοῦ. Σὺν τῇ διαφορᾷ, δτι τὴν τελευταίαν ταύτην γνώμην των δὲν ἐξωτερίκευον εἰς τὰς συζητήσεις των μετ^τ ἀποβλέποντος εἰς αὐτοτέλειαν μετώπου διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἀντελήφθην καὶ ἀντέκρουσα. Ἡρχισαν ἐπαναφέροντες τὸ ὕστημα, δτι ἡ ἐπιστράτευσις τοῦ στρατοῦ μας ἐπρεπε νὰ γίνῃ τμηματικῶς κατὰ μεραρχίαν, οὔτως ὃστε δι^τ ἐκάστην τούτων νὰ προηγήθῃ ἡ ἐπί τινα καιρὸν παραμονὴ καὶ ἐκπαίδευσις εἰς στρατόπεδον πρὸ τῆς ἀποστολῆς της εἰς τὸ μέτωπον· οὔτω δὲ καὶ ἐγένετο. Ἡ τοιαύτη ἐπιστράτευσις ἐπέφερε μεγάλην μετακίνησιν τοῦ ὑπάρχοντος ὑλικοῦ ἀπὸ ἀποδήμηκης εἰς ἀποδήμηκην. Ὁταν δὲ ἥρχισε διὰ τὸν Γάλλου ἀρχιεπιμελητοῦ Μπροκέ, ἡ προμήθεια ὑλικῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ἥ καὶ ἡμεδαπῆς, ἡ Ἐπιμελητεία μόνον μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Μπροκέ συνεννοεῖτο καὶ εἰς αὐτὸν παρεῖχε πληροφορίας περὶ τῶν ἀφίξεων ἥ παραλαβῶν ὑλικῶν, ἐναντίον τῶν ἐπανειλημένων αἰτήσεων νὰ καθιστᾶ ἐνήμερον καὶ τὸ Γ. Ἐπιτελείον. Ἐν τῷ μεταξὺ δ Βενιζέλος ἐξέφρασε γνώμην, δτι οἱ νεοσύλλεκτοι κληρωτοὶ ἀπογυμναζόμενοι, ὡς καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες ἥδη εἰς τὰ σωμάτα ἀνδρες τῶν νεωτέρων ὑλικῶν ν^τ ἀποτελέσωσι τὰς πρώτας μεραρχίας, αἱ δποίαι δι^τ ἀπεστέλλοντο εἰς τὸ μέτωπον καὶ ὕστερον νὰ ἐκαλοῦντο καὶ ἔφεδροι μεγαλειτέρων ὑλικῶν πρὸς κατάρτισιν καὶ ἀλλων ἐμ-

πολέμων μεραρχιῶν, γνώμην βασιζομένην εἰς τὸ δτι οἱ νέοι, οἱ ἔχοντες δόλιγωτέρας ὑποχρεώσεις οἰκογενειακάς καὶ μὴ πολεμήσαντες ἥδη κατὰ τὸ 19 2—13 ἐπρεπε νὰ ὑποστῶσι τὰ μεγαλείτερα βάροι, γνώμην δρθῆν μὲν κατὰ θεωρίαν ἀλλὰ διὰ πολλοὺς λόγους μειονεκτικὴν καὶ δυσεράφρομ- στον ἀν ἀνεκτέλεστον, ητις θὰ ἔθετε πάλιν εἰς σύγχυσιν καὶ μεγάλην βραδύτητα τὰς ἐπὶ ἀλλης βάσεως ἀρξαμένας ἔργασίας ἐπιστρατεύσεως. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Βενιζέλου ὁ στρατηγὸς Μπροκὲ μοὶ διεβίβασεν ἵνα συμμιօρφωθῶ καὶ ἔχοειάσθη ν^ο ἀναπτύξω αὐτῷ ἐπὶ μακρὸν τὰ μειονεκτήματα τοιαύτης ἐνεργείας διὰ νὰ πεισθῇ καὶ μεταπείσῃ καὶ τὸν Βενιζέλον.

‘Ως έταν μὴ ήρκουν αἱ ἀνωτέρῳ μέροιμναι καὶ ἀσχόλιαι, ἔξηκολούθουν ἐκ παραλλήλου αἱ ἐκ τῆς ἐπαναστατικῆς καταστάσεως ἐνοχλήσεις. Αἱ ἐφημερίδες ἀνέγραψαν περὶ τῆς προσγειώσεως κατὰ τὸ τέλος Λεκεμβρίου 1916 γερμανικοῦ ἀεροπλάνου εἰς Λάρισαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἥμην ἐκεῖ μέρορχος, καὶ ὅτι ὁ φειλον ν^ο ἀποκαλύψω τίνα σκοπὸν ἔξυπηρέτησεν κτλ. κτλ. Ἐξ ἀλλού κατὰ τὴν ἀνάκρισίν μου, ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς ὑπὸ τοῦ βουλευτοῦ κ. Ἀραβαντινοῦ, ὃς μάρτυρος διὰ τὰς πράξεις τῶν ὑπὸ κατηγορίαν Κυβερνήσεων, μεταξὺ ἀλλων μοὶ ὑπεβάλοντο ἐρωτήσεις περὶ ἐνεργειῶν μου ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ ὡς Μεράρχου, διὰ τὰς ὅποιας ἔπρεπε νὰ δικαιολογηθῶ, ἐρωτήσεις ἀποδεικνύονται δυσπιστίαν καὶ τάσιν νὰ μ^ο ἐνοχοποιήσωσι, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσωσι τὸ τοιοῦτο, διότι ἐνοχὴ δὲν ὑπῆρχε. Μεταξὺ ἀλλων, ἐπὶ παραδείγματι, μοὶ ἐπεδείχθη περίληψις διαταγῆς μου ὃς μεριάρχου πρωτοκολλημένης εἰς τὸ ἐμπιστευτικὸν πρωτόκολλον τῆς Μεραρχίας, καὶ τῆς ὅποιας τὸ σχέδιον διαταγῆς, ἢ τὰ εἰς τὰς ὀρχᾶς ἀποσταλέντα ἀντίγραφα δὲν ἀνευρέθησαν, περὶ συμπεριφορᾶς τῶν ὀπλιτῶν πρὸς τοὺς ἔπεινος ἀξιωματικοὺς καὶ περὶ μὴ ἀπονομῆς χαιρετισμοῦ εἰς αὐτούς. Προφανῶς ἐπόρκειτο περὶ ἐσφαλμένης πρωτοκολλήσεως, διότι ἥμην βέβαιος ὅτι δὲν ἔξεδωκα διαταγὴν ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν, ἐδέησε δὲ νὰ γράψω εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ μέρορχον Νίδερ, παρακαλῶν ν^ο ἀνεύρῃ, εἰ δυνατόν, αὐτούσιον τὴν διαταγὴν μου, τὸ ὅποιον καὶ ἐπέτυχε, μοὶ ἀπέστειλε δὲ ἀντίγραφον τῆς διαταγῆς, ὅλως ἀντίθετον ἔννοιαν διοικητικούσιαν ἢ ἡ περίληψις. Ή ἔρευνα ἐκ μέρους τῆς ἀνακρίσεως διὰ τοῦ βουλευτοῦ Χατζηγιάννη (.) τῶν ὀρχείων τῆς Ι Μεραρχίας, ἢ ἀπόδοσις σημασίας εἰς μίαν περίληψιν πρωτοκόλλου ἥσης ἢ ἔννοια δὲν θὰ ἔξηκριβοῦτο, ἐὰν ἡ διαταγὴ δὲν ἀνευρίσκετο, εἶναι δεῖγμα μεταξὺ καὶ ἀλλων τῆς προσπάθειας νὰ δημιουργηθῇ ἀν δχι ἐνοχή, τούλαχιστον πνεῦμα δυσπιστίας καὶ δυσμενείας πρὸς ἐμέ (*). ‘Υπὸ τοιαύτας συνθήκας καὶ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν

* Ἐπὶ πλέον ἐγθυμοῦμαι, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατατάξεως τῶν κληρώ-

ἔξηκολούθουν νὰ ἔργαζωμαι, ἐνισχύμενος μόνον ὑπὸ τῆς ἐμπιστοσύνης, μενδ' ἦς μὲ περιέβαλεν ὁ Βενιέλος, παρ' ᾧ ἐπεζήτουν νὰ μὲ διαβάλλωσιν.

‘Ο στρατηγὸς Μπρακὲ ἀνεχώρησε διὰ Παιοσίους προσωρινῶς πρὸς διακανονισμὸν διαφόρων ζητημάτων καὶ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ἀνεπλήρου αὐτὸν ὁ ταγματάρχης Revol. Οὗτος ἡμέραν τινὰ μοὶ ἐνεχείρισε σχέδιον κανονισμοῦ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου (Major Général), θέσιν ἦν ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ ὁ στρατηγὸς Μπρακέ. Διότι μέχοι τῆς ἐποχῆς ταύτης αἱ γνῶμαι, αἱ συνεννοήσεις, ἡ ἐπέμβασις οὕτως εἰπεῖν τοῦ στρατηγοῦ Μπρακέ, ἐγίνοντο μὲν ἐν γνώσει τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀντερρόσπευνον σκέψεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Συμμαχικῶν Δυνάμεων ἐν Μακεδονίᾳ Σαράϊγ, ἀλλὰ δὲν εἶχον τύπον ἐπίσημον ὑπηρεσιακόν.

Διὰ τοῦ σχεδίου τούτου, μεταξὺ ἀλλών διατάξεων, ἐτίθετο καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γάλλου Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου. Ἐξήγησα εἰς τὸν Γάλλον ταγματάρχην Revol τὸν διάλογον, δι’ οὗς καὶ ἀπὸ ἔλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀπόψεως, καὶ ἀπὸ καθαρῶς ὑπηρεσιακῆς τοιαύτης, ἥ τοιαύτη διάταξις ἦτο ἀσύμφωνος καὶ μειονεκτική, διτις δύμως δὲν ἐπείθετο εἰς τοὺς λόγους μου, ἵσχυριζόμενος ὅτι καθ’ ὃν τρόπον οἱ Γερμανοὶ ἀναλαβόντες τὴν ἀμεσον διεύθυνσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπέτυχαν καλά ἀποτελέσματα, καθ’ δμοιον τρόπον οἱ Γάλλοι ἐπερεπε νὰ πράξωσι μὲ τὸν Ἐλληνικὸν στρατόν, καὶ ὅτι ἐὰν οὕτως ἐνήργουν ἐγκαίρως καὶ μὲ τοὺς ἀλλούς συμμάχους στρατοὺς δὲν θὰ ἐπήρχοντο τὰ καταστρεπτικά ἀποτελέσματα ἐν Σερβίᾳ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ. Ἀπήντησα εἰς αὐτὸν ὅτι ἐπιζητεῖται τοιούτοις τρόπως ἥ ἐκμηδένισις τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ ὅτι

τιῶν συνεῖχετο, ἀν οἱ κληρωτοὶ θὰ κατετάσσοντο ἐν ἑκάστῳ συντάγματι εἰς τοὺς λόχους κατὰ σειρὰν ἀναστήματος, ἐφαρμοζούμενόν, ὃς νομίζω διὰ πρότην φοράν, μέτρουν, εἰσηγηθέντος καὶ ἔγκριθέντος πρὸ πολλοῦ καὶ ἂν θὰ ἐξηκολούθει ἡ διαιρεσίς τοῦ λόχου εἰς 3 διμοιφίας, ἀντὶ εἰς 4, ὃς εἶχε κανονισθῆ μετὰ τὸν πόλεμον 1912 - 13. Τὸ δὲ Α' Σῶμα Στρατοῦ ὑπέβαλε καὶ ἀναφοράν, προτεῖνον τὴν μὴ ἐφαρμογὴν τῆς κατὰ σειρὰν ἀναστήματος κατατάξεως τῶν ἀνδρῶν εἰς τοὺς λόχους καὶ τὴν αὐθίς ἐπαναφοράν τῶν 4 διμοιφιῶν. Τὸ Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν ('Ἐπιτελικὴ Ὑπηρεσία Στρατοῦ') εἰς ἀπάντησιν πρός τὸ Α' Σῶμα Στρατοῦ ἀνέπτυξε διὰ μακρῶν τοὺς λόγους, βασιζομένους ἐπὶ τῆς τακτικῆς τοῦ Πεζικοῦ καὶ τῆς πείρας τῶν πολέμων 12 - 13, οἱ ὅποιοι συνηγοροῦσιν, εἰς τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῆς προτάσεως τοῦ. Τοῦτο ἐπανῆλθεν ἐμμένον, ἄν καὶ ἀναρμοδίως, ἀντὶ δὲ νὰ ὑποστηρίζῃ διὰ ἐπιχειρημάτων τὴν γνώμην του, ἐπέκρινε τὴν Ἐπιτελικὴν Ὑπηρεσίαν ὅτι ἔξακολούθει δυστυχῶς νὰ ἔχῃ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος.

Γάλλου Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, νὰ μὴ ὑφίστατο κάν, τοῦ Γάλλου ἀναλαμβάνοντος τὴν Ἀρχηγίαν μεθ' δλης τῆς πρωτοβουλίας καὶ τῆς συνεπαγομένης ταύτην εὐθύνης, δι τὸ δὲ ἐν πάσῃ περιπτώσει, μὴ συμφωνῶν εἰς τὸ νὰ τεθῇ ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γάλλου Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, θὰ παρηγορήσῃ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρχηγοῦ ἐὰν τὸ σχέδιον δὲν ἐτροποποιεῖτο.

Τὸ σχέδιον συμπεριελάμβανε καὶ διάταξιν, καθ' ᾧν Γάλλοι ἀξιωματικοὶ θὰ κατετάσσοντο εἰς τὰ διάφορα γραφεῖα τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, οἱ δποῖοι θὰ ἔλογιζοντο ὡς ἀρχαιότεροι τῶν Ἐλλήνων δμοιοβάθμων των καὶ θὰ ἔξηρτῶντο ὑπηρεσιακῶς ἐκ τοῦ Γάλλου Γεν. Ἐπιτελάρχου. Ἐξέθηκα εἰς τὸν Βενιζέλον τὰς ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀντιρρήσεις μου, δστις μὲ διέταξε νὰ καταρτίσω ἀντισχέδιον, διὰ τοῦ δποίου νὰ κανονίζωνται αἱ σχέσεις Ἀρχηγοῦ Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ Γάλλου Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, ὡς τὰς ἥννόσουν. Τὸ δὲ ἀντισχέδιον τοῦτο ἀφοῦ ἐνέκρινεν δι Πρωθυπουργὸς δι καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἐνεχείρισα εἰς τὸν Revol. Μετά τινας ὅμως ἡμέρας καὶ κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ ἐν Παρισίοις εὑρισκομένου στρατηγοῦ Μπρακέ, μοὶ ἐνεχείρισεν ἄλλο σχέδιον, εἰς τὸ δποῖον ἡ αὐτὴ ἔννοια διελαμβάνετο μὲ ἄλλας φράσεις καὶ εἰς τὸ δποῖον νέαι διατάξεις εἰχον προστεθῆ, ἐπὶ παραδείγματι δτι ἡ χρησιμοποίησις τοῦ Ἐλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς τὸν Συμμαχικὸν ἀγῶνα θὰ ἔκανονίζετο ὑπὸ τοῦ Συμμαχικοῦ Στρατιωτικοῦ Συμβουλίου ἀναλόγως τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, διάταξις ὑπονοοῦσα τὴν ἀποστολὴν Ἐλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς ἄλλα ἡ τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον. Καὶ πάλιν κατήρτισα ἀντισχέδιον, διαβιβασθὲν εἰς τὸν ἐν Παρισίοις στρατηγὸν Μπρακέ, τέλος δὲ μετ' ἀπάντησιν τούτου, τροποποιήσαντος τὸ Γαλλικὸν σχέδιον καὶ τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Βενιζέλου κατηρτίσθη Β. Διάταγμα δημοσιευθέν, διὰ τοῦ δποίου ἔκανονίζετο δτι ἀφοῦ θὰ ἐτίθεντο αἱ βάσεις καὶ ἀρχαὶ περὶ ἐπιστρατεύσεως καὶ λοιπῶν ἐργασιῶν ἀπὸ κοινοῦ, εἴτα θὰ ὑφίστατο στενὴ συνεργασία διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν λεπτομερειῶν καὶ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν μεταξὺ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ τοῦ Γάλλου Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν καὶ τὴν κύρωσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἐνθυμοῦμαι δτι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ δυσφορία τοῦ Βενιζέλου ἐναντίον τοῦ ταγματάρχου Revol ἡτο μεγάλη, διότι οὗτος ἀντέδρασε συστηματικῶς καὶ ἀφανῶς εἰς τὰς γνώμας τοῦ Πρωθυπουργοῦ, δχι μόνον προκειμένου νὰ κανονισθῶσι τὰ καθήκοντα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, ἄλλα προκειμένου νὰ κανονισθῶσι καὶ τὰ τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν μεταξὺ Ἀθηνῶν—Λαρίσης—Θεσσαλονίκης καὶ τάναπαλιν, καὶ ὑπεστήριξε τὰς βλέψεις τοῦ στρατηγοῦ Σαμαράγη, ὥστε δι Βενιζέλος ἡμέραν

τινὰ ἔξωργισμένος μὲ διέταξε ν' ἀπαλείψω ἐκ τοῦ γαλλικοῦ σχεδίου δτι δ Revol ὄνομαστικῶς θὰ ἔχοησίμευεν ὡς ἐπιτελάρχης τοῦ στρατηγοῦ Μπρακέ, προσθέτων δτι θὰ ζητήσῃ τὴν ἀντικατάστασίν του, διότι τῷ εἶναι désagréable καὶ Cassant. Περὶ δὲ τοῦ Σαράγη, δτι θὰ δηλώσῃ δπού δεῖ, ἐὰν οὗτος ἔξακολονθῇ ν' ἀναμιγνύηται καὶ ν' ἀντιφέρηται εἰς ζητήματα μη ἀφορῶντα ἀμέσως εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, νὰ ἔλθῃ αὐτὸς νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἐλλάδα, διότι δι Βενιζέλος δὲν ἔννοεῖ ν' ἀνεχθῇ τὴν τοιαύτην ἀνάμιξιν. Ἐν τούτοις δι ταγματάρχης Revol παρέμεινε, διότι δ Γάλλος στρατηγὸς Μπρακέ, μέτροις, μὴ ἔχων ίδίας γνώμας καὶ πεποιθήσεις, ἔξηρτάτο ἐκ τῶν γνωμῶν καὶ τῆς ἐργασίας ἐκείνου, μὴ λαμβάνων ἀπόφασίν τινα ἐὰν προηγουμένως δὲν ἐνέκρινεν δι ταγματ. Revol. Ἀφ' ἐτέρου δὲ οὗτος εἶχεν ἔξασφαλίσει διὰ τοῦ στρατηγοῦ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν δι' αὐτὸν θέσιν ἐν Ἐλλάδι, καὶ ἐνθυμοῦμαι μετὰ πόσης ἀνησυχίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλου ἡ τὸ σύνηθες δυσάρεστον ὑφος του, ἦλθε νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ τὴν διάδοσιν περὶ πιθανοῦ διορισμοῦ τοῦ στρατηγοῦ Genin ἀντὶ τοῦ Μπρακέ ὡς Γεν. Ἐπιτελάρχου, ὡς ἔλεγε, κατόπιν ὑποστηρίξεως ἐκείνου ὑπὸ τινῶν γαλλικῶν κύκλων καὶ ἀντιδράσεως ἐναντίον τούτου ὑπὸ τινῶν ἐκ τῶν Ἐλλήνων ὑπουργῶν καὶ ἄλλων στρατιωτικῶν, δτι δὲ ἐν περιπτώσει πραγματοποιήσεως τούτου θὰ ἀντικαθίστατο καὶ οὗτος.

Ἐπανῆλθε τέλος ἐκ Γαλλίας δι στρατηγὸς Μπρακέ, ἀναλαβὼν τὰ καθήκοντά του ὡς Γενικὸς Ἐπιτελάρχης. Ἐν ἀναμονῇ τῶν Γάλλων ἀξιωματικῶν ἐκ Γαλλίας ἐκ τῶν δποίων τινὲς θ' ἀνελάμβανον ὑπηρεσίαν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν, τινὲς ἐν τῇ Ἐπιτελικῇ Ὑπηρεσίᾳ καὶ ἄλλοι θὰ ἔχοησιμοποιοῦντο ὡς ἐκπαιδευταὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ στρατεύματος, δ Γενικὸς Ἐπιτελάρχης Μπρακέ ἡσχολεῖτο εἰς τὴν ἐγκατάστασίν του μετὰ τοῦ ὑπὸ αὐτὸν προσωπικοῦ εἰς τὸ μισθωθὲν οἴκημα, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ γραφεῖα. Διεβίβασε δὲ εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας δύο σημειώματα περὶ τοῦ ὑλικοῦ συνολικῶς, τὸ δποῖον οἱ Σύμμαχοι θὰ ἡδύναντο νὰ χορηγήσωσι μέχρις δρισμένης προθεσμίας καὶ περὶ τῆς συνθέσεως τὴν δποίαν ἡ ἔλληνικὴ μεραρχία ἔπρεπε νὰ λάβῃ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, χωρὶς νὰ εἰσέρχηται εἰς τὰς λεπτομερείας συνθέσεως τῶν τμημάτων καὶ ὑποδιαιρέσεων. Εἰς ἐπιμόνους παρακλήσεις μου, ὡς Ἀρχηγοῦ, διὰ τὸν καθορισμὸν ἀπὸ κοινοῦ τῶν λεπτομερειῶν τούτων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἰσχύοντων εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, ἀπήντησεν ἐπανειλημμένως, δτι αἱ λεπτομέρειαι αὐταὶ θὰ κανονισθῶσιν ἀμα τῇ ἀφίξει τῶν ἀναμενομένων Γάλλων ἀξιωματικῶν, ἔξ ού μεγάλη ἀναβολὴ καὶ ἀργοπορία εἰς τὰς ἐργασίας ἐπήρχετο. Ἄλλα καὶ διὰ τὴν σύνθεσιν τῆς ἔλληνικῆς μεραρχίας ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐνῷ εἴχομεν συζητήσει καὶ συμφωνήσει περὶ τοῦ τύπου μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Μπρακέ

πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Γαλλίαν, οὗτος ἥλθεν κομιστὴς σημειώματος συνθέσεως, εἰς τὸ διπότον δὲν ἐλήφθησαν ὑπὸ δψει αἱ προσυνεννοήσεις καὶ ἔπειπεν ἐκ νέου αὗται νὰ ἐπαναληφθῶσιν.

Ο Βενιζέλος ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἀναλήψεως τῆς ὑπηρεσίας μου, ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας ἔξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μεταβῶ εἰς τὸ Μακεδονικὸν μέτωπον, ἵνα ἐκ τοῦ ἐγγὺς ἀντιληφθῶ λεπτομερείας τοῦ πολέμου χαρακωμάτων καὶ ἵνα ἔλθω εἰς γνωρίμιαν καὶ ἐπαφὴν μετὰ τοῦ στρατηγοῦ Σαράγη καὶ τοῦ ἐπιτελείου του.⁴ Ἐπωφελούμενος δθεν τῆς τότε προσεχοῖς μεταβάσεως τοῦ στρατηγοῦ Μπρακέ εἰς Θεσσαλονίκην, παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ μεταβῶμεν διμοῦ, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησεν δτι θὰ συνεννοηθῇ περὶ τούτου μετὰ τοῦ Σαράγη τηλεγραφικῶς καὶ δτι τοῦ Μπρακέ ὑποχρεωμένου νὰ διέλθῃ πρὸ τῆς μεταβάσεως του εἰς Θεσσαλονίκην ἔξ ‘Υπάτης, ἐνθα κατ’ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διετοιβεν δ Βενιζέλος, θὰ ἥδυνάμεθα νὰ συναντηθῶμεν εἰς Λάρισαν ἢ Θεσσαλονίκην, ἐμοῦ ἀναχωροῦντος ἔξ ‘Αθηνῶν μίαν ἢ δύο ἡμέρας ἀργότερον. Καὶ δ Βενιζέλος δταν ἔξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν μεταβάσεως μου εἰς Θεσσαλονίκην καὶ δ Μπρακέ δταν ἐτηλεγράφησε καὶ ἐγὼ δὲν ἀμφεβάλλομεν δτι δ Σαράγη δὲν είχε λόγον νὰ μὴ ἐπιθυμῇ τὴν ἐκεῖσε μετάβασίν μου, ἀπ’ ἐναντίας. Ἐν τούτοις ἢ τηλεγραφικῇ ἀπάντησης τοῦ στρατηγοῦ Σαράγη, ἦν δ Μπρακέ μοὶ ἐπέδειξεν ἦτο μὲν διπλωματικῶς συντεταγμένη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τούτου ἀναμφισβήτητως ἀρνητική, διότι ἔλεγε ξηρῶς, δτι δύναμαι νὰ μεταβῶ ἐὰν τὸ ἐπιθυμῶ. Καὶ δὲν μετέβην.

Ἐπίσης δ στρατηγὸς Σαράγη διὰ διαταγῆς του διαβιβασθείσης μέσῳ Μπρακέ ἥξισε τὴν μετάβασιν τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Γ. Ἐπιτελείου Καθενιώτη εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς σύνδεσμος παρὰ τῷ στρατηγείῳ του καὶ ἐπέμεινε καὶ ἐπέτυχε ταύτην, παρ’ ὅλας τὰς ἀντιρρήσεις μου, δτι δ ἀξιωματικὸς οὗτος εἶνε χρήσιμος εἰς Γ. Ἐπιτελείον, καὶ τὴν ὑπόδειξιν ἄλλων ἀξιωματικῶν ἐπίσης καταλλήλων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του συνδέσμου.

Ἐπὶ τέλους ἀφίχθησαν καὶ οἱ ἀναμενόμενοι Γάλλοι ἀξιωματικοί, καταναλωθέντος χρόνου τινὸς εἰς τὰ τῆς ἐγκαταστάσεως των, ἐμοῦ πιστεύοντος δτι κατόπιν τῆς ἀφίξεως των πολλὰ ζητήματα ἐκκρεμῇ θὰ ἐκανονίζοντο ἀμέσως διὰ κοινῆς ἐργασίας, καὶ δτι θὰ ἐπανεν ἡ ἀπασχόλησις τοῦ Μπρακέ περὶ τὰς μικρολεπτομερείας καὶ περὶ τὰ προσωπικὰ καὶ θὰ ἐστρέφετο περὶ γενικῶτερα καὶ σπουδαιότερα ζητήματα, ὡς π. χ. τὸ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ Ἐλληνικοῦ Στρατοῦ εἰς τὸ μέτωπον καὶ διὰ τὴν ἐπίθεσιν, περὶ τῶν διπότων είχον συντάξει καὶ ὑποβάλει αὐτῷ ὑπόμνημα. Ἡπατήθην δμως μεγάλως εἰς τοῦτο. Διότι μετὰ τὴν ἀναχωρησιν τοῦ Βενιζέλου εἰς Παρισίους, ἥτις συνέπεσε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοῦ τοῦ φθινοπώρου 1917, ἡ ἀντίδρασις ἐναντίον μου ἔλαβε τὴν δέεται μορ-

φήν της, ἀντίδρασις προερχομένη καὶ ἐκ τῶν εἰσηγήσεων ἀδιαλλάκτων τινῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Κινήματος, ὡς ἀντελήφθην βαθμηδόν, ἀς εἰσήκουσε ὁ στρατηγὸς Μπρακέ. Οὗτος λοιπὸν ἐπεδίωξε καὶ ἐπέτυχε τὴν ἀπομάκρυνσιν διαδοχικῶς ἀνευ λόγου τινὸς ἀξιωματικῶν τοῦ Γ. Ἐπιτελείου, ἔξ ὧν τινὲς είχον προσληφθῆ ὑπὸ τὸ τέον καθεστώς, ὡς π. χ. δ Συνταγμ. Τρικούπης, κλπ. Δι’ ἄλλα δὲ ζητήματα, ἐνῷ ἦτο ἐντελῶς σύμφωνος πρὸς ἔμε, ἥνειχετο ἢ εἰσηγεῖτο ἀντίθετον ἐνέργειαν διὰ νὰ μὴ δυσαρεστήσῃ τινὰ ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἐδυνικῆς Ἀμύνης. Οὗτω, ἐνθυμοῦμαι δτι ἢ διεξαγωγὴ τῶν ὑποθέσεων τῆς ἀεροπόρικῆς Ἐλληνικῆς Ὑπηρεσίας, ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν μικρὰν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἀπεφασίσθη ν’ ἀνατεθῇ εἰς τι γραφεῖον τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, διοριζομένου ἀξιωματικοῦ τινος διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἢ δὲ τεχνικὴ διεύθυνσις καὶ ἐκπαίδευσις εἰς τὴν ἀεροπορίαν, ἢ καὶ σπουδαιοτέρα ὑπηρεσία, ν’ ἀνατεθῇ εἰς Γάλλον ἀξιωματικόν, τοῦθ’ ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ως ἀξιωματικὸς διὰ τὸ γραφεῖον είχε προορισθῆ δ ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ Λασκαράκης κατ’ ἐπιθυμίαν του. Οὗτος δμως ἥθελε νὰ προίσταται αὐτοτελοῦς ὑπηρεσίας καὶ ἐπιτυχῶν τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Μπρακέ προέβη διὰ τῆς διευθύνσεως Μηχανικοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἰς ἐνοικίασιν οἰκήματος, ἐν τῇ διδῷ Βουλῆς, πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν γραφείων του καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν ἐγκυκλίου διαταγῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν περὶ ἴδρυσεως τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, ἥτις ἔλαβον γνῶσιν μετὰ τὴν δημοσίευσιν της, ἀναρμοδίως ἐκδυθείσης παρὰ τῆς διευθύνσεως Μηχανικοῦ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

Ἐνθυμοῦμαι ἐπίσης δτι δ στρατηγὸς Μπρακέ ὑπέδειξεν ἐπιμόνως τὴν πρόσληψιν εἰς τὸ Γεν. Ἐπιτελείον κατωτέρων ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν φοιτησάντων εἰς τὰς συνδιαλέξεις τοῦ Γάλλου ἀξιωματικοῦ περὶ Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ προσελήφθησαν κατόπιν κοινῆς συνεννοήσεως τρεῖς ἀξιωματικοῖς, δ ἀξιωματικὸς τοῦ Πεζικοῦ Ὁλύμπιος καὶ δύο ἄλλοι, ὡν τὰ ὄνόματα δὲν ἔνθυμοῦμαι, καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἐντελῶς ἀγνωστοὶ εἰς ἐμέ. Ὁλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν πρόσληψιν των δ ὑπασπιστής μου Μερεντίτης μοὶ ἀνέφερεν, δτι μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης ἐσχολιάζετο λίαν δυσμενῶς ἡ πρόσληψις των, ὡς ἀναμιχθέντων ἄλλοτε εἰς ἐνεργείας μετὰ ἐπιστράτων καὶ δτι καλὸν θὰ ἦτο ν’ ἀπεμακρύνοντο, τοῦθ’ ὅπερ καὶ ἐγένετο, τοῦ Μπρακέ ἐπινεύοντος, ἀντὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς προσληφθέντας κατὰ πρότασίν του ἀξιωματικούς.

Τέλος, ἐναντίον τῶν διατάξεων τοῦ Β. Δ. περὶ καθηκόντων καὶ δικαιοδοσίας τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελάρχου, οὗτος ἀπέστελλε πλέον διαταγῆς διὰ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ διὰ ἀντικείμενα ἀποκλειστικῶς τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου, ἔφερε συστηματικῶς ἀντιρρήσεις εἰς τὴν συζήτησιν διαφόρων μέτρων, καὶ οίονεὶ ἀπέκλεισε τὴν πρωτο-

βουλίαν ἐργασίας διὰ κάθε τὶ εἰς τὴν Ἐπιτελικὴν Ὑπηρεσίαν, ἔφθασε δὲ μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἐπικρίνῃ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐπιτελικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν παρ⁷ αὐτῇ Γάλλων ἀξιωματικῶν, ἐκφραζόμενος προφορικῶς πρὸς τὸν ὑπὸ τὰς διαταγάς μου συνταγματάρχην Λεοναρδόπουλον, πρὸς τὸν ὁποῖον μάλιστα εἴπεν διὰ ἐπιβραδύνω ἐν γένει τὰς ἐργασίας. Οὕτω, εἰς τὰς τοιαύτας ἐκ κακῆς προθέσεως ἐνεργείας του, ὃν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπῆρξεν ὄργανον ἄλλων, διὰ τρατηγὸς Μπρακέ δὲν ἐτήρησε τὴν ἀπαιτούμενην ἀβρότητα σχέσεων καὶ τρόπου συμπεριφορᾶς.

Ἐνῷ λοιπὸν ἔγῳ μεθ' ὅλης τῆς θελήσεως καὶ τῆς ἐργατικότητος, ἐναντίον δλων αὐτῶν τῶν ἐνοχλητικῶν ἀντιδράσεων, καταγινόμην εἰς τὴν δυσχερεστάτην ἐνεκα τῶν περιστάσεων ἀποστολήν μου, δ Γάλλος στρατηγὸς ἐκ παραλλήλου ἀνέλαβε τὴν ἐκστρατείαν τῆς ἀπομακρύνσεώς μου καὶ τὸ ἐπέτυχεν.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ δταν ἥλθε νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ, δτι ἔλαβεν ἐκ Παρισίων τὴν συγκατάθεσιν περὶ ἀπομακρύνσεώς μου ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας, κατόπιν εἰσηγήσεώς του, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συνυπάρξω σι δύο κεφαλαὶ εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν τοῦ στρατοῦ, ἐπέδειξε μεγάλην εὐγένειαν, διαχυτικότητα καὶ ἐμπιστοσύνην, μὲ ἥρώτησε καὶ συνεζητήσαμεν περὶ τῆς τοποθετίσεώς μου εἰς ἄλλην θέσιν ἐν τῷ στρατῷ, ἐπεξέτεινε τὴν δμιλίαν ἐπὶ τῶν ἰδιοτήτων τῶν Ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ μας, ἐπιθυμῶν ὡς ἔλεγε νὰ ἔχῃ τὴν γνώμην μου καὶ ἐπὶ τῆς ἀνάγκης πιθανῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Μιχαλακοπούλου, κτλ. κτλ.

Τούλάχιστον, εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, δὲν δύναμαι νὰ παραπονεθῶ διὰ τοὺς τηρηθέντας τύπους κατὰ τὴν ἀπομάκυνσίν μου, διότι καὶ δ Ὑπουργὸς Α. Μιχαλακόπουλος μοὶ ἀπήνθυνε κολακευτικὴν ἐπιστολὴν περὶ τῆς ἐργασίας μου ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας καὶ ἥ θέσις τοῦ Ἀρχηγοῦ διὰ Β. Διατάγματος κατηγόρηθη.

Ο Α. Μιχαλακόπουλος μὲ ἥρώτησε ποῦ ἐπιθυμῶ νὰ τοποθετηθῶ. Ἐδήλωσα αὐτῷ δτι ἐπιθυμῶ τὴν διοίκησιν Σώματος Στρατοῦ, κατὰ προτίμησιν ἐκ τῶν προωρισμένων νὰ πολεμήσωσιν, ἥ ἀλλως τὴν διαδεισμότητά μου. Οὐδόλως συνεφώνει εἰς τὴν περὶ διαθεσιμότητος ἐπιθυμίαν μου καὶ μοὶ ὑπέδειξε νὰ λάβω δίμηνον ἀδειαν, μέχρις οῦ ἐν τῷ μεταξὺ κανονισθῆ τὸ ζήτημα τῆς διοικήσεως Σώματος Στρατοῦ. Παρεδέχθην καὶ οὗτω ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1917.

Πρόγματι περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἥ ἀρχὰς Ἰανουαρίου 1918 ἐτοποθετήθην εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, τοῦ τέως διοικητοῦ τοῦ Σώματος τούτου ἀντιστρατῆγου Μηλιώτη Κομνηνοῦ μετατεθέντος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Ε' Σώματος. Εἰς τὴν τοποθέτησιν ταύ-

την ἔδωκα εὐχαρίστως ἐν ἀρχῇ τὴν ἔξιγησιν, δτι ἔγινεν, ἵνα ἡ ἐπιθυμία μου ἴκανον ποιηθῆ περὶ προτιμήσεως διοικήσεως Σώματος ἐκ τῶν προωρισμένων νὰ πολεμήσωσι, δεδομένου δτι τὸ Ε' Σώμα ἐπρόκειτο νὰ ἐπιστρατεύσῃ μίαν μόνον Μεραρχίαν. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, κατόπιν τῆς τμηματικῆς ἐπιστρατεύσεως καὶ τῆς χρησιμοποιήσεως κεχωρισμένως τῶν Μεραρχῶν τοῦ Β' Σώματος εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ μετώπου ὑπὸ ἀνωτέρων ἔνην διοίκησιν, ἵσχημάτισα γνώμην, δτι ἡ τοποθέτησίς μου εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ εἶχεν ὡς σκοπὸν τὴν διαλογίαν διεξαγωγὴν τῆς ἐπιστρατεύσεως ἐν Πελοποννήσῳ, ἐνθα ὑπῆρχε φόβος ἀντιδράσεων καὶ ἔνθα ἀνεξαρτήτως ἄλλων λόγων ἡ παρουσία μου, ἀνήκοντος εἰς γνωστὴν Πελοποννησιακὴν οἰκογένειαν, διατελέσαντος δὶς ὑπουργοῦ ἐπὶ τοῦ πρώτην καθεστώτος, ἀπετέλει μεγαλειτέραν ἐγγύησιν.

Τὸ ἐσπέρας τῆς ἡμέρας ἀφίξεώς μου εἰς Πάτρας ἐλήφθη τηλεγράφημα τῆς Κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐν Λαμίᾳ στάσεως, ὁ δὲ νομάρχης Τσιριμῶνος ἐξέφραξε πρὸς τὸν Μηλιώτην Κομνηνὸν καὶ ἔμε, συναντηθέντας ἐν τῷ ξενοδοχείῳ «Πατρῶν», ἀνησυχίας περὶ τῆς ἐπιρροῆς ἦν ἥδυνατο ν^ο ἀσκήση ἥ ἀναγγελία τῆς εἰδήσεως ταύτης εἰς τὸν Πατραϊκὸν λαὸν κατὰ τὴν ἐπομένην ἥμεραν. Εὐτυχῶς οὐδεμία ἀταξία συνέβη.

Ο ἀντιστράτηγος Μηλιώτης Κομνηνὸς ἀναγωρήσας ἐκ Πατρῶν συμπαρέλαβεν ἀνευ προηγουμένης ὑπουργικῆς διαταγῆς προσωπικὸν ἀξιωματικῶν (ἐπιτελάρχην Παπαζαφειρόπουλον, ἀρχηγὸν πυροβολικοῦ Διγενῆν, διοικητὴν 12 Συντάγματος Πεζικοῦ Σουμπασάκον, ὑπασπιστάς, κτλ.) καὶ ἀπόσπασμα ἱππικοῦ, ἀνήκοντος εἰς τὸ Β' Σώμα Στρατοῦ. Κατὰ τὸ ἔξαμηνον δὲ περίπου διάστημα τῆς παραμονῆς μου ὡς διοικητοῦ τοῦ Σώματος ἐνηργήθησαν πολλαὶ μεταβολαὶ ἀξιωματικῶν καὶ εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Σώματος καὶ εἰς τὰς διοικήσεις τῶν Μεραρχῶν. Οὕτω, ἀντὶ τοῦ Παπαζαφειρόπουλου διωρίσθη ὡς ἐπιτελάρχης ὁ συνταγματάρχης Δημαρᾶς καὶ ἀντὶ τοῦ Γ. Ἀρχιάτρου Μεταξᾶ, μετατεθέντος εἰς τὸ Σώμα Ἐθνικῆς Ἀμύνης, δ Σαμπάτης. Ως ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ δ συνταγματάρχης Κατσικογιάννης, ἀντὶ τούτου δμως διωρίσθη καὶ παρέλαβεν δ συνταγματάρχης Βερέτας, τοῦτον δὲ ἀργότερα μετατεθέντα εἰς Ἰωάννινα (Ε' Σώμα Στρατοῦ) ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸν Διγενῆν προσληφθέντα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλῆ, ἀντικατέστησεν δ συνταγματάρχης Μπάλμπης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀντὶ τοῦ Δημαρᾶ, μετατεθέντος ἐνεκα οἰκογενειακῶν λόγων εἰς Ἀθήνας, παρέλαβεν ὡς ἐπιτελάρχης προσωρινῶς δ συνταγματάρχης Γονατᾶς προσωρισμένος διὰ τὸ ἔμπεδον τῆς IV Μεραρχίας, ἀργότερα δὲ ἥλθεν ὡς δριστικὸς τοιοῦτος δ συνταγματάρχης Νικολόπουλος Δ. Ἀντὶ τοῦ συνταγματάρχης Νικολάου μετατεθέντος εἰς Πρέβεζαν, διωρίσθη δ συνταγματάρχης Κατσαρὸς καὶ ἀντὶ τούτου μετατεθέντος εἰς Θεσσαλονίκην δ συνταγματάρχης Μαμού-

νης. Ἐπηκολούθησεν εἰς τὸ τέλος ἡ ἀντικατάστασις τοῦ Γ. Ἀρχιάτρου Σαμπάτη διά τινος ὅλου.

Κατὰ τὴν μετάβασίν μου εἰς Πάτρας διφέρει προσωρινῶς τὴν III Μεραρχίαν ὁ συνταγματάρχης Βλαχογιάννης, μετά τινα δὲ χρόνον διωρίσθη ὁ συνταγματάρχης Βλαχόπουλος Ν. Τοῦ ὑποστρατήγου Κοντούλη τεθέντος εἰς διαθεσιμότητα τὴν διοικησιν τῆς IV Μεραρχίας παρέλαβεν ὁ Βλαχόπουλος καὶ τὴν τῆς III ὁ συνταγματάρχης Τρικούπης. Τέλος, μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τῆς XIV Μεραρχίας καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεως της διὰ τὸ μέτωπον ὁ διοικητὴς αὐτῆς ὑποστράτηγος Ζούκης ἐτέθη εἰς διαθεσιμότητα καὶ ἀντὶ τούτου διωρίσθη ὁ συνταγματάρχης Ὁρφανίδης.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται, περιωρίσθην δὲ νὰ μημονεύσω μόνον τοὺς ὑπηρετήσαντας εἰς ὁρίσεις ὑπαγομένας ἀμέσως ὑπὸ ἔμε, φυσικὸν ὅτο νὰ ἐπηρεάσωσι δυσμενῶς τὴν ἐν γένει ἐνάσκησιν τῆς διοικήσεως καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν ἐπιστρατεύσεως, καὶ ἐνηργήθησαν χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐρωτηθῶ περὶ τῆς σκοπιμότητος ἢ περὶ τῆς γνώμης μου ὡς πρὸς τοὺς ἀντικαταστάτας, ἔξαιρέσει διὰ τὸν ἐπιτελάρχην.

Ἄπὸ τῆς ἀφίξεως μου εἰς Πάτρας ἐσκέφθην δτι ἐπρεπε νὰ μεταβῶ ἐπανειλημένως εἰς τὰς διαφόρους φρουρὰς πρὸς ἐπιθεώρησιν καὶ ὅπως ἀντιληφθῶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ, συντελέσω δὲ εἰς ὀνάτευξιν τοῦ φρονήματος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ δπλιτῶν διὰ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ σκοποῦ τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὀφελημάτων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς ἔθνικὰς ζημιάς ἐὰν ἐμένομεν ἀδρανοῦντες, συνεπῶς νὰ πείσω περὶ τοῦ ἐπιτακτικοῦ καθήκοντος ἀπέναντι τῆς Πατρίδος νὰ πολεμήσωμεν. Μετέβην λοιπὸν κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς πενταμήνου διοικήσεως μου δἰς εἰς ἑκάστην τῶν μακρὰν τῆς ἔδρας μου φρουρῶν Μεσολογγίου, Κορίνθου, Ναυπλίου, Τριπόλεως, Καλαμῶν, πρὸς καὶ μετὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν σωμάτων. Ἀσφαλῶς δὲ πιστεύω δτι ἡ ἐν γένει διοικησίς μου συνετέλεσεν εἰς τὸν προσανατολισμὸν τοῦ στρατοῦ, ἵδιως τῶν ἐφέδρων, πρὸς τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν σχέσεων τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν Ἐθνικῆς Ἀμύνης καὶ μή, συνυπηρετούντων εἰς σώματα, καὶ εἰς τὸ δτι αἱ Μεραρχίαι ἔξετέλεσαν τὸ καθήκον τῶν εἰς τὸ μέτωπον, διότι παρέμεινα διοικητὴς τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ μέχρι μεταβάσεως εἰς τὸ μέτωπον καὶ τῆς τελευταίας μεραρχίας αὐτοῦ.

Κατὰ τινα πρόσκλησίν μου διὰ ὑπηρεσίαν εἰς Ἀθήνας καὶ παρουσίασίν μου ἐνώπιον τοῦ Πρωθυπουργοῦ, μοὶ ἔξηγησεν δτι ἐὰν ὅτο ἐνταῦθα καὶ ὅχι εἰς Παρισίους κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τοῦ Ἐπιτελείου αὕτη δὲν θὰ ἐγίνετο, ἀλλὰ δτι ἀφοῦ τὸ ξήτημα ἐτέθη μεταξὺ Γάλλου στρατηγοῦ ἢ ἔμοι, δὲν ἥδυνατο ἢ νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του

περὶ παραμονῆς τοῦ Γάλλου μόνου καὶ ἀποχωρήσεως ἔμοι, δτι δὲ διὰ τοῦ διορισμοῦ μου εἰς τὴν διοίκησιν Σώματος Στρατοῦ δὲν ἔχασα, διότι θὰ ἔχω μεγαλειτέραν δρᾶσιν, καὶ θὰ ἔχω προσεχῶς καὶ τὸν βαθμὸν τῆς θέσεως ταύτης. Πρόγματι δέ, προήχθη μετ' ὀλίγον εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἀντιστρατήγον, παραλειφθέντων τῶν ἀρχαιοτέρων μου ὑποστρατήγων Κοντογιάννη καὶ Μαυρογιάννη.

Ἐν τούτοις, μεθ' ὀλην τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ πρωθυπουργοῦ, πρὸς τὴν δποίαν διὰ ν' ἀνταποκριθῶ κατέβαλον πᾶσαν εὔσυνείδητον καὶ ἀκαταπόνητον ἔργασίαν, ἐν ἀμεροληψίᾳ ὅμως καὶ αὐτηρότητι, ἡσθανόμην ἀτμόσφαιραν ἀνησυχίας, ἐνίοτε δυσπιστίας ἐκ μέρους τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας, ἐνθυμιζόυσαν εἰς ἔμε τὰς ἀντιδράσεις καθ' ὃν χρόνον διετέλουν Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας.

Σημειῶ δὲ κατωτέρω τινὰ ἔξι ὅσων ἐνθυμοῦμαι : 1) Ἐπανειλημμένως μοὶ ἀπεστέλλοντο σημειώματα παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, ἀγνώστου μοι ἀρχικῶς προελεύσεως, καταγγέλοντα ἀορίστως, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ οὐχὶ διὰ συγκεκριμένας πράξεις ἀξιωματικοὺς ὡς ἀντιδραστικούς. Μετὰ τὴν λῆψιν τῶν πρώτων σημειωμάτων καὶ ἀναλόγως τῆς σοβαρότητος τῶν καταγγελιῶν διέταξα τὴν ἐνέργειαν ἀνακρίσεων ἢ καὶ δὲ ἕδιος μετέβην πρὸς ἐνέργειαν ἔξετάσεων, ὡς π. χ. εἰς Ναύπλιον, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῶν ἐνέργειῶν μου τούτων ὑπέβαλον ἀμέσως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, μὴ ἀποδεικνύοντα ἐνοχὴν τινα τῶν καταγγελούμενων ἀξιωματικῶν, ἐκτὸς ὀλίγων ἔξαιρέσεων, διὰ δλιγωρίαν περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τινῶν ἢ διὰ ἀντιδραστικὰ φρονήματα, τῶν καταγγελιῶν συνήθης ἔχουσῶν ἀφορούν τὰ ὑπὸ τὸ πρώην καθηστώς φρονήματα τῶν καταγγελούμενων. Ἐνθυμοῦμαι δτι εἰς τὰ σημειώματα ταῦτα συμπεριλαμβάνοντο οἱ ὑποστράτηγοι Κοντούλης καὶ Ζούκης, διοικητὴς συντάγματος Σκυρὸς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοί, ἐκ τῶν δποίων μάλιστα τινὲς συγκατελέγοντο παρ' ὄλων ὡς βενιζελικοί. Συνέστησα ὑπότηρὸν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῆς ἐν γένει διαγωγῆς τῶν ὑπόπτων ἀξιωματικῶν ἢ τῶν διατελούντων ὑπὸ ἀδριστον ἀναπόδεικτον καταγγελίαν καὶ διέταξα τὴν ὑποβολὴν κατὰ δεκαπένθυμερον ἐκ μέρους τῶν διοικητῶν μεραρχῶν ὑπὸ ἀτομικὴν αὐτῶν εὐθύνην ἐκδέσεως περὶ τῆς διαγωγῆς, τοῦ τρόπου τῆς ἐκτελέσεως τῶν καθηκόντων των καὶ περὶ τοῦ φρονήματος ἐν γένει τῶν ἀξιωματικῶν καὶ δπλιτῶν.

Ἐν τούτοις παρ' ὄλας τὰς προσπαθείας ταύτας καὶ τὴν ὑποβολὴν τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἐνέργειῶν μου, σημειώματα ἔξηκολούθουν ἀποστελλόμενα, περιλαμβάνοντα τὰ αὐτὰ πρόσωπα, καταγγελόμενα διὰ τὰς αὐτὰς πράξεις. Καὶ φυσικά, ἀφοῦ μεταξὺ τῶν καταγγελούμενων ἦσαν μέραρχοι καὶ διοικηταὶ συντάγματων, πρὸς τοὺς δποίους ἐφαίνετο δτι ἐδυσπίστει ἢ ὑπηρεσία, πῶς αὕτη ἥδυνατο νὰ βασισθῇ καὶ πεισθῇ ἐπὶ τῶν

έκθέσεών των; Ἐλλὰ καὶ ἔγω, μὴ ἔχων ἀπόδειξίν τινα τῶν καταγγελιῶν ἢ ἄλλην ἀφορμὴν ἢ ὑποψίαν, ὕφειλον νὰ διοικήσω καὶ νὰ ἐνεργήσω διὰ τῶν ἰεραρχιῶν προϊσταμένων καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ἐγκαυδιδύσεως κατασκοπείας ἐκ μέρους τῶν ὑφισταμένων ἐναντίον τῶν προϊσταμένων των, ὡς τοιαύτη δυστυχῶς ἐνηργεῖτο καὶ ἔτι χεῖρον τὴν ἥνείχετο τὸ Ὅπουργεῖον, πρὸς τὸ ὅποιον διεβιβάζοντο ἀνωνύμως ἢ ἐνυπογράφως καταγγελίαι ὑπαιχιωματικῶν ἐναντίον ἀξιωματικῶν των καὶ ἀξιωματικῶν ἐναντίον ἀνωτέρων των. Μήπως καὶ ὁ συνταγματάρχης Ὅρφανίδης μέραρχος τῆς XIV Μεραρχίας, ἀκολουθῶν τὴν αὐτὴν μέθοδον, δὲν ἐτηλεγράφησεν ἀμα τῇ παραλαβῇ τῆς Μεραρχίας εἰς τὸ Ὅπουργεῖον, καταγγέλων με δὲ τὴν λόγων μου πρὸς τοὺς ἀξιωματικὸν καὶ στρατιώτας ἀποθαρρύνω αὐτούς;

Μήπως ἐπὶ ὑποτιμήσει καὶ παραβλέψει δλων τῶν προσπαθειῶν μου δλων τῶν ἐκθέσεών μου, περίπου κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὃ προσωπάρχης τοῦ Ὅπουργείου Ὀθωναῖος ἐλθὼν εἰς Πάτρας δὲν μοὶ εἴπεν, δὲ τι αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι (δηλ. Ὅπουργός κλπ.), δσάκις γίνεται λόγος περὶ τῆς μεραρχίας Καλαμῶν (XIV) «στηκώνουν τοὺς ὄμοις», διότι διατελοῦσιν ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν φρονημάτων τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῆς καταστάσεως τῆς μεραρχίας, ἔχοντες ὡς ὑπένθεσα ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς ἐκθέσεις μου καὶ ἀντιθέτους πληροφορίας ἀνεπισήμους κατωτέρων ὅργανων τῆς μεραρχίας; Ἡ μήπως ὃ αὐτὸς προσωπάρχης κατὰ τὴν αὐτὴν συνομιλίαν μας ἐν Πάτραις, δταν τῷ ἔδιδον πληροφορίας περὶ τοῦ αὐτόθι διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας Βουρακη, βενιζελικοῦ, διαβεβαιώσαντός με ἀλλοτε ἐν σχετικῇ διμιλίᾳ περὶ τῆς ἀφοσιώσεώς του πρὸς τὸ νέον καθεστώς, διότι καὶ τούτου τὰ φρονήματα ἡμφισβητήθησαν καθὸ ἀλλοτε διωρισμένου εἰς τὸ βασιλικὸν κτῆμα τῆς Μανωλάδος, καὶ εἰπόντος μοὶ δὲ τὸν περιπτώσεις ἀλλαγῆς καθεστῶτος κινδυνεύει τὸ κεφάλι του, ἢν φράσιν ἐπανέλαβον εἰς τὸν προσωπάρχην, ἀντὶ οὗτος νὰ πεισθῇ εἰς τὰς πληροφορίας μου περὶ Βουρακη, δὲν μοὶ ἀπήντησεν, «καὶ δὲν φοβεῖται μήπως χάσῃ τῷρα τὸ κεφάλι του»;

2) Κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου ἐν Ἀχαιοίλιδι ἐνήργησα πάντοτε αὐστηρῶς ἄλλὰ καὶ ἀμερολήπτως. Ἀντελήθημην δμως δὲ τι ἡ ἀμεροληψία καὶ ἡ ἀνεπηρέαστος ἐκτίμησις τῶν πράξεων, αὶ δποῖαι κατηγγέλοντο ὡς κολάσιμοι, ἐξ ἵς ἐξηρτῶντο ἡ ἀπαλλαγὴ ἢ ἡ παραπομπὴ καὶ ἡ προφυλάκισις ἢ μὴ τῶν ὑπὸ κατηγορίαν δὲν ἦτο σύμφωνος οὐδὲ ἀρεστὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τοὺς ἴθυνοντας κύκλους τῶν Φιλελευθέρων. Πολλαὶ μηνύσεις ἀφεώρων πράξεις λαβούσας χώραν ἐπὶ τοῦ πρώην καθεστῶτος, ἀλλαι δὲ ἐπὶ τοῦ νῦν καθεστῶτος, καὶ συνήθως ἐστρέφοντο περὶ τὴν τότε ἐνέργειαν τῶν ἐπιστράτων ἢ ἐπὶ δισμενείᾳ νῦν κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Ἐν τούτοις, εἰς τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ είχον πο-

λύτιμον καὶ ἀμερόληπτον εἰσηγητὴν τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τὸν στρατιωτικὸν δικαστικὸν σύμβουλον Μαντζούφαν.

Ἄλλα δυστυχῶς ἢ ἀπαρέσκεια ἔξετείνετο ἐνίοτε καὶ μέχρι τῶν ἐκδιδομένων ἀποφάσεων ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου, οὗ πρόεδρος ὁ Βεροῦτσος, τυγχάνων τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τῆς Κυβερνήσεως. Οὕτω, ἐνθυμοῦμαι δὲ τὸ στρατιωτικὸν γραφεῖον τοῦ Πρωθυπουργοῦ λαμβάνον ἀφορμὴν ἢ ἀναφορᾶς φιλελευθέρων ἐπιχρινόντων ἀπόφασίν τινα τοῦ Στρατοδικείου μοὶ διεβίβασε τὴν ἀναφορὰν ταύτην, διὰ νὰ ἐκφέρω γνώμην ἐπὶ τῆς ἐκδοθείσης ἀποφάσεως. Ἄλλοτε ἡ ἀπόφασις τοῦ Στρατοδικείου διὰ τῆς δποίας εἰς κύριος Φραγκόπουλος κατεδικάζετο εἰς βιηνον φυλάκισιν καὶ μετ' αὐτοῦ εἰς Γερμανὸς γέρων δνόματι Στολένωπ, νομίζω, ἀπηλλάσσετο, διὰ πράξεις λαβούσας χώραν μετὰ ἐπιστράτων ἐπὶ τοῦ πρώην καθεστῶτος, ἔχορακτηρίσθη ὡς πραξικόπημα καὶ ὑπὸ τοῦ Ὅπουργείου ὡς μεροληπτικῶς ἐπιεικῆς. Προσεκλήθησαν δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ στρατοδίκαι εἰς Ἀθήνας, ἐκ τῶν δποίων εἰς ταγματάρχης Καροκαντζός καὶ εἰς Ἰλαρχος Ρούσης ἀνήκον εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, ἵνα ὑποστῶσιν ἐλεγχον, κατόπιν τοῦ δποίου μάλιστα ἐτέθησαν εἰς διαθεσιμότητα. Ἐπὶ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀργότερα δ στρατηγὸς Βορδεάκης ἐλθὼν εἰς Πάτρας ἐκαμε παρατηρήσεις παρουσίᾳ μου εἰς τὸν στρατιωτικὸν σύμβουλον Μαντζούφαν καὶ μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τούτου εἰς ἐμέ, δὲ τι ἐπρεπε νὰ προπαρασκευάσω τὴν καταδίκην τῶν ἀνωτέρω καὶ δὲ τι ἡ κακὴ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἀποφάσεως ἐμετριάσθη κατόπιν τῆς συναινέσεώς μου εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Νομάρχου περὶ ἐκτοπίσεως ἀμφοτέρων. Εἰς ἀπάντησίν μου, δὲ τι δὲν ἥδυνάμην εύσυνειδήτως νὰ ἐπηρεάσω τοὺς δικαστής κατὰ τῶν κατηγορουμένων καὶ δὲ τι ἐπὶ πλέον είχον πληροφορηθῆ περὶ ἀθωότητος τοῦ Γερμανοῦ, διαμένοντος ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Πάτρας, τοῦ δποίου διόδις φυγοδικῶν, νομίζω, μᾶλλον ἥνείχετο εἰς τὴν κατηγορίαν, προσέμηκεν, «Δις ἐπλήρωνεν δ πατήρ διὰ τὸν υῖόν».

Ὦς προαναφέρω καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου μου, ἐναντίον τῶν παρακλήσεών των καὶ παρὰ τὴν πολλὴν ἐργασίαν των ἔνεκα τῆς ἐπιστρατεύσεως, διωρίζοντο ὡς στρατοδίκαι, ἵνα οὕτω ἐπιτύχω καλλιτέρων ἐκλογὴν στρατοδικῶν, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκ Πατρῶν τῆς III Μεραρχίας ὑπῆρχον δλίγοι ἀξιωματικοὶ ἐν τῇ φρουρᾷ. Ἐνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου είχον ὑποβάλει ἀναφορὰν εἰς τὸ Ὅπουργεῖον, δπως τοποθετήσῃ δύο ἢ τρεῖς καταλλήλους ἀξιωματικοὺς πρός ἐκτέλεσιν χρεῶν στρατοδίκουν. Καὶ δμως, παρ' ὅλα ταῦτα, δ διευθυντής τοῦ Δικαστικοῦ τμήματος τοῦ Ὅπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἀπέστειλεν ἐπιτιμητικὸν ἔγγραφον πρὸς τὸν Δικαστικὸν Σύμβουλον τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ Μαντζούφαν, ἐμμέσως θῆγον ἐμὲ τὸν διοικητὴν τοῦ Σώματος, δὲν

καταβάλλεται προσοχή εἰς τὸν διορισμὸν τῶν καταλλήλων ἀξιωματικῶν ὡς στρατοδικῶν.

3) Εἰς τὰς φυλακὰς Ἀγίου Διονυσίου (Πάτρῶν) δὲ λοχαγὸς διευθυντὴς καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Δεληγγιάννης ἦσαν ἀκατάλληλοι διὰ νὰ ἐπιβάλλωσι τάξιν, εὐπρέπειαν, πειθαρχίαν. Ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα βάνυασσος πρὸς τὸν φυλακισμένον, μέθυσος καὶ κακῆς διαγωγῆς, εἶχεν ἐναντίον του ἐπτὰ ἐκκρεμεῖς μηνύσεις διὰ βιαιοπραγίας, ἀντιπειθαρχίας πράξεις, καταχρήσεις, ἐπληροφορήθην δὲ ὅτι ἐνίστε μετέβαινε μεθυσμένος εἰς τὰς φυλακὰς, συνοδευόμενος ὑπὸ φίλης του τινὸς κοινῆς γυναικός, προξενῶν ἐν αὐτᾶς ταραχὰς καὶ σκηνάς. Διέταξα τὴν ἐπίσπευσιν παραπομπῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου εἰς τὸ Στρατοδικεῖον καὶ τὴν κατὰ προτίμησιν ἐκδίκασιν ὑπὸ τούτου τῶν ἐκκρεμῶν κατηγοριῶν κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἀνηνέκθην δὲ ἐπανειλημένως εἰς τὸ Ὑπουργεῖον περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ προσωπικοῦ διοικήσεως τῶν στρατιωτικῶν φυλακῶν, τὸ δόπον ὡς γνωστὸν διορίζεται ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου.

Εἰς τὰς αὐτὰς φυλακὰς ὑπῆρχον δυσαναλόγως ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητὰ των πολλοὶ φυλακισμένοι, οἵτινες ἔνεκα τοῦ συνωστισμοῦ τούτου, τοῦ καύσωνος καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν πρὸς κατάκλισιν καὶ ἄλλων ἀπαραιτήτων εἰδῶν ἐταλαιπωροῦντο. Εἰς Ρίον καὶ εἰς Ναύπλιον μόνον κατάδικοι ἐπετρέπετο νὰ μετενεχθῶσι καὶ οὐχὶ ὑπόδικοι, ὡς οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν εἰς τὰς φυλακὰς Ἀγ. Διονυσίου, ἀλλὰ καὶ ἡ μεταφορὰ αὗτη εἰς τὰς φυλακὰς Ναυπλίου ἐπρεπε νὰ γίνῃ προηγουμένη ἀδείᾳ τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης. Περὶ τῆς ἀνάγκης ἀραιώσεως τῶν φυλακισμένων ὑπέβαλον ἀναφορὰν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον.

Καὶ δον μὲν ἀφορῷ τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ διοικητικοῦ προσωπικοῦ τῶν φυλακῶν, οὐδὲν ἐγένετο ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου, ἀν καὶ μάλιστα κατεδικάσθη ἐν τῷ μεταξὺ δεληγγιάννης διά τινα πρᾶξιν ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν μεταφορὰν εἰς Ναύπλιον τριάκοντα περίπου, ὡς ἐνθυμοῦμαι, φυλακισμένων, ἡ ἔγκρισις ἥλθε μετὰ 1½ μῆνα ἀπὸ τῆς ἀναφορᾶς μου, ἀλλὰ τότε δὲν ἥδυνατο νὰ ἐκτελεσθῇ, διότι ἡ Χωροφυλακὴ δὲν διέθετεν οὔτε ἔνα χωροφύλακα ἐν Πάτραις, ἔνεκα τοῦ δληγαρίθμου τῆς δυνάμεως της, πρὸς συνοδείαν τῶν φυλακισμένων καὶ περὶ τούτου ἥναγκάσθην νὰ γράψω εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον Χωροφυλακῆς.

Ἐνῷ λοιπὸν τὰ τῶν φυλακῶν εἶχον οὕτως, ἐπληροφορήθην δτι οἱ φυλακισμένοι ἡμέραν τινὰ ἐτραγουδοῦσαν «τοῦ ἀητοῦ τὸ γυιό», δὲ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Φελελευθέρων Κορύλος ἔλθων εἰς τὸ γραφεῖον μου παρεπονέθη ἐναντίον τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν, διότι οἱ φυλακισμένοι ἐκ τῶν παραθύρων λοιδωροῦν τοὺς διαβαίνοντας βενιζελικούς. Κατόπιν τούτων ἐκάλεσα τὸν φρούραρχον συνταγματάρχην Γιαννετάκην καὶ τὸν διέταξα νὰ μεταβαίνῃ συγχότερα δὲδιος πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν

φυλακῶν καὶ διὰ τὰ καταγγελθέντα εἰδικῶς ἀνέθηκα εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς Ἀστυνομίας Βουράκην νὰ ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις πρὸς ἀνακάλιψιν καὶ τιμωρίαν τῶν ἐνόχων. Ἡ ἔκθεσις ἀνακρίσεων δὲν κατέληγεν εἰς συμπεράσματα, ὡς μοὶ ἀνέφερεν δὲ εἰσηγητὴς ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων Μαντζούφας, κατὰ σύστασιν δὲ τούτου ἀνέθηκα τὴν διεξαγωγὴν δικαστικὸν ἔπαγγέλματος. Ἐν τούτοις παρὸ δῆλας τὰς ἐνεργείας μου ταύτας, διαταγματάρχης διευθυντὴς τοῦ στρατιωτικοῦ γραφείου τοῦ Πρωθυπουργοῦ Ἰσχόμαχος ἔλθων εἰς Πάτρας μὲ ἀποστολὴν ἀγνωστον εἰς ἐμέ, δταν ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας ἔμαθον παρὰ τοῦ φίλου Καντακούζηνοῦ δτι εἶπεν, δικαίως παραπονοῦνται ἐναντίον τοῦ Χαραλάμπη διὰ τὰ ἐν ταῖς φυλακαῖς Πάτρῶν συμβαίνοντα, ἐξ οὐ συνήγαγον δτι σὺν τοῖς ἄλλοις ἔξητασε καὶ περὶ τῶν παραπόνων τοῦ προέδρου συλλόγου Φιλελευθέρων, χωρὶς δῆμως νὰ κάμῃ λόγον τινὰ περὶ τούτων εἰς ἐμὲ κατὰ τὴν ἐν Πάτραις ἐπίσκεψίν του.

4) Ὁ Ἀντιστράτηγος Παρασκευόπουλος, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διοικητὴς τοῦ Λ' Σώματος Στρατοῦ, ἀπέστειλεν ἀπὸ εὐθείας διαταγὰς εἰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς ὑπαγομένας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν μου, περὶ ἐπιτηρήσεως τῆς Πελοποννησιακῆς ἀκτῆς τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου πρὸς σύλληψιν λιποτακτῶν τῆς II Μεραρχίας (^τΑθηνῶν) διαπεραιουμένων διῆ ἀκατίων ἐκ τῆς ἀκτῆς καὶ περὶ ἐνεργείας ἀνακρίσεων ὑπὸ τοῦ Φρουραρχείου Κορίνθου διὰ τὸ ἀντιδραστικὰ φρονήματα ἀξιωματικῶν ἀνηκόντων εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ B' Σύνταγμα Μηχανικοῦ. Ἐὰν ἡ πρώτη διαταγὴ ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀμέσου ἐνεργείας πρὸς σύλληψιν τῶν λιποτακτῶν, ἡ δευτέρα δῆμως ἀδικαιολογήτως καὶ ἀναρμοδίως διεβιβάσθη οὐχὶ διῆ μοῦ, ἀλλ' ἀπὸ εὐθείας.

5) Ὁ διευθυντὴς τοῦ Πολιτικοῦ γραφείου τοῦ Πρωθυπουργοῦ ^τΑδόσιδης ἀποσταλεὶς εἰς Πελοπόννησον διὰ ν^o ἀντιληφθῆ τὴν κατάστασιν, εἰς Κόρινθον ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν καὶ ἀνθυπολοχαγούς ἢ ὑπολοχαγούς τῆς Ἐθνικῆς ^τΑμύνης, οἵτινες ἐσυκοφάντησαν τὸν διοικητὴν τῶν συνταγματάρχην Γαργαλίδην τοῦ Πεζικοῦ, ὡς ἀντιδραστικόν. Ὁταν λοιπὸν ἥλθεν εἰς Πάτρας, μοὶ δῶμίησεν ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν συκοφαντιῶν τούτων ἐναντίον τοῦ Γαργαλίδη, ἥναγκάσθην δὲ νὰ τῷ παραστήσω τὸ ἀδικον τὸ δόπον γίνεται εἰς τὸν συνταγματάρχην Γαργαλίδην, περὶ τοῦ δόποιου εἶχον τὴν ἀρίστην γνώμην ὡς πρὸς δῆλα. Ἀργότερα δὲ μέραρχος τῆς IV Μεραρχίας Βλαχόπουλος μοὶ ἀνέφερεν δτι ὁ Γαργαλίδης μαθὼν τὸ διάβημα πρὸς τὸν ^τΑδοσίδην τῶν ν^o αὐτὸν δλίγων ἀξιωματικῶν τῆς ^τΑμύνης, δυσηρεστήθη μέχρι βαθμοῦ νὰ σκέπτηται περὶ ἀποστρατείας. Εἰς τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον, δταν μετά τινα καιρὸν μετέβην νὰ παραδώσω τὴν σημαίαν τοῦ συνταγματός του, παρουσιάσαντα τὸ σύνταγμά

του ἄριστα κατηρισμένον, ἐπεδαψίλευσα ἐπαγειλημμένως ἐπαίνους ἐνώπιον ὅλου τοῦ συντάγματος.

^οΕνθυμοῦμαι δὲ ὅτι κατὰ τὴν μοναδικὴν ταυτὴν εν Πατρὶσις οὐνα
τησίν μου μετὰ τοῦ Ἀδοσίδου, καθ' ἣν ἐβλεπόμεθα καὶ διὰ πρώτην
φοράν, μοὶ ἀνέπτυξε γνώμας του περὶ προτιμήσεως κατὰ τὴν μονιμοποί-
ησιν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν ἢ κατὰ τὴν προαγωγῆν, ἐκείνων περὶ τῶν
ὅποιών δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις, ὅσον ἀφορᾷ τὰ φιλελεύ-
θεοα φρονήματά των.

6) Ό διάδοχος τοῦ Ἀδοσίδου εἰς τὴν θέσιν του οἰενθυντος την
Πολιτικοῦ γραφείου τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κυριακίδης ἀπέστειλεν ἔγγραφον
εἰς τὸν Νομάρχην Πατρῶν Μάντζαρην, διπος οὗτος ἔξετάσῃ, ἂν εἶναι
ἀληθῆ τὰ καταγγελόμενα, διτε εἰς τὸ ἔμπεδον πεζικοῦ Πατρῶν ὑπηρετοῦ-
σαν ἀξιωματικοὶ ἀντιδραστικοί, διτε εἰς αὐτὸν ἔχουσι συγκεντρωθῆ ἐξ εὐ-
νοίας υἱοὶ γνωστῶν καὶ εὑπόρων οἰκογενειῶν, μετατέθεντες ἐκ τῶν συν-
ταγμάτων τῆς III Μεραρχίας, διὰ νὰ μὴ μεταβώσιν εἰς τὸ μέτωπον.
Ο Νομάρχης ἥλθεν εἰς συνάντησίν μου, στενοχωρημένος καὶ ἀπορῶν διὺς
τὴν τοιαύτην ἀναρμοδίως ἀνάμιξίν του εἰς στρατιωτικὰ ζητήματα, καὶ
συνεφωνήσαμεν νὰ μοὶ διαβιβάσῃ τὸ ἔγγραφον διὰ τὴν περαιτέρω
ἔνεργειαν.

7) Ἡμέραν τινά, ἀνευ προειδοποιήσεώς τινος, τὴν παραμονὴν ἀκοιβῶς τῆς μεταβάσεως μου εἰς Καλάμας ὅπότε διέφραξος Ὁρφανίδης ἐπανεστάτησεν, ἀφίκετο εἰς Πάτρας διὰ προσωπάρχης τοῦ Ὑπουργείου Ὁθωναῖος, ἵνα αὐτοπροσώπως ἔξετάσῃ περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀποστολῆς θωναῖος, στρατιωτῶν ὑπὸ ἓνα μόνον δεκανέα, ἀνευ ἐπαρκούς μισθοτροφοδοσίας, ἐκ τοῦ ἐμπέδου Πατρῶν πρὸς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ III Μεραρχίαν. Διότι οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀνευ ἐπιβλέψεως καὶ ἀνευ τροφῆς παρουσιάσθησαν εἰς τὸ Φρουραρχεῖον Ἀθηνῶν, μετὰ καθυστέρησιν ἡμερῶν, παραπονούμενοι. Ἡ κεντρικῇ δὲ ὑπηρεσίᾳ ἔδυσπίστησεν, ὡς φαίνεται, νὺν διατάξῃ ἐμὲ νὺν ἔξετάσω καὶ ἀναφέρω περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Τὸ ἔμπεδον πεζικοῦ Πατρῶν διοικεῖτο ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχον Γα-
πανικολάου καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν ἀναπληρωματικὴν διοίκησιν τῆς III Με-
ραρχίας ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην πυροβολικοῦ Καραμαλίκην. Τὸ ἔμπεδον
τοῦτο εἶχεν διλιγίστους ἀκαταλήλους ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικοὺς
καὶ μέγαν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, δυσαναλογία ἡτις ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ
εἰς τὸν προσκεκολλημένον εἰς τὸ ὑπὸ ἐμὲ Σῶμα Στρατοῦ Γ ἄλλον συνταγ-
ματάρχην Vary, ὑποβαλόντα περὶ τούτου ἔγγραφον ἀναφοράν.

Διὰ τοῦ προσωπικοῦ τούτου διοικητής τοῦ ἐμπέδου, ἔκτελῶν καὶ καθήκοντα φροντιστῶν, ἐπρεπε νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἐκπαιδευσιν τῶν ἀνδρῶν. Φυσικὰ λοιπὸν ἀμφότερα καθηυτέρουν ἐπαισθητῶς. Εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ ἐμπέδου Παπανικολάου, καὶ τοῦτον οὐχὶ ἔξαιρε-

τικῆς δραστηριότητος καὶ ἵκανότητος, ἐπανειλημμένως ὑπέδειξα καὶ ἀπὸ εὐθείας καὶ διὰ τοῦ προϊσταμένου του Καραμαλίκη τὴν διόρθωσιν διαφόρων ἔλλειψεων ἢ παραλείψεων. Εἰς τὸν Καραμαλίκην παραπονούμενον δτὶ δὲν ἔχει ἵππον οὔτε αὐτοκίνητον, συνέστησα νὰ μεταβαίνῃ συχνά, εἰ δυνατὸν καθ' ἔκστην, εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ τὰς ἀσκήσεις. Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὰς ἐνεργείας μου ταύτας, ὑπέβαλον εἰς τὸ Ὅ- πουργεῖον ἀναφορὰς διὰ τῶν δποίων ἐγνωστοποίησα τὴν κατάστασιν, ἐζήτησα τὴν τοποθέτησιν εἰς τὸ ἔμπεδον ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῶν ἀναρρωνύόντων τραυματιῶν ἢ ἀσθενῶν τοῦ μετώπου, στίνες θὰ ἦσαν κατάλληλοι καὶ ὡς ἐκπαιδευταί, τὴν χορήγησιν δὲ ἵππων ἢ αὐτοκινήτων εἰς τοὺς διοικητὰς τοῦ ἐμπέδου καὶ τῆς ἀναπληρωματικῆς διοικήσεως.

“Οταν εἰς τὸν προσωπάρχον ἐν Πάτραις ἔπανέλαβον τὸ ἀνωτέρω, μὲν ἡρώτησεν, ἐὰν ἐτιμώρησα διὰ τὰς παραλείψεις τὸν διοικητὴν τοῦ ἐμπέδου Παπανικολάου. Οἰονεί, διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ὑπενόει, διτὶ δὲν ἔπραξα πᾶν διτὶ ἡ δικαιοδοσία μου ἐπέβαλε, διότι δὲν προσωπάρχης δὲν θὰ ἥγγονει διτὶ δὲν ἐτιμώρησα τὸν Παπανικολάου.

Διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς ἀποστολῆς τῶν 90 τούτων στρατιωτῶν, δι συνταγματάρχης Καραμαλίκης μετά τινας ἡμέρας ἐτέθη εἰς αὐτεπάγγελτον ἀποστρατείαν, διότι δὲ συνταγματάρχης Παπανικολάου εἰς διαθεσιμότητα.

8) Αἱ ἐπιστολαὶ μου φέρουσαι ἐπὶ τοῦ φακέλλου ἔντυπον τὴν ἴδιότητά μου, ἀπευθυνόμεναι πρὸς οἰονδήποτε, ἥνοιγοντο ὑπὸ τῆς λογοκρισίας ἀνελλιπῶς. Εἴς τινα μάλιστα πρὸς τὴν ἀνεψιάν μου κυρίαν Παπαγεωργίου, ἥ λογοκρισία ἐσώκλεισε παρατήρησιν, ὅτι πρέπει νὰ γράφω δλιγάτερα καὶ εὐκρινέστερα, διότι ἄλλως δὲν θὰ διανέμωνται. Περὶ τῆς ἀνευλαβείας τῆς λογοκρισίας ὡς πρὸς τὰς ἐπιστολάς μου ἔγραψα εἰς τὸν ‘Υπουργὸν τῆς Συγκοινωνίας παραπονύμενος, ὡς ἀποτέλεσμα δὲ νὰ λάβω μετὰ τὴν ἀποστρατείαν μου δύο ἥ τρεῖς ἐπιστολάς μὲ τὸ σῆμα «ἔξαιρεῖται τῆς λογοκρισίας», τοῦθ' ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχε κατάλογος ὀνομάτων ἔξαιρουμένων τῆς λογοκρισίας, εἰς ὃν δὲν συγκαταλέγομνυ. Ἐν καὶ διοικητὴς σώματος στρατοῦ.

9) Διὰ νὰ φέρω παράδειγμα τῆς ἐκλύσεως πειθαρχίας παρά τισιν ἀξιωματικοῖς, σημειῶ ὅτι ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Σῶκος, ἀπὸ κακοῦ καὶ ἀγραμμάτου ὑπαξιωματικοῦ προαχθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦτον, τιμωρηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Χατζηπέτρου, διοικητοῦ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς III Μεραρχίας, εἰς τὸ ὅποῖον ὁ λοχαγὸς ὑπηρέτει, διότι ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἐναντίον τῶν ἀπαγορευτικῶν τούτου διαταγῶν, διαβιβασθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἵπποκόμου εἰς τὸν λοχαγόν, οὗτος ἵππευσε τὸν ἵππον μετὰ τῆς ἵπποσκευῆς τοῦ ἀντισυνταγματάρχου,

δο λοχαγὸς Σῶκος ὑπέβαλεν ὑπὸ τύπον παραπόνων διὰ τὴν ποινὴν του ἀναφοράν ἔξυβρίζουσαν τὸν ἀντισυνταγματάρχην Χατζηπέτρου, ἔξιστο-
οῦσαν καὶ ἀσχετα πρὸς τὴν τιμωρίαν του γεγονότα καὶ καταλήγουσαν
ὅτι δὲ ἀντισυνταγματάρχης εἶναι ἔκτὸς τιμῆς. Τὴν ἀναφοράν ταύτην τοῦ
λοχαγοῦ, δι προσωρινὸς διοικητῆς τῆς Μεραρχίας συνταγματάρχης Βλα-
χογιάννης ὑπέβαλεν ἀπλῶς καὶ τυπικῶς εἰς τὸ Σῶμα Στρατοῦ, χωρὶς νὰ
ἔπιστρεψῃ αὐτὴν καὶ διατάξῃ τὸν λοχαγὸν νὰ συντάξῃ ἀλλην κανονικὴν
καὶ πειθαρχικὴν ἀναφοράν, ἢ τούλαχιστον ὑποβάλλων αὐτὴν νὰ δικαιο-
λογῇ τὴν ὑποβολὴν καὶ νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην τοῦ μεράρχου περὶ
τῆς πρωτοφανῶς ἀντιπειθαρχικῆς διαγωγῆς τοῦ λοχαγοῦ, ἀν δὲ μέραρχος
ἐνόμιζεν ὅτι ἡ πειθαρχικὴ δικαιοδοσία του ἦτο ἀνεπαρκής.

Καὶ ἐτιμωρήθη μὲν αὐτηρῶς δὲ λοχαγὸς, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαινε νὰ
ἔχῃ προκλητικὸν καὶ ἀπειλητικὸν ὄφος ἀπέναντι τοῦ Χατζηπέτρου, αἰτη-
θέντος μάλιστα τούτου εἰς Ἀθήνας διὰ ν' ἀπολογηθῆ ἢ δώσῃ ἔξηγήσεις,
ῶς φαίνεται, κατόπιν ἰδιαιτέρων ἀπ' εὑθείας καταγγελῶν τοῦ λοχαγοῦ.

Ἐπὶ τέλους, μετά τινα χρόνον, δὲ λοχαγὸς μετετέθη εἰς Ἰωάννινα,
ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν ἀντισυνταγ. διαγωγῆς του. Ἡμέραν τινὰ πρὸ τῆς
ἀναχωρήσεως τοῦ λοχαγοῦ καὶ κατ' ὅψιν ἀγνῶστου μοι, καὶ ἐνῷ διετέλει
ὑπὸ ποινὴν φυλακίσεως, διερχόμενος ἔφιππος δδόν τινα τῶν Πατρῶν
συνήντησα λοχαγὸν τινο, τὸν λοχαγὸν Σῶκον, δστις μοὶ ἀπένειμε χαιρε-
τισμόν, δταν ἐστάθη διὰ νὰ κάμω παρατηρήσεις διὰ τὴν μὴ ἀπονομὴν
τοιούτου, μὲ τὴν ἐτέραν τῶν χειρῶν ἐντὸς τῆς τσέπης τοῦ πανταλονίου.
Ἡρκέσθην νὰ τῷ κάμω μόνον παρατήρησιν καὶ ν' ἀναθέσω εἰς τὸν διοι-
κητὴν τῆς μεραρχίας Τρικούπην τὸν ἐλεγχον τῆς παραβιάσεως τῆς ποινῆς
φυλακίσεώς του.

Ο λοχαγὸς οὗτος διὰ τὴν παρατήρησίν μου ταύτην, μετὰ παρέλευ-
σιν δικτὸν ἡμερῶν, ὑπέβαλεν εἰς τὴν νέαν ἀρχήν, εἰς ἥν μετετέθη καὶ πα-
ρουσιάσθη παράπονα ἐναντίον μου, ἀναφέρων ὅλως ἀνακριβῶς τὰ λα-
βόντα χώραν καὶ εἰρωνικῶς, δτι μ' ἐχαιρέτησεν ὡς ἐμπρέπει εἰς πρώην
Ὑπουργόν. Τὸ Ὑπουργεῖον, εἰς δὲν ὑπέβαλον τὴν ἀναφοράν, ἐτιμώρησεν
αὐτὸν διὰ φυλακίσεως, δηλαδὴ διὰ ποινῆς πρὸς ἥν ἐδείκνυτο ἀδιάφορος
καὶ ἀσυναίσθητος καὶ τὴν δικοίαν δὲν ἔξετέλει.

10) Αἱ Πάτραι ἔχορητίμενον ὡς ναυτικὴ βάσις τῶν Γάλλων. Ἐπα-
νειλημμένως δὲ δὲ Γάλλος πρόξενος ἢ καὶ δὲ διοικητὴς τῆς ναυτικῆς βά-
σεως ὑπέβαλον προτάσεις ἢ ἀξιώσεις ἢ καὶ παράπονα διὰ ζητήματα σχε-
τικὰ μὲ τὸ προσωπικὸν ἢ τὸ ὑλικόν, τὰ δποῖα ἐφ' δσον ἐξηρτῶντο ἀπὸ ἐμὲ
ἔσπευδον νὰ λύσω ἴκανοποιητικῶς, εἰ δυνατόν, δι' αὐτούς. Ἄλλὰ πολλά-
κις αἱ αἰτήσεις των ἥσαν ἀδικαιολόγητοι καὶ ἐπειδὴ δὲν ἥδυνάμην νὰ
προσχωρήσω εἰς αὐτὰς δυσηρεστοῦντο. Π. χ. παρεπονοῦντο δτι ἐκλέ-
πτοντο γαιάνθρακες ἐκ τῶν εἰς τὴν θάλασσαν πιπτόντων κατὰ τὴν ἀν-

θράκευσιν τῶν πλοίων των καὶ δτι ἐπωλοῦντο εἰς τὰ πληρώματα οἰνο-
πνευματώδη ποτά, συνεπῶς δτι ἐπρεπε ν' ἀπαγορευθῆ ἢ κυκλοφορία λέμ-
βων πρόξις τῶν πλοίων καὶ μάλιστα ἐντὸς τοῦ λιμένος, τῆς λιμενικῆς ἀρ-
χῆς ἀναλαμβανούσης τὴν εὐθύνην τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου τούτου,
ἐπίσης δτι ἐκλέπτοντο σύρματα ἐκ τοῦ ἀποθηκευμένου εἰς τὴν προκυμαίαν
ὑλικοῦ, ἐνῷ διὰ τὴν φύλαξιν τούτου διέθετον Γάλλους ναύτας ὡς σκο-
πούς, δτι ἡ Ἀστυνομία Πατρῶν δὲν ἐπιβλέπει ἐπαρκῶς, ὥστε νὰ μὴ
πωλῶνται ὑπὸ τῶν καπηλείων οἰνοπνευματώδη ποτὰ εἰς τοὺς Γάλλους
ναύτας, ἥξισαν νὰ ἐπιταχθῆ καὶ παραχωρηθῆ οἰκημα ἐντὸς τῆς πόλεως
διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φυλακὴ καὶ νὰ φρουρῆται ὑπὸ Γάλλων ναυτῶν,
ῳδγάνωσαν περιπολίας ἐκ ναυτῶν περιερχομένας τὴν πόλιν ἡμέραν καὶ
νύκτα, ἥξισαν νὰ προφυλακίζωνται καὶ νὰ καταδικάζωνται αὐτηρῶς οἱ
παραβάται τῶν ἀπαγορευτικῶν διατάξεων τῆς Γαλλικῆς ναυτικῆς ἀρχῆς.
Προσεπάθησα καὶ ἐπέτυχον μέχρι τέλους νὰ διατηρήσω ἀγαθὰς σχέσεις
μετὰ τοῦ προξένου καὶ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ναυτικῆς βάσεως.

Ἄλλα οὐδεὶς Γάλλος ναυτικὸς ἢ στρατιωτικὸς ἢ ὅμιλοι ἐξ αὐτῶν
ἀπένεμον χαιρετισμὸν εἰς Ἑλληνας ἀξιωματικούς. Καθ' ὅδὸν ἐπρεπε νὰ
παραμερίσω ἐνίστε διὰ ν' ἀποφύγω ἀπὸ τοῦ νὰ μὲ ὡδήσωσι διαβαίνον-
τες. Ἐνθυμοῦμαι δὲ δτι ἡμέραν τινὰ ἐντὸς τοῦ κουρείου Καρατζᾶ, ἐνθα
ἔκαμα θερμὸν λουτρόν, Γάλλος ὑπαξιωματικὸς τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς,
συναντήσας με φέροντα τὴν στολήν μου εἰς τὴν ἄγυσταν εἰς τὰ λουτρὰ
ἔσωτερηκήν θύραν τοῦ κουρείου, δχι μόνον δὲν ἐχαιρέτησε, ἀλλὰ ἵστατο
παρακαλών με νὰ ἐξέλθω καὶ ἡναγκάσθην νὰ παραμερίσω, τὸ δποῖον
μάλιστα δὲ παριστάμενος κουρεὺς Καρατζᾶς παρετήρησε καὶ ἐσχολίασε
λίαν δυσμενῶς διὰ τοὺς Γάλλους. Περὶ τῆς μὴ ἀπονομῆς χαιρετισμοῦ
ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν Γάλλων, ἀφοῦ μάλιστα ἐπανειλημμέναι διαταγαὶ
ὑπεχρέωνταν τοὺς ἴδιοκους μας νὰ χαιρετῶσι, ὑπέβαλον ἀναφοράν εἰς τὸ
Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ μετὰ παρέλευσιν μακροῦ χρόνου,
δλίγον πρὸ τῆς ἀποστρατείας μου, ἔλαβον ἐγγραφὸν τοῦ στρατηγοῦ
Grammat, ἀρχηγοῦ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς καὶ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ναυ-
τικῆς βάσεως Πατρῶν, ἐκφραζόντων τὴν λύπην των διὰ τὴν μὴ ἀπονο-
μὴν χαιρετισμοῦ καὶ ἀποδιδόντων τὸ τοιούτον εἰς παρεξήγησιν ἢ εἰς
ἄγνοιαν τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν βαθμῶν.

Κατόπιν τῶν ὅσων ἔξεθηκα ἀνωτέρω καὶ πολλῶν ἄλλων ὑπηρεσια-
κῶν ἐνοχλήσεων, τὰς δποίας παραλείπω νὰ σημειώσω, ἀπέβλεπον εἰς τὴν
ῶραν μεταβάσεώς μου εἰς τὸ μέτωπον, ὃς εἰς ὡραν ἀπολυτρώσεως. Ἡ
ῶρα δὲ αὐτὴ ἦτο ἐγγύς, διότι ἡ τελευταία μόνον Μεραρχία, ἡ XIV τῶν
Καλαμῶν, ἀπέμενε πρὸς μεταφορὰν διὰ τὸ μέτωπον, μενδ' δὲ ἐπρεπε νὰ
ἐπακολουθήσῃ ἢ μεταφορὰ τοῦ στρατηγείου τοῦ Β' Σῶματος Στρατοῦ
καὶ τῶν μὴ Μεραρχιακῶν σωμάτων. Ἐκ τῶν ὑστέρων μόνον ἀπεδείχθη,

δτι ή Γαλλική Διοίκησις τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ Συμμαχικοῦ στρατοῦ περὶ δλιγίστου ἐποιεῖτο τὰς διοικήσεις σωμάτων στρατοῦ, τὰς δύοις ἀφῆκεν ἄνευ μεραρχιῶν, τούτων ὑπαχθεισῶν κεχωρισμένως ὑπὸ διαφόρους ἀνωτέρας γαλλικὰς καὶ ἀγγλικὰς διοικήσεις.

Εἰς τὰς Καλάμας ἔπρεπε νὰ μεταβῶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς μεραρχίας διὰ τὸ μέτωπον, διὰ νὰ ἐπιθεωρήσω αὐθίς αὐτὴν διὰ τελευταίαν φορὰν καὶ διὰ νὰ παραδώσω σημαίαν εἰς τὶ σύνταγμα στερούμενον τοιαύτης. Ἐπέσπευσα δὲ τὴν μετάβασίν μου εἰς Καλάμας, ἥν ἔπροκειτο νὰ πραγματοποιήσω ἀργότερα, διότι ἔλαβον παρὰ τῆς ἀστυνομικῆς ὑποδιευθύνσεως Πύργου ἄναφοράν, ἀνακοινοῦσαν πληροφορίας ἵδιώτου τινὸς ἐπικοινωνήσαντος μετὰ ὑπαξιωματικῶν ἐν Καλάμαις, δτι ἐπέκειτο στάσις τῆς αὐτόθι φρουρᾶς, πληροφορίας ἀποδειχθείσας ἐκ τῆς ἐνεργηθείσης ἀνακρίσεως ψευδεῖς.

Κατὸ ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐτέθη εἰς διαθεσιμότητα διὸ ἀγγώντος εἰς ἐμὲ λόγους διὰ περίπου διοικῶν τὴν XIV Μεραρχίαν ὑποστράτηγος Ζούκης, ἀντικατασταθεὶς διὰ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ Ὁρφανίδου, διαταχθέντος παρὰ τοῦ Ὅπουργείου κατόπιν τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν, διαβιβασθεισῶν καὶ εἰς αὐτὸ παρὰ τῆς ἀστυνομικῆς ὑποδιευθύνσεως Πύργου, ν^ο ἀναχωρήσῃ ἐσπευσμένως ἐξ Ἀθηνῶν διὰ Καλάμας.

Οταν μετέβην εἰς Καλάμας, εῦρον τὸν συνταγματάρχην Ὁρφανίδην ἀφιχθέντα κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὥρας τινὰς πρὸ ἐμοῦ καὶ παραλαβόντα τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας.

Ο συνταγματάρχης οὗτος προσηνέχθη ἀντιπειθαρχικῶτατα, ἐξ ἀφορμῆς δικαίας παρατηρήσεως πρὸς αὐτὸν διὰ τὸν ἀνοίκειον τρόπον του, διὸ προβεβουλευμένως καὶ ἐκ προθέσεως μετεχειρίσθη, ὡς εἰκαζεῖ ἐκ τῶν ὑστέρων, ἵνα προκαλέσῃ τὸ ἐπεισόδιον.

Διότι κατὰ τὴν γνώμην μου ὑφίσταται δμάς ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, ἀλληλούποστηρίζομένων, οἱ δύοις δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὰ δικαιώματα καὶ εἰς τὰς προτιμήσεις, αἱ δύοις ἐκανονίσθησαν ὑπὸ τοῦ νέου καθεστῶτος διὰ τὸ σύνολον τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, ἀλλὰ ἐπωφελούμενοι καταστάσεως ἡ δύοις, ὡς μὴ ὥφειλεν, ἔξακολουθεῖν νὰ είναι ἐπαναστοτικῆ, διεκδικοῦσι πάντοτε ἐπικράτησιν ἀτομικὴν καὶ ἰκανοποίησιν ἰδιοτελῶν σκοπῶν. Οἱ σκοποὶ οὗτοι ἀποβλέπουν, διὰ τινος μὲν εἰς τὸ νὰ μὴ ὑπόκεινται εἰς πειθαρχίαν, οἵονεὶ νὰ μὴ δίδωσι λογαριασμὸν διὰ καμμίαν πρᾶξίν των, διὸ ἀλλούς εἰς ταχεῖαν προαγωγὴν διὰ τῆς ἐκδιώξεως καθὸ οἰονδήποτε τρόπον τῶν παρεμβαλλομένων ὡς πρόσκομμα ἀνωτέρων των καὶ τέλος διὰ τοὺς χειροτέρους εἰς τὸ νὰ κορέσωσι πάνη καὶ μίση των. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἀντιπειθαρχικῆς μέχρις ἀνυπακοῆς καὶ ὑβριστικῆς συμπειθωροῦ πού συνταγματάρχου μεράρχου ἐξετέθησαν εἰς μήνυσιν, ἥν ὑπέβαλον εἰς τὸ Ὅπουργεῖον, δὲν θὰ ἐπαναληφθῶσι δὲ ἐνταῦθα. Θὰ ἔξηγήσω ὅμως τοὺς λόγους, ἔνεκα τῶν δύοιν τὴν ἡναγκάσθην

νὰ ὑποβάλω καὶ νὰ ἐπιμείνω εἰς ἀποδοχὴν τῆς ἀποστρατείας μου, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ἡ τοιαύτη ἐνέργεια μου δὲν ἦτο ἡ πραγματικὴ καὶ ἀμεσος ἀπόφασις ἀνεξαρτήτου ἐλευθέρας βουλήσεως.

Ο μέραρχος Ὁρφανίδης μετὰ τὴν ἀντιπειθαρχικὴν διαγωγὴν του κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν στρατιωτῶν εἰς τὸ πολύγωνον ἀσκήσεων, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς περιορισμὸν καὶ πρὸ τῆς κοινοποιήσεως εἰς αὐτὸν τῆς ἐπιβληθείσης ποινῆς 15θημέρου κρατήσεως, πρὸς τὴν δύοιαν δὲν συνεμορφώθη, ἀλλ' ἐπέστρεψε τὴν διαταγὴν ταύτην μετὰ ἐπιστολῆς ὑβριστικῆς, ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ὅπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν Γρίβαν δύο κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα, τὰ δύοια δὲ τοῖος ἐκρυπτογράφησε καὶ ἔδωκε τοῦ ἐνὸς μόνον τὸ κείμενον εἰς τὸν ἐπιτελάρχην του Λούφαν, χρηματίσαντα ἀλλοτε ὑπὸ τὰς διαταγάς μου ἐπιτελάρχην τῆς I Μεραρχίας. Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν δύο τὸ συντομώτερον καὶ, ὡς δὲ Λούφας μοὶ ἀνέφερε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς διαβιβάσεως τοῦ τηλεγραφήματος, διὰ τούτου ἦξιον δὲ Ὁρφανίδης παρὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ Γρίβα, ἡ παράδοσις τῆς σημαίας εἰς τὸ σύνταγμα νὰ μὴ γίνη ὑπὸ ἐμοῦ τὴν ἐπαύριον, ὡς ἡδη τὸ τοιοῦτον εἶχον διατάξει, ἐν ἐπιγνώσει καὶ τοῦ Ὅπουργείου, ἀλλὰ ν^ο ἀναβληθῆ καὶ γίνη ὑπὸ αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀναχωρησίν μου ἐκ Καλαμῶν. Πρόγαματι δέ, περὶ τὴν ὁδόντην ἐσπερινὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, δὲ ὑφυπουργὸς Γρίβας ἐνδίδων εἰς τὴν ἀξίωσιν τοῦ Ὅρφανίδου μὲ διέταξε τηλεγραφικῶς νὰ μὴ παραδώσω τὴν σημαίαν καὶ ἡναγκάσθην, πειθαρχικὸς πάντοτε, διὰ νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὴν διαταγὴν, νὰ ἐκδίδω διαταγάς κατὰ τὴν νύκτα περὶ ἀναβολῆς παραδόσεως τῆς σημαίας, εἰς ἀναβίσειν ἀλλων διαταγῶν αἱ δύοις προηγουμένως ἐκδοθεῖσαι ἐκανόνιζον διὰ τὴν ἐπαύριον πρωΐαν τὰ τῆς τελετῆς παραδόσεως τῆς σημαίας. Σημειωτέον δέ, δτι τὸ Ὅπουργεῖον διέταξε τὸ τοιοῦτον ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀντιπειθαρχικῶτατης διαταγῆς τοῦ μεράρχου, μὴ θέλοντος μάλιστα νὰ ἔξακολουθήσῃ τὴν ἐνάσκησιν τῆς διοικήσεως τῆς μεραρχίας του, πρὸν ἡ τὸ Ὅπουργείον ἀποφασίσῃ, ὡς ἔλεγεν, ἐπὶ τῆς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ διαφορᾶς, διότι καὶ ἐγὼ ἐτηλεγράφησα αὐθημερὸν ἐκ Καλαμῶν περὶ τῆς διαγωγῆς του ταύτης, προσθέτων δτι μετὰ τὴν ἐπιστροφῆν μου εἰς Πάτρας ν^ο ἀναφέρω ἐκτενῶς καὶ λεπτομερῶς.

Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεως μου εἰς Πάτρας ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ συνταγμ. Λεοναρδοπούλου, διερχομένου διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἰωάννινα ὡς διοικητὴς τῆς IX Μεραρχίας. Συνωμιλήσαμεν περὶ τοῦ ἀντιπειθαρχικοῦ ἐπεισοδίου τῶν Καλαμῶν, τὸ δόπιον ἐγνώριζεν ἡδη παρὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ Γρίβα. Ἐξιστόρησα εἰς αὐτὸν δλας τὰς λεπτομερεῖας, παρετήρησα δὲ δτι, ἀν καὶ ἀνεγνώριζε κατὰ βάθος τῆς συνεδήσεως του τὸ ἐκτροπὸν τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὅρφανίδου, δχι μόνον δὲν ἔξωτεροικευσε τὴν κρίσιν του ταύτην, ἀλλὰ μοὶ ἀπήντησε μεταξὺ ἀλλων τὰ ἔξῆς: «ἐν τούτοις

έχει πολλάς άρετάς δ Ὁρφανίδης, φράσιν τὴν δποίαν καὶ δ συνταγμ. Ἰσχόμαχος αὐτολεξεὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐν Ἀθήναις μοὶ ἐπανέλαβεν, «θὰ εὑρεθῇ κάποια λύσις», ἔξ ού συνάγω, ὅτι ἡ λύσις περὶ ἀπομακρύνσεως μου ἀπὸ τῆς διοικήσεως τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ὡς συνέπεια τῆς ἀξιώσεως τοῦ Ὁρφανίδου, εἶχε συζητηθῆ καὶ ἀποφασισθῆ ἐκ τῶν προτερών, «ἡ ὑπηρεσία δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι δυσηρεστημένη καὶ νὰ δυσπιστῇ, νὰ ἔχῃ δὲ παράπονα ἐναντίον μου (τοῦ διοικητοῦ τοῦ Σώματος Στρατοῦ) κατόπιν τῆς στάσεως τοῦ 12ου Συντάγματος ἐν Σερβίοις καὶ κατόπιν τῶν ἀταξιῶν ἐπιστράτων τινῶν εἰς τοὺς σιδηροδρόμους καὶ εἰς Γαργαλιάνους καὶ κατόπιν τῆς ἀθλόδας ἀναχωρήσεως στρατιωτῶν τοῦ συντάγματος Γαλαγάλιδου ἐκ Κορίνθου, διὰ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰ χωρία των». Ἡννόησα ὅτι τὰ λεγόμενα παρ' αὐτοῦ εἶναι ἡχὸ γενικωτέρας ἐπιχρίσεως, ἵσως καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑφυπουργοῦ, μοὶ διηγειραν δὲ ἔτι μεγαλειτέραν ἀγανάκτησιν ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν, ὑφ' ἣν εὑρισκόμην κατόπιν τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὁρφανίδου. Διότι ἀντὶ νὰ εὔρω ὑποστήριξιν καὶ ἴκανοποίησιν, ἐμάνθανον ἔκπληκτος, ὅτι εὐθύνη μὲν ἔβαρυνε καὶ διὰ τὴν στάσιν τῶν Σερβίων καὶ δι^ι δλα τὰ λαβόντα χώραν μικροεπεισδια εἰς οἰονδήποτε μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἀνεξαρτήτως ἐὰν διὰ τὴν καταστολὴν αὐτῶν ἐλήφθησαν πάντα τὰ κατάλληλα μέτρα.

³ Απήντησα εἰς τὸν Λεοναρδόπουλον, ὅτι ἐλημσόνησε ποῖον ἦτο τὸ φρόνημα τῶν ἐπιστράτων Πελοποννήσου, ὅτι ἔνεκα τούτου εἶχε γίνει σκέψις τὸ Β' Σῶμα Στρατοῦ νὰ στρατευθῇ, ὅτι παρ'^ο δλα ταῦτα ἡ ἐπιστράτευσις ἔγινε ταχέως καὶ λίαν διμαλῶς, προσελθόντων ὅλων τῶν ἐφέδρων, ὅτι δὲ ίδιος Λεοναρδόπουλος, ὑπηρετῶν ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου τότε, ἥτο κατενθουσιασμένης καὶ μοὶ εἴπεν, ὅτι θὰ ὑποβάλῃ ἀναφορὰν διὰ νὰ ἔξαρῃ τὴν ἐπιτυχίαν ἐπιστρατεύσεως τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ, κατέληξε δὲ εἰπὼν αὐτῷ, «ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας καὶ μὲ τοιαύτας ἀντιλήψεις τῆς ὑπηρεσίας, ὡς αὐτὰς τὰς ἐκτεθείσας εἰς ἐμὲ ὑπὸ αὐτοῦ, πρέπει τὰς διοικήσεις ν' ἀναλάβωσιν ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν τῆς Ἀμύνης». Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην ἀποστροφήν μου, τὴν δποίαν περίπου δμοίαν ἔγραψα ἀργότερα κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐν ἐπιστολῇ μου πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν, δ Λεοναρδόπουλος μοὶ ἀπήντησεν, «βεβαίως, αὐτὸς εἶναι τὸ σωστόν». Αποδίδω καὶ ἀπέδωκα σημασίαν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Λεοναρδόπουλου λεχθέντα, διότι ταῦτα ἥσαν, κατόπιν προσφάτου συνεντεύξεως του μετὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ, οἵονεὶ ἡχὸ καὶ τῶν ἀντιλήψεων τούτου πράγματι δέ, κατὰ τὴν ἀφίξιν μου εἰς Ἀθήνας, δ ὑφυπουργὸς μοὶ εἴπεν, διτὶ «αὲ περιστάσεις εἶναι τοιαῦται ὥστε ν' ἀπαιτῶσι τὸν διορισμὸν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης εἰς τὰς ἀνωτέρας διοικήσεις, ὡς ὁρῶς ἔγραψα ἐν τῇ πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν ἐπιστολῇ μου».

Ἄλλὰ περισσότερον ὅλων τῶν ἀνωτέρω διαμειφθέντων μεταξὺ

ἔμοι καὶ τοῦ Λεοναρδοπούλου μὲ ἀπεγοήτευσεν, ἡ ἀνακοίνωσις παρὰ τούτου, ἐμπιστευτικῶς ὡς προσέθηκε καὶ ὑπὸ τὸν δρον νὰ μὴ κάμω χρῆσιν ταύτης εἰς τὸν πρωθυπουργόν, διτὶ δὲ πρὸ τὸν δρον μεραρχὸς Ὁρφανίδης εἰς τὸ ἔτερον πρὸς τὸν πρωθυπουργόν, διτὶ δὲ πρὸ τὸν δρον μεραρχὸς Γρίβας ἀνέγγωσεν εἰς τὸν Λεοναρδόπουλον, μεταξὺ πολλῶν ἀλλων ἀξιώσεων καὶ ἐπικρίσεων ἐναντίον μου, τίς οἱδε ποίων, ἐπέκρινε καὶ διεβίβαζε ψευδῶς, διτὶ διμιλῶν πρὸς τοὺς στρατιώτας ἀπεθάρρυνα αὐτούς, λέγων διτὶ δ πόλεμος θὰ διαρκέσῃ πέντε ἔτη.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας, Κυριακῆς τῆς ὁρισθείσης ὑπὸ ἔμοι εἰς τὴν τηλεγραφικὴν ἀναφοράν μου ἐκ Καλαμῶν, διτὶ δὲ πρότερον λεπτομερῆ ἀναφορὰν περὶ τῆς ἀντιπειθαρχικῆς διαγωγῆς τοῦ Ὁρφανίδου, τὸ 'Ὑπουργεῖον, χωρὶς ν' ἀναμείνῃ τὴν ἀναφοράν μου, μὲν ἐκάλεσε τηλεγραφικῶς εἰς Ἀθήνας, ἐπηρεαζόμενον ἵσως ἐκ τῶν τηλεγραφημάτων τοῦ Ὁρφανίδου, τοῦθι^ο πρό πρὸ δηδύνατο νὰ ἔκληφθῇ καὶ ὡς κλῆσις πρὸς ἀπολογίαν.

Ὑπὸ τοιαύτην ψυχολογικὴν κατάστασιν εὑρισκόμενος, κατόπιν τῶν διατρεξάντων ἐν Καλάμαις καὶ ἐν Πάτραις, συνέταξα τὴν αἴτησιν ἀποστρατείας καὶ τὴν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν ἐπιστολήν, τὴν δποίαν παρέδωκα μετὰ τῆς μηνύσεως ἐνστίον τοῦ Ὁρφανίδου εἰς τὸν ὑπασπιστήν μου Ἀγαπητὸν τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας Κυριακῆς, ἵνα, ἀναχωρῶν τὴν ἐπαύριον Λευτέραν, μεταφέρῃ καὶ παραδώσῃ εἰς Ἀθήνας, ἔμοι ἀποφασίσαντος νὰ ἀναχωρήσω τὴν μεθεπομένην Τετάρτην, μὴ ὑπαρχούσης τότε τὴν Τρίτην σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας.

Ἀκριβῶς δὲ τὴν Τρίτην, πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως μου ἐπομένως, δ μεραρχὸς Ὁρφανίδης δ δποίος παρέμενεν εἰς Καλάμαις μὴ θέλων ν' ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας του, ἐννοῶν δὲς ἔλεγεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς νὰ λυθῇ προηγουμένως τὸ ζήτημα, αὐτὸς δὲ ἔγω, ἀπέστειλε τηλεγράφημα εἰς Πάτρας, διτὶ δὲ διέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας. Δηλαδή, ὑποθέτω, τῷ ἀνεκοινώθῃ διτὶ δέκληφθῃ τηλεγραφικῶς εἰς Ἀθήνας, διτὶ αὐτὸς θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ τότε νικητής, αὐτὸς καὶ δχι ἔγω, ἀπεφάσισε ν' ἀναλάβῃ αὐθίς τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας. Η ὑπόθεσις δὲ αὕτη δὲν εἶναι ἀβάσιμος, διότι κατὰ τὴν ἀφιξίν μου εἰς Ἀθήνας, διαταγὴ περὶ τιμωρίας του ἀλλὰ καὶ παραμονῆς του συγχρόνως ὡς διοικητοῦ τῆς μεραρχίας εἶχεν ὑπογραφῆ παρὰ τὸν πρωθυπουργό. Πιθανῶς δικύρωνης νὰ ἔξηγακάσθῃ εἰς τὴν λύσιν παραμονῆς τοῦ Ὁρφανίδου διαρχόντος μεραρχὸν καὶ νὰ δισπευσε νὰ δώσῃ αὐτήν, διότι δικύρωνης μεραρχία ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ προσεχῶς διὰ τὸ μέτωπον καὶ διότι δ μεραρχὸς παρεκλήθη ὑπὸ αὐτοῦ τὸν πρωθυπουργὸν, διαρχόντος μεραρχίας, δύο ἀλλων, τοῦ συνταγματάρ-

χου Χατζημιχάλη και συνταγμ. Λεοναρδοπούλου, ἀποποιηθέντων προηγούμενως τὴν ύσειν ταύτην, τοῦ μὲν δυσηρεστημένου διὰ τὴν ἀπομάκρυνσίν του ἐκ τῆς IX Μεραρχίας και τοῦ ὅλου δυσπιστοῦντος πρὸς τὸν Μεσσηνίους.

Ἄφικόμην εἰς Ἀθήνας ἡμέραν Τετάρτην ἑσπέρας, δὲ ὑπασπιστῆς μου Ἀγαπητὸς ἔλθων πρὸς συνάντησίν μου εἰς τὸν σταθμὸν ἐν Ἀθήναις μὲν ἐπληροφόρησεν, διὰ τὴν προηγουμένην ἡμέραν Τρίτην ἐνεχείρησεν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τὴν ἐπιστολήν μου και εἰς τὸν προσωπάρχην τοῦ Ὑπουργείου Ὁθωναῖον τὰ ἔγγραφα, ἐρωτήσαντος ἐντὸνως πολὺν ἥ ἀνοίξῃ αὐτά, «ὅ στρατηγὸς πῶς δὲν ἡλθεν» και λαβόντα τὴν ἀπάντησιν, διὰ ὥροχόμην τὴν Τετάρτην, ἀναβαλὼν ἔνεκα κόπου τὸ ταξίδιόν μου διὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Τὴν Πέμπτην πρωΐ εἶδον εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὸν προσωπάρχην Ὁθωναῖον, εἰς δὲν και προφορικῶς διὰ μακρῶν ἐν ἀγανακτήσει ἔξεμθηκα τὰ τῆς ἐν γένει καταστάσεως και εἰδικῶς τὰ τῆς ἀντιπειθαρχικῆς διαγωγῆς τοῦ Ὁρφανίδου. Ἐφαίνετο συμφωνῶν πρὸς τὴν ἀντίληψίν μου, προσθέσας διὰ τὸν πρωθυπουργὸν ἐπιστολήν μου, διὰ τὴν προτεραίας παρὰ τοῦ Βενιζέλου, περὶ ἐπιβολῆς διμήνου φυλακίσεως εἰς τὸν Ὁρφανίδην, ἥ ποιην δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελέσῃ, ἔξακολουθῶν νὰ είναι μέραρχος. Κατὰ τὴν παραμονήν μου εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ὁθωναῖον ἦνοιξε τὴν θύραν δὲν ὑφυπουργὸς Γρίβας και μοὶ εἴπεν, διὰ ὥ μὲ δεχθῇ τὴν ἐπομένην.

Μετέβην τὴν ἐπομένην ἡμέραν, Παρασκευήν, και εἰσῆχθην παρὰ τῷ Γρίβᾳ. Συνωμιλήσαμεν διὰ μακρῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος. Ἀπ' ἀρχῆς τῆς διμιλίας ὑπεστήριξεν, διὰ ἥ χρησιμοποίησις ἐνδὲ στρατηγοῦ εἶναι πολλαπλῆ, διὰ τὸ κῦρος και ἥ ἀξία του δὲν μειοῦται διὰ τῆς μὴ συμμετοχῆς του εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τούναντίον ὥ τὰ συνέβαινε μὲ ἀξιωματικὸν κατωτέρου βαθμοῦ, διὰ ἥ Γερμανία χρησιμοποιεῖ τοὺς στρατηγούς της και εἰς διπλωματικὰς ὑπηρεσίας και διὰ τοιαύτην ὑπηρεσίαν δύναμαι ν' ἀναλάβω, ἀργότερα δὲ βελτιουμένης τῆς καταστάσεως τοῦ στρατεύματος νὰ ἐπανέλθω, μοὶ προέτεινεν δὲ τὴν μετάβασίν μου ὥ στρατιωτικὸν ἀκολούθου (ἥ συνδέσμου) εἰς Ρώμην. Εἰς ταῦτα ἀπάντησα, διὰ δὲν συμφωνῶ μὲ τὴν ἀντίληψίν διὰ ἥν καιρῷ πολέμου ἥ μὴ συμμετοχὴ στρατηγοῦ εἰς αὐτὸν δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὸ κῦρος αὐτοῦ και μάλιστα ὅταν προέρχηται κατόπιν ἐπεισοδίου ὥ τὸ προκείμενον, διὰ διὰ τὸν γραφεῖον τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου ἀναμένει πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ του και ἵκανοποίησιν τῆς φιλοδοξίας του, διὰ ἥ ἀντικατάστασίς του εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Σώματος Στρατοῦ, καθ' διὸ χρόνον δύο μεραρχίαι τοῦ σώματος εὑρίσκονται εἰς τὸ μέτωπον και ἥ τρίτη μεραρχία ἔτοιμη πρὸς ἀναχώρησιν, δηλαδὴ εἰς τὰς παραμονὰς δράσεως τοῦ σώματος στρατοῦ, μειοῖ ἔτι μᾶλ-

λον τὸ γόητρον τοῦ βαθμοῦ και τῆς θέσεώς μου και μὲ καταλυπεῖ ἐνδομύχως. Προσέδηκα, διὰ δ Ὁρφανίδης προεκάλεσεν ἐσκεμμένως τὸ ἐπεισόδιον, ἀπότοκον μιᾶς ἐκρύθμου καταστάσεως, ἥ τῆς διοίας ἡρύσθη τὴν δύναμιν, βασιζόμενος συγχρόνως ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ὁμοφρόνων του, διὰ δυστυχῶς δὲν βλέπω βελτίωσίν τινα, ὃν και παρῆλθεν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ νέου καθεστῶτος, διὰ εἰς Καλύμας παρέλειψα νὰ ἐκπληρώσω τὸ καθῆκόν μου μὴ προφυλακίζων τὸν Ὁρφανίδην, διὰ νὰ μὴ συμβῶσιν ἔτι χείρονα διὰ τῆς διαμίξεως τῶν αὐτόθι ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης και διὰ διὰ τοιαύτας συνθήκας αἰσθάνομαι, διὰ δὲν δύναμαι πλέον νὰ διοικήσω και συνεπῶς νὰ παραμείνω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, καταλυπημένος και κατασυντεριμένος ἡθικῶς, διὰ οὕτω ἀδόξως ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας διὰ τὸν βαθμὸν δὲν φέρω, ἀναγκάζομαι ν' ἀποστρατευθῶ.

Εἰς τὸ ἀνωτέρῳ πρὸς αὐτὸν μετὰ συγκινήσεως λεχθέντα δ ὑφυπουργὸς Γρίβας μοὶ ἀπήντησεν διὰ, πράγματι, ἥ καταστασίς εἶναι, ὡς περιέγραψα αὐτὴν εἰς τὴν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν ἐπιστολήν μου, διὰ τοιαύτης οὖσης τῆς καταστάσεως πρόπει νὰ εὑρίσκωνται εἰς τὰς ἀνωτάτας στρατιωτικὰς διοικήσεις ἀξιωματικοὶ ἐκ τῶν τῆς Ἀμύνης, διὰ ὥ τὰ ἔπειτε νὰ παραπέμψω τὸν Ὁρφανίδην εἰς τὸ Στρατοδικεῖον, ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ τὸ πράξῃ διὰ λόγους γενικωτέρους, ἀναλόγους πρὸς ἐκείνους οἵτινες ἀπέτρεψαν και ἐμὲ νὰ τὸν προφυλακίσω εἰς Καλάμας, και ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰπών, διὰ διὰ τῆς ὑποβολῆς ἡδη παρὸ ἐμοῦ αἰτήσεως ἀποστρατείας διευκολύνω τὴν ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ διὰ διὰ μὲ συμβουλεύει νὰ ἀναβάλω δι' ἀργότερα τὴν πραγματοποίησιν τῆς αἰτήσεώς μου ταύτης.

Ἀνταπήντησα διὰ εὑρίσκομαι ἐν ἀμηχανίᾳ λήψεως ἀποφάσεως και διὰ μοὶ χρειάζεται χρόνος τις νὰ σκεφθῶ.

(1) ὑφυπουργὸς Γρίβας προσέδηκε τότε, διὰ «θὰ ἰδῆτε και τὸν πρωθυπουργὸν, διὸ διοίας θὰ σᾶς πείσῃ καλλίτερα» και μοὶ συνέστησεν αὐθημερόν, εἰ δυνατόν, νὰ πληροφορηθῶ περὶ τῆς παρουσιάσεως μου πρὸς αὐτὸν.

Ἐξελθὼν τοῦ γραφείου τοῦ ὑφυπουργοῦ, συνήντησα αὐθις τὸν προσωπάρχην Ὁθωναῖον, διατελοῦντα ἐν γνώσει τῆς προτάσεως περὶ ἀποστολῆς μου εἰς Ιταλίαν, εἰς δὲν μετὰ δυσφορίας ὁμίλησα διὰ τὴν λύσιν ταύτην, τὴν διοίαν εὑρίσκον οὐχὶ ἵκανοποιητικὴν και ὡς Compromiss πρὸς ἵκανοποίησιν και ἀλλων ἀξιώσεων. Χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ τι, ἐφαίνετο ἀποδεχόμενος τὴν γνώμην μου ταύτην, προσθέσας «ἴσως, ἔὰν ἔχητε μίαν ἀδειαν».

Ἀνεχώρησα μεταβάς εἰς τὸ πολιτικὸν γραφεῖον τοῦ πρωθυπουργοῦ πρὸς συνάντησίν του. Ἐκεῖ μοὶ εἴπον, διὰ δ πρωθυπουργὸς εὑρίσκεται εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὸν Στρατιωτικῶν, διὰ διὰ μῶς ν' ἀναμείνω, διότι διὰ ἐπιστρέψη ἀμέσως. Μετὰ πέντε ἥ δέκα λεπτὰ τῆς ὥρας δ πρω-

θυπουργὸς ἐπέστρεψεν, ὃς φαίνεται βιαστικός, διότι ἀκόμη ἥσθματιν δταν ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰσῆχθη παρ' αὐτῷ.

Μ' ἐδέχθη οὐχὶ ὡς συνήθως, ἀλλὰ μετά τινος ἐπιφυλάξεως καὶ παρατηρῶν με εἴφαίνετο, ὃς ἔαντος ἤθελεν νὰ ψυχολογῆσῃ. Τῷ εἶπον, ὅτι ἡναγκάσθην νὰ ὑποβάλω αἴτησιν ἀποστρατείας καὶ νὰ γράψω τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν μου κατόπιν τοῦ πρωτοφανοῦς ἐπεισοδίου, τὸ δποῖον κατ' ἐμὴν γνώμην προεκεμένως δ Ὁφανίδης ἐδημιούργησεν, ὅτι δὲ δ Ὅφυπουργὸς μοὶ ἀνεκοίνωσεν σκέψιν περὶ διορισμοῦ μου ὃς στρατιωτικοῦ ἀκολούθου εἰς Ρώμην, τὸν δποῖον διστάζω ν' ἀποδεχθῶ κατόπιν τοῦ γεννηθέντος ἐπεισοδίου καὶ ἐν παραμοναῖς δράσεως τοῦ Σώματος τὸ δποῖον διοικῶ.

Ο Βενιζέλος μοὶ ἀπήντησεν. «Ἐπανάστασις» ἐγώ, ποὺ ἡγαγάσθην ἀπὸ μικρὸς νὰ γίνω ἐπαναστάτης ἐπανειλημένως, γνωρίζω τί κοστίζει μιὰ ἐπανάστασις καὶ διὰ τοῦτο τώρα τελευταίως ἀνέβαλλον καὶ ἐβράδυνα νὰ προβῶ εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλα καὶ πάλιν τ' ἀποτελέσματα τῆς Ἰδικῆς μας ἐπαναστάσεως οὐδὲ πύρρωθεν δύνανται νὰ συγχριθῶσι μὲ τὰς συνεπείας ἀλλων ἐπαναστάσεων, π. χ. τῆς Ρωσικῆς, τί εἶναι δ ψύλλος καὶ τί τὸ ἔνγκι του. Εἶναι γενικὴ ἡ ἐκτίμησις ἡς ἀπολαμβάνετε καὶ συνεπῶς διὰ τὴν μὴ μετάβασιν σας εἰς τὸ μέτωπον δὲν θὰ εἴπουν τίποτε, δπως δ κόσμος ἀλλοτε δὲν εἴπε τίποτε διὰ τὸν Νίδερ. Ἄλλως τε δ πόλεμος θὰ εἶναι μακρός, κατὰ τὸ τρέχον ἔτος οἱ Σύμμαχοι δ ἀπωθήσουν τοὺς Γερμανοὺς εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ Χίντεμπούργ, εἰτα δέ, μετὰ προπαρασκευήν, τὸ ἔρχομενον ἔτος θὰ ἔκδιώξουν αὐτοὺς ἐκ τῆς γραμμῆς ταύτης. Η ἐξέλιξις τοῦ πολέμου θὰ εἶναι μακρὰ καὶ θὰ παρουσιασθῇ περίστασις νὰ χρησιμοποιηθῆτε ἀργότερα, ἀν καὶ εἶναι ἀπίθανον νὰ εὗρῃ καμμιὰ σφαῖδα διοικητὴν Σώματος Στρατοῦ. Ἐν πάντη περιπτώσει, δ Ζυμβρακάκης διό δρωστος ήτο τὸν χειμῶνα, δ δὲ Ἰωάννου εἶναι καλὸς ὃς διοικητής καὶ ὅχι διὰ ἐπιτελικὴν ὑπηρεσίαν».

Εἰς τὸν πρωθυπουργὸν ἀπήντησα ὅτι, ἀν καὶ παρῆλθεν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ νέου καθεστῶτος, ἡ κατάστασις ἐξακολουθεῖ ἐπαναστατική, ἐνῷ δ ἐπανάστασις ἀποβλέπει εἰς ἓνα σκοπόν, τούτου δὲ ἐπιτευχθέντος παύει δ ἐπαναστατικὴ κατάστασις, ἡ δποία δὲν πρέπει νὰ ἐξακολουθῇση ὃς μόνιμος κατάστασις. Ἄλλα ἀρέσκονται εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κατάστασιν οἱ ἀριθμεῖνοι ἐξ αὐτῆς δφέλη καὶ ἀτομικὴν ἐπικράτησιν, ἐνῷ κατὰ ἐμὴν γνώμην αὐτοὶ ὑπονομεύουν τὸ καθεστώς, κατ' ἄλλον τρόπον δ ὁι στασιασταὶ στρατιῶται τῆς Κοζάνης καὶ Λαμίας, μὴ ἀναγνωρίζοντες τὰς πράξεις τῆς Κυβερνήσεως, ἡ δποία μὲ διώρισεν διοικητὴν τοῦ Σώματος Στρατοῦ, διὰ τῆς ἀντιπειθαρχικῆς στάσεώς των. Αὐτοὶ καὶ προηγουμένως, μεταχειρισθέντες ὃς δργανά των τὸν Γάλλον στρατηγὸν Μπρακέ καὶ τὸν βοηθόν του ἀξιωματικὸν Ρεβόλ, ἐξηγάκα-

σαν τὴν Κυβέρνησιν νὰ μὲ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ Ὁρχηγοῦ τῆς Ἐπιτελικῆς Ὑπηρεσίας. Ἡ μετάβασίς μου δὲ ἐν τοιαύταις στιγμαῖς καὶ ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις εἰς Ρώμην, χωρὶς νὰ δικαιολογῇ τὴν τοιαύτην μετάβασίν μου ἀνάγκη ὑπηρεσιακή, εὑρίσκω δτι μειοῖ τὸ κῦρος τοῦ βαθμοῦ μου καὶ τὴν προσωπικὴν ἐκτίμησιν ἀπέναντι τῶν ἀξιωματικῶν συναδέλφων μου, οἵτινες ἐπέκρινον καὶ δικαίως τὸν Κοντογάννην δι' ἀποστολῆς του εἰς ἀλλοδαπὴν κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον καὶ τώρα. Ἡ ἀντίδρασίς δὲ ἐναντίον μου θὰ εἶναι ἔτι μεγαλειτέρα, δταν ἀργότερα ἐπιστρέψων ἐκ Ρώμης, δπου τώρα θὰ μετέβαινον, οἵσονεὶ ἀποπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὁρφανίδου, κληθῶ νὰ διοικήσω αὐθίς αὐτὸν ἐπιστρέψαντα νικητὴν ἐκ τοῦ μετώπου».

Ο πρωθυπουργὸς ἀκούων τ' ἀνωτέρῳ ἐφαίνετο στενοχωρημένος καὶ ἐπανέλαβεν δτι δ ἐξέλιξις τοῦ πολέμου θὰ εἶναι μακρὰ καὶ δ ἔργοι σημοποιήσις μου κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ πιθανή. Ἐπειδὴ δὲ δ συνομιλία είχε πλέον ἐξαντληθῆ, δ δὲ πρωθυπουργὸς ἐφαίνετο ἀναμένων ἀπάντησίν μου παραδοχῆς δημήτρης δημήτρης μὲ μεταβάσεώς μου εἰς Ρώμην, τῷ ἀπήντησα δτι, «μετὰ μεγάλης λύπης θὰ ἐγκατέλιπον στάδιον, εἰς τὸ δποῖον ἀφιέρωσα ὅλον τὸν βίον μου, οὕτω ἀδόξως εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ήλικίας διὰ τὸν βαθμὸν δν φέρω, δτι παρουσιαζόμενος ἐνώπιον του προησθανόμην τὴν ἀδυναμίαν μου ν' ἀρνηθῶ τὴν παραδοχὴν τῆς προτεινομένης λύσεως καὶ δτι δέχομαι αὐτήν».

Ἐύχαριστημένος μοὶ ἔδωκε τὴν χειρά του, προσθέσας δτι δὲν νομίζει νὰ παρουσιασθῶσι δυσκολίαι διὰ τὸν διορισμόν μου, δπως διὰ τὸν Μοσχόπουλον, ἐκ μέρους τῶν Ἰταλῶν καὶ ἀφοῦ μὲ ηρώτησεν, ἔαν ὡς λόγος τῆς ἀπομακρύνσεώς μου ἐκ τῆς διοικήσεως τοῦ Σώματος Στρατοῦ ἐπιθυμῶ νὰ κοινολογηθῇ δ πραγματικὸς λόγος δ τοιούτος ὑγείας, ἀπήντησα δὲ δτι προτιμῶ τὸν ἀληθῆ, ἀπεχωρίσθημεν.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς συνομιλίας ταύτης δ πρωθυπουργὸς οὐδεμίαν λέξιν αὐτηρὰν ἐναντίον τοῦ παρεκτραπέντος μεράρχου Ὁρφανίδου ἐξεστόμισεν, οὐδὲ μὲ ηρώτησε τίνα ἀλλην λύσιν θὰ εύρισκεν ἵκανοποιητικήν, δνεξαρτήτως τῆς εἰς τὸν Ὁρφανίδην ἐπιβληθείσης ποινῆς. Καὶ τοῦτο, διότι ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ Γρίβα είχον προσπιφασίσει τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τῆς διοικήσεως τοῦ Σώματος Στρατοῦ, εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς δποίας διητηκόλυνεν αὐτοὺς δ ὑποβολὴ ἡδη αἰτήσεως ἀποστρατείας μου, ὃς δ Γρίβας μοὶ προεῖπεν. Δηλαδή, διὰ τῆς ἐνεργείας των ταύτης οίονεὶ κολάσαντες τὸν Ὁρφανίδην, ἐπεδοκίμασαν οὐδὲν ἡττον τὴν πρᾶξίν του, ὃς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνήργησαν κατὰ Φοιβίδα, καταλαβόντος ἐν εἰρήνῃ ἐξαίφνης τὴν Καδμείαν τῶν Θηβῶν.

Ἄλλα καὶ πρὸ τῆς ὑποβολῆς ταύτης, μετὰ τὸ δημιουργηθὲν ἐπει-

σόδιον μεταξύ έμου και μεράρχου, είχον άποφασίσει τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τῆς διοικήσεως τοῦ Σώματος Στρατοῦ, διότι «δὲν κατέβαλλον ἀναλόγους καταλλήλους προσπαθείας, ἵνα δώσω τὴν ἀπαίτουμένην ἀθησύνην και κατεύθυνσιν πρὸς φρονηματισμὸν τῶν ἔφεδρων και μὴ ἐπέλθωσιν αἱ στάσεις Κοζάνης-Σερβίων και τινα ἀντιπειθαρχικὰ κινήματα εἰς Κόρινθον και Ἀγούσινίτσαν». Τὸ τοιοῦτον ἐσχάτως δὲ φίλος μου ὑποστράτηγος Λεοναρδόπουλος μοὶ εἶπεν, δτι ἐγγόριζεν ἔκτοτε και ἔνεκα τούτου κατὰ τὴν διέλευσίν του ἐκ Πατρῶν μοὶ ὡμίλησε περὶ τῶν ἀντιπειθαρχικῶν ἐκείνων κινημάτων. Ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ἀνωτέρω συνομιλίαν μου μὲ τὸν Πρωθυπουργόν, δταν παραπονύμενος τῷ ἀνέφερα και τὰς ὄλως ἀδίκους και ἀστηρίκτους αἴτιάσεις ἐναντίον μου διὰ τὰ ἀντιπειθαρχικὰ κινήματα τημάτων τοῦ Σώματος Στρατοῦ, ἀπήντησεν δτι οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποδώσῃ εὐδίνην εἰς ἐμὲ διὰ τὰ λαβόντα χώραν μακρὰν τῆς ἔδρας τοῦ Σώματος Στρατοῦ.

Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσω δτι ἡ λύσις αὗτη δὲν μὲ τὴν ἡγαρίστει ποσῶς, τὴν παρεδέχθη δὲ ἀκουσίως διὰ ν' ἀποτρέψω τὴν ἄλλην λύσιν, ἥν κατέστησα ἀναπότρεπτον διὰ τῆς ὑποβολῆς αἰτήσεως ἀποστρατείας εἰς στιγμὴν ἀνωμάλου ψυχολογικῆς καταστάσεως, ὡς προεξέθηκα. Ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ πρωθυπουργοῦ μετέβην εἰς τὸ Ὅπιογεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἵνα γνωστοποίησω εἰς τὸν ὑφυπουργὸν τὴν ἀποδοχήν, δπου ὅμως συνήντησα τὸν προσωπάρχην Ὅθιναῖον, ψυχρῶς και χωρὶς νὰ μοὶ εἶπῃ λέξιν ἀκούσαντα περὶ τῆς τοιαύτης ἐκ μέρους μου ἀποδοχῆς.

Τὸ ἔσπερας ὅμως τῆς αὗτῆς ἡμέρας συνηντήθη μετὰ τοῦ φίλου μου Καντακούζηνοῦ, εἰς δν εἶχον ἀφηγηθῆ τὰ προδιατρέξαντα. Εἰς τοῦτον ἀνεκοίνωσα τὰς λεπτομερείας συνομιλίῶν μου μετὰ τοῦ Ἡρίβα και Βενιζέλου, και τὴν πρότασιν περὶ μεταβάσεως μου εἰς Ἰταλίαν, ἀποκρύψας αὐτῷ δτι παρεδέχθη τὴν τοιαύτην λύσιν, ἐπιθυμῶν νὰ μάθω τὴν γνώμην του ἀνεπηρέαστον. Εἰς τὴν μετ' αὐτοῦ συνομιλίαν, κατὰ τὴν δποίαν ὑπεστήριξα δτι ἡ τοιαύτη λύσις δὲν εἶναι ἱκανοποιητική, συμπαρέσυρον τὸν Καντακούζηνόν, ἐν ἀρχῇ ὑποστηρίξαντα ἀσθενῶς νὰ παραδεχθῶ τὴν προτεινομένην λύσιν, εἰς τὴν ἰδικήν μου ἀποψιν, ὥστε μεταξὺ πολλῶν ἄλλων νὰ μοὶ εἶπῃ, δτι πλέον ἀξιοπρεπὲς εἶναι, ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως ἔξεταζομένης τῆς λύσεως, νὰ μὴ ἀποδεχθῶ τὴν θέσιν τῆς Ρώμης. Ἐπανελθὼν περὶ τὸ μεσονύκτιον κατ' οἰκον, ἐσκέφθη δτι δὲν ἔπερπε νὰ ἔνοχλήσω αὖθις τὸν Πρωθυπουργόν, ζητῶν τὴν ἐπομένην νὰ παρουσιασθῶ, και ἐπροτίμησα νὰ γράψω εἰς αὐτόν, παρακαλῶν νὰ μὴ γίνῃ δ διορισμός μου εἰς Ρώμην, ἀλλὰ ν' ἀποδεχθῆ τὴν ἀποστρατείαν μουν. Η συζήτησις μετὰ τοῦ Καντακούζηνοῦ δλων τῶν λεπτομερειῶν ἀνέξεσεν αὗτης

τὴν ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου και ἐκ τῶν ἀλλων ὑπηρεσιακῶν ἀφορμῶν πληγῆν, ἀπὸ τῆς δποίας ἐνόμιζον δτι ὁ ἀπηλλασσόμην, οὕτω ἐνεργῶν.

Μετέβην τὴν ἐπομένην και ἐνεχείρισα τὴν πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν ἐπιστολὴν εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου Κυριακίδην, συνήντησα δὲ ἐκεῖ τὸν ὑφυπουργὸν Γρίβαν, ἐξερχόμενον τοῦ γραφείου τοῦ Πρωθυπουργοῦ, εἰς δν ἐρωτήσαντα με μετὰ τὸν ἀδιαφόρον και μᾶλλον ψυχροῦ ἐὰν εἶδον τὸν Πρωθυπουργόν, ἐγνωστοποίησα τὴν νεωτέραν ἀπόφασίν μου περὶ μὴ ἀποδοχῆς τῆς ἀποστολῆς μου εἰς Ρώμην και τὴν διὰ ἐπιστολῆς ἐγχειρισθείσης ἀμέσως τότε εἰς τὸν Κυριακίδην ἀνακοίνωσιν τῆς ἀποφάσεως μου εἰς τὸν Πρωθυπουργόν. Ἀλλάξας ὑφος μοὶ ὡμίλησε διὰ μακρῶν εἰς τὸ προστύλαιον τῆς οἰκίας, ἵνα μὲ πείση ὑπὲρ τῆς ἀποδοχῆς, εἰπὼν μεταξὺ ἀλλων «ἀργότερα μὲ τοὺς Ὁρφανίδης θὰ μείνωμεν; ». Ἀπήντησα περίπου, δτι εἶπον αὐτῷ και τὴν προηγουμένην ἡμέραν, και δτι δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀξιοπρέπειάν μου ἀπὸ διοικητῆς Σώματος Στρατοῦ ἐν ἐμπολέμῳ καταστάσει νὰ μεταβῶ εἰς Ρώμην ὡς ἀεργος. Ἀλλως τε ἥτο πλέον ἀργά, διότι εἶχον ἥδη ἐγχειρίσει τὴν ἐπιστολήν.

Μετὰ μίαν ἔβδομάδα ἀνέγνωσα συντομώτατα και διαφοροτρόπως τὴν εἴδησιν εἰς τινας ἐφημερίδας, περὶ κοινοποιήσεως Β. Διατάγματος ἀποστρατείας μου.

Συμπέρασμα, δτι ἀπὸ τῆς τοῦ ἐγκαθιδρύσεως νέου καθεστῶτος ὑστιανόμην βαθμηδὸν τὴν πειθαρχίαν χαλαρούμενην, ἀντὶ δς ἥλπιζον νὰ ἔδω αὐτὴν ἔδραιον μενην, δτι τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὴν παροχὴν προνομίων ἀρχαιότητος, ἐκλογῆς θέσεων, κτλ.. ἥ ἡθικῶν ἀμοιβῶν διὰ τὸ σύνολον τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Ἀμύνης, ἐξηκολούθουν ἔμμενοντες εἰς ἀτομικὴν ἐπικράτησιν, εἰς διάκρισιν μεταξὺ τούτων και τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ μας, ἐξηκολούθουν βουλευόμενοι περὶ τῶν ἀνωτέρων και προϊσταμένων των και ἐνίστε ἀντιδρῶντες πρὸς αὐτούς, δυστυχῶς δὲ ἀνοχῇ τοῦ Ὅπιογείου τῶν Στρατιωτικῶν. Ἡσθιανόμην ἀτιμόσφαιραν ἀνοχῆς, ἐπιτηρησεως, δυσπιστίας. Τὸ γεγονός, δτι ἡ κυβέρνησις ἐνόμισεν ἐπάναγκες νὰ ἔξαρθισῃ διὰ ἀλλων κατωτέρων δργάνων τὴν κατάστασιν ἔντος τῆς περιοχῆς τοῦ Σώματος Στρατοῦ, δτι ἡ κυβέρνησις ἐδέχθη παρὰ στρατιωτικῶν διατελεσάντων ὑπὸ τὰς διαταγάς μου, ἀλλως ἥ διὰ τῆς ἱεραρχικῆς δδοῦ, κρίσεις ἥ διαμαρτυρίας ἥ ἀνακοινώσεις περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ σώματος, περὶ τῆς διαγωγῆς και τῶν φρονημάτων τῶν ὑπαξιωματικῶν και τῶν ἀξιωματικῶν, ἐνίστε δὲ ἀφορώσας και ἐμὲ αὐτόν, ὡς εἰς τὴν ὑπόθεσιν Ὁρφανίδου, ἥτο τοιοῦτον, ὥστε νὰ ἐνσπείρῃ βαθειῶν διατάραξιν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πειθαρχίας τοῦ στρατοῦ, νὰ παραβλάψῃ τὸ κῦρος τοῦ ἀρχηγοῦ. Ὅπὸ τοιαύτας συνθήκας, ἥ ἐγάσκησις τῆς διοικήσεως κατέστη ἀδύνατος.

"Επορεπε νά δεχθῶ, εἰς τὴν περίστασιν αὐτῆν, τὴν ἀλλην προταθεῖσάν μοι θέσιν;

"Ἐπροτίμησα μετὰ τὴν ἐκδηλωθεῖσαν κατάστασιν, διὰ τῆς γενομένης μοι προσβολῆς δημοσίᾳ ἐν Καλάμαις, νά μιμηθῶ τὸ Hara—Kiri τῶν Ἰαπώνων, ἀντὶ νά παραδεχθῶ τὸ Compromis λύσεως, τὴν δποίαν δὲν εὔρισκον ἀξιοπρεπή διὰ ἔμε, ἀλλὰ οὐδὲ διὰ τὴν προτείνουσαν αὐτὴν κυβέρνησιν.

Φεβρουάριος 1920

'Ο Γ. Ἀρχίατρος Σταμ. Ἀντωνιάδης μοὶ ἀφηγήθη δτι, κατὰ τὸ ταξίδιόν του μετὰ τοῦ Γ. Λεοναρδοπούλου ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Πάτρας διὰ Ἰωάννινα τὸν Ἰούλιον 1918, οὗτος τῷ εἶπε: «δὲν πιστεύω νά προφθάσωμεν τὸν Μηλιώτην Κομνηνὸν εἰς Ἰωάννινα, διότι διετάχθη ν° ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς ἀντικαταστάτης τοῦ Χαραλάμπη εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ». Ἐπειδὴ δὲ ἡ δμιλία αὐτῇ πρὸς τὸν Ἀντωνιάδην ἔγινε Σάββατον πρὸς Κυριακὴν κατὰ τὴν διὰ Πατρῶν διέλευσιν τούτων, περὶ τῆς δποίας ἀναφέρω ἀνωτέρω, ἔπειται δτι ἡ ἀπόφασις περὶ ἀντικαταστάσεώς μου, ἀνεξαρτήτως πάσης ἔνεργειας μου καὶ πρὸ τῆς λήψεως τῶν ἀναφορῶν μου ὑπὸ τοῦ 'Υπουργείου, ἐλήφθη κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἀπειθήσαντος Ὁρφανίδου.

'Ο αὐτὸς Γ. Ἀρχίατρος Ἀντωνιάδης μοὶ ἀφηγήθη καὶ δτι δ Γάλλος ἀρχίατρος Louet (;) παραπονούμενος κατὰ Ὁκτώβριον 1917 εἰς τὸν ἀρχιεπιμελητὴν Bonnier περὶ ἀντιρρήσεων τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τοῦ Ἐπιτελείου (ἀρχίατρος Τσουνούκας) εἰς προτεινόμενα μέτρα, ἔλαβεν ἀπάντησιν παρὰ τοῦ Bonnier: «Ἐντὸς δλίγων ἡμερῶν δ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου θ' ἀπομακρυνθῇ καὶ δὲν θὰ ἔχωμεν ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους τοῦ Ἐπιτελείου».

Εἰς τὰ αὐτὰ λουτρὰ 'Υπάτης ἡ Νικολοπούλου, σύζυγος τοῦ ἐν Πάτραις συνταγματάρχου ἐπιτελάρχου μου, ἀφηγήθη δτι δ συνταγματάρχης Ἰσχομάχος κατὰ τὴν εἰς Πάτρας διαμονήν του, περὶ τῆς δποίας ἀναφέρω, τὴν ἥρωτησεν «ῶστε, κατὰ τὴν γνώμην σας δ ἔτρα πταίει;». Δὲν ἥθελησα νά δείξω ἐνδιαφέρον τώρα εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἰσχομάχου, καὶ δὲν ἥρωτησα τὴν Νικολοπούλου λεπτομερείας περὶ τῆς συνομιλίας της μετὰ τοῦ Ἰσχομάχου, διὰ νά ἔξαριθώσω εἰς ποῖον ζήτημα ἡ ὑπηρεσία, ἵς οὗτος ἦτο ἀπεσταλμένος, μ' ἔκρινεν ὑπαίτιον.

Λουτρὰ 'Υπάτης, Ἰούνιος 1920

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1922

Γράφω ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ 1935, τῇ βοηθείᾳ προχείρων σημειώσεων καὶ ἐκ
μνήμης, τὰ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν μου ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Στρα-
τιωτικῶν 15 Σεπτεμβρίου—14 Νοεμβρίου.

Τῇ 13 Σεπτεμβρίου 1922 πρωΐ, ἀμέριμνος καὶ ἀνίδεος τῶν συμ-
βαινόντων, ἐξῆλθον τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Καπλανῶν οἰκίαν μου καὶ εἰς τὸν
πρὸ τῆς Ἀκαδημίας σταθμὸν τοῦ τροχιοδρόμου ἐπέβην ὅχήματος διὰ νὰ
μεταβῶ εἰς Παλαιὸν Φάληρον, συναντήσας ἐντὸς αὐτοῦ καθήμενον τὸν
στρατηγὸν Σπηλιάδην. Ὁλίγα λεπτὰ πρὶν ἥ δ τροχιοδρομος ἔκκινήσῃ,
εἶδον εἰσερχόμενον τὸν πρεσβύτερον ἀδελφόν μου Ἰωάννην, δστις ἀντιλη-
φθείς με ἐκ τοῦ πεζοδρομίου τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου ἥλθε νὰ μοὶ εἴπῃ
σιγανῇ τῇ φωνῇ τὰ περὶ προκηρύξεων ριφθεισῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου καὶ
περὶ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν. "Οταν κατῆλθον εἰς Παλαιὸν Φάληρον συ-
νήνησα καθ' ὁδὸν τὸν ἀξιωματικὸν Γονατᾶν, ἀδελφὸν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς
Ἐπαναστάσεως, μετὰ τοῦ δποίου ἀντῆλλαξα χαιρετισμὸν ὅλλα οὐδεμίαν
ἀπολύτως συνομιλίαν.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν 14 Σεπτεμβρίου περὶ 15ην ὥραν ἥλθεν εἰς
τὴν οἰκίαν μου ὁ ἀντισυνταγματάρχης Πεζικοῦ Σπυρίδωνος ὁ δποῖος
μοὶ εἴπεν, δτι ἐν Ἀθήναις ἀποτελεῖ τὸν σύνδεσμον μετὰ τῆς Ἐπαναστά-
σεως, ἀκόμη τύτε ενδισκομένης μετὰ στρατοῦ ἐντὸς πλοίων εἰς Λαύριον
καταπλευσάντων ἐκ Χίου καὶ Μιτυλήνης. Κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐπαναστατι-
κῆς Ἐπιτροπῆς, ἥ δποία διερμηνεύει τὴν γνώμην ὅλων τῶν ἀξιωματι-
κῶν, ὁ ἀρχηγὸς Στυλιανὸς Γονατᾶς μὲ παρακαλεῖ νὰ δεχθῶ εἰς τὴν σχη-
ματισθησούμενην Κυβέρνησιν τὸ ἀξίωμα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτι-
κῶν.

Εἰς τὸν κύριον Σπυρίδωνα ἀπήντησα, δτι ἀντὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ
ὑπουργοῦ, θὰ ἐπροτίμων τὴν διοίκησιν Μονάδος, ἀφοῦ ὁ στρατὸς
τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνασυντασσόμενος προορίζεται τὸ ἀντιταχθῆ κατὰ
πάσης προτελίσεως τοῦ Κεμάλ εἰς Θράκην καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν
νὰ διαβιβάσῃ τὴν προτίμησίν μου αὐτὴν εἰς τὸν κ. Γονατᾶν. Ἀλλὰ ὁ
ἀντισυνταγμ. Σπυρίδων προσέθηκεν, ὃς ἐγνώριζεν, δτι ἥ Ἐπανάστασις
ἀπέδιδε μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὸν διοισμόν μου ὡς ὑπουργοῦ,
διότι ἐκ τῆς κεντρικῆς ταύτης θέσεως θὰ ἡδυνάμην καλλίτερον καὶ ἀπο-
τελεσματικότερον νὰ συντελέσω εἰς τὴν ἀνασύνταξιν τοῦ στρατοῦ καὶ εἰς

τὴν ἐμπέδωσιν τῆς πειθαρχίας, διτὶ δὲ θὰ ἀνακοινώσῃ τὴν προτίμησίν μου εἰς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστάσεως. Κατέληξα εἰπών, διτὶ θὰ δεχθῶ τὴν θέσιν τοῦ ὑπουργοῦ, ἐὰν δὲ Ἐπανάστασις προχρίνη αὐτὴν διὰ ἐμέ.

διὰ ἐμέ.
Καλὸν εἶναι νὰ σημειώσω, δτι συνεδέομην μετὰ τοῦ Γονατᾶ διὰ συναδελφικῆς φιλίας καὶ ἀμοιβαίας ἔκτιμήσεως ἀπὸ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, ὅτε διετέλεσα ἐπιτελάρχης τῆς Ι Μεραρχίας, αὐτὸς δὲ ἀξιωματικὸς τοῦ Ἐπιτελείου τῆς Μεραρχίας καὶ κατόπιν, ὅταν τὸ 1918 ὡς διοικητὴς τοῦ Α΄ Σ. Στρατοῦ είχον αὐτὸν ἐπὶ βραχὺ χοονικὸν διάστημα ὡς ἐπιτελάρχην.

Τὴν 15ην Σεπτεμβρίου ἥλθεν εἰς τὴν οἰκίαν μου δὲ ἀντισυντάγματος Πρωτοσύγγελος Α. ἐκ μέρους τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὸ συνεννοηθῶμεν περὶ μεταβάσεώς μου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν πρὸς ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων ὑπουργοῦ καὶ συγχρόνως ἔλαβον τὴν ἔξιῆς προσωπικήν ἐμπιστευτικήν ἐντολήν.

Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή
Γραμματεία
Ἀρ. Ἐπτ. Πρωτ. 60/3

Αθήναι τῇ 15 Σεπτεμβρίου 192

Праб

Τὸν Ἀντιστράτηγον Χαραλάμπην Ἀναστάσιο

⁷Αναθέτομεν ὑμῖν προσωρινῶς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

πάρακαλοῦμεν ὅθεν ὅπως εὐαρεστούμενοι ἀναλόβητε ἀμέσως τὰ
καθήκοντά σας, προκαλοῦντες τὸ σχετικὸν Βασιλικὸν Διάταγμα περὶ¹
ἐπανόδου σας εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατὸν καὶ κοινοποιήσητε τὴν παροῦσαν
εἰς τοὺς ὑψῷούς διὰ τῶν ἰδίων σας μέσων.

•Η Ἐπαναστατική Ἐπιτροπή¹
·Ο Αρχηγός
Σ ΓΟΝΑΤΑΣ

Εἰς τὸ ‘Υπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν μετέβην τὴν ἴδιαν ἡμέραν,
συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Πρωτοσύγγελον, περὶ τὴν
17ην ὥραν καὶ παρέλαβον τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὸν ἀναμένοντά με Ν. Τριαν-
ταπολίτην.

ταφυλλάκον.
”Ηδη, ἀπὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου δὲ Βασιλεὺς Κωνσταντίνος ἔγραψε πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Τριανταφυλλάκον ἐπιστολὴν παραιτήσεως τοῦ φρόνου καὶ Διάγγελμα πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, δημοσιευθέντα εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τῆς 22 Σεπτεμβρίου, ἡ δὲ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ τὴν ἔξης ἀπόφασιν, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ αὐτὸν φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

΄Απόφασις της Επαναστάσεως

‘Η ὉἘπανάστασις ὡς κυρίαρχος, ἀποφασίζει καὶ κανονίζει μέχρι συγκροτήσεως τῆς νέας ὉἘθνοσυνελεύσεως τὰ κάτωθι: ὉἈποφασίζει.

1) Μεταβιβάζει εἰς τὴν σχηματισθησομένην Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα τῆς ἐκδόσεως Νομοθετικῶν Βασιλικῶν Διαταγμάτων.

2) Οι Μουσουλμάνοι Μακεδονίας και Θράκης θὰ ἀποτελέσωσι κατὰ τὰς προσεχεῖς Ἑκλογὰς Ἰδιαιτέρους Ἑκλογικοὺς Συλλόγους, δικαιούμενοι νὰ ἀναδείξωσιν ἐν ὅλῳ δέκα ἑννέα ἀντιπροσώπους ἐν τῷ Κοινωβουλίῳ.

Διὰ Διατάγματος τῆς Κυβερνήσεως θὰ καθορισθῇ ἡ κατὰ ἐκλογικὰς περιφερείας κατανομὴ τῶν 19 ἑδρῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Μουλσούμανικοῦ πληθυσμοῦ ἔκαστης περιφερείας, ὃς καὶ πᾶσα σχετικὴ λεπτομέοιεια.

3) Οι μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως συλληφθέντες ὡς ἔνοχοι τῶν ἐπελθουσῶν Ἐθνικῶν συμφιορῶν θὰ παραμείνουν ἐν προφυλακίσει μέχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταυτέος δίκης των.

**Ἐν Ἀθῆναις τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1922, ὥρα 24
Η ΕΠΛΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

Συνταγματάρχαι : Γονατᾶς Στ., Πλαστήρας Ν., Κουρουσπόουλος Β., Γαρδίκας Π., Έδιπλης. Ἀντιπλοίαρχος Φωκᾶς Δ., Ἀντισυνταγματάρχαι Χασαπίδης Αρ., Κοιμήσης, Πρωτοσύγγελος, Παγαγόπουλος, Μαμούνης Κ.

Τὸ Ὅμοιον τῶν Στρατιωτικῶν κατόπιν ἐντολῆς ὅπερι. 63/3
τῆς 15 Σεπτεμβρίου τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς ἔχοντο ποιήσει πρόδη
ιὰς Στρατιωτικὰς Ἀρχὰς τὸ κάτωθι Ἀγαπούγωνθέν:

⁷ Επανάστασις Στρατοῦ καὶ Στόλου ἔζητησε καὶ ἐπέτυχεν εἰρηνικῶς παραίτησιν Βασιλέως Κωνσταντίνου ὑπὲρ Διαδόχου καὶ παραίτησιν Κυβερνήσεως Τοιαυταφυλλάκου.

Λαὸς διμοθύμως ἔταχθη μετὰ ὉἘπαναστάσεως καὶ μετὰ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ ὑπεδέχθη ὉἘπαναστατικὸν Στρατόν. ὉἈνέλαβον προσωρινῶς ὍὙπουρογεῖον Στρατιωτικῶν ὉἌντιστράτηγος Χαραλάμπης καὶ Ναυτικῶν ὍὙποκόμιος Παταγούόπου.

‘Οριστική Κυβέρνησις ἀναλάβη Ἀρχὴν πιθανῶς αὐτοῖς. Πλήρης τάξις ἐπικρατεῖ καὶ ἀπασαν τὴν “Ελλάδα».

Ἐγ γένησα τῇ 15 Σεπτεμβρίου 1922

‘Η Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή

Ο Αρχηγός
Σ ΓΟΝΑΤΑ

Ἡ Κυβέρνησις κατηρτίσθη ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προεδρίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Ἀναστασίου Χαραλάμπη, διότι δὲ Σ. Κροκιδᾶς, εἰς τὸν διπολὸν αὗτη εἶχεν ἀνατεθῆ, δὲν εἶχεν ἀφιχθῆ ἐγκαίρως ἐκ Κορίνθου τὴν 16 Σεπτεμβρίου κατὰ τὴν δρκωμοσίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἐπανάστασις ὅμως, ἐν γνώσει καὶ τοῦ Κροκιδᾶ, ἀπέβλεπεν εἰς τὸν Ἀλέξ. Ζαΐμην μέλλοντα δριστικὸν Πρωθυπουργόν, εὐδισκόμενον τότε ὑπὸ θεραῶς πείαν εἰς Βιέννην.

Περιελάμβανεν δὲς Ὅπουργοὺς τοὺς Ε. Κανελλόπουλον, Φ. Βασιλείου, Ι. Σιώτην, Π. Καλλιγᾶν, Α. Δοξιάδην, Γ. Ἐμπειρῆνον καὶ Δ. Παπαχρήστου. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀνέλαβεν δὲ Κροκιδᾶς τὴν Προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸ Ὅπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, τὴν 19ην Σεπτεμβρίου δὲ Ἀλ. Διομήδης τὸ Ὅπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, συνεπληρώθη δὲ ἀργότερα ἡ Κυβέρνησις διὰ τῆς δρκωμοσίας ὃς Ὅπουργῶν τοῦ Ν. Πολίτη καὶ τοῦ Α. Χρηστομάνου.

Ο Ὅπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἀπέστειλε πρὸς τὰς Στρατιωτικὰς Ἀρχὰς τὴν ὑπὸ ἀρ. 2325Ω/968 ἐγκύλιον διαταγὴν ἄμα τῇ ἀναλήψῃ τῶν καθηκόντων του.

«Ἀναλαμβάνω ἀπὸ σήμερον τὰ καθήκοντα τοῦ Ὅπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, τὰ δόποια ἡ Α. Μ. δι Βασιλεὺς Γεώργιος Β' ηὐδόκησε νὰ μοὶ ἀναθέσῃ.

»Ἡ Πατρὸς εὐδίσκεται ἐν κινδύνῳ. Αἱ λέξεις αὗται ἀς χρησιμεύσωσιν ὃς σύνθημα ἀπὸ τοῦ Στρατηγοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου στρατιώτου, εἰς οἰανδήποτε θέσιν καὶ ἀν ἐτάχθη, διότι εἰς τὸ σύνθημα αὗτὸν πάντες οἱ ἐπλοις ἀδελφοὶ θὰ εὑρώσι τὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰς ἀτυχίας, τὴν διμόνοιαν, τὴν ἔνωσιν, τὴν πειθαρχίαν, στοιχεῖα ἀποτελοῦντα τὸς θὰ δειχθῇ ἐκ νέου ἀξιος τῆς Πατρίδος.

»Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ παρουσιασθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Β' προσεφώνησεν αὐτὸν ὃς ἔξις:

«Μεγαλειότατε.

»Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ παρουσιάζεται ἐνώπιον τῆς Υ. Μ. διὰ νὰ ὑποβάλῃ τὰ συγχαρητήριά της ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον, τὰς εὐχάς της διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Ἐθνους καὶ τὰ σέβη της.

»Ἀντιπροσωπεύομεν τὴν ἔξεγερθεῖσαν συνείδησιν τοῦ Ἐθνους διὰ τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κακοδαιμονίαν του καὶ τὴν πρόσφατον ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ συμφορὰν καὶ τὴν θέλησιν αὐτοῦ νὰ χωρίσῃ πρὸς τὰ ἐμπρόδεις καὶ νὰ μὴν ἀποθάνῃ.

»Ο Στρατὸς καὶ δι Στόλος οἱ ἀπὸ ἑτῶν διὰ τὴν δόξαν τῆς Πατρίδος ἀγωνιζόμενοι ἥσθινθησαν ἀμεσώτερον τὸν πόνον τῆς Μεγάλης Ἐθνικῆς καταστροφῆς καὶ ἔξηγέρθησαν πρῶτοι, ζητήσαντες ν' ἀπομα-

» κρύνωσιν ἐκ τῆς Ἀρχῆς ὅσους συνέτειναν εἰς ταύτην καὶ ν' ἀρωσι πᾶν ἐμπόδιον, διότι μᾶς ἀπεστέρησε τῆς συνδρομῆς τῶν ἰσχυρῶν κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον Συμμάχων μας.

» Εἴμεθα εὐτυχεῖς ὅτι ἐπετύχαμεν τοῦτο, ἀνεν αἵματοχυσίας καὶ ὅτι ἐνεπνεύσαμεν τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς ὀλόκληρον τὸ Ἐθνος διὰ τὴν ἀγνόητη τῶν σκοπῶν μας. Αἱ μέχρι χθὲς ἀλληλοσπαρασσόμεναι πολιτικαὶ μερίδες προσέρχονται σήμερον ἡνωμέναι ἐνώπιόν μας καὶ συσκέπτονται μενδ' ἡμῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Πατρίδος.

» Εἰς τοιαύτην ἡνωμένην Πατρίδα ἐκάλεσε τὴν Υ. Μ. ἡ Ἐπανάστασις νὰ βασιλεύσῃ καὶ εὐχεταὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Σας νὰ ἴδῃ ὅλα τὰ δύνεια τῆς Φυλῆς ἐκπληρούμενα».

» Η Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ εἶχεν ὑποδείξει τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐξ Ἑλλάδος τοῦ παρατηρέντος βασιλέως Κωνσταντίνου, ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀνεβάλλετο δ ἀρχηγὸς Γονατᾶς συνητήθη εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Ὅπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν μετὰ τοῦ Τριανταφύλλου καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μεσολαβήσῃ διὰ τὴν ταχεῖαν πραγματοποίησιν, τοῦδ' ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Metà τὴν καταστροφὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπρόκειτο περὶ ἀναδημιουργίας οὗτως εἰπεῖν τοῦ στρατοῦ, καὶ εἰς τοῦτο ἀφωσιώθη μενδ' ὅλης ψυχῆς καὶ δυνάμεως ὃς Ὅπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Διευθύνσεων καὶ Ὑπηρεσῶν. Ἡ ἀνασυγκρότησις αὕτη τοῦ στρατοῦ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ποινικὴν δίωξιν στρατιωτικῶν ἐπὶ ἐγκαταλείψεως ἡ παραβόσει οἰουδήποτε ἄλλου στρατοῦ, καθήκοντος, εἰς τὴν ἀνασύνθεσιν καὶ ταχτοποίησιν τῶν μονάδων, εἰς τὴν συμπλήρωσιν αὐτῶν δι' ἀνδρῶν, κτηνῶν, ὁχημάτων, παντὸς εἰδούς ὑλικοῦ, εἰς τὸν διορισμὸν κατόπιν διαλογῆς τῶν καταλλήλων στελεχῶν, εἰς τὴν περισυλλογήν, ἐπισκευὴν καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἀνασκευὴν παντὸς εἰδούς ὑλικοῦ πολέμου, εἰς τὴν προμήθειαν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς κυρίως πυρομαχικῶν, πυροβόλων, ἀντισκήνων, ἱματισμοῦ, κλινοσκεπασμάτων, ἔξαρτήσεως ὑγειονομικοῦ ὑλικοῦ, εἰς τὴν ἔξασφάλισιν προμηθείας τροφίμων, ἀρτου καὶ νομῆς, κλπ. κλπ.

» Ο Ὅπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Διοικήσης μετὰ τὴν δρκωμοσίαν του τῇ 19 Σεπτεμβρίου προσῆλθεν εἰς τὸ Ὅπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἐπληροφορήθη περὶ τῶν μᾶλλον ἐπειγούσων ἀναγκῶν διὰ τὴν ἔξεγερσιν χρήματος καὶ διὰ τὴν ἀποστολὴν συναλλάγματος εἰς τὸ ἔξωτερον πρὸς πληρωμήν. Διότι οὐδεμίᾳ ἀποστολὴ ἐκ τοῦ ἔξωτερον ἦτο δυνατή, καὶ διὰ ὑλικὰ τὰ δόποια εἶχον προηγουμένως παραγγελθῆ, μέρος τῶν δόποιων ἦτο ἔτοιμον, καὶ διὰ τὰ δόποια προκαταβολαὶ εἰς τὰ βιομηχανικὰ καταστήματα εἶχον πληρωθῆ, ὃς λ. χ. εἰς Γαλλίαν (Creusot), Τσεχοσλοβακίαν, Ἀγγλίαν (ʌερόπλανα), ἐὰν πρὸ τῆς ἀποστολῆς τῶν ὑλικῶν δὲν ἀπεπληρώνετο καὶ τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀξίας των.

Εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἀνασύνθεσιν εἰς στελέχη συμπλήρωσιν εἰς δόπλίτας, ἐμπέδωσιν τῆς πειθαρχίας, ἐκγύμνασιν νεοσυλλέκτων καὶ ἔθελοντῶν καὶ ἀποστολὴν ἐνισχύσεων καὶ στρατιωτικῶν μονάδων εἰς Θράκην ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν ἑφοδιασμὸν αὐτῶν εἰς ὥλικά, παραθέτω τινὰς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν.

Οὕτω, 15 Σεπτεμβρίου.—1 Νοεμβρίου. ἐξεδόθησαν αἱ ὑπὸ ἀριθ. ἐγκύκλιοι διαταγαὶ 961, 987, 1037, 1240, περὶ ποινικῆς διώξεως ἀξιωματικῶν ἐπὶ ἐγκαταλείψει θέσεως ἢ παραβάσεως οἰουδήποτε ἄλλου στρατιωτικοῦ καθήκοντος.

15 Ὁκτωβρίου, ὑπὸ ἀριθ. ἐγκ. Διαταγὴ 1125, περὶ καταδιώξεως ἀνυποτάκτων καὶ λιποτακτῶν.

19 Σεπτεμβρίου, περὶ ἀνακλήσεως τῶν ἀποσταλέντων εἰς ἀδόριστον ἀδειαν ἐφέδρων δόπλιτῶν τῶν κλάσεων 1918 καὶ 1917 ἐκ τοῦ στρατοῦ Μικρᾶς Ἀσίας. Πρόστιμος τῆς κλάσεως 1923.

29 Σεπτεμβρίου—14 Ὁκτωβρίου, περὶ τάξεως εἰς διαθεσιμότητα καὶ ἀνακλήσεως εἰς ἐνέργειαν ἀνωτάτων καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν.

22 Ὁκτωβρίου, περὶ τῆς ἀνάγκης γενινικῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ καταρτισμοῦ κέντρων ἐκπαιδεύσεως.

3 Νοεμβρίου (18830/368), περὶ ἐκλογῆς ἀξιωματικῶν διὰ τὴν ἀνάθεσιν διοικήσεων Συνταγμάτων Πεζικοῦ καὶ ἐμπέδων νεοσυλλέκτων.

30 Ὁκτωβρίου, περὶ συγκροτήσεως τριῶν Συμβουλίων ἐξ ἀξιωματικῶν καὶ περὶ συντάξεως πινάκων προαγωγῆς, στασιμότητος, διαθεσιμότητος, ἀποστρατείας, μονιμοποίησεως ἐφέδρων ἀξιωματικῶν, ἀνακλήσεως εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν, ποινικῆς καταδιώξεως καὶ τέλος ὁριστικοῦ κανονισμοῦ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ἀξιωματικῶν ἐν ἐκάστῳ βαθμῷ.

Ἡ δῆλη αὐτὴ ὑπερέντασις προσπαθείας πρὸς ἀνασυγκρότησιν ὥλικῆς καὶ ἀνύψωσιν ἡθικῶς τοῦ στρατοῦ συνετέλεσεν εἰς τὸ μεταξὺ 15 Σεπτεμβρίου—15 Νοεμβρίου χρονικὸν διάστημα, ὡστε ἡ Ἑλλὰς νὰ παρατάξῃ ἀξιόμαχον στρατὸν ἐν Θράκῃ, ἵκανὸν νὸν ἀντιστῆται εἰς ἐνδεχομένην προέλασιν τοῦ Κεμάλ.

Οὕτω, τὴν 21 Σεπτεμβρίου ἡ μάχιμος δύναμις τῆς Στρατιᾶς Θράκης ἡρίθμει 47000 ἀνδρας. Ἡ δύναμις αὗτη προοδευτικῶς διὰ τῆς συμπληρώσεως ἐξ Μεραρχιῶν ἀνηλθεν ἐντὸς 15 ἡμερῶν εἰς 60000 ἀνδρας καὶ διὰ τῆς προσελεύσεως τῶν δύο κλάσεων ὥλικιῶν 1918 καὶ 1917 καὶ μετὰ τὴν ἐκγύμνασιν τῶν νεοσυλλέκτων κλάσεως 1923, περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου, εἰς 110.000 ἀνδρας.

Ἡ Ἑπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀπεφάσισαν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὸν Βενιζέλον, εὑρισκόμενον εἰς ἀλλοδαπήν, δπως διευκολύνῃ διαφόρους ἐνεργείας περὶ ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ κυρίως δπως ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ στρα-

τηγοῦ Ἀλεξ. Μαζαράκη εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συνέλθῃ εἰς Μουδανιὰ συνδιάσκεψιν Ἐλλήνων καὶ Τούρκων, μεσολαβήσει τῆς Ἀγγλικῆς Ἀντιπροσωπείας, πρὸς καθορισμὸν τῶν ὅρων ἀνακαχῆς. Συνεπῶς μετὰ τὴν ἀποδοχὴν ὑπὸ τοῦ Βενιζέλου τῆς ὑπηρεσίας ταύτης, διεβιβάζοντο αὐτῷ διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ὅλαι αἱ πληροφορίαι περὶ ἐλλείψεων, ἀναγκῶν καὶ ἀνασυντάξεως προοδευτικῶς τοῦ στρατεύματος.

Ἐκ παραλλήλου ἔγινοντο συνεννοήσεις μετὰ τοῦ ἐν Βιέννη διαμένοντος Ἀλ. Ζαΐμη, πρωωρισμένου νὸν ἀναλάβῃ τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐτηρεῖτο ἐνήμερος τῆς καταστάσεως, διὸ δὲ μάλιστα σκοπὸν ἀπεστάλη ὁ Ζαχαρόπουλος εἰς Βιέννην, ἵνα καὶ προφορικῶς ἐκθέσῃ αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν Ἑπαναστασιν, τὰς βλέψεις καὶ ἐνεργείας αὐτῆς.

Ἄγανάκτησις, καταφορὰ καὶ μέγας ἐρεθισμὸς λαοῦ καὶ στρατοῦ ἐπεκράτει μετὰ τὴν κατάπληξιν ἐκ τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς ἐναντίον τῶν πολιτικῶν, οἵτινες ἐκυβέρνησαν πρὸ διατῆς τὸν τόπον. Τὰ δυσμενῆ ταῦτα αἰσθήματα ἥρχισαν νὰ ἐκδηλωῦνται ἐντονώτερον, ὅταν ἐλεύθεροι ἐκυκλοφόρησαν ἐν τῇ πόλει καὶ μάλιστα δταν ἡμέραν τινὰ παρεκάθηντο εἰς τι καφενεῖον τῆς πλατείας Συντάγματος, ὡστε ἡ Ἑπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ φροβουμένη βιαιοπραγίας ἐναντίον των καὶ διὰ νὰ προφυλάξῃ αὐτούς, ἥνασκασθη νὰ προφυλακίσῃ, μέχρις δτου ἡ μέλλουσα Συνέλευσις ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ταχυτέρας δίκης των.

Ἐπειδὴ δμως καὶ διὰ τὴν διάσπασιν τοῦ μετώπου, τὴν κατάρρευσιν αὐτοῦ, τὴν ἀτακτὸν ὑποχώρησιν καὶ αἰχμαλώτισιν τμημάτων στρατοῦ, ἐπελθουσῶν οραδάίων ὑπῆρχον λίαν συγκεχυμέναι γνῶμαι διὰ πολλοὺς ἀξιωματικούς, δπον ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ καθήκοντος καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶτιν αὐτῶν, εἰσηγήθησαν εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, δτι ἐπεβάλετο ἀμέσως ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Ἑπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ διορισθῇ ἀνώτατος ἀξιωματικὸς διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ἕνορκον προσανάκρισιν. Προηγουμένως εἶχον προσκαλέσει εἰς τὸ γραφεῖον μου τὸν ἀντιστράτηγον ἐν ἀποστρατείᾳ Κ. Καλλάρην καὶ τὸν παρεκάλεσα νὰ δεχθῇ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἀνακαλούμενον συγχρόνως εἰς ἐνέργειαν, ἐξωμάλυνα δὲ ἀντιρρήσεις του τινὰς σχετιζομένας μετὰ τῶν μισθοδοσιῶν του· δταν δμως ἀνεκοίνωσα τὴν ἐκλογήν μου συγχρόνως εἰς τὸν Πρωθυπουργὸν Κροκιδᾶν καὶ Ὑπουργὸν Διομήδην, ἀμφότεροι εῦθον αὐτὸν μὴ παρέχοντα ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀνεπηρέαστον διεξαγωγὴν τῆς ἀνακρίσεως καὶ κατέπιν ὑποδείξεως ἐκ μέρους μου ἀλλων, κατελήξαμεν εἰς τὸν ἀντιστράτηγον Ἐμμ. Ζυμβρακάην, διὰ τὸν δποῖον καὶ ἡ Ἑπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ συνεφώνησεν. Εἰς τοῦτον παρέσχον δλα τὰ μέσα εἰς προσωπικόν, εἰς γραφεῖα, κλπ., ἥρχισε δὲ τὰς ἐργασίας μετὰ ἐπιμελείας καὶ ἀμεροληψίας, προσόντα τὰ δποῖα ἐπέδειξε καθ' δλον τὸν στρατιωτικόν του βίον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑπαναστατικὴ Ἐπι-

τροπή ἀνεσυγχροτήθη διὰ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀντικαταστάσεως μελῶν αὐτῆς, ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν Γονατᾶ, Πλαστήρα, Σακελλαροπούλου, Χατζηκυριάκου καὶ Γέροντα.

Αὕτη ἔξεδωκε τῇ 4 Ὁκτωβρίου τὸ ἔξῆς διάγγελμα πρὸς τὸν Λαόν:

«Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἔχουσα τὴν ἀντίληψιν ὅτι εἰσέτι δὲν ἔχει ἐπιτευχθῆ πλήρως σαφήνεια ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν χαρακτῆρα καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἐπαναστάσεως, θεωρεῖ ἐπιβεβλημένον ὅπως προβῆ εἰς τὰς ἀκολουθίους δηλώσεις.

Ἡ Ἐπαναστασίς ἔχει ταχθῆ ὑπεράνω τῶν κομμάτων. Αὐτὸς σημαίνει, ὅτι ἡ Ἐπαναστασίς οὔτε κομματίζεται, οὔτε φατούζει. Καὶ θὰ τηρησῃ μέχρι τῶν ἐκλογῶν, κατὰ τὰς δύοις θὰ ἐκφρασθῇ ἐλευθέρως ἡ κυρίαρχος θέλησις τοῦ Λαοῦ, δικαιοσύνην, εύνομιάν καὶ τάξιν.

Άλλὰ δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Ἐπαναστασίς δὲν ἀκολουθεῖ ὁρισμένην Ἐθνικὴν πολιτικήν, ἀφοῦ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ὑπαρξία τῆς Ἐπαναστάσεως ἀποτελεῖ πολιτικήν. Καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ἐθνικῆς σωτηρίας τὴν δοπίαν διέγραψεν ἡ Ἐπαναστασίς δὲν συνίστατο μόνον εἰς τὸν ἔξαναγκασμὸν τῆς παραιτήσεως τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλὰ—χωρὶς βεβαίως νὰ θίγῃ τὰς βάσεις τοῦ πολιτεύματος—καὶ τὴν κατάλυσιν δλοκλήρου τοῦ Κωνσταντινικοῦ—αὐλικοῦ, πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ—συγκροτήματος, τὸ δοπίον ἔταξε τὸν Βασιλέα ὑπεράνω τῆς Πατρίδος, κατέλυσε τὰς λαϊκὰς ἐλευθερίας καὶ τοιουτορόπως ἐπροκάλεσε τὴν μεγάλην Ἐθνικὴν συμφοράν.

Ἐπίσης ἡ πολιτικὴ τῆς Ἐπαναστάσεως, συνίσταται εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς πλήρη ἀνασύνδεσιν τῶν συμμαχιῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, ἐπειδὴ πιστεύει ὅτι μόνον τοιούτοις δρόπως εἶναι δυνατή ἡ Ἐθνικὴ σωτηρία. Συνεπῶς, ἡ Ἐπαναστασίς εὑρίσκεται ἀντιμέτωπος καὶ θεωρεῖ ἔχθρον τῆς Πατρίδος δλους ἀνεξαιρέτως τοὺς πρωτοστατήσαντας παράγοντας τοῦ Κωνσταντινισμοῦ, εἰς τοὺς δρόπους ὃφείλεται ἡ διάρρηξις τῶν συμμαχιῶν καὶ ἡ μεγάλη τραγωδία τοῦ γένους.

Καὶ τέλος, ἡ πολιτικὴ τῆς Ἐθνικῆς σωτηρίας, συνίσταται εἰς τὴν προσπάθειαν πρὸς ἔξαρσιν τοῦ Ἐθνικοῦ φρονήματος καὶ συναδέλφωσιν. Ἀλλὰ ἡ συναδέλφωσις θὰ ἥτο ἀρχὴ ἀνήθικος, ἀν ἐπρόκειτο νὰ σημαίνῃ λήθην ἡ μετάθεσιν τῶν τρομερῶν εὐθυνῶν, σύγχυσιν τῶν ἀθώων καὶ τῶν ἐνόχων.

Ἡ Ἐπαναστασίς ἀποβλέπει εἰς συναδέλφωσιν τοῦ πλανητέντος Λαοῦ, δὲ δρόπους ὑπέστη ὑπὸ τῶν ἀναξίων Ἀρχόντων τὰς σκληρότατα θυσίας αἵματος, χρήματος καὶ τιμῆς. Ἀλλὰ θεωρεῖ ἐπιβεβλημένην τὴν παραδειγματικὴν ποινικὴν τιμωρίαν τῶν ἔχθρων τῆς Πατρίδος, εἰς τοὺς δρόπους ὃφείλεται ἡ κατάρρευσις τοῦ Μικρασιατικοῦ μετώπου, κα-

θώς καὶ ἡ διεθνὴς καταδίκη τῆς Θράκης, ἡ δρόπια, δυστυχῶς, ἔχει προηγηθῆ τῆς Ἐπαναστάσεως, καθὼς καὶ τὸν δριστικόν, ἥθικόν καὶ πολιτικὸν θάνατον τῶν πρωτουργῶν τῆς καταστροφῆς.

Ἡ Ἐπαναστασίς ἔχει ἐπιφέρει μεταβολὰς πολιτειακὰς καὶ προσωπικάς. Ἀλλὰ τότε μόνον θὰ ἔχῃ ἐπιτύχει δλόκληρον τὸν προορισμόν της, ἐὰν ἐπακολουθήσουν καὶ βαθύτεραι μεταβολαὶ ἥθικαι, ἐὰν ἐπέληθῇ ἡ ἔξαρσις τῶν ψυχῶν καὶ τῶν συνειδήσεων. Μόνον ὁ πάνδημος στιγματισμὸς τῶν μεγάλων ἐνόχων—μόνον ἡ βαθυτάτη ἐπίγνωσις τῶν ἀρρήτων δεσμῶν, οἱ δρόποι οι συνδέουν τὴν Ἑλλάδα μὲ τοὺς φυσικούς της συμμάχους, καὶ ἡ πανηγυρικὴ ἐκδίλωσις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ—μόνον ἡ πάνδημος θέλησις μιᾶς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως—ἡ πρόταξις τῆς Πατρίδος ὑπεράνω τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων καὶ παθῶν—δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς Ἐθνικῆς περισυλλογῆς, τὸ δρόπον ἐνεκαινίασεν ἡ Ἐπαναστασίς, καὶ νὰ παράσχῃ ἐλπίδας διὰ καλλίτερον μέλλον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, ἀπευθύνει θερμοτάτην ἔκκλησιν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν, εἰς τὸν δρόπον, διὰ τῶν προσεχῶν ἐκλογῶν, παραδίδει καὶ ἐμπιστεύεται τὴν συνέχειαν καὶ τὴν δλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς σωτηρίας».

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ὑπηρεσίας του δὲ ἀντιστράτηγος Ἑμμ. Ζυμβροκάκης ἐλθὼν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὑπέβαλε παράπονα ἐναντίον τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ μάλιστα εἰδικῶς ἐναντίον τοῦ Χατζηκυριάκου, διότι τὸν πιέζουν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἀνάχρισιν, περιοριζόμενον εἰς τὰ κύρια σημεῖα καὶ τοὺς κυρίους ὑπευθύνους τῆς καταστροφῆς, καὶ τὴν ὑποβολὴν τοῦ πορίσματος τῆς ἀνακρίσεως, εἰς δυνατόν, συντόμως ἐντὸς δεκαημέρου, ἐνῷ δὲ ἕτης προέβλεπεν ἐργασίαν μακροχρόνιον διὰ ὑπόθεσιν ἀνάλογον μὲ τὴν δίκης τοῦ Μπαζαίν, κατὰ τὴν ἐκφρασίν του, καταλήξας εἰπὼν ὅτι δὲν ἥννόει νὰ γίνῃ ὅργανον τῶν βλέψεων τῆς Ἐπαναστάσεως. Προσεπάθησα νὰ τὸν πείσω νὰ ἐπιμείνῃ καὶ νὰ ἐργασθῇ, χωρὶς νὰ ἐπιρρεασθῇ ἀπὸ ἐπεμβάσεις μελῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλά τούτου μὴ ἐπιτευχθέντος, ἔλαβον μετὰ διήμερον ἔγγραφον ἀναφοράν του περὶ καταθέσεως τῆς ἐντολῆς διεξαγωγῆς ἐνόρκου προανακρίσεως καὶ ἐπιστολήν του ὑπὸ ἡμερομηνίαν 11 Ὁκτωβρίου δικαιολογούσαν τὴν ἀπόφασίν του ταύτην, ἐνεκεντρὸν ἀσυμφωνίας πρὸς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνακρίσεων.

Ἡ Ἐπαναστασίς εἰς ἀντικατάστασίν του διώρισε τὸν ὑποστράτηγον Θ. Πάγκαλον.

Άλλὰ συγχρόνως ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἥρχισεν ἐπεμβαίνουσα εἰς διαφόρους ἐνεργείας τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν ἀφορώ-

σας εἰς τὴν τοποθέτησιν ἀξιωματικῶν, εἰς τὸν διορισμὸν διοικητῶν μονάδων, εἰς τὴν ἀνάκλησιν ἀξιωματικῶν εἰς ἐνεργὸν ὑπηρεσίαν ἢ μετάθεσιν ἄλλων εἰς διαθεσιμότητα κλπ. Ἐν τούτοις, ἐνῷ εἶχον γίνει τοιαῦται ὑποδείξεις ἀποδεκταί, ὡς ἀντιπροσωπεύουσαι τὴν γνώμην τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς (ἢ τῆς Ἐπαναστάσεως), ἀν καὶ διά τινας ὑπῆρχον ἐπίμονοι ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους μου, κατόπιν δὲν ἐκρίνοντο αἱ σχετικαὶ ἐνέργειαι ὃς ἵκανοποιητικαὶ, ἄλλων ἔξητεῖτο ἢ ἀκύρωσις ἢ ἐνίστε ἢ ἐκ νέου ἐπαναφορὰ αὐτῶν. Τινὲς ἀξιωματικοί (Κονδύλης καὶ ἄλλοι), ἀνέλαβον ὑπηρεσίας αὐθαιρέτως, μάλιστα πρὸ τῆς ἀνακλήσεως των, ἐνῷ δὲ καὶ ἀρχὰς ἢ Ἐπανάστασις ἐπεβλήθη ἐπὶ τῶν ἀδιαλλάκτων στοιχείων μέχρι σημείου νὰ διαμηνύσῃ εἰς τὸν Πάγκαλον, διὰ τὸν δέση ἐὰν δὲν καθήσῃ ἥσυχος, σὺν τῷ χρόνῳ ἡνείχετο αὐτὰ καὶ τέλος συνειργάζετο μὲ αὐτά, τὰ δόποια ἥρχισαν νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν γνώμηντων. Ἐκυκλοφόρουν φῆμαι περὶ ἀσυμφωνίας μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ περὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ Πλαστήρα ὑπὸ τοῦ Πρωτοσυγγέλου διὰ Ἰδίους σκοπούς. Συνέπεια τῶν ἀνωτέρω ἐκτιθεμένων ἦσαν αἱ παραίτησις τῶν μελῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς Κουρουσοπούλου, Παπαδήμα, Χασαπίδη, Μαμούρη. ἀποδοκιμαζόντων τὰς τοιαύτας ἐνεργείας.

Καὶ ἀπὸ γενικῆς πολιτικῆς ἢ Ἐπανάστασις ἥρχισεν ἀποκλίνουσα πρὸ τὸν Βενιζελισμόν, ἥναγκασθην δὲ ἐπανειλημμένως νὰ ἐπιστήσωτὴν προσοχὴν τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κροκιδᾶ, διὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις παρασύρεται εἰς τοιαύτην πολιτικήν, ἐναντίον τῶν ὑποσχέσεων πρὸ τὸν Λαὸν καὶ ἐπὶ ζημιά τῶν γενικωτέρων σκοπῶν, οὓς ἢ Ἐπανάστασις ἐπηγγέλετο. Εἰς ταῦτα δὲ Κροκιδᾶς μοὶ ἀπήντησεν, διὰ, κατὰ τὴν γνώμην του ἢ Ἐπανάστασις καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν, ὡς αὕτη ἐκτυλίσσεται, πρέπει νὰ στηρίζηται κάπου.

Δύο περιστατικά, ἐκ τῶν πολλῶν, θὰ καταδείξουν τὴν ραγδαίαν τροπὴν τῆς Ἐπαναστάσεως πρὸ τὴν ἀδιαλλάξιαν. Ἡμέραν τινὰ συνεδριάσεως τοῦ Ὅμιλου Συμβουλίου, κατὰ τὴν δόποιαν ὡς πάντοτε παρίστατο καὶ ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, δὲ ὑπασπιστὴς μου ἀνήγγειλεν, διὰ δὲ Πάγκαλος περιμένει εἰς τὸ ὑπασπιστήριον καὶ ζητεῖ τὴν ἀδειαν νὰ κάμη σπουδαίαν ἀνακοίνωσιν. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν αἴθουσαν ἐν πολιτικῇ ἐνδυμασίᾳ καὶ ἥρχισε νὰ λέγῃ, διὰ ἐκ τῆς προδόθου τῆς ἐνεργουμένης ὑπὸ αὐτοῦ ἐνόρκου προανακρίσεως προκύπτουσιν ἐνδείξεις λίαν ἐπιβαρυντικά, ἐνοχοποιοῦσαι τὸν Βασιλέα Κωνσταντίνον, διὰ τὸ ἔγκλημα τῆς ἔγκαταλείψεως θέσεως ἐνώπιον ἔχθροῦ κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν καὶ ἐπομένως διὰ πρέπει νὰ ἐκδοθῇ ἐνταλμα συλλήψεως κατὰ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ διαμένοντος Βασιλέως, ὅπως προσαχθῇ ἐδῶ καὶ δικασθῇ. Ο ὑπουργὸς κ. Διομήδης διέλυσε τὴν κατάπληξιν τῶν περισ-

σοτέρων μελῶν τοῦ Ὅμιλου Συμβουλίου, λαβὼν τὸν λόγον καὶ ἀπορούσας τὴν πρότασιν διὰ μακρῶν ἐπιχειρημάτων, διὰ τῶν διποίων ἀπέδειξε τὸ δλέθριον καὶ ἀσύμφορον τῆς παραδοχῆς τοιαύτης προτάσεως. Τότε δὲ Πάγκαλος στραφεὶς πρὸς αὐτὸν εἶπεν μὲ τόνον φωνῆς ἐντονον καὶ ζωηρὸν τὰ ἔξης: «Οσα εἴπες τώρα, ἄλλος (ὑπονοῶν τὸν Βενιζέλον) καλλίτερα καὶ εὐφραδέστερα μᾶς τὰ εἶπε τὸ 1917, ἀν δύως ἐγίνετο τότε, διὰ καὶ σήμερον ζητῶ, δὲν θὰ εὐρισκόμεθα σ' αὐτὰ τὰ χάλια. Δὲν παραπονοῦμαι ἐναντίον σας (τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως) διὰ τὴν ἀπόφασιν ποὺ θὰ λάβετε, ἀλλὰ ἐναντίον ἔκεινων (ἔδειξε τὰ μέλη τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς), οἱ διποίοι μὲ ἀφήνουν ἐκτεθειμένον, ἀφοῦ προηγουμένως ἐδέχθην τὴν ἐντολὴν τῆς ἐνόρκου προανακρίσεως». Εἰς ταῦτα ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἐτίγησεν ἀπόλυτον σιγήν, μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Παγκάλου, ἡ πρότασις αὐτοῦ ἐτέθη εἰς φανερὰν ψηφοφορίαν τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Πρωθυπουργοῦ καλέσαντος τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν νὰ δώσῃ πρώτος ψῆφον. Ἡ πρότασις ἀπερρίφθη παμφηφεί.

Τὸ δεύτερον περιστατικὸν ἔχει ὡς ἔξης:

Κατὰ τὴν διάρκειαν Ὅμιλου τυνος Συμβουλίου, τοῦ διποίου τὰς συνεδριάσεις παρηκολούμη πάντοτε ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, δὲ Χατζηκυριάκος μέλος αὐτῆς ἔξητησεν ἐξηγήσεις ἀπὸ τὸν ὑπουργὸν Πολιτην, διότι ὡς εἶπεν δὲ τελευταῖος οὗτος εἰς συνομιλίαν του μετὰ τοῦ Ἀγγλοι πρέσβεως εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Λέσχην ἐδωκεν αὐτῷ πληροφορίας ἐμπιστευτικῆς φύσεως, δοσον ἀφορᾶ τὴν ἔξελιξιν τῆς καταστάσεως ἐν σχέσει μὲ τὴν τύχην τῶν ὑποδίκων πολιτικῶν, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διπλωματικὴν ἐπέμβασιν ὑπὲρ αὐτῶν, μὴ εὐρῶν δὲ ἐπαρκεῖς τὰς ἐξηγήσεις τοῦ Πολίτη, ἀπέτεινε πρὸς αὐτὸν δριμείας παρατηρήσεις, εἰς τὰς διποίας ἀπήντησεν, διὰ δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ ὑποβάλῃ παραίτησιν.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Σ. Γονατᾶ, Ν. Πλαστήρα, Λ. Σακελλαροπούλου, Γέροντα καὶ Ἀλ. Χατζηκυριάκου, ἐδημοσίευσε τὸ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Ὁκτωβρίου 1922 διάταγμα, περὶ συστάσεως καὶ λειτουργίας ἐκτάκτου στρατοδικείου πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ τῶν ὑπαιτίων τῆς Ἐθνικῆς καταστροφῆς κατηγοριῶν, διὰ τοῦ διποίου ἐκανόνιζε τὴν σύστασιν τοῦ ἐκτάκτου στρατοδικείου, τὴν διαδικασίαν καὶ τὰς ποινὰς καὶ διὰ τοῦ ἀρθρου 2 διὰ δλόκληρον τὸ προσωπικὸν τοῦ ἀνωτέρω στρατοδικείου διορίζεται διὰ διαταγῆς τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν. Ἄμεσως μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ὡς προεργηταὶ διατάγματος κατήρτισα γενικὸν κατάλογον τῶν ἀξιωματικῶν, ἐκ τοῦ διποίου ἡδύναντο νὰ ἐκλεγῶσι τὰ μέλη τοῦ ἐκτάκτου στρατοδικείου. Τὸν κατάλογον τοῦτον διατηρῶ ἀκόμη, περιελάμβανε δὲ τοὺς κάτωθι ἀξιωματικούς: Γενικὸς ἀξιωματικὸς: Ἐμ. Ζυμβρακάκην, Γεώργ.

Πολυμενάκον, Κ. Νίδερ, Π. Πιερράκον Μαυρομιχάλην, ³Ι. Νεγρεπόντην, Ν. Βλαχόπουλον, Γ. Λεοναρδόπουλον, ³Α. Πλατῆν, ³Ι. Τριλίβαν, Π. Γαργαλίδην, ³Αλ. ³Οθωναῖον, Κ. Μανέταν τοῦ πεζικοῦ: ³Ηλ. Κυριακόπουλον, ³Ι. Δέδεν, Β. Κουρουσόπουλον, Κ. Πέτσαν, Π. Μένην, Β. Τσιρογιάννην, Χ. Σουμπασάκον, Δ. Σταυριανόπουλον, ³Α. Μάρκου, Δ. Πετρίτην, Π. Λαμπίρην, Κ. Τζαβέλαν, Β. ³Αναγνώστου, Θ. Ξύδην, Π. Κωτούλαν, Γ. Σπυρίδωνα τοῦ πυροβολικοῦ : ³Α. Μπάλμπην, Σ. Μαρκουλάκην, Γ. Σολιώτην, Ν. Ζαφειρίου, ³Μ. Κριεζῆν, Κ. Μαρούρην, Π. Μελισσηνόν τοῦ μηχανικοῦ : Δ. Σαχτούρην, Δ. Μπότσαρην, Μ. Μουτούσην τοῦ ιππικοῦ: Ν. Σπυρόπουλον, Π. Νικολαΐδην, ³Α. Δεδούσην, Κ. Κέφαλον, Γ. Σκανδάλην τοῦ μεταγωγικοῦ: Σ. Μπασιάκον, Ν. ³Ιωαννίδην τῆς Στρατιωτικῆς Δικαιοισύνης: Ν. Ζουρίδην, Κ. Τσερούλην, ³Ανανιάδην, Μαντζούφαν, ³Ε. Βλαστὸν, ³Αντωνιάδην. ³Οσον ἀφορᾷ διὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ Ναυτικοῦ ἐξήτησα τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ, δ ὅποιος διὰ τῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 16 ³Οκτωβρίου 1922 ἐπιστολῆς του μοὶ ἔγραψε τὰ ἔξης :

«Κύριε Συνάδελφε, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν σας κατήρτισα τὸν ὅπισθεν κατάλογον τῶν ἀξιωματικῶν τοὺς ὅποιους κρίνω ὡς ἔχοντας τὰ προσόντα τῆς ἀμεροληψίας καὶ εὐθυχρισίας καὶ δυναμένους νὰ προσανατολισθῶσι πρὸς τὰς περιστάσεις. ³Υποθέτω δὲ τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ αὐτῶν θὰ δύναται νὰ ἰκανοποιήσῃ τοὺς πάντας. Μετὰ πάσης τιμῆς, Δ. Παπαχρῆστος. ³Υποναύαρχοι: Κ. Βούλγαρης, ³Αλ. Κριεζῆς. Πλοίαρχοι : Ν. Μακκᾶς, Β. Λοπόρετης, Σ. Πανουργιᾶς. ³Αντιπλοίαρχοι: Π. Βούλγαρης, Π. Δημούλης, Χ. Λιάμπετης.

³Ἐκ τοῦ ὃς ἀνω γενικοῦ καταλόγου ἀξιωματικῶν κατὰ τὴν κρίσιν μου κατήρτισα δύο πίνακα Α καὶ Β συνθέσεως τοῦ ἐκτάκτου στρατοδικείου μὲ δύναματα, διὰ τινα τῶν δοπίων ³Επαναστατικὴ ³Επιτροπῆς δὲν θὰ εἶχεν ἀντίρρησιν καὶ διὰ ἄλλα ἢ κοινὴ γνώμη καὶ οἱ μέλλοντες νὰ δικασθῶσι θὰ διέκειντο εὐμενῶς, ἐσκεπτόμην δὲ, δταν δ καιρὸς ἐπιστῆ ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς ³Επαναστατικῆς ³Επιτροπῆς ἐκ τῶν δυνομάτων τούτων νὰ κατήρτιζον τὸν δριστικὸν πίνακα. ³Ο πίναξ Α. περιελάμβανε τοὺς ἔξης ἀξιωματικούς :

³Αντιφράτηγος Γ. Πολυμενᾶκος Πρόεδρος, ³Υποστράτηγος Π. Π. Μαυρομιχάλης ³Ι. Νεγρεπόντης, ἀναπληρωματικὸς Πρόεδρος. Δ. Σύμβουλος α' Ν. Ζουρίδης ³συνταγματάρχης Ν. Γεργοριάδης, Βασιλικοὶ ³Επίτροποι. Δ. Σύμβουλος α' Κ. Τσερούλης ἀναπληρ. Βασιλ. ³Επίτροπος. Τακτικὰ Μέλη: ³Υποστράτηγοι, Λ. Βλαχόπουλος, ³Ι. Τριλίβας, ³Α. Οθωναῖος, ³Υποναύαρχος Κ. Βούλγαρης. Συνταγματάρχαι, ³Αρ. Μπάλμπης, ³Αθ. Τσεκούρας, Π. Νικολαΐδης (³Ε. Μπασιάκος), Στρ. Δ. Σύμβουλοι. Μαντζούφας, ³Ανανιάδης, Πλοίαρχος Ν. Μακκᾶς.

³Αναπληρωματικὰ Μέλη: ³Υποστράτηγος ³Α. Πλατῆς, Συντριγματάρχαι Θ. Ξύδης, Γ. Σκανδάλης, Π. Λαμπίρης, Γ. Σολιώτης (³Ε. Μαρκουλάκης),

Στρ. Δ. Σύμβουλοι ³Ε. Βλαστὸς, ³Αντωνιάδης. ³Ο πίναξ Β περιελάμβανε τοὺς ἔξης ἀξιωματικοὺς : ³Υποστράτηγος ³Ν. Βλαχόπουλος Πρόεδρος. ³Υποναύαρχος Κ. Βούλγαρης, ἀναπλ. Πρόεδρος. Δικ. Σύμβουλος α' Ν. Ζουρίδης ³συνταγματάρχης Ν. Γεργοριάδης Βασ. ³Επίτροποι. Δικ. Σύμβουλος α' Κ. Τσερούλης, ἀναπλ. Βασ. ³Επίτροπος.

Τακτικὰ μέλη : ³Υποστράτηγοι ³Ι. Τριλίβας, ³Α. Οθωναῖος, ³Υποναύαρχος ³Αλ. Κριεζῆς, ³συνταγματάρχαι ³Α. Μπάλμπης, Θ. Ξύδης, Π. Λαμπίρης, ³Α. Τσεκούρας, Π. Νικολαΐδης (³Ε. Μπασιάκος), Στρ. Δ. Σύμβουλοι α' Μαντζούφας, ³Ανανιάδης.

³Αναπληρωματικὰ μέλη : ³Υποστράτηγος ³Α. Πλατῆς, Συν/εχαι Ν. Σουμπασάκος (³Α. Μάρκου), Γ. Σκανδάλης, Στ. Μαυρογένης, Στρ. Δικ. Σύμβουλοι α' ³Ε. Βλαστὸς, ³Αντωνιάδης.

Τὴν 13 ³Οκτωβρίου ἔλαβον τὸ ἀπόρρητον ἔγγραφον τῆς ³Επαναστατικῆς ³Επιτροπῆς ὑπὸ ἀριθ. 626 τὸ δποῖον εἶχεν ὃς κάτωθι:

Πρὸς τὸ ³Υπουργετὸν Στρατιωτικὸν

Λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ πέμψωμεν συνημμένως τὸ ἀπὸ 12 ³Οκτωβρίου 1922 Διάταγμα τῆς ³Επαναστατικῆς ³Επιτροπῆς καὶ παρακαλοῦμεν δπως συμφώνως πρὸς τὸ Σον ἀριθμὸν τούτου διορίσητε ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ταχύτερον τὸν Πρόεδρον καὶ τὸν ³Επαναστατικὸν ³Επίτροπον, λόγῳ ὑπηρεσιακῶν λόγων πρὸς προετοιμασίαν των κατὰ τὴν δίκην.

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς δ ἀριθμὸς τῆς ³Επαναστάσεως Γονατᾶς ἥλθε τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὸ ³Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν

³Ἐν Αθήναις τῇ 13 ³Οκτωβρίου 1922

³Ο. Αεχηγὸς
Σ. ΓΙΩΝΑΤΑΣ

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν δὲ διευθυντὴς τοῦ προσωπικοῦ συνταγματάρχης Γ. ³Αριθμούδης κατ' ἐντολὴν τῆς ³Επαναστατικῆς ³Επιτροπῆς μοὶ ὑπέβαλε πρὸς πρὸς προγραφὴν σχέδιον διαταγῆς περὶ συγκροτήσεως τοῦ προδρομίου τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου, ἔχον οὕτω :

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ ἐκτάκτου Στρπτοδικείου ὑποστράτηγον ³Οθωναῖον ³Αλεξ.

³Ἐχοντες ὑπὸ δψιν τὸ ἀπὸ 12 ³Οκτωβρίου ἐ. ἐ. Διάταγμα τῆς ³Επαναστατικῆς ³Επιτροπῆς καὶ τὸ ὑπὸ ἀριθ. 626/13/10/22 ἔγγραφον αὐτῆς, δρίζομεν πρόεδρον τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου τὸν ὑποστράτηγον ³Οθωναῖον ³Αλέξ., ἀναπληρωτὴν δὲ αὐτοῦ τὸν ὑποναύαρχον Βούλγαρην. ³Επαναστατικὸν ³Επίτροπον τὸν Συν/άρχην τοῦ Πεζικοῦ Γεργοριάδην Νεόκοσμον, ἀναπληρωτὰς δὲ αὐτοῦ τὸν στρατ. Δικαστ. Σύμβουλον Β' τάξεως Τσερούλην Κωνστ. καὶ δικηγόρον Φραγγούδην Γεώργιον. Γραμματέα δὲ τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου τὸν στρατ. Δικαστ. Σύμβουλον Δ' τάξεως Πεπονῆν ³Ιωάννην. Κοινοποιηθήτω ἡ παροῦσα εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Συγχρόνως δὲ δύο ἄλλα σχέδια διαταγῶν, περὶ ἀναπληρώσεως τοῦ ὑποστρ. Ὁθωναίου εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ι Μεραρχίας διὰ τοῦ συνταγματάρχου τοῦ Πεζικοῦ Μεσσήνη Δ., καὶ περὶ παραδόσεως εἰς τὸν ὑποστράτ. Ὅθωταῖον Α. πρόεδρον τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου τοῦ μεγάρου τῆς Βουλῆς διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἔκτακτον Στρατοδικεῖον.

Τὰ σχέδια ταῦτα διαταγῶν δὲν ὑπέγραψα, ἀπηγόρηνα δὲ πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τὴν ἔξῆς ἐπιστολήν:

Αθῆναι τῇ 15 Ὁκτωβρίου 1922

Ἄγαπητὲ Ἀρχηγέ

Ἄμα τῇ λήψει προχθὲς ἐσπέρας τοῦ ὑπ' ἀριθ. πρ. ἐμπ. 626/13/10/22 ἔγγράφου παρεκάλεσα τηλεφωνικῶς ὑμᾶς νὰ ἐπικοινωνήσωμεν πρὸ πάσης ἐνεργείας, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἐπετεύχθη μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης.

Ο Προσωπάρχης μοὶ παρουσίασε χθὲς βράδυ πρόχειρον σημείωμα δινομάτων τινῶν, ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀπαραίτητον νὰ σᾶς διμιλήσω περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γενικῶς, ἐπαναλαμβάνω τὴν προχθεισινὴν παρακλησίν μου.

Μετὰ ἔξαιρετικῆς ὑπολήψεως
“Ολως πρόσθυμος
Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ

Κατόπιν τῆς ἀνωτέρῳ ἐπιστολῆς δ Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως Γονατᾶς ἥλθε τὴν ἰδίαν ἡμέραν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Εἰς τοῦτον ἀνεκοίνωσα ἀκριβῶς τὰς ἔξῆς γενικὰς σκέψεις μου, αἱ διοῖται ἐκτοτε εὑρίσκονται γραμμέναι εἰς τι πρόχειρον σημείωμά μου:

«Τὸ ἀπὸ 12 Ὁκτωβρίου 1922 Ἐπαναστατικὸν Διάταγμα ἀναθέτει εἰς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν τὸν διορισμὸν ὀλοκλήρου τοῦ πρωσπικοῦ τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου, δὲν ἐννοῶ δὲ νὰ ἀποξενωθῶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλλήλων προσώπων, ἀφοῦ θὰ ἔχω τὴν εὐθύνην διὰ τὸν διορισμὸν των. Ἐν τούτοις, δ προσωπάρχης μοὶ παρουσίασε νὰ ὑπογράψω σχέδιον διαταγῆς περὶ συγχροτήσεως τοῦ προεδρείου τοῦ Στρατοδικείου, χωρὶς καμίαν προηγουμένην συνεννόησιν. Λιὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ Στρατοδικείου πρέπει ν ἀρχίσω σκεπτόμενος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων βαθμοφόρων, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ἀμερόληπτον ἢ ἀδιαλλακτον αὐτῶν, πρὸς τὰς πολεμικάς των ὑπηρεσίας καὶ πρὸς τὴν ἐμπιστοσύνην μετὰ τῆς δροὶας Ἐπανάστατος καὶ Κυβέρνησις ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτοὺς. Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σκέψεων τούτων κατάρτισα ἐν ταῖς λεπτομερείαις πίνακας συστάσεως τοῦ Στρατοδικείου.

Ἐξετάζω γενικώτερον τὴν κατάστασιν καὶ εὑρίσκω, ὅτι δ Ἐπαναστατικῆς δ σημέραι μεταπίπτει προοδευτικῶς εἰς ἀδιαλλαξίαν, ὅτι ἀπο-

μακρύνεται τῆς ἀρχικῆς ὑπεράνω τῶν κομμάτων πολιτικῆς καὶ πρόσκειται πρὸς βενιζελισμόν. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἐπαναστάσεως ἔγκατελείφθη ἡ ἀπόφασις περὶ ἀμέσου ἐπιβολῆς τῆς ἐσχάτης τῶν ποινῶν, ἐπαναστατικῆ δικαίῳ, εἰς τὸν ὑπευθύνους μιᾶς καταστρεπτικῆς διὰ τὴν Πατρίδα πολιτικῆς, καὶ ἐλήφθη τοιαύτη δπως, οἱ μὲν πολιτικοὶ δικασθῶσιν ὑπὸ εἰδικοῦ δικαστηρίου κατόπιν παραπομπῆς ὑπὸ τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, οἱ στρατιωτικοὶ δὲ μόνον παραπεμφῶσιν εἰς Στρατοδικεῖα. Εἰς τὴν ληψιν τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως ἐβάρυνεν ἡ σκέψις, δτι ἡ Κοινὴ γνώμη δὲν θὰ ἡνεκέτο τὴν βίᾳ καταδίκην των καὶ δτι ἡ Ἰστορία θὰ τοὺς κατελόγυζεν ὡς μάρτυρας, ἐπίσης δ ἐβάρυνεν ἡ ἔμμεσος ἐπέμβασις τῶν Ηρεσιβεντῶν Μεγάλων Συμμάχων Δυνάμεων.

Ἄφοῦ ὅμως ἡ πρώτη ἐντύπωσις παρῆλθεν, ἡ ὑπόθεσις περὶ παραπομπῆς τῶν πολιτικῶν εἰς ἔκτακτον εἰδικὸν Στρατοδικεῖον, ἐπανέρχεται καὶ ἡ ἔξελιξις διὰ τὰς ἀναρρίσεις ἡκοιλούθησε δρόμον ἀπὸ τῆς μετριοπαθείας πρὸς τὴν ἀκρότητα (Καλλάρης—Ζυμβοράκης—Πάγκαλος).

Λιὰ τὸν διορισμὸν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου ὑπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἡ Ἐπανάστασις μεταβιβάζει ἀκεραίας τὰς εὐθύνας εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ τοιαύτη εὐθύνη καλύπτεται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον διὰ τοῦ διορισμοῦ ὡς δικαστῶν προσώπων, τὰ δποῖα ἡ Κοινὴ γνώμη νὰ μὴ κρίνῃ, δτι προκαταβολικῶς ἔχουσι προεξοφλήσει τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασίν των, δτι διάκεινται ἀδιαλλάκτως καὶ δτι διορισμός των ἵσοδυναμεῖ ὡς τοιοῦτος δημίων.

Εἶναι δὲ διαφορετικὴ ἡ εὐθύνη τινός, ἐνεργοῦντος ὡς ἐπαναστάτου καὶ ἀναλαμβάνοντος τοιαύτην οἰονεὶ ἀτομικῶς, καὶ ἄλλη ἡ εὐθύνη τινὸς ὡς μέλους Κυβερνήσεως.

(*) Ἀρχηγὸς τῆς Ἐπαναστάσεως μὲ ἡκουσε μετὰ προσοχῆς καὶ μὲ ἡρώτησεν, ἀν συνεφρόνουν δλα τὰ ἀνωτέρῳ νὰ ἐπαναλάβω τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας μετὰ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἐνώπιον τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἀπήντησα, δτι ὅσα εἴπον αὐτῷ ὡς Ἀρχηγῷ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐλέχθησαν μὲ τὴν προϋπόθεσιν, δτι θὰ τὰ μετεβίβαζεν εἰς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπήν, δτι δὲ δὲν δυσκολεύομαι νὰ ἐπαναλάβω καὶ ἐνώπιον αὐτῆς.

Πρόγιματι τὸ ἐσπέρας μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβούλου εἰσῆλθον μετὰ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς, εἰς παρακείμεμον τῇ αἰθούσῃ δωμάτιον καὶ ἐπανέλαβον παρουσίᾳ Γονατᾶ, Πλαστήρα, Χατζηκυριάκου, Σικελλαροπούλου, Γέροντα, τὰ ὅσα προηγουμένως ἀνεκοίνωσα εἰς τὸν Ἀρχηγὸν Γονατᾶν, ἀνέγνωσα τὰ δνδματα τῶν ἀξιωματικῶν, οἱ δροὶοι κατὰ τὴν κρίσιν μου ἡδύναντο νὰ διορισθῶσιν ὡς πρόεδρος καὶ

μέλη τοῦ ἔκτάκτου Στρατοδικείου, τονίσας δτι θὰ ἐνασκῆσω ἀνεπηρεά-
στως τὸ δικαίωμα περὶ διορισμού αὐτῶν.

Ἄνεπτυξα ἐντονώτερα καὶ παραστατικώτερα τὰ ἐπιχειρήματα,
ἐνεκα τῶν δποίων συμφέρει ἡ συγκρότησις τοῦ Στρατοδικείου, ἀνεξαρ-
τήτως τῆς μελλούσης ἀποφάσεως, νὰ ἐμπνέῃ εἰς πάντας τὴν ἐμπιστοσύνην
τῆς ἀμεροληψίας.

Εἰς ταῦτα, ὁ Χατζηκυριάκος εἶπεν, δτι δὲν ἀφίστανται πολὺ αἱ
γνῶμαι ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ δποῖα ὃ ἀποτελέσουν τὸ Στρατοδι-
κεῖον, ἐπέμεινεν εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Ὁθωναίου, ὡς προέδρου, δὲ
Πλαστήρας συνδιελέχθη ἐπ' ὅλιγον μετὰ τῶν ἄλλων, περὶ τῆς διυσμε-
νοῦς ἐντυπώσεως ἡ δποία θὰ ἐπροξενεῖτο, ἐὰν ἡ Ἐπανάστασις ἀνελάμ-
βανεν ὑστέρως τὸν διορισμὸν τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Στρατοδικείου, ἀπεχώ-
ρησαν δὲ πάντες μαζί, προπορευθέντος τοῦ Πλαστήρα ἔξιργισμένου.

Τὴν ἐπομένη ἡμέραν, 16 Ὁκτωβρίου, ἔλαβον ἐπιστολήν, ἔχου-
σαν οὕτω:

Αθῆναι 16(10) 22

Κύριε "Υπουργὲ

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισε τὴν τροποποίησιν τοῦ
ἀπὸ 12 Ὁκτωβρίου ἐ. ἔ. Ἐπαναστατικοῦ Διατάγματος περὶ συστάσεως
ἔκτάκτου Στρατοδικείου κ.τ.λ., δυνάμει τῆς δποίας ἡ συγκρότησις τοῦ
Στρατοδικείου ἀνατίθεται εἰς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν, ἀναλαμ-
βάνουσαν οὕτω πλήρη τὴν εὐθύνην τῆς διεξαγωγῆς τῆς ὑποθέσεως
ταύτης.

Μετὰ πάσης τιμῆς

Ο Ἀρχηγὸς
Σ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Τὴν δὲ μεθεπομένην ἡμέραν, 17 Ὁκτωβρίου, τὸ ἔξῆς ἔγγραφον τῆς
Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ¹
Γραφεῖον II
Ἀριθ. 671

Ἀπόφροητον

Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀποστείλω τὸ ὑπὸ ἀριθ. 670 διάταγμα
τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τροποποίησεως τοῦ ἀπὸ 12 Ὁκτω-
βρίου ἐ. ἔ. Ἐπαναστ. Διατάγματος πρὸς γνῶσιν ὑμῶν.

Αθῆναι τῇ 16 Ὁκτωβρίου 1922
Ο Ἀρχηγὸς
Σ. ΓΟΝΑΤΑΣ

Κατόπιν τῆς τροποποιήσεως ταύτης, ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπὴ
προέβη εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Ὁθωναίου ὡς προέδρου καὶ τῶν λοι-
πῶν μελῶν τοῦ ἔκτάκτου Στρατοδικείου.

Πρὸς τὸν ἀείμνηστον πρεσβύτερον ἀδελφόν μου Ἰωάννην Χαρα-
λάμπην, πρόεδρον Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, ἡσθανόμην ἀπεριόριστον ἀγά-
πην, σεβασμὸν καὶ ἔκτιμησιν, πεποίθησιν δὲ εἰς τὴν εὐθυκρισίαν του,
συνεπῶς ἐπεζήτουν πάντοτε τὴν γνώμην του. Θὰ ἦτο δὲ παράλειψις ἐκ
μέρους μου, ἐὰν δὲν ἔδημοσίευα τὴν γραφεῖσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην
διὰ μολυβδοκονδύλου σημείωσιν, γεμάτην ἀπὸ πατριωτικὴν ἔξαρσιν, τὴν
δποίαν ἐπειγόντως μοὶ ἀπηνθύνεν, ἐπειδὴ δὲν ἦδύνατο ἀμέσως νὰ μὲ
ἴδῃ. Ταύτην διατηρῶ εἰς τὸ ἀρχεῖόν μου ὡς Ἱερὰν ἀνάμνησιν καὶ ἔχει
οὕτω:

«Μὲ πᾶσαν ἔντασιν θελήσεως καὶ ἀπαρεγκλίτως πρέπει νὰ ἐμ-
» μείνῃς εἰς τὰς ἰδέας σου οὐ μόνον διὰ τὸν Πρόεδρον καὶ τὸν ἀνα-
» πληρωτὴν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πλειονότητα τῶν μελῶν τοῦ Δικα-
» στηρίου. Ἐὰν ἡ χώρα δὲν ἀσπάζεται τὴν Ἐπανάστασιν, ἔτι μᾶλλον
» αὗτη ἡ χάση ἔδαφος δι' αὐθαιρέτων καὶ μάλιστα ἀνεπανορθώτων
» πράξεων ἀδικίας. Ἐπὶ τέλους, ἐὰν δὲν εἶναι δυνατὸν ἐλλείψει νομίμων
» λόγων νὰ καταδικασθοῦν οὔτε κἄν εἰς ὑπερορίαν καὶ ἀθωαθοῦν, ἢς
» κρίνῃ τότε ἡ χώρα καὶ ὁ λαός περὶ αὐτῶν καὶ ἂν αὐτοὶ ἐπικρατήσουν
» πάντως καὶ ἡ θέσις τῶν ἐπαναστατῶν θὰ εἶναι καλλιτέρα, παρὰ
» ἐάν, καταδικαζομένων αὐθαιρέτως αὐτῶν, ἐπικρατήσῃ κατόπιν ἡ ἀντε-
» πανάστασις ἐπτῷ καὶ ὑπὸ ἄλλους, δπερ οὐδόλως ἀποκλείεται διὰ τῆς
» καταδίκης, δπότε θὰ ἔχωμεν ἐμφύλιον πόλεμον. Δὲν δύναται νὰ
» ὑπάρξῃ ἀλλο στήριγμα τῆς ἐπαναστάσεως εἰμὴ ἡ ἀποδοχὴ της ὑπὸ
» τοῦ λαοῦ, τοῦτο δὲ μὲ καταδίκας δὲν ἐπιτυγχάνεται. Ἐὰν ἔχω ἀγανά-
» κτησιν καὶ ἀδιαλλαξίαν καὶ ἐμπάθειαν ἀκριβῶς προέρχεται, διότι
» βλέπω ἀμετανοήτους τοὺς καταστροφεῖς τῆς Πατρίδος καὶ ἔλλοχεύον-
» τας καὶ μὴ ἀπομακρυνομένους καὶ μὴ διφίνοντας νὰ σωθῇ τὸ δυνατόν.
» Ἄλλο δύνασαι νὰ τοὺς ἔξοντάσῃς δλους ἡ νὰ μεταβάλῃς τὰς γνώμας
» των μὲ καταδίκας τινῶν; Οἱ ἀπομένοντες θὰ ἐπιτύχωσι τοὺς σκοπούς
» των εἰς Ἐθνος ἐκπεσὸν καὶ θέλον νὰ αὐτοκτονήσῃ.

» Νὰ ἐμμείνῃς λοιπὸν εἰς τὰς δρυθὰς γνώμας σου καὶ σκοπούς
» οὐδὲν ἔχεις ἀπολύτως νὰ χάσῃς οὔτε ὑλικῶς, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἥθικῶς.
» Μέγα ἀτύχημα ἡ μὴ ἕπαρξις ἀρχηγοῦ καὶ ἡ μὴ ἔλευσις τοῦλάχιστον τοῦ
» Ζαΐμη.

» Υπὸ τοιαύτην βεβαρημένην Ἐπαναστατικὴν ἀτμόσφαιραν συνεκρο-
τήθη ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς τὸ εἰδικὸν ἔκτακτον Στρατο-
δικεῖον, τοῦ δποίου τὰς συνεδριάσεις παρηκολούθουν ἐπιδεικτικῶς πολλοὶ
ἀξιωματικοί, ἐνῷ ἄλλοι πολυάριθμοι κατώτεροι ἀξιωματικοὶ συνεκεν-

ένθυμοιμαι, έγινε λόγος διτί ή "Επαναστατική" Επιτροπή ἔπειρε νὰ διαλυθῇ, ή δὲ "Επανάστασις ν'" ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τύπον διὰ τοῦ "Αρχηγοῦ αὐτῆς, τῆς Κυβερνήσεως ἀφιεμένης ἐλευθέρας καὶ ὑπευθύνου διὰ τὴν διοίκησιν. Ταῦτα δὲ λέγων συνεφώνει ἀπολύτως, χωρὶς νὰ τὸ γνωθῆη, μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κροκιδᾶ δηλώσαντος ἐπανειλημμένως εἰς τὴν "Επαναστατικὴν" Επιτροπὴν διτί «δύο κεφάλια δέν χωροῦν σὲ μιὰ σκούφια».

"Οταν ἀφῆκα τὸν Ζαΐμην εἰς τὴν οἰκίαν του, μετέβην εἰς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ἐτηλεφώνησα εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς "Επαναστάσεως Γονατᾶν, εἰς τὸν δρόποιον προσελθόντα εἰς τὸ γραφεῖον μου ἀνεκοίνωσα τὰ τῆς συνομίλιας μου μετὰ τοῦ Ζαΐμη καὶ συνεφωνήσαμεν νὰ μεταβῇ οὗτος συνοδευόμενος ὑπ' ἐμοῦ τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὰ γραφεῖα τῆς "Επαναστατικῆς" Επιτροπῆς (δόδος "Ππίτου), διὰ νὰ γίνῃ η ἐπαφὴ μετ' αὐτῆς καὶ η ἀνταλλαγὴ σκέψεων καὶ γνωμῶν. Μετέβημεν λοιπὸν περὶ τὴν ἔκτιην ἐσπερινὴν ὥραν καὶ εἰσήλθομεν εἰς γραφεῖον, εἰς τὸ δρόποιον ἀνέμεναν ἡμᾶς οἱ τῆς "Επαναστατικῆς" Επιτροπῆς Γονατᾶς, Πλαστήρας, Χατζηκυριάκος καὶ Γέροντας. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν παρουσιάσεων δὲ Ζαΐμης ἐκάθησεν, ο δὲ Γονατᾶς ἀπὸ χειρογράφου προσεφώνησεν αὐτὸν καὶ τῷ ἀνεκοίνωσεν διὰ μακρῶν τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐπανάστασιν αἴτια, τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας αὐτῆς καὶ τοὺς ἀπωτέρους αὐτῆς σκοπούς, κατέληξε δὲ ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν διὰ τῆς ἀναλήψεως ὑπ' αὐτοῦ τῆς Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπὸ χειρογράφου ἀναγνώσεως, δὲ Ζαΐμης ἐδείκνυεν διὰ κινημάτων τῆς κεφαλῆς διτί συγκατένει καὶ ἐνέκρινεν ὅσα ἤκουεν, μετὰ τὸ πέρας δὲ τῆς ἀναγνώσεως ηὐχαρίστησε τὸν Γονατᾶν χωρὶς νὰ φέρῃ παρατήρησιν καὶ ἀντίρρησίν τινα. Μετὰ τὸν Γονατᾶν ἡγέρθησαν οἱ Χατζηκυριάκος καὶ Πλαστήρας, ο πρῶτος δὲ τούτων εἶπεν διτί πρέπει νὰ συνεννοήσουν διὰ τὸν καιδιορισμὸν τῶν ὑπουργῶν, οἱ δρόποιοι θὰ ἀποτελέσουν τὴν Κυβέρνησιν καὶ διὰ διωρόσης ἄλλας λεπτομερείας. "Αντιληφθεὶς διτί η ἐπέμβασις αὕτη ἤρχισε νὰ μειώνῃ παρὰ τῷ Ζαΐμη τὴν καλὴν ἐντύπωσιν τῶν λεχθέντων παρὰ τὸν Γονατᾶ, ἐπρόβαλα τὴν ἐκ τοῦ ταξιδίου κύπωσιν καὶ παρεκάλεσα νὰ διακοπῇ η συνάντησις τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ν' ἀναβληθῇ δι' ἄλλην ἡμέραν πᾶσα συνεννόσης περὶ λεπτομερειῶν, ἀφοῦ δὲ Ζαΐμης κατεποίσθη εἰς τὰς γενικὰς γραμμάς.

Εἰς μάτην, διότι οὔτε δὲ Ζαΐμης ἡγέρθη ν' ἀναχωρήσωμεν, ἀπὸ ἐναντίας χωμένος εἰς τὸ κάθισμά του καὶ σιωπηλὸς ἐφαίνετο ἐπιθυμῶν ν' ἀκούσῃ διὰ νὰ σχηματίσῃ σαφῆ γνώμην περὶ τῆς "Επαναστάσεως, τοῦδε ὅπερ καὶ ἐπέτυχε, διότι μετὰ τὴν πρώτην αὐτὴν συνάντησιν ἀπεφάσισε καὶ" ἔιστιν, χωρὶς νὰ τὸ ἐκδηλώσῃ, νὰ μὴν ἀναλιθῇ τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, ἄλλα οὔτε δὲ Χατζηκυριάκος ἡγνόει ν' ἀναβάλῃ

τροῦντο εἰς τὸν σύλλογον Παρνασσόν, συζητοῦντες τὰ τῆς δίκης καὶ διὰ τὴν πιθανὴν ἀπόφασιν τοῦ Στρατοδικείου, ὡς ἐλέγετο τότε, παρακινήσει τοῦ Παγκάλου, ἀντιδρῶντος κρυφώς ἐναντίον τῆς "Επαναστάσεως καὶ φιλοδοξοῦντος τὴν ἀρχηγίαν αὐτῆς.

"Ο ἐν "Αθήναις" Αγγλος πρέσβυς ἐνδιεφέρετο πολὺ διὰ τὴν τύχην τῶν ὑποδίκων πολιτικῶν καὶ ἐπανειλημμένως ἤρχετο εἰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ "Υπουργοῦ τῶν" Φέωτερικῶν Πολίτη, ζητῶν πληροφορίας. "Η δὲ Κυβέρνησις θέλουσα νὰ βοιδοσκοπήσῃ τὰς σκέψεις τῆς "Επαναστατικῆς" Επιτροπῆς περὶ τῆς στάσεώς της εἰς περίπτωσιν καταδικαστικῆς θανατικῆς ποινῆς, ἐποοκάλεσεν αὐτὴν διὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Κροκιδᾶ εἰς τὸ "Υπουργικὸν Συμβούλιον καὶ ἔλαβε τὴν ἀπάντησιν, διτί τὸ Στρατοδικεῖον δικάζει καὶ διὰ ἀποφασίσῃ ἀνεπηρέαστον ἀπὸ κάθε ἐπέμβασιν, η δὲ ἀπόφασίς του, οἰαδήποτε καὶ ἀν εἶναι, θὰ ἐκτελεσθῇ. Εἰς συζήτησιν δὲ μετ' αὐτῆς περὶ ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς τῆς ὑπερορίας η μετατροπῆς εἰς τοιαύτην τυχὸν καταδικαστικῆς θανατικῆς ποινῆς, ἐρίφθη η γνώμη, διτί μία τοιαύτη λύσις θὰ ἥτο δυνατή, ἐδὲ η "Αγγλία" ἡγγυάτο διὰ τὴν δριστικὴν ἀπομάχουντος τῶν ὑποδίκων ἐκ τῆς πολιτικῆς. Αἱ συνεννοήσεις λοιπὸν Πολίτη καὶ τοῦ "Αγγλου πρέσβεως, μεσολαβοῦντος παρὰ τῇ Κυβερνήσει του, ἔβαινον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς.

Πολλοὶ ἀναμέναμεν μετ' ἀνυπομονησίας τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ "Αλ. Ζαΐμη, ἐλπίζοντες διτί ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, διὰ τῆς πατριωτικῆς καὶ μὲ εὑθυκρισίαν διοικήσεως θὰ ἐτρέπετο, μακρὰν πάσης ἀδιαλλαξίας, η μεταναστατικὴ κατάστασις πρὸς δικαίαν καὶ διμαλήν λύσιν. Πράγματι δὲ, ἀνηγγέλθη η προσεχῆς ἀφίξεις εἰς Πειραιᾶ τοῦ διτοπλοίου καὶ δὲ ἀξιωματικὸς Θρ. Ζαΐμης ὑπασπιστής μου καὶ ἀνεψιός τοῦ Προέδρου διετάματικὸς Θρ. Ζαΐμης ὑπασπιστής μου καὶ ἀνεψιός τοῦ Προέδρου διετάματικὸς Θρ. Ζαΐμης ζητοῦσαν καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως ὡς "Υπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ ὑπασπιστοῦ μου Μελᾶ καὶ τῆς "Επαναστάσεως, μετὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ ὑπασπιστοῦ μου Ζαΐμη Ζαχαροπούλου κατήλθομεν καὶ τοῦ ἀδιατέρου γραμματέως τοῦ Ζαΐμη Ζαχαροπούλου κατήληξεν εἰς Πειραιᾶ πρὸς ὑποδοχήν του. Κατὰ τὴν διαδρομὴν διὰ τοῦ αὐτοκινήτου πρὸς Αθήνας ἐξέμηκα εἰς τὸν Πρόεδρον χρονογραφικῶς τὴν ἐξέλιξιν του πρὸς Αθήνας ἐξέμηκα εἰς τὸν Πρόεδρον χρονογραφικῶς τὴν ἐξέλιξιν της "Επαναστάσεως, τοὺς σκοποὺς πρὸς τοὺς δρόποις ἀποβλέπει, δισον ἀφορᾶ εἰς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὑποδικίαν τῶν ὑπευθύνων τῆς ἀφορᾶς καὶ εἰς τὴν διὰ ἐκλογῶν ἐπαναστροφὰν τῆς πολιτικῆς διμαλής καταστροφῆς καὶ εἰς τὴν διὰ ἐκλογῶν ἐπαναστροφὴν τῆς πολιτικῆς διμαλής της πατριωτικῆς τοῦ πατριωτικού του, εἰς τὸ νὰ ὑποστῆ τητος καὶ κατέληξε ἐπικαλεσθεὶς τὸν πατριωτικού του, εἰς τὸ νὰ συναντίσης χωμένος εἰς τὸ κάθισμά του καὶ σιωπηλὸς ἐφαίνετο ἐπιθυμῶν ν' ἀκούσῃ διὰ νὰ σχηματίσῃ σαφῆ γνώμην περὶ τῆς "Επαναστάσεως, τοῦδε ὅπερ καὶ ἐπέτυχε, διότι μετὰ τὴν πρώτην συνάντησιν ἀπεφάσισε καὶ" ἔιστιν, χωρὶς νὰ τὸ ἐκδηλώσῃ, νὰ μὴν ἀναλιθῇ τὴν προεδρίαν τῆς Κυβερνήσεως, ἄλλα οὔτε δὲ Χατζηκυριάκος ἡγνόει ν' ἀναβάλῃ τὰς βλέψεις τῆς "Επαναστάσεως, δπως τοὺς ἐξέμηκα. Τότε δέ, ἀν καλῶς

δι^ε ἄλλην ἥμέραν τὰ ὅσα εἶχε νὰ εἰπῃ, διὰ νὰ ματαιώσῃ οὗτο τὴν ἀνάληψιν τῆς Ἀρχῆς ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη, τοῦθ' ὅπερ ἐπίσης ἐπέτυχεν.³ Εξηκολούθησε λοιπὸν λέγων, ὅτι ἔπρεπε κατὰ τὴν πρώτην ταύτην συνάτησιν νὰ συμφωνήσωσιν ἐφ^τ ὅλων τῶν λεπτομερειῶν, περιέγραψε διὰ ζιοφερῶν χρωμάτων τὴν ὅλην κατάστασιν, ὅτι τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπονομεύεται ὑπὸ συστηματικῆς ἀντιδράσεως, τῆς ὅποιας τὸ κέντρον ἐδοεύει ἐν^τ Ἰταλίᾳ, ἐξ οὐ καὶ χοηματοδοτεῖται, ὅτι ἐπείγει ἡ παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν ἐνόχων τῆς καταστροφῆς, καὶ τέλος κατέληξεν εἰπών : «πρέπει, κ. Πρόεδρε, νὰ τοὺς τρομοκρατήσωμεν», εἰς οὓς λόγους δι «πρέπει, κ. Πρόεδρε, νὰ τοὺς τρομοκρατήσωμεν», εἰς οὓς λόγους δι «πρέπει, κ. Πρόεδρε, νὰ τυφεκίζωμεν».

“Η δίκη είχεν αρχίσει καὶ ἔξηκολούθει ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Οὐδωναίου, ἐπιδείξαντος μεγάλην ἴκανότητα εἰς τὴν ἔκτελεσιν τῶν κακιθηκόντων τούτων, προϊόντης δὲ αὐτῆς ἔξεδηλοῦτο ἐντονώτερον ἢ πιθανότης μιᾶς ἀποφάσεως καταδικαστικῆς. Ὁ Ζαΐμης ἐτήρει ἀποχήν, ἢ δὲ μεσολάβησις τοῦ Ἀγγλου πρέσβεως παρὰ τῇ Κυβερνήσει του ἔμενεν ἀκαθόριστος, ἐνῷ τὰ πράγματα ἔβαινον πρὸς κατωφέρειαν καὶ εὐδισκόμενα εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου. Ἐπρότεινα λοιπὸν εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Κροκιδᾶν, προσελθόντα ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, διποὺς ἐπρόσκειτο ἵνα συνεδριάσωμεν, διτὶ ἐπεβάλετο εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον νὰ συνέλθῃ κατ’ ἰδίαν, χωρὶς νὰ παρίσταται ἢ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ ν’ ἀνταλλάξωμεν τὰς γνώμας ἡμῶν ἐπὶ τῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ τῆς στάσεως τὴν διποίαν θὰ τηρήσωμεν. Ὁ Κροκιδᾶς σύμφωνος κατ’ ἀρχὴν εἰς τὴν πρότασιν αὐτῆν, μὲν ἡρώτησεν ἐὰν ἔχω ἐμπιστούσην εἰς ὅλους τοὺς συναδέλφους μους ὑπουργοὺς καὶ εἰς ἀπόκρισίν μου, διτὶ ἀδιαφροδῆ περὶ τούτου, ἀπεφάσισεν ἔνα ἔκαστον προσερχόμενον ὑπουργὸν νὰ εἰδοποιῇ ἰδιαιτέρως, χωρὶς νὰ λάβῃ γνῶσιν τούτου ἢ Ἐπαναστατικὴ Ἐπιτροπή, διτὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπομένης ἡμέρας Κυριακῆς θὰ σινέλιθωμεν εἰς τὸ παραπλεύρως τοῦ Ὑπουργείου Μέγαρον Συγγροῦ, διποὺ τὸ Πολιτικὸν Γραφεῖον καὶ ἡ τότε προσωρινὴ κατοικία τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Πολίτη, τοῦδε διπερ καὶ ἐγένετο. Συνήλθομεν λοιπὸν περὶ τὴν 4ην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, ἀπουσιαζόντων τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἔκεινην ἀναχωρησάντων διὰ τὴν ἀλλοδαπὴν Διοικήδη καὶ Χρηστομάνου, τοῦ τελευταίου τούτου, πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀσθενοῦντος τέκνου του, ἀπευθύναντος πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Κροκιδᾶν, εἰς τὴν διποίαν ἔξειθηκε τὰς γνώμας του, ἀναγνωσθείσας δὲ εἰς ἐπήκοον

δλων. Κατὰ τὴν συνεδρίασιν, ταύτην συνεζητήθησαν τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως ἢ στάσις τῆς Κυβερνήσεως πρὸ τοιούτου ἐνδεχομένου καὶ αἱ συνέπεια μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, διὸ δὲ Πολίτης λίαν εὐφραδῶς ἀνέπτυξε τὸ ἀσύμφορον πολιτικῶς καὶ τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὅποιον κατόπιν θὰ εὐρεθῇ ἢ Ἐπανάστασις, ἐὰν ἐπιμείνῃ εἰς τὴν θανατικὴν ἐκτέλεσιν, ἥναγκασμένη νὰ προβαίνῃ ἀπὸ βιαιότητος εἰς βιαιότητα διὰ νὰ ἐπιβληθῇ, παρομοιάσας ἐν τέλει τὴν μέλλουσαν ἔξελιξιν τῆς καταστάσεως μὲ διατάξει, τι συνέβαινεν εἰς τὴν Ρωσσίαν.

‘Η Κυβέρνησις κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν, κατόπιν ἐπιφυλάξεων ἐκ μέρους τῶν ὑπουργῶν Σιώτη καὶ Ἐμπειρίκου, νὰ παραιτηθῇ καὶ τὴν ἀπόφασίν της ταύτην ν' ἀνακοινώσῃ ώς δριστικὴν τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὴν Ἑπιαναστατικὴν Ἑπιτροπήν, ἐὰν αὗτη ἔξηκολούθει ἐπιμένουσα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν οἶνασδήποτε ἐκδοθησομένης ὑπὸ τοῦ Στρατοδικείου καταδικαστικῆς ἀποφάσεως.

Μετὰ τὴν λῆξιν τῆς συσκέψεως ταύτης τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου μετέβην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀλ. Ζαΐμη καὶ ἀνεκοίνωσα αὐτῷ πᾶν διάτημα κατὰ τὴν συνεδρίασιν ἐκείνην, καταλήξας μὲν θερμὴν ἔκκλησιν πρὸς αὐτὸν ὄπως ἀποφασίσῃ καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην στιγμὴν ν^ο ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν καὶ δώσῃ διὰ τῆς προσωπικότητος του τὴν συμφέρωστέραν διὰ τὴν Πατρίδα κατεύθυνσιν. Ἀλλὰ ἔμεινεν ἀκατάπειστος, εἰπὼν τελικῶς «Θέλετε νῦν βάλετε καὶ ἐμὲ εἰς τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ δόποῖον σεῖς εὐρίσκεσθε καὶ ἀπὸ τὸ δόποῖον ζητεῖτε νὰ ἔξελθητε».

Τὴν ἐπιμένην ἡμέραν, 7 Νοεμβρίου, ἡ Κυβέρνησις ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ἐπαναστατικὴν Ἐπιτροπὴν τὴν περὶ παραιτήσεως ἀπόφασίν της κατὰ τὴν συνεδρίασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν δὲ συζήτησιν ὁ Πρωθυπουργὸς Κροκιδᾶς ἐπανέλαβεν ὅ,τι καὶ ἄλλοτε, δηλαδὴ ἀσχέτως πρὸς τὸ κύριον ζῆτημα τῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐκτάκτου Στρατοδικείου, ἡ Κυβέρνησις θὰ παρηγένετο καὶ δι^o ἄλλον λόγον, διότι εὔρισκεν, ὅτι δὲν ἱδύνατο νὰ συγκυβερνᾷ οὕτως εἰπεῖν μετὰ τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ νὰ δεσμεύηται εἰς τὰς ἐνεργίας της, ἐνῷ ἀφ' ἑτέρου ὑπεῖχεν ἀκεραιάς τὰς εὐθύνας, διτὶ ἐν μιᾷ φράσει: δύο κεφάλαια δὲν γιωροῦν σὲ μιὰ σκούψια.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνεδριάσεως ταύτης ὁ ὑπασπιστής μου εἰσελθὼν εἰδοποίησε τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Πολίτην, ὅτι τὸν ἔχότουν διὰ τοῦ τηλεφώνου εἰς τὸ ὑπασπιστήριον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. Μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ τοῦ ὑπασπιστηρίου ὁ Πολίτης ἀνεκοίνωσεν, ὅτι δὲ καλέσας αὐτὸν εἰς τὸ τηλέφωνον ἦτο δὲ πρεσβευτής τῆς Ἀγγλίας, δὲ διποῖος πληροφορηθεὶς τὰ περὶ παραιτήσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀνησυχῶν διὰ τὴν χείρονα τροπὴν τῶν πραγμάτων μετὰ τὴν παραιτησίν τῆς Κυβερνήσεως Κροκιδᾶ παρεκάλεσε διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς

παραιτήσεως καὶ διὰ τὴν παραμονὴν αὐτῆς εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπί τινας ἡμέρας, διότι ἥλπιζεν ἐν τῷ μεταξὺ νὰ λάβῃ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Κώδζον ἴκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν πρότασιν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἀπάντησις ὅμως αὕτη δὲν ἤρχετο καὶ ἡ Ἐπαναστατικῆς παρηγήθη δριστικῶς τῇ 11 Νοεμβρίου, τῆς παραιτήσεως ὑποκυβέρνησης εἰς τὸν Βασιλέα διὰ τοῦ Προέδρου Κροκιδᾶ τῇ 12 Νοεμβρίου,

Μετὰ τὴν παραίτησιν ἔγινε συγκέντρωσις τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ συζήτησις περὶ τῆς πιθανῆς νέας Κυβερνήσεως, κατὰ τὴν δρούσαν ἐφαίνετο δυσχερῆς ἡ θέσις τῆς Ἐπαναστατικῆς Ἐπιτροπῆς. Κατὰ τὴν συζήτησιν ταύτην ἐλέχθη παρεμπιπτόντως καὶ γνώμη τοῦ Γονατᾶ, ἐὰν ἡ νέα Κυβέρνησις δὲν θὰ ἥδυνατο νὰ σχηματισθῇ ὑπὸ τὴν ἕγειριν τοῦ τέως Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, ἔμου δὲ ἀρνηθέντος καὶ εἰπόντος δτι τὴν Κυβέρνησιν πρέπει ν' ἀναλάβῃ ἡ Ἐπανάστασις, ἡ συγκέντρωσις αὕτη ἔληξεν.

Ἡ δρομοσία τῆς Κυβερνήσεως Γονατᾶ, εἰς τὴν δρούσαν ὡς Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν προσελήφθη δ ὑποστράτηγος Πάγκαλος, τοῦ συνταγματάρχου Πλαστήρα ἀναλαβόντος τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔγινε τῇ 14 Νοεμβρίου 1922.

ΤΕΛΟΣ